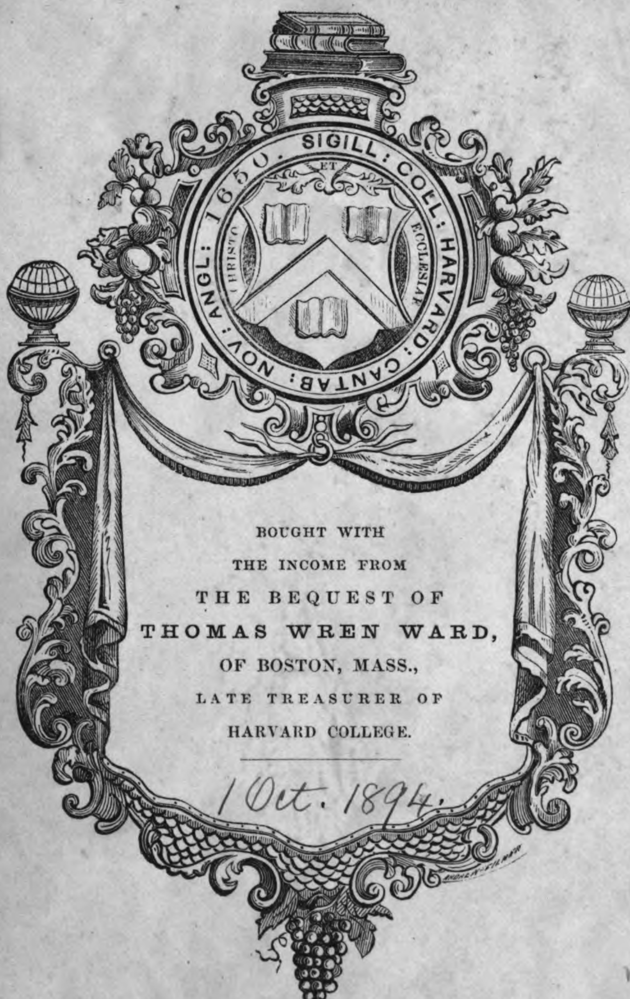

SIGILL: COLL: HARVARD: CANTAB: NOV: ANGL: 1650.
CHRISTO ET ECCLESIAE
BOUGHT WITH
THE INCOME FROM
THE BEQUEST OF
THOMAS WREN WARD,
OF BOSTON, MASS.,
LATE TREASURER OF
HARVARD COLLEGE.
1 Oct. 1894.

CRITICE

(1867—1892)

DE

TITU MAIORESCU

VOLUMUL I.

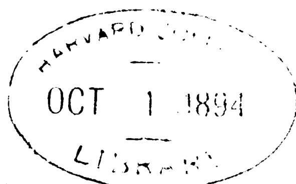
Poesia Română. — Poesii populare. — Limba română in ziarele din Austria. — Observări polemice.—In contra direcţiei culturei.—Direcţia nouă.

EDIŢIE NOUĂ ŞI SPORITĂ

BUCUREŞTI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECU & COMP.

1892.

HARVARD
OCT 1 1894
LIBRARY

PREFAŢA EDIŢIEI

DE LA 1874

Ilusii pierdute—eaca semnul timpupului, in care trăim. Stăpânirea frasei inceteáză.

Numai desilusionarea să nu treacă in scepticism. Puţinii bărbaţi eminenţi ce-i avem, au şi inceput să se retragă unul câte unul din viaţa publică, ear in locul lor năvăleşte mulţimea mediocrităţilor şi, cu steagul naţionalismului şi al libertăţii in frunte, acea gloată de exploatatori, pentru care Dunărea nu e destul de largă ca să'i despartă

de Bisanţ. In contra lor resistenţa, fie şi violentă, erà o datorie.

De aci critica! Insĕ critică destructivă unde trebue, şi constructivă unde poate.

Paginile următoare cuprind un şir de cercetări critice asupra câtorva forme de cultură română din ultimele decenii.

Srierile ast-fel impreunate in volumul de faţă sunt o retipărire din *Convorbiri literare*. Presentându-se acum singure inaintea publicului şi lipsite de vecinătatea şi de sprijinul puternic al scriitorilor uniţi cu noi in aceeaş tendinţă, ele sunt silite să rĕspundă de indată la o intîmpinare de princip, care caută a le tăgăduì dreptatea şi folosul.

Direcţia cea nouă — ni se zice — nu puteà să se introducă in conlucrare pacĭnică pe lingă cea vechie? Trebuià oare o critică aşa de neimpăcată in contra celor mai multe forme şi autorităţi de astăzi? Admiţĕnd chiar, că Transilvănenii scriu rĕu, că Bărnuţiu nu e om de ştiinţă, că Şincai nu e

istoric, că Societatea Academică e stearpă, că cele mai multe ziare şi poesii nici nu merită acest nume, — de ce să fie totuş aşa de amar combătute? Tot sunt creaţiuni de cultură, forme fie şi goale pentru primirea cuprinsului viitor, tot sunt ceva, sunt un semn de viaţă şi sunt mai bine decât nimic.

La aceasta rĕspundem:

Puterile unui popor, fie morale, fie materiale, au in or ce moment dat o cantitate mărginită. Averea naţională a Romănilor are astăzi o cifră fixă, energia lor intelectuală se află asemenea intr'o câtime fixată. Nu te poţi jucà nepedepsit cu această sumă a puterilor, cu capitalul intreprinderii de cultură intr'un popor. Timpul, averea, tăria morală şi agerimea intelectuală ce le intrebuinţezi pentru o lucrare de prisos, necum pentru o lucrare greşită, sunt in veci pierdute pentru lucrarea cea trebuincioasă şi cea adevĕrată. Amêndouĕ nu pot merge lîngă o laltă, tocmai fiindcă izvorul puterilor unei

naţiuni nu este nesecat, ci este din fire mărginit. Dacă dar iţi lipsesc o mie de şcolari silitori şi modeşti, de industriali şi meseriaşi naţionali, de poeţi şi prosatori mai buni, de oameni de ştiinţă adevĕraţi, causa este, că mărginitele puteri, de care dispune poporul tĕu pentru aceasta, sunt consumate de profesori ignoranţi, de funcţionari netrebnici, de academici, secretari, membri onorifici, asociaţi in cultură, jurnalişti, ateneişti, conservatoriste, poetastri, spânzurători de pănze la „exposiţia artiştilor in viaţă“, etc. etc.

Ai un singur bloc de marmură: dacă il intrebuinţezi pentru o figură caricată, de unde să mai poţi sculptà o Minervă?

Martie, 1874.

O CERCETARE CRITICĂ

ASUPRA

POESIEI ROMÂNE

LA

1867

PREFAŢĂ

la ediţia d'întâĭ

Cartea de faţă a fost altfel proiectată decât se presentă publicului acum.

Sunt aproape doi ani de când membrii Societăţii Junimea consacră o parte din timpul fiecării şedinţe a lor la lectura poesiilor române publicate până astăzi, cu scop de a compune pentru juna generaţiune română o antologie, in care toate poesiile să fie dacă nu mai pre sus de or-ce critică, cel puţin insuflate de un simţimênt poetic şi ferite de injosire in concepţiune şi in expresiuni. Insĕ din miile de poesii cetite, Societatea nu a putut alege un

numĕr suficient pentru a compune un volum, şi dintr'o colecţiune de poesii frumoase a eşit o critică de poesii rele.

Critica se află la inceputul volumului, iar câte-va exemple de poesii mai bune la fine, şi publicaţiunea intreagă este un semn caracteristic al stării, in care a ajuns literatura română in anul 1867.

Iaşi, Iunie 1867.

PREFAŢA

la ediţia actuală

Studiul elementar asupra poesiei române apăruse ântâi in primele numere ale *Convorbirilor Literare* (1 Martie—15 Iunie 1867) şi fusese apoi publicat in volum deosebit.

„Exemplele de poesii mai bune“, care insoţeau acel mic volum de la 1867, nu se mai află reproduse in reeditarea de faţă. Cele 11 poesii lirice, 10 fabule-epigrame şi 13 balade de Gr. Alexandrescu, Alexandri, Bolintineanu, M. D. Cornea, G. Creţeanu, Donici, I. Negruzzi, Nicoleanu, T. Şerbănescu şi A. Sihleanu, relevate atunci

ca singure posibile, nu mai pot avea astăzi această insemnare.

De atunci incoace s'au ivit in literatura noastră multe alte lucrări. „Pastelurile“ şi baladele rěsboinice ale lui Alexandri, poesiile lui Naum, Vlăhuţă, Şerbănescu, Duiliu Zamfirescu, T. Robeanu, Ollănescu-Ascanio, A. C. Cuza, Bodnărescu, Coşbuc, Volenti, ale doamnelor Matilda Cugler-Poni, Lucreţia Suciu, Veronica Micle, şi mai ales ale lui Eminescu ar trebui neapărat să figureze astăzi intr'o asemenea Antologie. Unele din ele au inălţat limba, forma, idea poesiei române cu mult peste treapta de la 1866.

Cercetarea noastră critică de acum 25 de ani rěmâne dar numai ca un indicator pentru distanţa străbătută pe calea evoluţiunii de progres.

Bucureşti, Septemvrie 1891.

T. M.

POESIA ROMÂNĂ

CERCETARE CRITICA

I.

Condiţiunea materială a poesieĭ.

Poesia, ca toate artele, este chiemată a exprima frumosul; in deosebire de ştiinţă, care se ocupă de adevĕr. Cea d'intâi şi cea mai mare diferenţă intre adevĕr şi frumos este: că adevĕrul cuprinde numai idei, pe când frumosul cuprinde idei manifestate in materie sensibilă.

Este dar o condiţiune elementară a fie-cării lucrări artistice de a avea un material, in care sau prin care să'şi realizeze obiectul. Astfel sculptura işi taie idea in lemn sau in piatră, pic-

tura şi-o exprimă prin colori, musica prin sonuri. Numai poesia (şi aci vedem prima ei distingere de celelalte arte) nu află in lumea fisică un material gata pentru scopurile ei. Căci cuvintele auzite nu sunt material, ci numai organ de comunicare. Cine aude silabele unei poesii sanscrite fără a inţelege limba sanscrită, de şi poate primi o idee vagă de ritmul şi de eufonia cuvintelor, totuş nu are impresia proprie a lucrării de artă, nici partea ei sensibilă, nici cea ideală; fiind că sonul literelor nu are să ne impresioneze ca ton musical, ci mai ântâi de toate ca un mijloc de a deştepta imaginile şi noţiunile corĕspunzĕtoare cuvintelor, şi unde această deşteptare lipseşte, lipseşte posibilitatea percepţiunii unei poesii. Din contră cine vede o pictură indică, şi fără a inţelege idea străină ce a incorporat-o poate artistul prin colori, d. e. infăţişarea unui cult necunoscut al antichităţii, are totuşi pe deplin partea sen-

sibilă a lucrării de artă şi este in stare a o apreţia. Colorile picturei sunt dar un adevĕrat material, asemenea sonurile musicei, piatra sculpturei; insĕ cuvintele poesiei sunt de regulă numai un mijloc de comunicare intre poet şi auditoriu.

Unde este atunci materialul sensibil al poetului, fără de care nu poate exista arta? Materialul poetului nu se află in lumea din afară; el se cuprinde numai in conştiinţa noastră şi se compune din imaginile reproduse ce ni le deşteaptă auzirea cuvintelor poetice. Când cetim d. e. la Bolintineanu:

Intr'o sală 'ntinsă printre căpitani
Stă pe tronu'i Mircea incărcat de ani.

Astfel printre trestii tinere 'nverzite
Un stejar intinde braţe vestejite.

Astfel după dealuri verzi şi numai flori
Stă bĕtrânul munte albit de ninsori,

partea materială din ceea ce este frumos in această poesie, sunt imaginile

provocate in fantasia noastră prin cuvintele poetului „Mircea incărcat de ani, ca un stejar ce'şi intinde braţe veştejite printre trestii, ca un munte albit de ninsori de pe dealuri verzi“ etc.

Prima condiţiune dar, o condiţiune materială sau mechanică, pentru *ca să existe o poesie* in genere, fie epică, fie lirică, fie dramatică, este : *ca să se deştepte prin cuvintele ei imagini sensibile in fantasia auditorului*, şi tocmai prin aceasta poesia se deosebeşte de prosă ca un gen aparte cu propria sa raţiune de a fi. Cuvêntul prosaic este chiemat a'mi da noţiuni, insĕ aceste noţiuni sunt abstracte, logice, desmaterializate, şi pot constitui ast-fel un adevĕr şi o ştiinţă, dar nici odată o artă şi un op frumos. Frumosul nu este o idee teoretică, ci o idee invĕlită şi incorporată in formă sensibilă, şi de aceea cuvêntul poetic trebue să'mi reproducă această formă. Noţiunea abstractă „cina cea de taină“ poate fi adevĕrată, dacă êi cunosc relaţiunile

esenţiale din Istorie, insĕ pentru aceasta nu este ăncă frumoasă; vroesc să fac din ea un op de artă, trebue să o incorporez intr'o materie sensibilă, să mi-o deping cu colori intr'un tablou (Leonardo da Vinci) sau să o descriu prin cuvinte, care să'mi deştepte imagini de sensibilitate adecuate cu obiectul ei (Klopstock „Messias").

Prin urmare un şir de cuvinte, care nu cuprind alta decât noţiuni reci, abstracte, fără imaginaţiune sensibilă, fie ele or cât de bine rimate şi impărţite in silabe ritmice şi in strofe, totuş nu sunt şi nu pot fi poesie, ci rĕmân prosă—o prosă rimată.

Pentru a demonstra acest adevĕr—demonstraţiune cu atât mai importantă, cu cât din ignorarea lui multe din poesiile noastre nici nu intră in categoria opurilor de artă, ci sunt prosă stricată prin rime—,vom intra in câteva amănunte ale producţiunilor adevĕrat poetice şi vom arăta, cum o sumă de particularităţi esenţiale ale poesiilor

frumoase se explică numai pe baza acelui adevěr.

Poetul, chiemat a deştepta prin cuvintele ce le intrebuinţează, aceleaşi imagini sensibile in conştiinţa auditorului, ce trebue să le aibă el in fantasia sa, are a se lupta cu o primă greutate foarte insemnată : cu pierderea crescêndă a elementului material in gîndirea cuvintelor unei limbi. La inceput cuvintele corĕspundeau unei impresiuni sensibile, şi cine le auzea atunci, işi reproduceà prin ele acea imagine materială, din care se născuseră. Cu cât inaintează insĕ limba, cu cât experienţa se intinde peste mai multe sfere şi cuprinde cunoştinţa a tot mai multe obiecte de acelaş fel : cu atât cuvêntul ce le exprimă, devine mai abstract, caută a se potrivì cu toată suma de obiecte cîştigată din nou, pierde una câte una din amintirile sensibile de mai nainte şi devenind o noţiune generală, se ridică pe

calea abstracţiunii spre sfera ştiinţei, insĕ se depărtează in proporţie egală de sfera poesiei. Să luăm d. e. cuvêntul *eminent*. Când zice astăzi cineva „inteligenţă eminentă“, nu leagă nici o imagine sensibilă cu aceste cuvinte. Altfel a fost in vechime, in acea vechime romană, care a intrebuinţat pentru prima oară cuvêntul *eminens*. *Eminens* sta in legătură cu vechiul *meno*, care insemnà a fi inălţat, a se ridicà peste un nivel dat; de unde cuvêntul *mensa*, care mai inainte vrea să zică or-ce ridicătură, masă, bancă, scenă pentru vinderea sclavilor, etc.; *e-minere* arăta o ridicătură mai frapantă decât celelalte, scoasă la iveală dintre toate, şi *eminens* cuprindea dar pe atunci o imagine sensibilă foarte semnificativă. Astăzi a dispărut elementul material din concepţiunea acestui cuvênt, *eminent* este o noţiune exclusiv intelectuală. *Eminens* cel vechiu putea să fie o expresie poetică, *eminentul* de astăzi este o expresie esenţial prosaică.

Ceea ce s'a intîmplat cu *eminens*, s'a intîmplat cu cele mai multe cuvinte ale limbei române şi a tutulor limbelor indo-europene : cuprinsul lor, in procesul psichologic al formării noţiunilor, a devenit aşa de eteric, incât nu mai posedă de cât o slabă amintire de sensibilitate.

Ce importanţă are această eterizare pentru ştiinţă, am arătat cu altă ocasiune [1]). Resultatul insĕ pentru artă este : că poetul nu mai poate intrebuinţà toate cuvintele limbei simplu aşa precum sunt admise astăzi pentru insemnarea obiectelor gîndirii lui, ci trebue sau să le ilustreze cu epitete mai sensibile, sau să le invieze prin personificări sau să le materializeze prin comparaţiuni, in or ce cas insĕ să aleagă dintre toate cuvintele ce exprimă aproape acelaş lucru, pe acele, care cuprind cea mai mare dosă de sensibili-

---

[1]) „Despre scrierea limbei române".

tate potrivită cu inchipuirea fantasiei sale.

Dacă, precum am arătat, prin progresul logic al inteligenţei limbistice intr'un popor gîndirea cuvêntului, care gîndire avea la inceput trup şi suflet, şi-a pierdut cu timpul trupul şi şi-a păstrat numai sufletul, un suflet rece şi logic, oglindă credincioasă a raţiunii omeneşti : poetul trebue mai ântâi de toate să incălzească acest product şi să resusciteze in imaginaţiunea auditorului trupul evaporat din vechiele concepţiuni de cuvinte.

---

1. Să privim acum mai cu deamănuntul mijloacele poeţilor de a ne sensibilizà gîndirea cuvintelor. Primul mijloc este alegerea cuvêntului celui mai puţin abstract. Un exemplu va lămurì pe deplin această afirmare. Când zic „simt durere“, cuvintele sunt numai prosaice, fiiud că'mi dau o noţiune in-

telectuală, dar nu mĕ silesc a o intrupà; când zic „durerea mĕ cuprinde“, locuţiunea a devenit mai poetică, fiindcă verbul este mai expresiv sau, cum se zice, mai pitoresc. „Durerea mĕ pĕtrunde, durerea mĕ săgeată“, etc. sunt alte variaţiuni corĕspunzĕtoare trebuinţei de sensibilitate in cugetarea aceluiaş lucru. Şi astfel vedem poeţii preferind cuvintelor abstracte pe cele ce exprimă o gîndire mai individuală şi calităţi mai palpabile.

A. Mureşanu in loc de a vorbì de armata turcească, de Rusia, de patria română, cuvinte cu totul prosaice, sensibilizează aceste noţiuni şi zice:

N'ajunse *iataganul* barbarei semi-lune,
A cărui plăgi fatale şi azî le mai simţim,
Acum se vîră *Cnuta in vetrele străbune* —
Dar martor ne e Domnul, că vii nu o primim!

Schiller, in „Moartea luĭ Wallenstein“ [1]), zice:

Pălăria
De admiral mi-ai *smuls-o* de pe cap.

---

[1]) Traducere română de E. M. pag. 15, 22.

Şi in alt loc :

Cu *ochiu posomorît*
Privesc ei pe străini in ţara lor,
Şi bine le-ar venì să ne trimită
Acasă cu *un pumn de bani* etc.

Camoëns zice (Lusiada, cântul V) :

După ce am trecut linia arzêndă ce sĕpară lumea 'n două.

Din aceeaş particularitate poetică se explică farmecul fabulelor lui Lafontaine. Obiectul acestor fabule este cunoscut din alţi autori, poate nici unul nu este original al lui. Dar ceea ce este original in Lafontaine, este acea alegere admirabilă de cuvinte, prin care in modul cel mai simplu se exprimă lucrurile in natura lor palpabilă :

Maître corbeau sur un arbre *perché*
Tenait en son bec un fromage.
Maître renard par l'odeur *alléché*
etc.

Il ouvre un *large* bec, laisse tomber sa proie
etc.

Shakespeare, modelul cel mai per-

fect pentru tot ce se va chiemà vre-odată fantasie de poet, se fereşte până la exagerare de cuvinte abstracte şi, dacă le intrebuinţează, le pune tot-dea-una alăturea o imagine sensibilă.

Exemple se află pe fie-care pagine a operelor sale. Să ne mărginim la câteva din cele traduse in româneşte, din "Macbeth" [1]).

Să pot *rěsturna* cu viteaza mea *limbă*
Or ce te-ar depărtà de la *cercul de aur*.

„Cercul de aur" in loc de coroana regală, la care aspira Macbeth.

La finele actului I zice Macbeth:

Sum deplin hotărit: *intins e or ce nerv*
Spre teribila faptă.

In actul III. scena 1:

eu sum *rădăcina*
Şi tatăl multor regi.

In scena 4:

Am *innotat in sânge* atâta de departe
Incât de a mě'ntoarce tot aşa greu imi vine

---

1) Traducere de P. Carp, pag. 16, 23, 24, 52, 60.

Cât de-a merge nainte. In cap imi *clocotesc*
Curioase gîndiri.
etc. etc.

Amis, ne *creusez* pas vos chères rèveries,

zice Victor Hugo (Feuilles d'automne, 29).

---

2. Al doilea mijloc ce'l vedem intrebuinţat de poeţi pentru a produce materialul sensibil in gîndirea cuvintelor din partea auditorului, sunt adjectivele şi adverbele, ceea ce s'a numit „epitete ornante“. Substantivul şi verbul singur, chiar când se refer deadreptul la obiecte şi acţiuni materiale, nu produc in mintea noastră decât o slabă amintire de sensibilitate, mai mult o nălucire a materiei, decât o adevěrată impresie. Când zicem d. e. Hasdrubal fu ucis in bătălia de la Metaurus, nu ne gîndim la imaginile sensibile, ce ar trebuì să fie cuprinse in aceste cuvinte. Nici pe Hasdrubal nu ni'l inchipuim in figura lui, nici ucide-

rea nu ne-o reproducem cu tot ce are ea de crîncen, nici bătălia, nici rîul Metaurus: aceste substantive şi verbe sunt numai semne uscate pentru gîndirea abstractă a faptului istoric, gîndire exclusiv prosaică.

Poetul nu poate intrebuinţà asemenea verbe şi substantive goale, ci este silit a le imbrăcà, a le improspăta in partea lor sensibilă prin anume relevare a ei. Aci este causa, care ne explică d. e. epitetele constante ce le aflăm in Homer lângă persoanele principale din epopeele lui. Homer nu numeşte pe Achil singur, nici pe Diomed, nici pe Pallas Atene, etc. Căci ce sunt aceste nume? Cuvinte reci, care nu silesc imaginaţia a'şi reproduce persoana in plenitudinea ei de viaţă palpabilă. De aceea Homer zice totdeauna *πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεὺς*=Achil cel grabnic la picior, şi te sileşte ast-fel a'ţi construì in fantasia ta o imagine mai sensibilă a eroului; Homer zice *βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης*=Diomed cel bun la strigăt,

γλαυκῶπις Ἀθήνη=Minerva cu ochiul albastru, etc.

Shakespeare in „Macbeth“, unde vorbeşte Banquo cu vrăjitórele, le descrie :

Se vede că inţelegeţi,
Căci fiecare pune degetul *ciuntit*
Pe *sbârcitele* buze.

Şi in alt loc :

Voi fi silit să iau
De la noapte 'mprumut vre una din a ei
Intunecate oare.

Alexandri, in frumoasa sa poesie „Groza“, deşteaptă cea mai vie impresie prin adjectivele pline de sensibilitate, cu care insoţeşte obiectele gîndirii :

Galben ca făclia de *galbenă* ceară
· Ce aproape'i ardea,
Pe o scândură vechiă aruncat afară
De somnul cel vecînic Groz' acum dormea...
. . . .

Un moşneag atuncea, cu o barbă *lungă,*
La Groza mergând,

Scoase doi bani *netezi* din *vechia* sa pungă,
Lângă mort ii puse, mâna'ĭ sărutând,
Mai făcu o cruce şi zise plângênd, etc.

Frumos este adjectivul sensibil in strofa lui Mureşeanu:

Inalţă'ţi *lata* frunte şi cautâ'n jur de tine
Cum stau ca brazi in munte voinici sute de mii...

Foarte plastic în descrierile sale este Bolintineanu:

Noaptea se intinde şi din geana sa
Argintoase lacrimĭ peste flori vĕrsà.
. . . .

Colo sub o neagră stâncă
Geme riul spumĕtor,
Pacea nopţii e adâncă,
Luna doarme pe un nor.
. . . .

Caigi! vezi, noaptea vine
După dealuri *fumegând.*
. . . .

Pe un pisc sĕlbatec şi *vijelios*
Unde urlă'n poale Argeşul spumos,
Este o cetate.
etc.

———

3. Un alt mijloc de a realiză aceeaş condiţiune neapărată a frumosului poetic sunt personificările obiectelor nemişcătoare sau prea abstracte, precum şi a calităţilor şi acţiunilor. Prin aceasta se introduce in gîndirea cuvintelor o nouă mişcare, neobicĭnuită in prosă şi tocmai de aceea surprinzĕtoare, ce deşteaptă imaginea sensibilă şi colorează schema palidă a cuvêntului prin cea mai energică visiune.

Nici Homer nu mai intrebuinţează verbul simplu *a săgetà*, ci zice :

Săgeata sboară cu voluptate pentru
a gusta carnea inimică.

In Horaţiu grija se urcă pe corăbii,

Scandit aeratas vitiosa naves
Cura.
Od. II. 16.

In Sofocle ajutorul are „ochi voioşi“, etc.

Cea mai pitorească fantasie şi in această privinţă o are earăş Shakespeare.

Lumina a intrat
Dejà cu noaptea 'n luptă,

zice Lady Macbeth.

Sacrilegul omor a călcat sfântu templu
Al regelui furând viaţa din altar

strigă Macduff.

Păn' a nu mântuì
Nocturnul liliac monachescul sĕŭ sbor
Şi păn' a nu trage cornuratul gândac,
Somnoros bâziind, clopotul de noapte,
Se 'mplineşte-o faptă de crudă pomenire,

prevesteşte Macbeth.

Grozavul omor,
Ce santinela sa, lupul, l'a trezit
Urlându-i ora nopţii, păşeşte stachios. . . .
Pămênt nestrămutat, n'auzi pasul meu
Or unde m'ar purtà, ca nu pietrele tale
Destainuindu'mi fapta, să lipsească pe noapte
De grozava tăcere ce-acum nevoeşte.

Trecênd la literatura noastră, de şi

nu ne putem aşteptà incă la aceeaş fantasie viguroasă, totuşi constatăm intrebuinţarea aceluiaş mijloc de personificare.

In exemplul citat din Bolintineanu:

Colo sub o neagră stîncă
Geme rîul spumător,
Pacea nopţii e adâncă,
Luna doarme pe un nor,

impresia produsă prin această strofă provine mai ales din personificarea lunei in versul din urmă.

Asemenea in o poesie a lui Gr. Alexandrescu:

Este ora nălucirii: un mormênt se desveleşte,
O fantomă 'ncoronată din el ese—o zăresc,
Ese—vine către ţĕrmuri—stă—in preajma sa pri-
[veşte—
Rîul inapoi se trage, munţii vêrful işi clătesc.

Dintre toate poesiile „D-lui Marelui Logofĕt“ I. Văcărescu (publicate la 1848), aproape singurele strofe acceptabile ne par a fi cele d'intâi din „o

zi şi o noapte de primăvară la Văcăreşti“, şi frumuseţea lor stă mai ales in personificarea amorului:

N'am să scap, in piept port dorul;
  Peste ape, peste munţi,
Vĕd că peste mări amorul
  Când o vrea işi face punţi.

La Carpaţi mi-am adus jalea
  Lor am vrut s'o hărăzesc :
Rĕsunetul, frunza, valea,
  Apele mi-o înmulţesc!

Mii de piedici, mii de curse
  Peste firea toat'a 'ntins,
Lacrimi in zadar sunt curse :
  Unde-oi merge, eu sunt prins.

Aceste exemple vor fi de ajuns pentru a da o idee despre personificările poetice şi pentru a probà, că şi ele sunt născute din necesitatea de a sensibilizà gîndirea prea abstractă a cuvintelor.

---

4. Să mai observăm in fine încă un mod, prin care poetul caută a ajunge

la acelaş resultat, — comparaţiunea, metafora, tropul in genere. Un obiect al gîndirii se pune in paralelă cu altul, care trebue să fie sensibil, şi cu cât această paralelă este mai nouă şi mai frapantă, cu atât imaginaţia este silită a'şi construì figurile sensibile cuprinse in cuvinte.

Talent fără noroc
E de prisos :
Tămîea fără foc
N'are miros,

zice Goethe in proverbele sale rimate.

H. Heine compară :

Ca un rege e păstorul,
Tron e dealul inverzit,
Ear coroana e deasupra'i
Soarele cel strălucit.

La picioare êi sunt mieii
Curtizani linguşitori,
Cavaleri êi sunt viţeii
Ce aleargă printre flori.

Ţapii sunt actori de curte,
Ear când pĕsĕri ciripesc,
Clopotele când resună,
Fac orchestrul cel regesc.

Şi toţi cântă şi incântă,
Apa 'ncepe a şoptì,
Şi cu arbori 'mpreună
Vor pe rege-a adormì.

In acest timp stăpâneşte
Un ministru, acel câne
Ce lătrând vrea să arete
Că veghiază peste stâne.

Ca din vis oftează Prinţul:
Cârmuirea e prea grea!
Ah! aş vrea să fiu acasă
Şi lângă regina mea.

Pe-al ei sîn se odihneşte
Capul meu cel obosit,
Şi in ochi-'i se cuprinde
Un imperiu nemărginit!

De tous les océans votre course a vu l'onde,
Helas! et vous feriez une ceinture au monde
Du sillon de vaisseau,

compară V. Hugo (Feuilles d'automne 6),

Tandis que votre ami, moins heureux et moins [sage,
Attendait des saisons l'uniforme passage
Dans le même horizon;

Et comme l'arbre vert qui de loin la dessine,
A sa porte effeuillant ses jours, prenait racine
Au seuil de sa maison!

Ca un glob de aur luna strălucea,

incepe Bolintineanu una din cunoscutele sale balade istorice.

Mihai mândrul vine iară
Falnic ca un stîlp de pară,

Demnă de insemnat este in fine următoarea poesie a unui poet frances mai puţin cunoscut, Lachambeaudie:

ROSA CEA UMEDĂ [1]).

Alina cu-a sa mamă pe câmp mergênd odată
Vězù regina florilor, o rosă adorată,
Plecându'şi sinul fraged de roă inundat.
Spre-a uşură pe floare de umeda povară,
Ea scutură de creangă—dar frunza cea uşoară
Cu roa deodată din rosă a picat.

Copila versâ lacrimi; ear muma ingrijitoare
Êi zise: Vezi efectul, ce graba-a dobîndit!

---

[1]) Traducere de V. Pogor.

„De aşteptai o rază s'ajungă de la soare,
„Ea umeda povară din floare-ar fi sorbit.

„Copilo, sunt in lume dureri aşa profunde,
„Pe care şi inbirea'i datoare a respecta,
„Sunt rele vai! de care destinul ne pĕtrunde
„Şi singur timpul numai le poate uşurà".

Două observări intre cele multe, ce se pot face asupra acestei materii, ne par la ordinea zilei pentru starea actuală a poesiilor noastre române: cea d'intâi se refere la noutatea, cea de a doua la justeţa comparaţiunilor.

Punctul de plecare pentru or ce comparare poetică a fost necesitatea sensibilizării obiectelor. Insĕ pentru ca acest scop să fie atins, comparaţiunea trebue să fie relativ nouă, altfel nu produce nici o imagine. Ceea ce am arătat că se intîmplă cu cuvinte, se intîmplă şi cu comparaţiuni : prin usul zilnic işi pierd elementul sensibil. Auzind tot mereu una şi aceeaş comparare, nu mai avem pentru ea atenţiune şi nu ne mai reproducem cuprinsul material. Când zic d. e. curajos ca

un leu, nu'mi mai amintesc figura leului, ci primesc locuţiunea oare cum ca un semn convenţional pentru gîndirea abstractă a unei calităţi. Precum prin deasa intrebuinţare se tocesc monetele şi se pierde chipul şi pajura exprimate pe ele, aşa din comparaţiunile prea des auzite se şterge imaginea sensibilă ; şi cu aceasta toată raţiunea lor de a fi.

Remâne acum la tactul limbistic al poetului de a simţì, care metaforă se poate intrebuinţà cu succes şi care a incetat de a mai fi comparaţiune sensibilă şi prin urmare trebueşte pentru un timp sau cu totul depărtată sau cel puţin modificată in poesie. In această privinţă noue ne pare, că in poesiile române de astăzi sunt mai ales trei imagini aşa de usate şi abusate, incât poeţii cei tineri ar face bine să se ferească de ele : aceste sunt florile, stelele şi filomelele.

Toate amantele poeţilor noştri sunt ca o floricică sau ca o steluţă saŭ ca

amêndoue in acelaş timp (lucru mai greu de inchipuit), toţi prinţii, toate aniversarele, toate „zilele mărite“ sunt ca o stea mare, şi toate impresiile poetice se desteaptă când cântă filomela. Astăzi insĕ am cetit atâtea flori şi floricele, stele, steluţe, stelişoare şi filomele in versurile române, incât acum primim aceste cuvinte numai ca nişte semne uscate, obicĭnuite in vorbire, prin urmare fără nici un resultat poetic.

Spre a mai puteà fi intrebuinţate asemenea metafore in literatura română, trebuesc improspătate in mod original prin alte cuvinte, care să fie in stare a renaşte din nou imaginile in frumuseţea lor primitivă. Drept model poate servì poesia lui Alexandri „Dedicaţiune“ :

> Tu, care eşti pierdută in neagra vecinicie,
> Stea dulce şi iubită a sufletului meu
> . . . .
> O blândă, mult duioasă şi tainică lumină....

Acì imaginea işi produce efectul ei,

fiindcă este preperată şi reinoită prin celelalte cuvinte marcante : tu care eşti *pierdută in neagra* vecĭnicie, etc.

Cât de slabe din contră (pentru a nu spune un cuvênt mai energic) sunt comparaţiuni ca aceste :

Căci eu in lume sunt ca o floare,
Şi cu iubirea mĕ mai nutresc,
Ş'a filomelei dulce cântare
Pare că'mi zice : ah, te iubesc !
. . . .

Dragă Elizo, tu eşti mai dulce
Decât o roză, decât un crin.
. . . .

Frumoasă ca o roză erai in astă lume,
Frumoasă ca o floare, ca floarea delicată.
. . . .

Tu eşti o stelă, ce dai lumină...
. . . .

Ce e noaptea când nu cântă
Filomele printre flori?
etc.

Dacă e vorba să comparăm tot cu flori, să ne luăm mai bine de exemplu poesiile populare, chiar cele mai de

rènd, care toate au cel puţin orig
litate in determinarea florilor şi
vorbesc numai de roze şi de cr
Cât este de expresivă următoarea str
născută pe stradele Bucureştilor!

Frunză verde măr sălciu,
La grădină 'n Cismegiu
Două fete frumuşele
Mi-a furat minţile mele:
Una oacheşe şi naltă
Ca o dalie invoaltă,
Alta blondă mijlocie
Ca o jună iasomie,
Una are ochi de mură
Care inimele fură,
Alta doue viorele
Ce te scoate din oprele.
etc.

A doua condiţiune pentru admiterea comparărilor este: ca ele să fie juste. Comparările sunt chiemate a da o imagine sensibilă pentru gîndirea prea abstractă, insĕ această imagine trebue să fie potrivită cu gîndirea, altfel sensibilizarea ei produce contrazicere şi constitue o eroare. E de necrezut, cât de des pĕcătuesc scriitorii in contra

unei aşa de elementare regule a conceperii, intrebuinţând comparări false sau pline de confusie.

Această parte a poesiilor române moderne este plină de erori uneori aşa de comice, incât pot devenì un isvor bogat pentru almanacuri humoristice, şi cu cât autorul vrea să fie mai solemn sau mai duios, cu atât, se înţelege, impresiunea este mai ridiculă.

Un poet compară:

Primăvara cea dorită de la sferele senine
Pe-a zefirului aripe intre noi voiasă vine.
Sub uşoarele ei pasuri mii de flori au resărit,
Câmpul, muntele şi codrul de nou ear au inverzit
Aerul senin s'adapă de-a suflării ei miroase,
Şi din sinu'i roureazâ pe ţarine ploi mănoase.

Primăvara vine cu pasuri uşoare şi ploă din sin!

Altul zice:

Talia 'ţi naltă şi subţirică,
Ochii tei negri de abanos,

Mâna ta albă şi mitică
  Face din tine un cer stelos.

Talie inaltă, ochi negri şi mână mică fac un cer stelos!

Un poet cântă:

Să fiu zefirul, să fiu zambilă,
  Prin cele fete să salt uşor.

Să salte prin fete ca zefirul sau ca zambila!

Altul compară:

Sus la Petricica
Când mergea fetica
Şi sta ziulica,
Viţeii păzea —
Işi lua de furcă,
Şi ca o haiducă
Şi ca o nălucă
In tufiş *torcea!*

Şi in alt loc:

Ochii cum êi joacă
Ca la o şerpoaică,
Ca o panduroaică, etc.

Cetim intr'o foae nouă din Iaşi (Septemvrie 1866):

Ador tare adevĕrul
Il ador că e frumos
Precum e in floare mărul,
Al livezii pom frumos.

Adevĕrul frumos ca mărul!

Unul incepe:

Belă copilă, de graţii plină,
Musă sublimă, soare d'amor,
Coruri de nimfe pe buza'ţi lină
Le vĕd cum joacă incetişor.

Inchipuiţi-vĕ o buză pe care joacă coruri de nimfe!

Unul se adresează la iubita sa:

Tu floare frumuşică, ca cerul de măreaţă,
Ca dênsul de albastră. . . .

Ear altul zice:

Aste inimi prea 'nfocate
Cu stîlpări de nemurire
De al păcei imn legate
Cânt a patriei iubire!

Ce imagine teribilă! Inimi infocate, legate de un imn cu stîlpări de nemurire!

Dar destul şi prea destul despre această infirmerie a literaturei române, şi să revenim la partea serioasă a cercetărilor ce ne ocupă.

Recapitulând resultatul dobîndit din analizarea precedentă a amănuntelor poetice, constatăm ca demonstrate următoarele propoziţiuni din inceputul cercetării de faţă:

Particularităţile stilului poetic (expresii determinate, epitete, personificări, comparaţiuni) purced toate din trebuinţa de a sensibilizà gîndirea obiectelor; aceasta provine din necesitatea de a creà .poesiei elementul material, ce nu'l află gata afară din sine, de care insĕ nu se poate lipsì nici un op de artă, frumosul fiind tocmai exprimarea unei idei sub o formă sensibilă corespunzĕtoare.

Din aceste reflecţiuni inţelegem in acelaş timp, ce vrea să zică mult discutata originalitate a poetului. Poetul nu este şi nu poate fi totdeauna nou in idea realizată: dar nou şi original trebue să fie in vestmêntul sensibil cu care o invĕleşte şi pe care il reproduce in imaginaţiunea noastră. Subiectul poesielor, impresiunile lirice, pasiunile omeneşti, frumuseţile naturei sunt aceleaşi de când lumea; nouă insĕ şi totdeauna variată este incorporarea lor in artă: aici cuvêntul poetului stabileşte un raport până atunci necunoscut intre lumea intelectuală şi cea materială şi descopere astfel o nouă armonie a naturei.

Ne pare important a insistà asupra acestor adevĕruri fundamentale ale literaturei: căci tocmai ele sunt astăzi pierdute din conştiinţa tinerei noastre generaţii, şi deaceea astăzi suntem in pericol de a nu mai avea unul din puternicele mijloace de cultură a le so-

cietăţii române. Este probabil, că politica ne a surpat mica temelie artistică ce o puseseră in ţara noastră poeţiĭ adevěraţi Alexandri, Bolintineanu[1]), Gr. Alexandrescu. Atât cel puţin este sigur, că cele mai rele aberaţiuni, cele mai decăzute producerĭ intre poesiile noastre de la un timp incoace, sunt cele ce au primit in coprinsul lor elemente politice. Şi causa se inţelege uşor: politica este un product al raţiunii; poesia este şi trebue să fie un product al fantasiei (altfel nici nu are material): una dar exclude pe ceailaltă.

De aceea vedem, că poesiile politice precum şi cele rele istorice, au toate viţiul corespunzětor: de a fi lipsite de sensibilitatea poetică. Exemple vor explica mai bine, ce insemnează aceasta, şi pentru mai multă lămurire să incepem cu o poesie foarte caracteristică

---

[1]) Inţelegem pe Bolintineanu de mai nainte, până la 1852, când se făcù publicarea primelor sale poesii; căci peste ultimele lucrări a le D-sale (Eumenidele, etc.) trebue să aruncăm un věl.

a unei celebrităţi de a le noastre cătră C. Negri:

O Negri! inamicii a tot ce dă mărire
Şi viaţă României nu'ţi vor putè iertà
Că ai luat o parte de lauri la unire
Prin insistenţa ta!

A face-un singur popol, o singură domnie
Din doo; a restringe atâţia postulani:
Crezi tu, că o se facă vr'odată bucurie
Acestor sclavi tirani?

Cuvèntul datorie spre ţară, e un nume!
Şi patria o umbră, mărirea un eres!
A face să rèmâe despreţuită 'n lume
Şi 'n umbră mai ales,

A pune interesul persoanelor nainte
De interesul ţèrei, a nu simţì vr'un dor
Când jugul rèu apasă aceste locuri sânte
Aceasta'i legea lor! etc.

Toate aceste strofe cuprind un şir de cuvinte reci, fără imagine, şi prin urmare nici nu sunt poesie: sunt un articol de jurnal pus in rime, — o monstruositate literară. Dacă un adevèrat talent poetic a ajuns la această decadenţă, ce să mai aşteptăm de la ceilalţi?

Unul ne face următoarea „poesie“ epică:

CEI 300 EROI DE LA SATUL PUTINEIUL (1594).

Cu o despărţire de Români aleasă,
Din oastea cea bravă a lui Bravu trasă,
Radu, Stroe, Preda, cei trei fraţi Buzeşti,
Şi Stoica şi Radu, fraţi Calomfireşti,
In câteva ore bat oastea tatară
Şi in doue rênduri ei o sfărimară;
Apoi pun pe goană hordele barbare,
Secerând cununa cea nemuritoare.

In această luptă trei sute Olteni,
Bravi ca şi eroii din Călugêreni,
Singuri se luptară, bravii mei Români,
Cu douesprezece de mii de păgâni:
Toţi intr'o unire, bravii mei jurară
Pe păgâni să'nvingă, sau cu toţi să moară.
. . . .

Satul Putineiul fu in douĕ zile
Celebra strimtoare de la Termopile,
Ear pandurii nostri eroii Spartani:
Sufletele acelor trei sute Fabiani
In Români trecură in acea zi toţi
Ca să nemurească p'ai lor strănepoţi.

Manualul de Istorie al lui Laurian, pus in stanţe şi trochee, şi ancă şi aceste ca vai de ele.

Un alt scriitor, care acum debutează in poesie, se adresează intr'un ziar (din Octomvrie 1866) la Dumnezeu şi'i spune intre altele:

Impĕraţi, regi, principi dară, toţi sunt o necesitaţe
Pentru popoli: unii ştiu să'şĭ implinească datoria
[ce-ai impus,
Altul insĕ, plin d'orgoliu, speculează onestitate,
Calcă in picioare legea, făr'a fi de tine pus.

Triste scene, suferinţe, care strigă rĕsbunare;
Tot ce'i sacru, nici virtute, toate aruncate'n vĕnt —
E tiranul! El domneşte fără vr'o neruşinare.
Tată, fiu, soţie, frate la el nu'i decât cuvênt.

Tot ce cer eu de la Tine, este grabnică scăpare
A acelor carii sufĕr maltratări necontenit.
Ai puterea'n mână, Doamne; fă, şi 'ndată va dispare
Suferinţele mulţimii — şi tiranii au perit!

Şi aşa mai departe in vr'o zece strofe, şi nota-bene toată această declamaţiune politică este numai o introducere pentru a ajunge la exprimarea dorinţei de a'şi revedea amanta:

Elviriţa absentează, nu'i viaţă pe pământ.

Intr'un alt ziar nou (din August 1866) cetim:

Să scriu la ode linguşitoare
N'am obiceiul, mărturisesc;
Chiar de cuvinte măgulitoare
In totdeauna mĕ cam feresc;
Dar cu plăcere şi cu căldură
Aş scrie multe, pre legea mea,
Strîmbe, sucite, fără mĕsură,
Fără de vină cum aş puteà.

Aş face una acelui care
Democraţia ar sprijinì,
Şi monstruoasa centralizare
Ca pe o spaimă o ar gonì.
. . . .

Aş face una cu mulţĕmire
Acelui spirit ingrijitor,
Ce prin şcoli bune mai cu grăbire
Ar da lumina şi in popor
. . . .

Aş dura una celui ce-ar face
Jidani in ţeară să nu zărim,
Să ne mai lase in bună pace
Fără de dênşii ca sĕ trăim,
etc.

Sperăm, că din oposiţia frapantă intre exemplele din urmă şi intre poesiile citate mai nainte, lectorul va fi simţit deosebirea radicală ce desparte poesia de prosă fie aceasta simplă, fie rimată, şi va fi inţeles că inainte de a putea

fi vorba de poesie, trebue cel puţin să se implinească condiţiunea mechanică a or cărui op de artă: aflarea materialului sensibil, care pentru poesie consistă in imaginile sensibile deşteptate prin cuvinte.

Odată această condiţiune implinită, incepe tărêmul artelor, posibilitatea frumosului, critica estetică, şi de aci inainte vin apoi cerinţele artistice: ca dicţiunea să nu fie prea materializată prin imagini, ca cuvintele să fie aşa de bine alese, incât să intrupeze in modul cel mai simplu şi pregnant ideile poetului etc. După mĕsura acestor cerinţe se dovedeşte apoi adevĕratul poet, şi se distinge chiar şi in privinţa cuvintelor literatura clasică de literatura decadenţei. Dar, după cum am vĕzut, de aceste considerări mai inalte nu s'a tratat in paginele precedente, şi nici nu credem oportun a se tratà in literatura noastră, prea tênĕră ăncă pentru o estetică mai rafinată. Pentru noi a fost prima necesitate: a marcà in mod demonstrativ

linia de separare intre poesie şi cele-lalte genuri literare, pentru ca cel puţin pe această cale să se lăţească in juna generaţie un simţimênt mai just despre primele elemente ale artei poetice.

II.

Condiţiunea ideală a poesieĭ.

Trecênd la partea a doua a cercetării noastre, ne propunem a analizà, care este in privinţa *ideilor* exprimate de poet condiţiunea, fără a cării implinire nici nu poate existà poesia.

O vechie impărţire a tutulor obiectelor gîndirii omeneşti face deosebirea intre lumea interioară sau sufletească şi intre lumea exterioară sau fisică. Insĕ şi această lume fisică există pentru noi numai intrucât simţim ceva cu prilejul ei. Astfel toate obiectele gîndirii, fie externe fie interne, se pot privì impreună şi se pot apoi deosebì dintr'un alt punct de vedere: in obiecte a le raţiunii reci sau logice, şi in obiecte a le simţimêntului sau pasionale, deosebire

provenită din cunoscuta separare intre minte şi inimă.

Paralel cu această diferenţă constatăm pentru scopul ce ne ocupă, următoarea propoziţiune limitativă: *idea sau obiectul exprimat prin poesie este totdeauna un simţimênt sau o pasiune, şi nici odată o cugetare exclusiv intelectuală sau care se ţine de tĕrêmul ştiinţific, fie in teorie fie in aplicare practică.*

Prin urmare iubirea, ura, tristeţea, bucuria, desperarea, mânia, etc. sunt obiecte poetice; invĕţătura, preceptele morale, politica, etc. sunt obiecte a le ştiinţei şi nici odată ale artelor; singurul rol ce'l pot jucà ele in representarea frumosului, este de a servì de prilej pentru exprimarea simţimêntului şi pasiunii, tema eternă a frumoaselor arte [1]).

---

[1]) Goethe in „Faust“ vorbeşte mult de ştiinţe, Corneille in „Horace“ de fapte din Istoria Romană, Scribe (dacă este permis a'l numi lângă aceştĭ doi) in „Verre d'eau“ de politica engleză: insĕ toate aceste numai pentru a arătà *à propos* de ele simţimintele şi pasiunile omeneşti.

Şi pentru ce aceasta?

Câte-va din causele fundamentale ce deosebesc cele două sfere a le gîndirii omeneşti, ne par destul de simple pentru a putea fi explicate in cercetarea de faţă fără prea lungi digresiuni.

Şi mai ântâi poesia este un product de lux al vieţei intelectuale, *une noble inutilité*, cum a zis aşa de bine Me. de Staël. Ea nu aduce mulţimii nici un folos astfel de palpabil incât să o atragă de la sine, numai din motivul unui interes egoist; ea există pentru noi numai intrucât ne poate atrage şi interesà prin plăcerea estetică. Insĕ o condiţiune, fără de care nu poate fi interes şi plăcere, este: ca mai ântâi de toate poesia să fie inţeleasă, să vorbească la conştiinţa tuturor. Prin urmare ea nu'şi poate alege obiecte, cari se ţin de domeniul ocupaţiunilor exclusive, precum sunt cele ştiinţifice, fiindcă aceste remăn neinţelese pentru marea majoritate a poporului, ci este datoare a ne

representà simţiminte şi pasiuni, fiindcă numai aceste sunt comune tutulor oamenilor, sunt materia inţeleasă şi interesantă pentru toţi. Ceea ce separă pe oameni de o laltă este cuprinsul diferit cu care 'şi-aŭ implinit mintea; ceea ce'i uneşte este identitatea mişcărilor de care se pĕtrunde inima lor.

Dar chiar mărginindu-se poetul ştienţific la acea minimă parte din public, care se alcătueşte din oameni speciali, din politici, filologi, etc., se naşte pentru dênsul o nouă impotrivire: ceea ce, chiar pe acest tĕrêm, este interesant astăzi, nu a fost interesant ieri şi nu mai interesează mâine, şi o poesie insufleţită numai de asemenea obiecte ar pierde din an in an din atracţiunea ei.

Astăzi se intereseazà societatea politică română la descentralizare; societatea, ce se mai ocupă de cercetări limbistice, la unificarea ortografiei şi la terminaţiunile cuvintelor noue: vor trece oare mulţi ani, până când aceste cestiuni să fie şterse de la ordinea zi-

lei? Odată decentralizarea făcută, ortografia şi limba unificate, mişcarea causată prin aceste ocupaţiuni trecĕtoare va incetà, şi nimenea nu le va puteà reinvià in propriul lor interes intrinsec.

Prin urmare poesia rătăcită in sfera ştiinţei şi a politicei remâne ântâi neinţeleasă şi neinteresantă pentru marea majoritate a oamenilor contimpurani, şi este al doilea pierdută in generaţiunile următoare chiar pentru cercul restrins de indivizi, pentru care a avut un sens şi o atracţiune in ziua naşterii ei.

Insĕ prea rară este, este de prea mare preţ şi valoare face creaţiune a spiritului omenesc, ce se numeşte poesie, pentru a fi expusă vicisitudinii mobile a intereselor omeneşti. De magica figură ce poetul a creat-o din abundanţa inimei sale, trebue să se frângă valul timpului şi să o lase intactă pentru generaţiunile viitoare ca

o scumpă moştenire seculară a geniului omenesc.

Numai copii cei necopţi, pentru a'şi face o grădină, taie florile şi frunzele din tulpina lor şi le aşează in nisipul spulberat: cea d'intâi suflare a vêntului le doboară, cea d'intâi rază a soarelui le vestejeşte. Dar natura, marea noastră invĕţătoare, işi implântă rădăcina stejarului in pătura cea mai adîncă şi constantă a pămêntului şi de acolo dă creaţiunii sale putere de a se luptà şi de a trăì.

Să analizăm acum o altă causă, mult mai importantă, pentru care poesia nu poate tratà obiecte scienţifice.

Frumoasele arte, şi poesia mai ântâi, sunt *repaosul inteligintei.* In mijlocul fluctuaţiunii perpetue, de care este mişcat acel straniu product al formaţiunilor animalice, ce se numeşte minte omenească, arta se stabileşte ca un liman de adăpost spre a redà inteligintei agitate o linişte salutară. Aceasta a fost causa, din care s'a lăţit odi-

nioară poesia intre oameni; aceasta este causa, din care astăzi iși pĕstrează valoarea ei nemĕsurată pentru fericirea genului omenesc.

Dar activitatea ştiinţifică nu se potriveşte cu această chiemare a poesiei. Căci ştiinţa provine din acea insuşire innăscută a minţii noastre, prin care sûntem vecĭnic siliţi a intîmpinà or-ce fenomen al naturei cu cele doue intrebări specific omeneşti: din ce causă? spre ce efect? Insĕ primul efect ce'l descoperim, se arată a fi totdeodată o causă pentru un alt efect, care la rîndul seu este noua causă pentru alte efecte — şi pe nesimţite se deschide inaintea noastră linia timpului, care ne duce inainte intr'un viitor nemărginit. Şi asemenea cercetând inapoi ni se arată prima causă a unui fenomen ca fiind şi ea efectul unei alte cause, care earăş este efectul unei cause anterioare, şi aşa mai departe se deschide şi indărătul nostru aceeaş linie infinită a timpului. Şi astfel omenirea, impinsă

in sufletul ei de forma aprioricĕ a causalităţii, se urcă şi se coboară pe scara timpului in sus şi in jos, pănă când minţile imbĕtrânite a le generaţiunii actuale se pleacă la pămênt şi lasă altei generaţiuni sarcina de a impinge piatra lui Sisifos cu un pas mai nainte; această altă generaţiune o lasă generaţiunilor viitoare, şi aşa mai departe se desvoaltă ştiinţa şi nu are nicăeri repaos şi nici odată finit: căci prima causă şi ultimul efect sunt refusate minţii omeneşti; nici o limită eternă nu ne opreşte, dar etern ne opreşte o limită.

In această stare a inteliginţei active se coboară arta ca o mângâiere binefăcĕtoare. Ea prinde atenţia neliniştită şi agitată spre infinit, şi presentându'i o idee mărginită in forma sensibilă a frumosului, êi da liniştea contemplativă şi un repaos intelectual. Poesia in special trebue să ne decline spiritul de la inlănţuirea fără margini a nexului causal, să ne manifesteze

idei cu inceput şi cu finit şi să dea astfel o satisfacţiune spiritului omenesc. De aceea ea este datoare să ne indrepteze spre simţiminte şi pasiuni. Căci tocmai simţimintele şi pasiunile sûnt actele de sine stătătoare in viaţa omenească: ele au o naştere şi o terminare pronunţată, au un inceput simţit şi o catastrofă hotărîtă şi sûnt dar obiecte presentabile sub forma finită a sensibilităţii.

Celelalte arte, prin chiar condiţiunile lor materiale, sunt restrînse în acest cerc estetic şi sunt ferite de rătăcirea ştienţifică: nici teorii politice, nici regule limbistice nu se pot sculptà in piatră sau exprimà in musică [1]). Poesia singură este in pericol de a'şi confundà

[1]) Nimic nu este absolut in omenire. Jurnale din Noemvrie 1866 ne spun, că un American a pus Constituţiunea Statelor-Unite in musică; dar cel puţin aceasta ni se spune ca o monstruositate americană. — Când se va simţì cu aceeaş claritate de toţi ai noştri, că o poesie asupra Constituţiunii este tot aşa de monstruoasă ca acea musică americană!

sfera, şi aceasta din causă că ea intrebuinţează acelaş organ pentru ideile ei, pe care'l intrebuinţează şi ştiinţa pentru a le sale: adecă limbagiul omenesc. Cu atât mai mult insĕ este de datoria poetului a'şi indreptà atenţiunea spre diferinţa intre aceste douĕ sfere deosebite şi a distrage mintea obosită de perpetua causalitate.

Recapitulând resultatul dobîndit din cercetarea teoretică de păn'acum, afirmăm din nou adevĕrul, cu care am inceput: idea sau obiectul poesiei nu poate fi decât un simţimênt sau o pasiune. Şi precum am făcut in partea I, aşa vom arătà şi in această parte, că insuşirile esenţiale a le poesiilor celor frumoase in privinţa ideilor lor se explică numai pe baza acestui adevĕr.

Poetul, chiemat a exprimà simţirile omeneşti, a aflat in insăş natura lor legea după care să se conducă. Intre deosebirile ce disting afectul in genere, fie simţimênt, fie pasiune, de celelalte

stări a le cugetului, se pot cità următoarele ca principale :

1) O mai mare repejune a mişcării ideilor. Observarea aceasta o poate face orcine. Exemplul cel mai lămurit dintre toate ni'l presintă spaima, cu prodigioasa sumă de idei ce ne străbat de regulă mintea in momentele ei.

2) O exagerare sau cel puţin o mărire şi o nouă privire a obiectelor sub impresiunea simţimêntului şi a pasiunii. Lucrurile gîndite iau dimensiuni crescênde, micul cerc al conştiinţei intelectuale se preface in linte microscopică şi, privite prin ea, toate sensaţiunile şi toate ideile momentului apar in proporţiuni gigantice şi sub colori neobicínuite.

3) O desvoltare grabnică şi crescêndă spre culminaţiunea finală sau spre catastrofă, dacă luăm acest cuvênt şi in sens bun, nu numai in imprejurări tragice.

Aceste trei semne caracteristice ale

afectelor sunt totdeodată cele trei calităţi ideale ale poesiei.

1. Poesia adevĕrată, ca şi pasiunea şi simţimêntul, ne arată dar o grabnică transiţiune de la o idee la alta şi in genere o mişcare abundantă a gîndirii. Gîndirea, fiind exprimată prin cuvinte, imitarea acelei particularităţi psichologice ne prescrie dar a stabilì intre idei şi cuvinte un raport de precisiune astfel, incât cu or ce inmulţire de cuvinte să se inmulţească in aceeaş proporţie şi suma de idei. Căci ceea ce intârzie transiţiunea gîndirilor şi amorţeşte mişcarea abundantă, sunt tocmai frasele cele lungi, in care după atâta auzire de sonuri nu se produce nici un progres de inţelegere in conştiinţă. Prin urmare regula, ce o scoatem pentru poesie din această considerare a afectelor, se poate exprimà in mod negativ : Poesia să nu se intoarcă in jurul aceliaş idei, să nu se repete, să nu aibă

cuvinte multe pentru gîndiri puţine. O excepţie aparentă sunt poesiile cu refren (cupletele); dar numai aparentă. In realitate refrenul, de şi pĕstrănd acelaş cuvinte, cuprinde in fie-care strofă o idee nouă sau cel puţin o altă privire a ideei celei vechi. D. e.:

VOCEA MUNTELUI

Colo'n vale se coboară
Trist şi cu capul plecat
Un drumeţ: doru-l omoară
S'ajungă de-unde-a plecat!
„Oare-amorul mĕ aşteaptă?
Sau o piatră ş'un mormênt?"
Atunci eco se deşteaptă
Şi respunde: *„un mormênt"*!

Greu suspină, ş'inainte
Grăbind pasul s'a'ndreptat,
Groaza turbură-a sa minte,
Dorul l-a inaripat!
„In mormĕnt aşa de iute!
Fie, pacea'i in mormĕnt!"
Ş'atunci eco din cel munte
Sună: *„pace'i in mormênt"!*

„Vino dară, vino, moarte,
„Ca pe-un dar eu te aştept,
„Să merg nu pot mai departe:
„Moartă'i inima in piept!

„Ah! de moarte nu mi-e frică:
„Mĕ tem că mĕ va uità!“
Din văi un glas se ridică
Şi respunde *„va uità“!*

Vai! furtuna 'n piept sbucneşte
La sermanul călător,
Şi o lacrimă luceşte
In ochiu'i: „Da, vreu să mor,
„Dacă pacea pentru mine
„Pacea'i numai in mormênt!“
Şi din văile vecine
Eco strigă: *„in mormênt“!*
(Imit. din Heine, de M. Corne).

Din acest exemplu se vede, că refrenul, departe de a face excepţiune, confirmă regula de mai sus, că poesia să nu se repete şi să nu revie in jurul aceleiaş idei. Importanţa acestei regule merge aşa de departe, incât holandezul *Hemsterhuis* a putut defini frumosul: o producţiune ce ne dă cele mai multe idei in cel mai scurt timp.

Toţi poeţii cei buni sunt exemple pentru aceasta, şi dacă este poate cu putinţă a le face obiecţiunea că sunt uneori prea concişi şi chiar obscuri in

expresiunile lor pregnante, nu li se va aflà niciodată defectul contrariu de a fi prea lungi, fiindcă aceasta s'ar indreptà incontra propriei naturi a poesiei.

Considerată dintr'un punct de vedere exterior, această regulă implică dar pentru poesie cerinţa unei conformităţi intre cuprins şi intindere. Nu vrei să exprimi toate nuanţele simţimêntului, iţi sunt ideile reduse la un cerc mai strîmt de privire: poesia să'ţi fie scurtă. Numai când abundanţa nouelor gîndiri iţi creşte astfel in conştiinţă, incât sparge forma prea strîmtă a unei strofe şi te sileşte a o intrupà intr'o nouă formă, numai atunci vei adăogà un nou şir de cuvinte şi'l vei continuà până când te agită acest impuls iresistibil.

E caracteristic a aruncà o privire in faimoasa colecţiune de poesii a lui *Heine* *„Buch der Lieder"*. Majoritatea poesiilor sunt de una, de două, de trei strofe, şi totuş in ele se coprinde o lume intreagă de idei poetice, de simţiminte

şi pasiuni. Insĕ in expresie nici un cuvênt de prisos; cea mai precisă legătură intre son şi idee! Din contră cele mai multe poesii române sunt lungi, lungi de nu se mai isprăvesc — in cuvinte, nu in idei, şi cu cât poetul este mai rĕu, cu atât poesia este mai lungă. Par'că mulţimea cuvintelor şi cifra paginelor imprimate ar fi mĕsura valorii poetice!

Prin câteva exemple sperăm că se va lămurì pe deplin cestiunea de faţă. Incepem cu două poesii [1]) din colecţiunea citată a lui *Heine*:

De-odată eu am desperat
Că voi puteà răbdà,
Şi'n fine toate le-am răbdat:
Dar cum? nu mĕ'ntrebà.

Un poet mediocru ar fi făcut zece strofe ca să exprime aceeaş idee, şi ar fi slăbit de zece ori efectul.

---

[1]) Traduse de N. Schelitti.

Aş vrea ca durerile mele
Vĕrsate intr'un singur cuvĕnt
Să le pot aruncà la vênturi
Să le ducă etern pe pămĕnt!

Să-l poarte la tine, iubită,
Cuvêntul de chin şi de foc,
Să'l auzi in or şi ce oră,
Să-l auzi in or şi ce loc.

Şi pentru repaosul nopţii
Când ochii abia ai inchis,
El are să te urmeze
Şi pănă 'n adîncul tĕu vis.

Să vedem acum câteva exemple contrarii. A. Mureşanu incepe poesia sa *Vinovatul* cu strofa:

Cât de dulce armonie
Dormea când-va 'n pieptul meu,
Cum ştia toate să ţie
Nesmintit acordul sĕu!

Toate ştia să ţie acordul sĕu vrea să zică că era *armonie in pieptul meu*, şi cele douĕ rînduri din urmă nu fac de cât a mai spune ăncă odată ceea ce spuseseră mai bine rîndurile d'intâi.

Pån'acum priveam la soare,
La roata lui cea de foc,
Ca un prunc, ce'n al sĕu joc
Priveşte la sburătoare.

Cum priveşte copilul la sburătoare, aşa priveam eu la soare! — Eroarea acestei imagini este tocmai, că nimeni nu priveşte de bună voie in soare; dar eroarea s'ar fi strecurat nesimţită, dacă ar fi comis-o poetul numai in versul ântâi, mai ales că cuvêntul *la* permite douĕ sensuri; insĕ versul al doilea se repetă şi insistă:

Păn'acum priveam la soare,
La roata lui cea de foc.

Stranie indeletnicire, şi periculoasă!

Dar acum ş'o rază mică,
Când la ochi'mi s'a ivit,
De nu'i inchid, rĕu mĕ strică.

Se poate o manieră mai lungă de a exprimà această idee? *Dar acum ş'o rază mică mĕ doare*, se 'nţelege *dacă 'mi ajunge la ochi*, se 'nţelege *dacă nu inchid ochii.* Atât de bine se 'nţelege,

incât este urît de a o mai spune. Poesia nu e tractat de fisiologie.

Şi aşa merge poesia mai departe ancă cinci strofe. Şi când se sfîrşeşte, te miri pentru ce s'a sfîrşit. Putea să mai continue cel puţin vr'o opt strofe, cu aceeaş economie de spirit.

Pentru a varià lectura, să revenim la un exemplu bun, din Heine:

> **Lacrima ce am vĕrsat**
> **S'a schimbat in floare,**
> **Şi suspinul ce-am oftat**
> **In privighitoare.**
>
> **Şi de mĕ iubeşti, copilă,**
> **Te'ncunun cu flori**
> **Şi un chor te va'ncântà**
> **De privighitori.**

Să mai cităm următoarea poesie a D-lui *Alexandri*, remarcabilă prin sobrietatea cuvintelor şi grabnica transiţiune a gîndirii:

STELELE

> **De la mine păn' la tine**
> **Numai stele şi lumine!**

Dar ce sunt acele stele?
Sunt chiar lacrimele mele

Ce din ochi-mi au sburat
Şi pe cer s'au aninat

Cum se-anină despre zori
Roua limpede pe flori.

Vĕrsat-am multe din ele
Pentru soarta ţĕrei mele,

Multe pentru cei ce sûnt
Pribegiţi de pe pămĕnt!

Multe lacrimi de jelire...
Iar de dulce fericire

Ah! versat-am numai doue,
Şi's luceferi amĕndoue!

Dar dejà incontra „Pescarului“ aceluiaş poet am aveà obiecţiuni de făcut in privinţa regulei ce ne ocupă. Cele d'intâi cinci strofe sunt destul de variate in idei:

PESCARUL BOSFORULUI

De-ar vreà inaltul prooroc
  Mohamed strălucit
Să'mi fie zioa cu noroc
  Şi dorul implinit,

De-aş prinde-acum in mreja mea
Pe-a mării impĕrat
Ce poartă'n frunte-o mare stea,
Un talisman bogat:

Eu, care sûnt un biet pescar
Purtat din val in val —
Eu, care dorm in Iuschiudar
In earba de pe mal,
Eu, Abdulah, cel mai voinic
Văslaş de pe Bosfor,
Ce n'am decât un biet caic
Ş'un suflet plin de dor:

Allah! atunci or ce-am dorit,
Allah! or ce-aş vreà eu,
De la apus la rĕsărit
Ar fi indată-al meu:
Caftane, şaluri de Caşmir
Cu late, scumpe flori,
Iuţi armăsari de la Misir
Ca vêntul de uşori

Ş'un lung caic de abanos
In aur prelucrat,
Cu imnuri din Coran frumos
Pe margine săpat,
Şi treizeci de vâslaşi Osmani
Ce vesel ar sburà,
Mai repezi decât Elcovani
Pe'ntinsa Marmara.

Dar n'aş vreà nici stofe cu fir
Şi cu mărgăritar,
Nici largi caftane de Vizir,
Nici falnic armăsar;

N'aş vreà nici săbii de Taban
    Deprinse la omor,
Nici lung covor de Ispahan
    Ce saltă sub picior:

Dar strofa a 6-a reintoarce gîndirea la aceleaşi lucruri şi slăbeşte efectul:

Allah! mě jur că de-aş aveà
    A mării talisman,
N'aş vreà să fiu Vizir, n'aş vreà
    Nici padişah-Sultan;
N'aş vreà comori, n'aşi vreà să am
    Nici chioşcuri, nici sarai,
Nici să desmierd in Bairam
    Huriile din rai.

Apoi poesia culminează in următoarea strofă finală:

Ci'n mreja dulce prefăcênd
    Duioas'inima mea,
M'aş duce 'ncet şi tremurând
    Să prind norocu'n ea,
Să prind copila lui Topal,
    Frumoasa Biulbiuli,
Ce cântă noaptea lin pe mal,
    Pe mal la Candili!

Scoţindu-se afară strofa a şasea, poesia ne ar păreà a căştiga in efectul ei cel frumos.

Insĕ cu toată claritatea sperăm că se va simţì eroarea menţionată aci, din următoarele strofe a le unui alt „poet“, a cărui citare alăturea cu poeţii de mai sus nu o putem scusà decât prin scopul didactic ce şi l-a propus cercetarea noastră :

INTRISTAREA [1])

Mult mi-e inima 'ntristată
  Căci prea rĕu mĕ vĕd ursit,
Furtuni rele de la soartă
  Peste mine-au năvălit.

Nici o dată ver un bine
  Stătător nu am avut,
Relele toate cu mine
  Petrecere ş'au găsit.

Din a mea mică pruncie
  Cu norocul m'am luptat,
Dar el tot cu duşmănie
  In mai rĕu m'a cufundat.

[1]) Poesia o reproducem din „Versuinţii romani, adecă : Culesiune versuarie din foiele naţionale“, edată de studenţii şcoalelor oradane. Oradea mare 1854. Această stranie adunătură este plină de poesii de acelaş calibru.

Favor de loc n'am găsit
In cruda ănima lui,
Ci cu totul s'a silit
Să mě'nchin cruzimei lui.

O! dea cerul ver o dată,
Să pot să mě liniştesc —
Cu lumea cea inverşunată
Să pot să mě infrăţesc.

Duşmănia, neunirea
Ca fumul piară din noi;
Şi dreptatea, fericirea
Cerul sădească 'ntre noi.

Să nu mai fim nici o dată
Unul altuia vrăşmaşi;
Ci cu ănima curată
S'ajutăm pe pătimaţi.
etc. etc.

E cu neputinţă a cetì asemenea lucruri pănă la sfîrşit. Toată strofa următoare işi dă osteneala să mai spună ăncă o dată ceea ce ne-a spus strofa precedentă.

Şi cu toate aceste numai o mică reflecţie asupra artei lor ar spune acestor poeţi, că duşmanul cel mai mare al poesiei este tocmai cuvêntul. Ceea ce

ingreuiază efectul, ceea ce poate produce simţimêntul de monotonie şi de urît intr'o lucrare poetică este mai ales mulţimea de cuvinte. S'a arătat in partea I a studiului de faţă, că materialul poesiei nu sunt cuvintele, ci imaginile deşteptate in fantasia lectorului. Cuvêntul nu este prin urmare decât un mijloc de comunicare, necesitatea fisică de care este inlănţuită idea in trecerea ei din mintea poetului in mintea auditorului. El nu are existenţă de sine, ci are singura misiune de a fi un organ, de care să se anine gîndirea in comunicarea ei, şi trebue să se mărginească strict la implinirea acestei misiuni. Şi aci, ca şi in regulele anterioare, este o linie de demarcaţiune foarte pronunţată intre poeţii cei chiemaţi şi intre simplii făcĕtori de rime.

O observare mai este de făcut la acest paragraf, sau mai bine zicĕnd o intîmpinare de combătut.

S'a zis că poesia să fie abundantă

in idei: cum se potriveşte aceasta cu scurtimea ei? Bine că scurtimea face impresia frumoasă a unui raport precis intre cuvênt şi gîndire, dar nu pare mai puţin adevĕrat, că d. e. intr'o singură strofă cu puţinele ei cuvinte, fie aceste or cât de precise, suma de idei nu s'ar puteà numì abundantă şi n'ar constituì o vie mişcare a gîndirii. Cum se explică atunci justeţa poetică a poesiilor celor mici?

Dacă analizăm efectul ce ni'l produc, constatăm in noi o mulţime de *idei de a le noastre proprii,* deşteptate *cu ocasiunea lecturei şi alăturea de cuvintele poetului.* Nu numai ceea ce spune poesia, ne ocupă conştiinţa, ci ea se află a fi in atâtea raporturi cu alte cercuri de gîndiri a le noastre, incât şi aceste sunt reproduse in conştiinţă şi insoţesc şi ilustrează oarecum percepţiunea poetică. Farmecul acestui fel de poesii nu este atât in ceea ce spun, cât in ceea ce retac şi ce lasă in liberul joc al fan-

tasiei lectorului. Experienţa o putem face indată cu strofa citată din Heine:

D'odată eu m'am desperat
Că voi puteà răbda,
Şi'n fine toate le-am răbdat
Dar cum? nu me'ntrebà.

Nu mĕ'ntrebà, fiindcă nu'ţi pot respunde, fiindcă tocmai culmea simţimêntului, in durere ca şi in bucurie, nu se va descrie nici odată cu cuvintele reci, ci va rĕmâneà ca un rest inexprimabil al adîncului inimei omeneşti. Dar simţimêntul, pentru care eu n'am aflat expresie in cuvinte, reprodu-ţi'l tu prin propria simţire, şi cu imaginaţiunea inviată prin puţinele mele indicări, scoate la lumina conştiinţei sale ceea ce este ascuns in cugetul meŭ [1]).

Să luăm alt exemplu şi vom aflà acelaş fenomen:

---

[1]) Compară Edgar Poe, analiza poesiei sale *Corbul*, public, in traducere francesă in *Histoires grotesques et extraordinaires*.

Dacă privesc in ochii tĕi,
Durerea mi s'a stins,
Şi daca gura ţi-o sărut,
Un farmec m'a cuprins,

Pe pieptu'ţı de mĕ odihnesc
In inimă tresar,
Dar dacă'mi spui : eu te iubesc,
Aş vreà să plăng amar.
(Heine).

Pentru ce? Lectorul să o simţă, s'o afle in sine, şi multele posibilităţi a le explicării, diferite după diferiţii indivizi, constitue abundanţa de idei ce caracterizează producţiunea poetică.

Alt exemplu :

Adese ochiul tĕu imi pare
Intunecat de-un tainic dor,
Dar eu cunosc a ta 'ntristare:
Viaţa pierdută, pierdut amor!

Şi nici odat' n'a revenit
Copilăria cea trecută,
A ta ursită s'a 'mplinit:
Amor pierdut, viaţă pierdută!
(Heine).

In fine un exemplu din Goethe:

De sub pămênt
  Un gheocel
Deabià eşise
  Tinerel.
Venì o albină,
  Gustâ din el:
Să ştii că natura
  Când i-a creat,
Pentru olaltă
  I-a destinat.

O perspectivă intreagă asupra frumoasei armonii in natură se deschide cu aceste cuvinte; dar poetul inţelept a dat numai o impulsie gîndirii şi a lăsat liber şirul representărilor să se desvoalte in conştiinţa lectorului după propria sa individualitate.

Voltaire a zis-o: *le secret d'être ennuyeux c'est de tout dire*, şi dacă prima cerinţă pentru un artist este, ca să ştie ce să spună, de sigur a doua cerinţă este ca să ştie, ce să nu spună.

Când curentul electric se transmite dintr'un loc in altul, numai o parte a lui merge pe firele vĕzute de metal: o altă parte, tot aşa de esenţială, stră-

bate in ascuns prin pătura umedă a pămêntului. Tot aşa in lumea inteligenţei cuvêntul zis este numai un fragment al raportului ce se stabileşte intre minte şi minte: restul se acordă pe tăcute şi formează ascunsa armonie a simţirilor omeneşti.

---

2. A doua asemĕnare intre poesie şi pasiune este un fel de exagerare a gîndirii. Or ce simţimênt produce o incordare extraordinară a inţelegerii momentane, şi sub presiunea ei ideile lucrează asupra conştiinţei noastre cu acea energie caracteristică, al cării resultat este mărirea obiectelor şi perceperea lor in proporţii şi sub colori neobicĭnuite.

Modurile, prin care se manifestă aceeaş particularitate in poesiile cele frumoase, sunt diferite. Mai ântâi se poate constatà observarea ei in alegerea obiectului. Obiectul poesiei este o idee care, fie prin ocasiunea, fie prin energia ei,

se distinge şi se separă de ideile ordinare, inălţându-se peste sfera lor. Simţimêntul, care'i serveşte de fundament, l-am putut aveà toţi: gradul intensităţii lui, forma şi combinaţiunea, sub care se presintă, sunt originale şi proprie ale poetului. Această intensitate şi combinaţiune nouă ne explică, pentru ce, privite din punct de vedere prosaic, poesiile par de regulă exagerate. Dar tocmai exagerarea lor, ţinută in marginile frumosului, este timbrul emoţiunii artistice, sub care s'au conceput.

Câtă exagerare, ce personificări nereale, insĕ in acelaş timp ce simţimênt adevĕrat al naturei se manifestă in următoarea poesie:

CONSOLAŢIUNE

Şi dacă nici o iubită
  La moarte-mi nu va jelì,
Cu rouă totuş florile
  Mormêntu-mi vor stropì.

Din trecĕtori dacă nici unul
  La el nu va privì,

A lunei rază călătoare
Cu dor se va oprì.

Şi dacă pe acest pămênt
Mĕ va uità or cine,
Dumbrava şi câmpiile
Se vor gîndì la mine.

Căci şi câmpia şi dumbrava
Şi florile şi luna
De-a lor poet işi vor aduce
Aminte totdeauna.
(Trad. din Justinus Kerner.)

Un alt mic exemplu il extragem din Lessing:

CÂNTEC SPANIOL

Ieri eram plin de amor,
Azi pătimesc,
Mâine-o să mor:
Totuş gîndesc
Astăzi şi mâine
La ieri cu dor.

Cât de decisivă este alegerea obiectului din acest punct de vedere, se va lămurì mai bine din exemple contrarii, precum in genere regulele estetice au mai multă valoare negativă: nu pot

creâ binele, dar indică rĕul şi contribuesc la evitarea lui.

Trăiască pipa consolătoare,

incepe un „poet“,

Şi cu ţigara ce ne distrăm,(?)
Ele 'n necazuri ne dau uitare,
Ora fericii(?) la ele aflăm.

Când n'ai mijloace de amăgire
Pentru vr'o jună ce o iubeşti,
Cere la pipă povăţuire,
Ea-ţi va da 'ngrabă câte voeşti,

si aşa mai departe vr'o zece strofe, in care injosirea ideilor este intrecută numai de cacofonia limbei *(Ea-ţi va da 'ngrabă, etc.)*.

Un alt poet, pe care'l luăm tot din suscitata „culesiune“ a studenţilor oradiani, se adresează la *una formosa* (ceteşte: o frumoasă):

Soarele vieţei mele,
Resipitoare de rele,
Tu eşti, o! nimfă frumoasă,
Ca Melita amoroasa.

A! Ce zic? portretul tĕu
Singur e in stare zĕu!
Ca să'mi insufle viaţă,
Nina, când nu eşti de faţă.
C. P. A.

Mĕsura ritmica a cuvintelor, rima cea măgulitoare, melodioasa cadenţă şi tot ce alcătueşte forma poesiei nu s'au descoperit de geniul omenesc, pentru ca or ce scriitor să ne spună că ia povăţuiri de la pipă in cestiuni de amor. Asemenea lucruri sunt platitudini prosaice, dar nu concepţiuni de artă.

Cu cât are mai mult simţimênt poetic şi mai distinse comparaţiuni Barbu ţiganul din Iaşi, când cântă plin de melancolie:

Dragi boeri de lumea nouă,
Ziua bună vĕ zic vouĕ,
Eu mĕ duc, mĕ prăpădesc
Ca un cântec bĕtrânesc.

Ah, gîndiţi c'am fost odată
Glasul lumii desfătată,
Ş' inchinaţi câte-un pahar
Lui biet Barbu lăutar!

Cunoaştem obiecţiunea ce o fac poeţii

„pipei“ şi companie in contra acestei critice: Poesia frumoasă trebue să fie adevĕrată, *rien n'est beau que le vrai, etc.*

Obiecţiunea seamănă cu cei ce o fac.

Tot ce e frumos, e adevĕrat! Fie; de şi iţi vine să intrebi cu Pontius Pilatus: ce este adevĕrul? Dar de aici ăncă nu resultă, că tot ce este adevĕrat trebue să fie şi frumos.

Nimeni nu contestă domnului C. P. A... că se uită la portret, când nu'i este *Nina de faţă;* dar de aci nu urmează, că această intîmplare adevĕrată, să fie poetică. Din multele idei cu realitate ce se cuprind in capetele omeneşti, numai acele sunt şi frumoase, care sub vĕlul unei sensibilităţi adecuate ne presentă simţiminte distinse prin forma, intensitatea sau ocasiunea lor.

Şi in toate casurile cuvêntul *adevĕrat* in aplicarea sa la artă trebueşte inţeles *cum grano salis.* Ce este adevĕrat in frumoasa strofă citată:

Şi dacă pe acest pămênt
Mĕ va uità or cine,
Dumbrava şi câmpiile
Vor mai gîndì la mine?

Este adevĕrat că vor gîndi câmpiile la poet? Nu; dar adevĕrat este, că poetul şi-o inchipueşte şi că aceasta inchipuire il consolează.

Cuvintele poetului pot dar să fie tot aşa de puţin reale in inţelesul lor logic ca nălucirea nebuniei, numai simţimêntul cel profund al naturei să fie pĕstrat; şi cine a inţeles odată natura visionară a intregei existenţe, nu se va mirà de aceasta.

Cu alte cuvinte: *adevĕrul artistic este un adevĕr subjectiv,* şi el nu prescrie nici odată D-lui C. P. A. de a face câte o poesie din toate evenimentele D-sale private, ci êi prescrie să'şi intrupeze in forma poetică numai acele simţiminte adevĕrate, care se disting prin nobleţa lor şi, introducênd o suflare de idealism in existenţa de toate zilele, sunt demne de a manifestà o

subiectivitate de om. Şi aci este punctul, unde se vede din nou, cât de osebită este poesia de ocupaţiunea ştienţifică.

Un alt mod, prin care poesia caută a imità şi a produce energia afectului, este contrastul, şi ca exemplu citắm mai ântâi următoarele versuri noue a le unui june poet român:

Pe când frunza 'ngălbenită
Pe creangă mureà,
Inima-mi intinerită
Vesel te iubeà.

Azi pe creangă cu plăcere
Frunza vei zărì,
Azi inima-mi de durere
Poate va murì.
(M. D. Corne.)

Ce efect frumos pot să producă contrastele, ne probează următoarea poesie a lui Goethe:

MÂNGÂIERE IN LACRIMI [1])

De ce, amice, eşti mâhnit,
Când veseli toţi ne-am strins?

[1]) Traducere de N. Schelitti.

Eu după ochii tĕi cunosc:
De sigur tu ai plâns.

„Şi dac'am plâns, retras de voi,
Am plâns de chinul greu,
Şi lacrimi curg aşa de dulci,
Alin sufletul meu."

Amicii tĕi voioşi te rog
In sinul lor să vii,
Şi or ce 'n lume ai pierdut,
Mâhnit să nu mai fii.

„Strigaţi, vuiţi, dar să vĕ spun
Ce pătimesc nu pot,
Ah nu! eu n'am pierdut nimic,
De şi'mi lipseşte tot."

Fii sprinten dar şi cu curaj,
Eşti tênĕr plin de foc,
In anii tĕi or unde-ajungi
Cu-amor şi cu noroc.

„Ah nu, acolo n'am s'ajung!
Stă prea sus ca să sper,
Luceşte blând ş'aşa frumos
Ca steaoa cea din cer."

De stele să ne bucurăm,
Ear nu să le dorim,
Şi cu plăcere noaptea-ades
La ele să privim.

„Şi cu plăcere zile 'ntregi
Privesc ades la ea;

Lăsaţi ca nopţile să plâng
Cât inima mea vrea."

Un nou şir de reflecţiuni decurge din acest paralelism intre poesie şi simţimênt, indată ce privim partea lui negativă. Dacă este greu şi de multe ori imposibil a analizà natura positivă a cerinţelor poetice, este din contrà mai uşor şi mai sigur a arăta ceea ce este oprit in poesie, şi aci *estetica* practică işi implineşte misiunea ei cea mai folositoare.

Din aceea că poesia, ca şi pasiunea, măreşte obiectul şi se inalţă intr'o sferă mai distinsă, resultă *ex contrario*, că ea trebue să se ferească de micşorare şi de injosire.

Vorbind mai ântâi de defectul micşorării, atingem o cestiunne destul de importantă pentru poesia română actuală : cestiunea diminutivelor. Formele

de substantive şi adjective in *ică*, *ţică*, *şică*, *oară*, etc., sunt astăzi viţiul contagios de care sufer *mai toate* poesiile române. Câte scapă de injosirea ideilor, mor de boala diminutivelor. Fie-care poet crede, că nu este destul de poetic, de delicat, dacă nu'şi diminuează cuvintele, şi acum am ajuns aşa de departe, incât cu greu se va mai aflà vre o poesie română, care să nu fie bîntuită de aceste forme de decadenţă limbistică.

Scumpa mea Mariţă,
Zina mea din cer,
Ia dă-mi o guriţă
Asta-i tot ce cer.

Ş'apoi Ioniţică,

(Nu'i e destul *Ioniţă*, a făcut *Ioniţică!*)

Ce fac cu onoare,
Ştii c'o guriţică
E ca şi o floare, etc.
. . . .

Ia această cruciuliţă
Şi păstreaz-o 'n sênul tĕu,
Tu mai dă'mi a ta guriţă, etc.
. . . .

Guriţa ta, fetiţă, e dulce rumeioară,
E garofiţa creaţă in a ei primăvară....
Şi talia-ţi gingaşă e foarte mladioasă,
A tale piciorușe, o scumpa mea frumoasă,
etc.

. . . .

De'ţi place, scumpă Lino, aceste versuleţe,
etc., etc.

Mariţă, guriţă, Ioniţică, cruciuliţă, garofiţă, piciorușe, versuleţe — pentru Dumnezeu! Ce limbă este aceasta? Ce forme de copii nevîrstnici? Ce lingușire bizantină? Cu asemenea terminaţiuni linse şi corupte are să se producă energia, intensitatea, vigoarea impresiunii poetice?

Să ne inţelegem: Ce rol pot jucà diminutivele in poesie? Poesia are să mărească efectul; prin urmare numai acolo, unde anume prin micimea obiectului se produce impresiunea cea mai marcată, numai acolo diminutivul poate avea locul său special. Toţi poeţii cei mari ne invaţă aceasta. Să ne aducem aminte de exemplul citat din Goethe:

De sub pământ
Un gheocel
Abia eşise
Tinerel.
Venì o albină,
Gustâ din el:
Să ştii că natura
Când i-a creat,
Pentru olaltă
I-a destinat.

Şi textul german cuprinde diminutive, unul din puţinele exemple de diminutive in Goethe. Pentru ce? *Micimea obiectului* este punctul de contrast. Idea este: Armonia cea mare a universului se manifestă până in cele mai mici fiinţe ale sale. Prin urmare diminutivul are aci raţiunea sa de a fi.

Dar când se află diminutive in fiecare strofă şi la fiecare ocasiune; când gura este mică, piciorul mic, Maria mică, Ioniţă mic, garoafa mică, versul mic, atunci e mic şi poetul, mică şi literatura şi toate se află in decadenţă.

E de necrezut, până unde merge

această manie in literatura noastră. Un june student, altminteri plin de inteligință, incepe a publicà niște incercări poetice și le dedică D-lui V. Alexandri intr'un sonet, care se termină astfel:

Primește, poete, aste versurele,
Căci sub ale tale falnice-aripele
Vreau să leagăn gingaș dorul, ce-am visat!

A'și inchipuì pe D. Alexandri cu aripi, este dejà o intreprindere indrăsneață; dar dacă aripele sunt mari, treacă-meargă! Insĕ a'și inchipuì pe D. Alexandri cu aripele, este o imagine de un ridicol așa de pronunțat, incât, pentru onoarea gustului omenesc, trebue să căutăm un fel de explicare la intrebuințarea ei.

Explicarea este ușurința rimei. Versuri și aripe nu se rimează; hai să facem *versurele și aripele!* Bălae și vale nu merge; hai să zicem:

Măriuța bălăioară
Impreună două flori
Și le-aruncă in vălcioară;

Gură şi garoafă nu se potriveşte, hai să zicem: tu ai o guriţă ca o garofiţă; şi aşa in infinit. Diminutivele româneşti, in diferinţă de cele germane, au nefasta proprietate de a cuprinde in terminarea lor silaba intonată; prin urmare or ce cuvênt românesc rimează (când in rimă masculină când in rimă feminină) cu or ce alt cuvênt de acelaş gen, indată ce se pune in diminutiv. *Hinc lacrimae.*

Şi pentru această negligenţă, pentru lenea poetului de a'şi căutà o altă rimă, se corumpe poesia intreagă şi se introduce in literatură o efeminare şi un spirit de miniatură, precum nu se mai află nici in ultima decadenţă a linguşirilor persiane şi turceşti.

Cu cât o rimă este mai uşoară, cu atât este mai ieftină şi mai comună, şi poetul trebue să se gîndească de două ori până a o intrebuinţà. Un poet distins nu va rimà nici odată *guriţă—garofiţă.*

Adăugaţi la aceasta, că noi Românii avem o causă specială de a ne ferì de diminutive in poesie, şi aceasta este intrebuinţarea lor de către Ţigani. Toţi cunoaştem diminutivele servile ce le obicĭnuià această ginte nefericită, când vorbea limba noastră, şi de atunci incoace diminutivele sunt *par excellence* e manieră ţigănească. Ca să simţiţi aceasta cu tot desgustul, cetiţi următoarele strofe a le unui autor — nu de rênd, ci ale unui autor, care este astăzi unul din cei mai buni scriitori in prosă, dar pe care in poesie .... aveţi să'l judecaţi după diminutivele sale[1]):

Ţii tu minte oară, pentru 'ntâia oară
Când la tulpiniţă, jos lângă gîrliţă
Noi ne sărutam?

Ţii tu minte oară, noaptea de la moară,
Grămadă 'n droşchiţă, când eu pe chichiţă
Ţineam mâna ta?

Ţii tu minte oară in acea căscioară,
etc.

Ţii tu mintea oară, acea dumbrăvioară
etc., etc.

[1]) C. Boliac.

Cu asemenea lucruri avem de gînd să punem fundamentul literaturei române?

Dacă in rîndurile precedente ne-am opus in contra abusului diminutivelor, cu aceasta nu am voit să zicem că ele sunt cu totul de evitat. Din contră suntem siliţi a le admite in poesiile noastre mai mult chiar decât in poesiile or cărui alt popor, afară de cel italian; fiindcă numai noi şi italienii avem in limbă atâtea forme diminutive şi totdeodată atâta uşurinţă de a le intrebuinţa la or ce cuvênt. Prin urmare diminutivele sunt oare-cum o particularitate caracteristică a limbei noastre şi din această causă vor avea totdeauna o mare intindere la noi. Dar cu atât mai mult poeţii să se simtă provocaţi a se ferì de exces, a nu intrebuinţà diminutivele nepotrivite cu natura cuvêntului (*versurele, droşchiţă*, etc.), in genere a nu intrebuinţà diminutivele prea des şi in or ce cas a nu

le intrebuinţà intr'un mod forţat numai pentru a produce rima.

Şi aci, ca in toate cestiunile ce se refer la natura limbei, poesia populară ne poate servì de model. Citắm ca exemplu frumoasa poesie din România mică *Oltule, Olteţule :*

Oltule, Olteţule!
Seca-ţ'ar pîraele,
Să crească dudaele,
Să trec cu picioarele.

Oltule, riu blestemat,
Ce vii aşa turburat?
Ce te repezi ca un smeu
Şi-mi opreşti pe Niţul meu!

Schimbă-ţi, schimbă-ţi apele,
Slăbeşte-ţi vîrtejele,
Să-ţi vĕd petricelele,
Să treacă fetiţele,
Să le speli picioarele.

Eacă neica! — — Nu e neica!
Că de-ar fi venit neicuţa
L'ar fi cunoscut leicuţa,
Bine, bine, nu e neica!

Vêntule, du-te de'i spune,
Că zăbavele nu's bune,
Că Florica duce dorul
Şi i-a 'nţelenit ogorul

Vino, Niţule băete,
Ce faci lelea să te-aştepte?
Busuiocul a negrit,
Rosmarinu-a 'ngălbenit.

Lelea plânge, se jeleşte,
Nimeni n'o mai ingrijeşte.
Vino, Niţule băete,
Ce faci lelea să te-aştepte?

In toată poesia nici un diminutiv nu este nenatural sau forţat din causa rimei. *Petrele—fetele* s'ar fi rimat mai bine decât *petricelele—fetiţele,* deşi amêndouĕ nu sunt rime curate; şi *neica—leica* era o rimă tot aşa de bună ca *neicuţa—leicuţa.* Diminutivele sunt dar aci numai desmierdări populare.

O altă regulă negativă ce se poate invĕţà din acelaş punct de asemĕnare intre poesie şi pasiune, este: ca poetul să nu'şi injosească obiectul. Disposiţia poetică se inalţă peste sfera de toate zilele; poetul trebue să o menţină la această inălţime şi să nu o coboare la un nivel inferior. Cea mai mare atenţie merită in această privinţă alegerea cuvintelor; un singur cuvênt co-

mun este in stare să ucidă toată impresia frumosului, şi aceasta cu drept: fiindcă o asemenea injosire din partea poetului dovedeşte, că era insuş lipsit de entusiasmul poetic pe care ar voì să'l deştepte in noi. *Si vis me flere, dolendum est primum ipse tibi,* zice Horaţiu in epistola *ad Pisones.*

Iubeam cu fregesime o jună pentru care
Viaţa mi-aş fi dat'o; dar vai! o am pierdut!
Să fiu iubit de dînsa doream cu infocare,
Dar toat' a mea speranţă ca vêntul a pierit.

O cât păreà de dulce sublima-i sărutare
Eram nebun de dênsa, nu *minţ*, o am iubit, etc.

Mĕ *costă* c'am pierdut-o, mĕ *costă* păn' la viaţă, etc.
. . . .

Ce asunet mĕ *stîrneşte*
In a nopţii grea tăcere?
Mamă bună, ea priveşte
Cine alin' a mea durere? etc.
. . . .

De când n'avui *convenire*
Cu tine, frumoasa zină,
Anima mea, de perire
Nu-mi resare zi senină.

Angerul vieţei mele:
Tu eşti frumoasa zeiţă!

Tu intre supărări grele
Al meu liman, *porumbiţă*!

Amoru'n piept *sbocoteşte*
Şi *pofteşte doftorie*,
Dar nimic nu-i foloseşte
Făr'tu! — or cine să vie.
etc.

Se inţelege de la sine, că injosirea este ceva relativ. Totul atêrnă de la nivelul la care te pui. Cutare cuvênt este permis intr'o poesie populară, fiind că aceasta incepe cu expresii obicĭnuite şi apoi se inalţă in sfera poetică; pe când acelaş cuvênt in mijlocul unei versificaţiuni alese injoseşte şi ucide frumosul. Farmecul poesiilor populare e distanţa relativă intre ideile de rênd, care servesc de fond, şi intre subita nobleţă de simţimênt, care străbate şi se inalţă peste dênsele [1]). Din contra poesiile literare cele rele au un fond de cuvinte alese, de simţiminte cu pre-

[1]) De acì se explică profunda impresie ce o produc scenele populare din dramele lui Shakespeare, cu tot cinismul lor.

tenţiunea de a fi distinse, şi deodată din inălţimea lor artificială le aruncă câte un cuvênt in injosirea de toate zilele, care acum îţi pare indoit de comună.

Unei poesii populare êi este permis a zice :

Frunză verde de piper!
Dacă nu e un mister
Că eşti Dumnezeu in cer,
Dă'mi şi mie ce iţi cer;
Că nu'ţi cer vr'un lucru mare
Să'ţi fie cu supărare,
Nici nu cer vr'o bogăţie
Ca să'ţi fie cu mânie:
Ci'ţi cer pe drăguţa mea,
Care m'am iubit cu ea
Din vîrsta copilărească,
Din coliba părintească.

Frunză verde flori de soc!
Bată'l crucea de noroc,
Că tot umblă in gropi dând
Şi nu dă la toţi pe rînd.
Unii cere bogăţie,
El le dă drăguţe-o mie;
Unii cere flori de crini,
El le dă mănunchi de spini.
Nu mai e noroc in lume,
Şi-a pierdut şi el de nume!

Dar unei poesii literare nu'i e permis a se intitula „geana de lacrimi" şi apoi a zice:

Geana-mi de lacrimi e ca o salbă.
Arde-te-ar focul, demon spurcat! etc.

Sau cum zice altul:

Earăşi am vĕzut-o, mare Dumnezeu!
Şi ear in durere e sufletul meu.
Inima imi arde, têmplele imi bat,
Sufletul meu sboară, par'că sunt *turbat!*

Sau cum zice Andrei Mureşanu in „Un remas bun de la Braşov":

Rĕmâneţi, başti invechite,
Ce ades vĕ cercetam.
P'a voastre ruini *turtite*
Doamne! mult mai cugetam,
Că asemenea ursită
Va fi mie *rînduită!*
Têmpă [1]), frumoasă Sioane!
P'al tĕŭ vîrf când mĕ suiam,
Ca in *nescari vii icoane*
Tot *ţinutul* revedeam!
Oar lăsa-m'a cruda soarte
Să te maĭ *ca'c păn' la moarte!*

---

[1]) Muntele de lângă Braşov.

Dar la ultimul grad de injosire s'a coborît un scriitor, ale cărui versuri cuprind exemple miraculoase pentru tot ce este neiertat in poesie. Trebue să ne mărginim a extrage pentru casul nostru numai câteva rînduri din o baladă a sa, întitulată:

TRIUMFUL AMORULUI.

In natura toată totul reposà.
Pănă şi chiar *gîrla* in albia sa:
Numaĭ o copilă singură veghia
Şi 'n tăcerea nopţii astfel ea cânta:

Cântă că este orfană şi că numai prin onoare poate să dobîndească pe „Costică“.

Insĕ in fereastră bate oare care,
Numai decât Lisa suflă 'n luminare.
Totu intră 'n tăcere. Uu glas mângăios
In liniştea nopţiĭ vibr'armonios:
— Eu sunt, Eliso, nu te sperià,
Dar aprinde lampa, să vĕd faţa ta.
— A! tu eştĭ, Costică? — Eu, angelul meu,
Şi aştept d'aseară sub balconul teu.
— Frumoasă purtare! Bine şade zĕu!
Să şezi toată noaptea sub balconul meu!
— Ci ia lasă gluma, dă-te iute jos,
Şi dă'mi o guriţă, angel radios!

— Să'ţi dau o guriţă, pe fereastră, eu?
Nu mĕ cunoşti încă, Domnişorul meu.
Eu imi ţiu parola pe care ţi-am dat,
După cununie să'ţĭ dau sărutat.
— Dar nicĭ eu parola, Liso, n'am uitat,
Ci dă'mi o guriţă, căci am ingheţat.
etc.
— Dă'mi o sărutare, o Elisa mea,
Şi iţi jur, că mâine tu eşti soaţa mea!
— Fapte! fapte! fapte! căci de jurămênt
Şi de vorbe grase prea sătulă sunt.
etc.
— Adio, Eliso! mĕ duc să mĕ'nec....
— Adio! vezi insĕ unde-i lacul sec.... [1])
etc. etc.

Resultatul este, că a doua zi Costică se insoară cu Lisa.

Cine ar fi crezut, că asemenea platitudine de mahala să se imbrace vre o dată cu veşmêntul poesiei?

Şi fiindcă am vorbit de „Costică“ şi de „Lisa“, să mai considerăm un alt pericol de injosire al poesiei: numele proprii. In poesiile epice cu fundament istoric numele proprii sunt in mare parte impuse poetului; nu le poate nici

[1]) C. D. Aricescu.

ocolì nici schimbà. Dar ele in asemenea casuri nu strică impresia poetică: faptul, că sunt istorice, le dă oare care nobleţă de vechime şi le ridică peste sfera comună. Insĕ in poesii lirice numele proprii sunt periculoase. Unele pot trece, d. e. *Elena*, poate din amintirea antichităţii greceşti, *Maria*, poate din causă că este purtat de o fiinţă venerată a religiunii creştine etc. Dar cele mai multe injosesc poesia, aducênd lectorului mai ântâi aminte de cutare sau cutare persoană foarte prosaică şi comună, care poartă acelaş nume.

Dar de ce, fetiţă,
Aşa crudă eşti,
De al teu Ioniţă
Nu compătimeşti?

— — —

Imi ziceai odată, imi aduc aminte,
Cu o voce dulce, ce mult me 'ncânta:
Te iubesc, Costică, te iubesc ferbinte,
Şi nu'ţi cer nimica decât mâna ta!

— — — —

Doamne, cât e de frumoasă
Lisişoara mea!

Şi cât e de drăgăstoasă
Când me uit la ea
— — —

Elisa s'ar putea dice, *Lisişoara* e cu neputinţă in poesie; *c'est du style de femme de chambre.*

Încă odată: poetul nu are să reproducă realitatea crudă; şi dacă pe amanta sa o chiamă in realitate Ioana sau Lisişoara, atunci să'şi pĕstreze numele pentru el, dar să nu'l pună in poesie, căcĭ prin aceasta şi-o injoseşte. De poet trebue să se zică ceea ce zicea Schiller de amiciţia junelui Piccolomini:

Căci el sta lîngă mine ca juneţa mea
Şi din realitate imi făceà un vis,
Asupra tipelor palpabile
A lucrurilor astei lumi vulgare
Tinzênd al aurorei magic vĕl.
De sufletul lui june, luminate şi
Miraculoase deveneau
In ochii mei uimiţĭ, figurele
Banale, seci a le vieţei.

3. Cea din urmă asemĕnare intre pasiune şi poesie ce ne am propus a

analizà, este *desvoltarea grabnică şi crescêndă spre culminarea finală*, ce o au amêndoue in comun.

Pasiunea este o stare anormală a sufletului omenesc. Incordarea sensaţiunilor, prin care se caracterizează, nu poate durà mult fără a pune sufletul in pericol, şi terminarea ei, in proporţie cu natura acestui afect, constitue totdeauna ȯ criză intelectuală şi fisică, a cărei scară variază de la plâns până la nebunie. Şirul fenomenelor pasiunii nu este decât apropierea crescêndă spre acea catastrofă.

Poesia ne presintă aceeaş insuşire: şi ea are cu necesitate un punct de culminare, in care se concentră ideile ei şi pe lîngă care toate celelalte expresiuni erau numai elemente pregătitoare, oare cum trepte de inălţare; şi de sigur strofa, in care culminează poesia, este şi cea d'intâi, care s'a presentat in fantasia poetului in momentul concepţiunii şi pentru resărirea căreia poetul a compus pe celelalte; ea

este esenţa, este fapta poesiei şi totdeodată mĕsura pentru efectul ce'l produce; de la ea atêrnă lungimea sau scurtimea lucrării, de la ea şi tonul in care este concepută: atâtea strofe şi acea coloare trebue să aibă o poesie, câte şi care se cer pentru ca strofa culminantă să ne facă impresia cea mai mare.

Un exemplu bun este poesia lui Goethe „Erlkoenig“ [1]):

CRAIUL CODRULUI.

Prin vênt, prin codru'n al nopţii sîn
Trece călare tatăl bĕtrân.
El ţine'n braţe copilul seu
Şi'l strânge dulce la pept mereu.

Copile dragă, ce teamă ai?
— Tată, nu vezi pe-al codrului crai
Cu o coroană pe capul sĕu?
— E ceaţa numai, copilul meu.

„Copile dulce, mult te-aşteptăm,
„Jocuri frumoase hai să jucăm,
„Flori pentru tine am câte'i vreà,
„Rochiţi de aur muma ţi-a da“.

---

[1]) Traducere de N. Schelitti.

— Tată, pe rege n'ai auzit
In taină câte mi-a făgăduit?
— Copile-ţi pare, te-ai inşelat,
Prin frunzi uscate vênt'a suflat.

„Cu mine, dragă, de vei venì,
„Fetele mele te vor slujì,
„Fetele mele te-or dismerdà
„Şi'n visuri dulce te-or legănà".

— Nu vezi tu, tată, colo cum joc
A regelui fete pe negrul loc?
— Uită-te bine, sunt trunchiuri mari
Şi crengi căzute din vechi stejari!

„Plăcuta ta faţă mult o iubesc,
„De nu vii singur, eu te răpesc".
— Tată, ah tată, mâna a'ntins,
Craiul pădurii eată m'a prins!

Tatăl in spaimă aleargă mereu,
Băiatul geme in braţul seu,
Şi când in curte el a intrat,
Mort pe copil in braţe-a aflat.

Ca exemplu va fi tot aşa de lămurită următoarea poesie mai scurtă de Th. Gautier [1]).

NORUL.

Sultana vrea să intre in baia din grădină,
Ea ultima sa haină acum a asvîrlit,

[1]) Traducere de d. V. Pogor.

Şi pĕru'n libertate ca o mantă divină
Pe corpul seu cel fraged voios s'a respândit.

De sus eată Sultanul la dênsa că priveşte
Şi barba işi desmeardă, zicênd in gindul seu:
Pe turn Eunucul aprig se primblă şi păzeşte,
Şi nimeni p'astă lume n'o vede decât eu.

Dar lucru de mirare! un nor din cer respunde
Zicênd: „şi eu, o doamne, o vĕd colo de sus,
„Vĕd sinu-i ce se umflă sub limpedele unde
„Şi corpu'i ce nud şade sub ochii mei expus".

Ahmet se făcù galben ca luna intristată,
Scoase din brâu hamgerul cu artă ciselat...
Sultana favorită in sânge stă 'necată,
Ear norul cel fantastic pe ceruri a sburat.

In aceste douĕ poesii este o *faptă* de catastrofă, care inseamnă culminaţiunea; insĕ culminaţiunea există şi acolo, unde poetul arată numai impresiuni interioare. D. e.

Pe a lacului surfaţă
Raza lunei se adapă,
Roze palide 'mpleteşte
Pintre trestia din apă.

Cerbi se primblă lîngă ţermuri
Sus la cer cătând,
In tufiş deabia se mişcă
Paserea visând.

Ochiul meu se pleacă 'n lacrimi,
Prin 'ntreaga-mi fire
Ca o rugăciune trece
O dulce suvenire.

(Trad. din *Lenau*)

Ce sburat, ce vîjiire!
E un pîlc de ciocârlii!
Multe flutură prin arbori,
Alte sboară pe câmpii;

Una sus la cer se urcă
Pe scara cântului seu;
Insĕ cea mai cântăreaţă
S'a ascuns in pieptul meu.

(Trad. din *Uhland*).

Pentru susţinerea opiniei noastre vom cità acum, ca şi la paragrafele precedente, câteva exemple de poesii rele, a căror eroare consistă în neobservarea regulei de culminare.

Cea d'intâi eroare in această privinţă se poate comite prin lipsa totală de gradare treptată. Atunci strofele urmează unele după altele fără vre o mĕsură, după care să se aşeze şirul lor, aşa incât strofa din mijloc ar puteà să fie

tot aşa de bine cea d'intâi sau cea din urmă şi poesia nu mai produce impresia unui intreg organic, ci a unei inşirări de strofe desunite.

Ângerel suflet curat!
   A ta roşioară faţă,
Trup tinerel delicat,
   Mi scurtează-a mea viaţă.

Darurile de la fire
   Cu care eşti infrumseţită,
Sunt mai sus de omenire,
   Prea frumoasă Afrodită!

Nici Minerva, nici Juna,
   Ma nici frumoasa Diană,
Nu-e ca tine nici una,
   Nici a lui Venus icoană.

Luna e strălucitoare.
   Insĕ ale sale rază
Nu-s aşa desfătătoare
   Ca delicata ta vază.

A tei frumoşi ochişori
   Scot ruge in ver ce faţă,
Precum face uneori
   Soarele in nor roşaţă.

De a tale dulci çuvinte
   De-ar fi inima de piatră,
Sau or cât de aspră minte,
   Tot se va muià indată.

Or ce strofă din această poesie, extrasă earăş din mult-citata „Culesiune“ a studenţilor Oradiani, se poate scoate din şirul sĕu şi se poate pune in locul or cărei strofe anterioare sau posterioare, fără a schimba impresia.

O altă eroare in contra regulei noastre este lipsa gradaţiunii in culminare. Atunci partea cea mai insemnată a poesiei, impresia ei cea mai intensivă, se cuprinde âncă de la inceput, şi tot ce urmează este numai o scădere a simţimêntului: poesia nu merge spre culminare, ci spre cădere.

Simţ că consumă fără 'ncetare
Un foc putinte sufletul meu,
Câte o dată in disperare
Uit chiar voinţa lui Dumnezeu.

Insaş natura azi mĕ desparte
De o fiinţă ce o iubesc,
Şi nu pot altfel decât prin moarte
Ear lîngă dênsa să mai trăesc.

Vai! suvenire de fericire
Âncă păstrează inima mea,
In toate aflu nemulţumire,
Căci eu departe suspin de ea.

Cum un poet adevěrat, care simte in realitate şi nu simulează numai, ar putea vre odată, după ce a inceput a ne spune că este aşa de desperat, incât uită pe D-zeu şi vrea să se ucidă, să termine zicênd, că este nemulţumit şi că suspină!

După ce am constatat, că se află identitate intre poesie şi intre semnele caracteristice ale simţimêntului şi pasiunii, şi totodată că in poesiile cele rele eroarea provenea din ignorarea acestei identităţi: conchidem prin inducţiune, ceea ce afirmasem *a priori*, că poesia cea adevěrată nu este decât un simţimênt sau o pasiune, manifestate in formă estetică.

De aci resultă, că tot ce este produs al reflecţiunii exclusive, politica, morala, teoriile ştienţifice, etc., nu intră in sfera poesiei, şi or ce incercare pentru aceasta a fost o eroare. Exemple sunt din nenorocire prea multe in

literatura română, pentru a mai aveà trebuinţă de o nouă citare in cercetarea noastră. Câte-va, adecă cele politice se află la finea părţii I; pentru altele şi mai ales pentru falsa aplicare a formei poetice la opinii asupra ştiinţelor, a patriei, a viitorului, a lui Dumnezeu, etc., ne pot servì de colecţiune exemplară poesiile d-lui Heliade, care cu toată vioiciunea inteliginţei nu arată in scrierile sale nici o inspiraţiune de adevĕrat poet, ci numai o adunare de reflecţiuni manierate.

Să nu uităm că in poeţii cei mari, a căror chiemare poetică este mai presus de contestare, in Corneille, Racine, Shakespeare, Goethe, nu se află nici un vers de politică sau de teorii serioase asupra ştiinţelor. Nu că poesia ar fi nedemnă de reflecţiunea ştienţifică sau reflecţiunea ştienţifică nedemnă de poesie: dar aceste sfere provin din operaţiuni aşa de radical deosebite a le minţii omeneşti, incât confusia lor este cu neputinţă şi anume cu neputinţă

intr'o stare sănătoasă a literaturei. Unde se intîmplă, este un simptom rĕu nu numai pentru literatură, ci şi pentru viaţa publică. Căci necunoştinţa deosebirii sferelor in literatură merge paralel cu ignorarea competinţei autorităţilor in stat, şi când se introduc reflecţiuni politice in poesie, se introduc şi fantasii poetice in politică — două confusii, intre care este greu a decide, care este mai periculoasă.

Recapitulând acum toate conclusiunile, ce am incercat a le demonstrà in studiul de faţă, dobîndim următoarele idei principale asupra poesiei:

Poesia cere ca o condiţiune materială a existenţei ei imagini sensibile; ear condiţiunea ei ideală sunt simţiminte şi pasiuni.

Din condiţiunea materială se explică determinarea cuvintelor, epitetele, personificările şi comparaţiunile juste şi noue, şi totdeodată regula negativă, că

poesia să se ferească de noţiuni abstracte.

Din condiţiunea ideală se explică mişcarea representărilor, mărirea obiectului şi desvoltarea gradată spre culminaţiune, şi totdeodată regula negativă, că poesia să se ferească de obiecte a le simplei reflecţiuni.

Aceste adevĕruri le am demonstrat, pe cât se poate demonstrà o materie estetică, atât prin cercetări teoretice, cât şi prin experienţa din exemple.

Scopul lor nu este şi nu poate fi de a produce poeţi; nici odată Estetica nu a creat frumosul, precum nici odată Logica nu a creat adevĕrul. Dar scopul lor este de a ne ferì de mediocrităţile, care fără nici o chiemare interioară pretind a fi poeţi, şi acest scop îl poate ajunge Estetica. Căci asemenea discipline au douĕ mari foloase:

Ele indeamnă ântâi pe acela, care are talentul inăscut, a se perfecţionà in arta sa, deşteptându'i atenţiunea asupra

multor particularităţi importante, pe care le ar fi trecut cu vederea;

Ele contribue al doilea, a da publicului o mĕsură mai sigură pentru a deosebì adevĕrul de eroare şi frumosul de urît.

In această din urmă privinţă ne a părut importantă pentru noi o cercetare critică asupra poesiei române. Căci mica noastră literatură poetică este in pericol de a confunda acea deosebire elementară. Majoritatea poeţilor nu merită numele ce şi'l usurpă: din producţiunile lor se vede numai o fantasie seacă de imagini originale şi o inimă goală de simţiri adevĕrate, şi mai bine le ar fi fost lor şi nouĕ, dacă nici odată nu ar fi luat pana in mână şi nu ar fi lăţit in public producţiunile lor nedemne de limbagiul muselor. Căci dacă lipsa de or ce literatură este unul din semnele de barbarie a popoarelor, o literatură falsă şi urîtă este cel d'intâi pas spre degradarea culturei incepĕnde.

Aci devine prima datorie a ştiinţei de a se opune in contra rĕului contagios. O critică serioasă trebue să arete modelele bune câte au mai rĕmas şi să le distingă de cele rele, şi, curăţind astfel literatura de abundanţa erorilor, să prepare junei generaţiuni un câmp liber pentru indreptare.

ASUPRA

POESIEI NOASTRE POPULARE

Din „Convorbiri Literare“ de la 15 Ian. 1868.

POESII POPULARE ROMÂNE

ADUNATE DE

d. VASILIE ALECSANDRI

Poesii populare a le Romånilor adunate şi intocmite de Vasilie Alecsandri, tipărite cu spesele Asilului Elena Doamna. 1 vol. in 8⁰, VIII şi 416 pag. Bucureşti, Tipografia Lucrătorilor Asociaţi, 1868.

Jurnalele române nu şi-au indeplinit ăncă datoria lor faţă cu colecţia de poesii populare publicată de d. Alecsandri. Mai toate foile noastre periodice insemnează in rubrica intereselor, de care promit a se ocupà, şi cuvêntul de *literatură*, inse mai toate sunt de o negligenţă remarcabilă pentru această parte a vieţei noastre publice. Noi suntem cei d'intâi a admite, că pentru multe din producţiunile literare ale Ro-

mânilor tăcerea absolută este încă sentinţa cea mai blândă ce o merită, dar cu atât mai mult, când este vorba de o publicaţiune ca aceea a d-lui Alecsandri, tăcerea ne pare o lipsă de conştiinţă.

„Convorbirile literare", indată la aparițiunea cărţii in cestiune, şi-au implinit datoria de a o anunţà in câteva rînduri călduroase publicului cetitor. Inse acel anunţiu al momentului nu este indestul pentru cerinţele criticei literare, şi noi ne folosim cu plăcere de ocasia ce ni se ofere pentru a reveni încă odată la lucrarea d-nului Alecsandri. Căci pe lîngă rangul necontestabil ce această colecţiune de poesii ne pare a ocupà inaintea tutulor publicaţiunilor din ultimul deceniu al literaturei noastre, cartea d-lui Alecsandri este şi va remânea pentru tot timpul o comoară de adevĕrată poesie, şi totdeodată de limbă sănătoasă, de notiţe caracteristice asupra datinelor sociale, asupra istoriei naţionale, şi cu un cuvênt: asupra vieţei poporului român.

D. Alecsandri imparte poesiile, culese şi intocmite de d-sa din gura poporului, in Balade (cântece bĕtrâneşti), Doine şi Hore. In ele găsim poesia aproape intregului popor: Moldova şi Ţara Muntenească, Transilvania şi Basarabia sunt deopotrivă representate. Mai la fie-care poesie, la fie-care alusiune socială din ea, la fie-care cuvênt mai greu, d. Alecsandri a făcut note explicative, care in cea mai mare parte a lor adaugă la meritul cărţii şi cuprind observaţiuni pline de interes.

In articolul de faţă am dori să ne dăm in câteva cuvinte samă de impresiunea binefăcătoare, de care ne pĕtrunde lectura acestor poesii.

Ceea ce le distinge ântâi in modul cel mai favorabil de celelalte poesii ale literaturei noastre este naivitatea lor, lipsa de or-ce artificiu, de or-ce dispositiune forţată, simţimêntul natural ce le-a inspirat. Sunt douĕ moduri de a privì lumea care ne incunjură: cu reflecţiunea rece, speculativă sau specu-

lătoare, şi cu inima plină de simţiminte. Din cel d'intâi mod es pentru literatură cărţile de ştiinţă, din cel de al doilea lucrările de artă. Ceea ce constitue defectul operelor de artă celor rele este confundarea acestor sfere, este lipsa de inspirare sentimentală şi producerea sub impresia reflecţiunii. Cei mai mulţi poeţi ai noştri cântă fără causă firească, simulează inspirări ce nu'i agită, descriu sentimente ce nu'i insuflă, şi nu este o excepţiune junele de 17 ani, care in anul trecut trimisese subscrisului un caet de poesii plin de „ilusiuni pierdute asupra sexului frumos“. In aceşti oameni nechiemaţi şi nealeşi predomneşte calculul, ei iau pana în mână fără a şti încă ce să cânte, se hotăresc mai întâi a face „o poesie“ şi apoi îşi resfoiesc mintea pentru a găsì o materie convenabilă, şi astfel lucrarea lor face o impresie tot aşa de rece ca şi reflecţiunea din care a isvorit.

Nimic din toate aceste in poesia po-

pulară! Şi ce ambiţiune calculătoare ar puteà indemnà pe simplul sătean ca să'şi intrupeze simţirea in formă poetică! Ceea ce abundanţa tristeţei sau bucuriei i-a scos din adîncul inimei sale, nu este nici odată al lui; in *toate* inimele işi află un resunet şi la toate le devine o proprietate: fapta lui devine fapta lor, el insuş piere necunoscut. Cea mai adîncă simţire numai îl sileşte astfel a se aruncà afară din sine, şi de aceea din poesia lui iţi vorbeşte insaş durerea şi insaş bucuria, dar nu un individ care sufere, un individ care se bucură. Insĕ tocmai aceasta este semnul adevĕratei poesii, şi ne putem explicà, cum asupra Iliadei atribuite lui Homer s'a născut controversa, dacă in adevĕr este compusă de un poet Homer, sau este numai un şir de balade populare de autori necunoscuţi: intr'atât poetul celei mai frumoase epopee s'a consumat şi s'a pierdut fără vreo urmă a individualităţii sale in lucrarea ce a produs-o.

Pentru a insufleţì această explicare teoretică cu exemple, vom cità din cartea d-lui Alecsandri câteva poesii luate din prima resfoire, căci toate poartă acel semn de adîncă inspirare adevěrată:

Drum la deal şi drum la vale!
Imi fac veacul tot pe cale,
N'am in lume serbătoare,
Nici n'am partea mea la soare.
Ostenit mereu de ducă
Noaptea 'n codri mě apucă
Copacilor sunt nălucă.

(Doină din Valachia, pag. 277).

Sub tufe de clocotel
Zace un těněr voinicel,
Cu mândruţa lângă el.
„Scoală, scoală măi bărbate,
Nu mai tot zace pe spate,
Că mi-am urît zilele
Mutând căpătâele
Când la cap când la picioare,
Când la umbră, când la soare".
— Oh! dragă muierea mea,
Nu pot, nu pot chiar d'aş vrea.
Boala mea nici că s'a aduce
Pân' ce tu nu mi'i aduce
Mură albastră şi amară,
Ploi de ghiaţă 'n miez de vară.
— Oh! drăguţ bărbatul meu

Ajutaţi-ar Dumnezeu!
Eu toţi munţii am călcat,
Mură-albastră n'am aflat,
Sloi de ghiaţă n'am găsit
Că pămêntu-i incălzit.
— Mueruşcă din Braşeu!
Mură-albastră-i ochiul tĕu
Care mĕ ucide rĕu.
Sloi de ghiaţă netopită
E chiar inima-ţi rĕcită
Şi de mine deslipită!"

(pag. 53).

BUSUIOCUL.

„Busuioce, Busuioace,
N'ai mai creşte nici te-ai coace!
— Dar de ce să nu mĕ coc
Că mĕ port fetele'n joc?
— Trandafire n'ai m'ai fi
Nici in cale-ai inflori!
— Dar de ce să nu mai fiu
Că mĕ poartă lelea viu?
— Tu eşti viu, dar eu sunt mort,
Şi de-abie'n lume mĕ port.
— Mergi in horă, saltă 'n joc
S'ai parte de busuioc.
Vin la horă ici in şir
S'ai parte de trandafir.

(pag. 241).

Isvorînd ast-fel poesia populară din plenitudinea simţimêntului, in ea ne

aflăm apăraţi de acele aberaţiuni intelectuale, care strică inspirarea multor poeţi, chiar a celor cu talent.

Politica, declamările in contra absolutismului, reflecţiunile manierate asupra divinităţii, imortalităţii, etc. etc., nu ating cuprinsul lor sentimental şi nu silesc pe cetitor a recădea din inălţimea impresiunii poetice in mijlocul preocupaţiunilor de toate zilele [1]).

Nu că doară poporul ar fi nesimţitor la asemenea lucruri; dar el când face poesie, nu face politică; când inima êi saltă, incetează sarcina reflecţiunii. Şi la Români se găsesc poesii contra Rusiei şi a Austriei, dar nu fiind-că Rusia este „cnuta colosală de la Nord" şi Austria „despoticul absolutism", ci fiind că străinul êi remâne străin sub or-ce formă politică l-ar subjugà.

Exemple aflăm multe in cântecele din Basarabia şi in Doinele din Transilvania.

---

[1]) Vezi mai sus critica poesiei române, pag. 55.

Frunză verde de măslină
Trecui Nistrul, apă lină,
Să vedem pânea de-i bună
Ca şi 'n ţara mea străbună.
Fie dulce ca şi mierea,
Mie 'mi pare că-i ca fierea.

(pag. 405).

Când eram la mama fată,
Purtam rochii de bucată,
Dar de când m'am măritat
C'un moscal din cela sat,
Nici n'am fustă de purtat,
Nici papuci de incălţat!
Inima'mi e cu lăcată:
Când aş discuia odată,
Ar cunoaşte lumea toată,
Cât amar şi cât venin
Bea inima la străin.

(pag. 406).

DOINA HAIDUCEASCĂ.

Murgule, coamă rotată,
Mai scoate-mě 'n deal odată
Să'mi fac ochişorii roată,
Să mě uit la lumea toată.
Veni-ar timpul să vie,
Ca Românul iar să 'nvie
Şi de hoţi să mântuiască
Ţara lui Ardelenească!
Asta nu-i ţară de câni,
Ci e ţară de Români,
Nu-i pămênt de Ungureni,
Ci de neaoşi pămênteni!

(pag. 311).

VRĂBIUŢA.

Vrăbiuţă de pe deal,
Sbori de grabă in Ardeal
Şi te 'ntoarce de imi spune
Or veşti rele or veşti bune.
Du-te vezi dacă mai sunt
Fraţi de ai mei pe acest pămênt,
Sau dacă i-a omorît
Ungureanul cel urît?
De-or fi vii, să mě răpěd
Intr'o fugă ca să'i vĕd,
De-or fi morţi, să mi-i rĕsbun
Cu o măciucă de alun
Ce-i bună de descântat
Şi morţii de rĕsbunat.

(pag. 317).

Cu toate aceste autorii şi publicul „din societate“ s'ar inşelà foarte mult, când ar crede că simţimêntul naiv al poporului nu este compatibil cu ideile cele inalte. Lumea se poate aprofundà tot aşa de bine pe calea inimei ca şi pe calea reflecţiunii, şi din aceea, că poporul işi exprimă numai simţimintele sale, nu resultă că i-ar lipsì meditaţiunea şi delicateţea in exprimarea ei. Indrăsnim chiar a crede, că mulţi poeţi de salon ar fi incântaţi, când ar

putea descoperì in fantasia d-lor idei cu o umbră numai de frumuseţea celor populare, precum le aflăm d. e. in următoarele poesii:

BADE TRANDAFIR.

„Bade Trandafir frumos!
Vrut ai să te-arăţi duios,
Dar te-ai arătat ghimpos
Şi din minte nu m'ai scos.
— Vai! leliţă din cel sat!
Ce ai cerut şi nu ţi-am dat?
Cerut-ai faguri de miere,
Eu ţi-am dat buzele mele;
Cerut-ai o viorea,
Ţi-am adus inima mea.
— Dacă vrei dragoste aprinsă,
Adă'mi gură neatinsă,
Şi o inimă fecioară
Ca apa de la isvoarĕ.

(pag. 369).

Sus în vîrf de brăduleţ
S'a oprit un şoimuleţ,
El se uită drept in soare
Tot mişcând din aripioare.
Jos la trunchiul bradului
Creşte floarea fragului,
Ea de soare se fereşte
Şi de umbră se lipeşte.
„— Floricică de la munte,
Eu sunt şoim şoimuţ de frunte.

Eşi din umbra din tulpină,
Să'ţi vĕd faţa la lumină,
C'a venit pănă la mine,
Miros dulce de la tine,
Cât am pus in gîndul meu
Pe-o aripă să te ieu
Şi să mi te port prin soare
Păn te-i face roditoare
Şi de mine iubitoare.
— Şoimuleţ duios la grai,
Fie-care cu al sĕu trai.
Tu ai aripi sburătoare
Ca să te inalţi la soare,
Eu la umbră, la recoare
Am menire 'nfloritoare.
Tu te leagăni sus pe vênt,
Eu mĕ leagăn pe pămênt.
Dute 'n cale'ţi, mergi cu bine
Făr a te gîndi la mine,
Că e lumea 'ncăpĕtoare
Pentr' o pasere ş'o floare!

(pag. 13).

Nu mai puţin excelente sunt poesiile populare cât pentru delicateţa expresiunilor şi energia şi justeţa comparărilor; d. e. când zice Păunaşul Codrilor (pag. 24):

Nu, eu mândra nu ţi-oi da
Pân ce capul sus mi-a stà,
Că eu când o am luat,

In cosiţe i-am jurat
Să n'o las de lîngă mine
Şi s'o apăr de or cine.

Sau când spune in Doncilă (pag. 113):

Remăi, soro, sănătoasă,
Ca o viorea frumoasă
Intr'un păhărel pe masă.

Sau când compară cu vioiciune plastică (p. 290):

Voinicelul nearmat
Ea ca ştiuca pe uscat,
Voinicelul fără cal
E ca peştele pe mal
Şi ca mĕrul lîngă drum,
N'are pace nici de cum,
Câţi trec, il sburutăesc
Şi de crengi il sărăcesc.
Dar voinicul inarmat
Şi p' un zmeu incălecat,
Drăgălaş e şi frumos
Ca luceafĕr luminos.

Sau la pag. 79:

Doamne-ajută! el ziceà,
Barda 'n mână apucà,
Ca un vênt inviforat
Intr'un lan de grâu uscat!

Am trece mult peste marginile unui articol de revistă, când am sta să relevăm toate frumuseţile din colecţiunea d-lui Alecsandri. Un singur punct ne mai permitem încă a semnalà atenţiunii limbiştilor noştri: cuvintele cele originale, care ne surprind mai pe fiecare pagină a acestor poesii populare. Ce importanţă are originalitatea cuvintelor pentru poesie, am arătat mai pe larg in o cercetare anterioară asupra acestei materii; aci voim numai să citām câte va exemple din colecţiunea de faţă:

Eu la umbră, la rĕcoare
Am *menire* 'nfloritoare

(pag. 31).

Tu ai bani de vênturat

(pag. 42).

Un brad verde, *cătinat*
Pe biserică plecat

(pag. 21).

Sora cea *mezină*

(pag. 14).

Unicelul

(pag. 18).

Vĕ ia unul căte unul
Şi din fugă vĕ coseşte
Şi vĕ taie chip *snopeşte*

(pag. 81).

Terminând aceste puţine observări asupra colecţiunii d-lui Alecsandri, nu avem decât a'i mulţumì d-sale şi celor ce l-au ajutat in culegerea şi publicarea poesiilor populare pentru opera, cu care au inzestrat literatura noastră.

LIMBA ROMÂNĂ

IN JURNALELE DIN AUSTRIA

1868

Stilul jurnaliştilor români din Transilvania, Bucovina şi Banat a ajuns intr'o stare, ce nu mai ingădue tăcerea, cu care a fost primit până acum. Prin formarea nouelor expresii şi prin construcţiunea lor sintactică compatrioţii noştri de peste Carpaţi introduc pe toate zilele in limba română o denaturare a spiritului propriu naţional, care in intinderea ei de astăzi a devenit primejdioasă, cu atât mai mult cu cât cei ce au causat-o şi cei ce o continuă nu par a aveà conştiinţa rĕului, ci respândesc increderea de a fi cei mai buni stilişti ai literaturei române.

Âncă zece ani de o asemenea convingere publică, âncă o generaţie de tineri cu acelaş sistem de expresiuni — şi limba română poate devenì o ruină, nu reparată, ci stricată prin construcţi-

uni străine fără nici o adaptare de stil şi incapabile de a'i manifestà propria idee in modul ei originariu.

Rîndurile de faţă au scopul de a arătà acea direcţie falsă a autorilor români din Austria şi de a deşteptà in spiritele, care in mijlocul contagiului general vor mai fi putut păstrà judecata lor sănătoasă, o tendenţă de reacţiune.

Susţinem dar şi ne vom incercà a dovedì, că jurnalistii români de peste Carpaţi — nu rare ori, pe ici pe colo, din scăpare de vedere, ci sistematiceşte, după deprinderea obştească, in fie care numĕr publicat de dênşii, fac greşeli neiertate in contra limbei române, introducênd construcţiuni false de cuvinte, stil greoi anti-român şi mai ântâi de toate o monstruoasă germanizare in expresiuni. Şi când vorbim de jurnaliştii români de peste Carpaţi, nu inţelegem pe cei obscuri, ci inţelegem pe cei de frunte şi cei mai recunoscuţi, in prima linie pe cei de la *Gazeta Transilvaniei*,

Albina, *Telegraful român*, *Federaţiunea*, *Foaia* Societăţii din Cernăuţi, *Transilvania*, pe lîngă care vom cità numai in treacĕt *Concordia* şi *Familia*.

Recunoştinţa ce se datoreşte acestor foi pentru serviciele aduse causei politice a Românilor austriaci, nu ne poate scutì de datoria unei oposiţiuni energice in contra formei cu care se presintă; căci uşor s'ar putea intêmplà, ca in resultatul final cîştigul dobîndit in politică să fie cumpănit prin pierderea suferită in limbă.

I.

In chaosul erorilor, de care avem a ne ocupà, vom introduce mai ântâi o odine a pertractării. Din antologia imbelşugată ce ne au infăţişat-o numerii de jurnale apărute în aceste patru — cinci luni ale anului 1868 (căci nu am avut trebuinţă a ne intinde peste un timp mai indelungat), vom aşezà cita-

ţiunile in trei grupe deosebite: vom arătà ântâi germanizarea limbei, vom cità apoi ingreuiarea stilului paralel cu exagerarea lui şi vom vorbì in fine despre falsa originalitate in formarea şi intrebuinţarea cuvintelor.

Probele de germanisme in foile române austriace sunt aşa de numeroase, incât (cu singura excepţie a „Archivului“ filologic al D-lui Cipariu, care este scris in limbă curată) nu am aflat nici o coloană a vre unui numĕr, care să fi fost lipsită de ele. Cităm din foile ce le avem inainte-ne câteva exemple.

Gazeta Transilvaniei din 7 Fevr. 1868 zice:

După un telegram generalul Neipperg s'ar fi străpus la Brünn. O musică de pisici i se pregătea in Posoniu.

Ce va să zică *un general străpus la Brünn?* Lectorii din România liberă vor crede la prima cetire, că este o greşală de tipar şi că ar trebuì să fie *stră-*

puns. Dar cine cunoaşte sistemul jurnalistilor transilvani, de câte ori nu înţelege un cuvênt, il traduce in nemţeşte şi apoi il retraduce in româneşte. *Străpus* tradus in nemţeşte ne dă *verlegt* şi *versetzt*, şi aceasta insemnează pe româneşte *stămutat*. Astfel aflăm, că generalul nostru a fost strămutat la Brünn.

Insĕ altă greutate! Ce intêmplare neinţeleasă este aceea cu *pisicile*, care êi pregăteau generalului o *muzică? Muzică de pisici* se chiamă nemţeşte *Katzenmusik*, ceea ce va să zică pe româneşte cu un termin admis la noi ca in toată Europa (vezi şi vocabularul franceso-românesc de Poenaru, Aron şi Hill) *charivari*, adecă o „musică făcută in bătae de joc“.

In *Albina* din 28 Aprilie 1868 cetim:

Pesti Naplo, organal corporal al partidei guvernului.

Traducĕnd acest organ corporal, dăm de *Leiborgan*, şi *Leiborgan* insemnează

organ favorit, organ de predilecţiune. şi astfel „Pesti Naplo“ devine jurnal favorit al partidului guvernamental.

Telegraful român din 25 Aprilie 1868 ne spune că:

Succesul acesta nu poate fi dătător de mĕsură.

„Dătător de mĕsură“ este traducerea literală din nemţescul *massgebend* şi insemnează: decisiv, hotăritor aşa incât după dênsul să poţi prevedea sau mĕsurà şi alte fapte. Ce ar zice Francesii, când le-ar vorbì un jurnalist *d'un succès donateur de mesure!*

Albina din 19 Aprilie 1868 zice:

Motivăndu-şi deputaţiunea rogarea sa, D. Ministru aduse una şi alta in contra.

Pe nemţeşte: *der Herr Minister brachte eins und das andere dagegen vor,* ear pe româneşte: D. ministru făcù mai multe objecţiuni.

In *Gazeta Transilvaniei* din 7 Fevr. 1868:

Introducerea unei tacse uniforme de 40 cr. s'a propus în Senat a se pune in viaţă.

Die Einführueg einer Taxe soll ins Leben treten, adecă: introducerea unei taxe se va pune in practică, sau mai bine: o taxă uniformă de 40 cr. se va introduce

Albina din 2 Februarie 1868:

Monitorul frances trebuia să bage in socotinţă.

adecă: să ia in samă, să ţie samă de; nemţeşte: *in Rechnung, in Anschlag bringen.*

Gazeta Transilvaniei din 24 Aprilie 1868:

In consunetul Statutelor se convocară membrii reuniunii.

In consunetul statutelor? In consunetul trîmbiţelor, dar nu al statutelor! — Nemţeşte: *im Einklange mit den Statuten,* româneşte: in coformitate cu statutele.

Tot *Gazeta* zice in No. din 17 Apr. 1868:

După sunetul invoelei ratificate.

Un sunet de invoială! — Nemţeşte: *laut ratificirten Abkommens*, romăneşte: după cuprinsul invoielei, sau cum se zicea in stilul vechiu de tribunale: după glăsuirea tocmelei.

O altă analogie falsă o vedem in *Telegraful* din 25 Apr. 1868:

Se sună, că in personalul acestui oficiu se vor face schimbări,

adecă: se aude că; nemţeşte *es verlautet*.

Asemenea in *Albina* din 12 Mai 1868:

Intre alte afaceri de restanţă intonăm cestiunea naţionalităţilor.

„Intonăm" un căntec, dar nu intonăm o cestiune de naţionalitate. Insĕ Nemţii zic: *eine Frage betonen*, adecă a relevà, a accentuà.

Telegraful din 28 Aprilie 1868 zice:

Keglevich mai vine odată asupra interpelaţiunei de alaltă ieri. La aceasta respunde Ministrul,

că el nu poate avea in vedere numai singuratecii, ci tesaurul intreg al Statului.

„Keglevich mai vine odată asupra“ vrea să zică: mai revine, nemţeşte: *kommt nochmals auf;* „singuratecii“, pe care nu'i poate aveà in vedere ministrul, sunt indivizii, nemţeşte: *die Einzelnen.*

In *Federaţiunea* din 22 Apr. 1868:

Un public ales constătătoriu din baroni, conţi, principi.

Româneşte: compus din. Nemţeşte: *bestehend aus.*

Pot spune din funtâna credibilă

Româneşte: de la o persoană demnă de crezut, sau din isvor destul de sigur. Nemţeşte: *aus glaubwürdiger Quelle.* Inchipuiţi-vě un Frances, care ar zice: *Je peux affirmer de fontaine croyable.*

Tot *Federaţiunea* dln 9 Mai 1868 spune:

D. Radich fu incredinţat cu presintarea lor la casa magnaţilor.

Romănesçte: D. Radich fu insărcinat cu presentarea. Nemţeşte: *H. R. wurde betraut mit.*

Se cetesce referatul in causa urcării de plată a domesticilor casei.

Românesçte se zice sporire de leafă. Numai Nemţii zic mai bine *Erhöhung des Gehalts* in loc de *Vergrösserung*. Sunt forme de vorbire consacrate prin us, pe care nu'i este permis unui autor să le prefacă fără nici o causă binecuvêntată. Ce am zice noi de un Neamţ, care ar traduce cuvêntul nostru „nepomenit“ cu *unerwähnt?* Nu e vorbă, şi *unerwähnt* vrea să zică nepomenit; dar terminul german admis este *unerhört*, şi prin urmare nu se poate inlocuì cu *unerwähnt*.

„Domesticii casei“ este traducere literală şi nechibzuită a germanului *Haus diener*. Domestic cuprinde deja in sine idea de casă *(domus)*, aşa dar domesticii casei nu merge. Servitorii!

In *Albina* din 25 Aprilie 1868:

O foie nemţască, care stă aproape de Ministeriu.

Romăneşte: care este inspirată de ministeriu, nemţeşte: *dem Ministerium nahe steht.*

In *Federaţiunea* din 15 Aprilie 1868:

Lupta va fi cu atât mai crâncenă, de oare ce astăzi.....

Romăneşte: cu atât mai crâncenă, cu cât astăzi. Dar nemţeşte: *der Kampf wird um so hartnäckiger sein, indem* — cu observaţiune, că şi acest *indem* se găseşte numai in stilul cel neingrijit al Germanilor din Austria, ale căror jurnale sunt cam tot aşa de rĕu scrise in comparare cu cele prusiene, ca jurnalele române austriace in comparare cu cele din România liberă.

Transilvania işi incepe No. 1 din 1 Ianuarie 1868 cu următorul anunţ:

Incepemu acestu No. alu „Transilvaniei" cu lucrarile adunarei generale din a. 1867 nu numai pen-

truca aceleasĭ trebue se se publice ca si pana acum, ci si pentruca acea adunare a dat viatia acestei foi periodice, pentru care fapta si-a si castigat drept la recunoscinti'a publica. Red.

Această citaţiune ne arată maĭ ântâi abusul ce se face, nu numai in *Transilvania*, ci in mai toate foile de peste Carpaţi, cu pronumele *acelaş*. *Acelaş* nu este identic cu *acela* sau *acesta*, ci cuprinde o accentuare specială, o constatare a identităţii, care nu se aflâ in simpul pronume demonstrativ. Când zic: „In *acea* scrisoare êi descriam călătoria şi in *aceeaş* scrisoare i-am cerut etc.“, cuvêntul *aceeaş* accentuează identitatea intre scrisoarea cu descrierea călătoriei şi cu cererea. „Apuc'o pe aceeaş cale“ nu insemnează in genere: apuc'o pe această cale, ci insemnează „apucă pe o cale, pe care a mai apucat cutare, şi nu pe alta“, va să zică este o accentuare a acelei căi in oposiţiune cu or care alta.

Prin urmare, când zice *Transilvania* „Incepem acest No. cu lucrările adu-

nării generale din a. 1867, pentru că *aceleaş* trebue să se publice", aceasta ar presupune, că a fost vorba, să se publice alte lucrări, şi că in *Transilvania* au să se publice numai aceleaş in oposiţiune cu celelalte. Insĕ este evident, că intenţia autorului a fost numai să zică simplu: aceste sau ele, şi că *acelcaş* al D-sale este o eroare de germanism. Germanii ar puteà zice: *wir beginnen diese Nr. mit den Arbeiten der allg. Versammlung, weil dieselben* etc., cu observaţiune, că şi acest *dieselben* este mai mult stil rĕu austriac, decât stil bun german, şi că românescul „acelaş" chiar in traducere nu vrea să zică *derselbe,* ci *eben derselbe.*

Să ne fie iertat a relevà in treacĕt sfîrşitul pasagiului citat, cu care incepe noua foaie:

Adunarea a datu viaţă acestei foi periodice, pentru care faptă şi-a căştigatu dreptul la recunoscinţa publică.

Foaia nu a apărut âncă bine, este primul numĕr ce'l cetim, n'am vĕzut

ancă, dacă va fi bun sau rĕu, şi recunoştinţa publică s'a şi cîştigat adunării pentru infiinţarea ei?

Noi am dorì să nu slăbim intru nimic increderea redacţiunii in meritul foii sale, insĕ trebue să mărturisim, că dacă *Transilvania* va continuà ca până acum, şi mai ales cu aceeaş limbă, cu care sunt scrise primele 11 numere, dreptul la „recunoscinţa puclică“ merită a fi micşorat in mod considerabil.

Pentru a revenì la germanisme, găsim in No. 1 al *Transilvaniei:*

In legătura cu acest raport şi amĕsurat paragrafului.

„Amĕsurat“ este nemţescul *gemäs*, care la noi s'a tradus pe romăneşte cu *conform*. Pentru ce *conform* şi nu *amĕsurat?* Pentru că *conform* este un cuvênt nou adoptat de la Francesi, pe când *amĕsurat* este un cuvênt nou tradus de la Germani, şi că nu mai incape indoială, când este conflict intre

aceste doue popoare, de la care trebue să primim mai ântâi cuvintele.

In No. 2 al aceleiaş *Transilvania*:

La cetirea lor membrii prorupserĕ in cele mai entusiastice strigări de „să trăiască“, ce păreau că nu mai vor să incete.

„Propuseră“, nemţeşte *ausbrechen*, româneşte isbucniră. Şi frasa „ce păreau că nu mai vor să incete“ este deadreptul luată din nemţeşte : *welche nicht enden zu wollen schienen*“, are insĕ .nefericirea de a insemnà, in deosebire de inţelesul convenţional al frasei germane, că domnii aceia de la adunare aveau cu tot dinadinsul voinţa hotărită de a nu mai incetà cu strigările.

Familia scrie (la pag. 327 a nu ştiu cărui an, fiindcă lipseşte inceputul coalei):

In tragedia „Galilei“ a nemuritorului Ponsard vin inainte mai multe observaţiuni etc.

„Vin inainte“ este o traducere literală şi foarte interesantă a nemţescu-

lui *kommen vor* şi insemneară româneşte: se află.

In acelaş No. (pag. 328):

Sultanul va fi incortelat la Schönbrunn.

Nemţeşte *einquartirt*, dar şi nemţeşte este rěu.

Aceeaş *Familie* pag. 328

Barbatul a fost judecat la inchisoare.

Ceea ce vrea să zică pe româneşte: Tribunalul s'a dus la temniţă şi a judecat pe acusatul acolo şi poate in sentinţa sa l-a desvinovăţit. Dar intenţiunea autorului este de a zice, că l'a *condamnat* la inchisoare. Germanii zic *zur Kerkerstrafe verurtheilt*, şi findcă *urtheilen* se chiamă a judecà, D. colaborator al Familiei a crezut că şi *verurtheilen* va fi tot a judecà. *Geurtheilt* sau *verurtheilt*, tot *urtheilt* este, pentru dumnealui.

Pe aceeaş pagină se intitulează o ştire in parentesă

(Si o glumă)

Şi o glumă! Nemţeşte *auch ein Scherz.*
Intr'o pag. 322 a aceleiaş foi cetim:

Eruditul Eliade impreună cu mai vre-o căţi-va bărbaţi zeloşi.

Acest „mai" este nemţescul *noch: mit noch einigen Männern.*

Intr'o pag. 144 ni se spune de o

têněră engleză avută fără měsură.

Fără měsură? Autorul vrea să zică: peste měsură de avută, nemţeşte: *unermesslich reich.*

Albina din 17 Aprilie 1868 zice:

Conchizěnd de la tonul ce'l poartă foile rusesci.

O foae portă un ton! Nemţeşte *Ton* sau mai bine *Sprache führen.*

In acelaş număr:

Onorata D-na Gabriela Ionescu, nepoata D-lui A. Gavra, a păşit ín „Barbierul de Sevilla" represintănd pe Rozina.

„A păşit" vrea să zică romăneşte: a făcut paşi; autorul insě vrea să zică:

s'a produs pe scenă. Nemţeşte *ist aufgetreten.*

Albina din 28 Aprilie 1868:

Am să scriu un ce asemene caracteristic.

Nemţeşte: *etwas ebenso characteristisches.*

Gazeta Transilvaniei din 17 Aprilie 1868:

In puterea datorinţei noastre purceḑetoare din deregĕtoria archipăstorală, imbăerată cu responsabilitate.

Dorinţă purcezĕtoarea din deregătorie, imbăerată cu responsabilitate! Nemţeşte *hervorgegangen, verknüpft.*

Transilvania işi incepe No. de la 1 Mai cu următoarea traducere:

Disce ab hote. Invaţă de la duşmanul.

„Invaţă de la duşmanul“ nu e romăneşte, ci: invaţă de la duşman, fără articol, fiindcă in limba noastră substantivele după prepoziţiuni (afară de

cu) nu se articulează când stau singure. Nemţii zic: *lerne vom Feinde,* precum zic: *setze auf den Tisch,* unde noi zicem: pune pe ma*să*, şi nu: pune pe masa.

Aceeaş eroare de articulare, intr'un exemplu mai tare, este in Albina din 18 Aprilie 1868:

Diecesa Dalmaţiei numeră 80,000 suflete şi din budgetul statului primesce la anul 60,000....

La anul 60,000? După articularea substantivului s'ar crede, că este vorba de 60,000 după sau inainte de Christos. Dar nu! Autorul vrea să zică: pe an 60,000 florini.

Telegraful Român din 25 April. vorbeşte de un

Atac de răpire.

Româneşte: o prădare. Nemţeşte: *Raubanfall.*

Tot *Telegraful Român* din 21 Apr. 1868 zice, relatând o faptă trecută:

Spre norocire.

Noi zicem in acest cas cu o distingere fină „din norocire“, lăsând „spre norocire“ pentru tendinţa in viitor; insĕ Nemţii zicĕnd *zum Glück* in amêndouĕ casurile, se inţelege că trebue să ne stricăm şi noi limba după ei.

Acelaş *Telegrafu Român* spune intr'un anunţ, ce are bunătatea a face „Convorbirilor literare“ (No. din 14 Martie):

Convorbirile literare, foae din Iassi, apar de doue ori la lună.

Putem asigurà pe D. redactor al Telegrafuluĭ, că foaia in cestiune ce e drept apare in intervale de câte 15 zile, insĕ nu la lună, ci la soare, publicându-se dimineaţa.

In *Albina* din 5 Mai 1868, intr'o corespondenţă din Braşov, care vorbeşte de sucesul teatruluĭ D-lui Pascali, se zice:

Publicul român l-a imbrăţişat cu căldură, ocupând toate locurile de şezut, incât acum numai locurile de stat mai sunt libere.

Nemţeşte: *Sitzplätze* şi *Stehplätze.*

Insĕ „locuri de stat“ pe româneşte sunt *places de l'état, Staatsplätze,* nu *Stehplätze;* ear „locurile de şezut“ ne cerem voie să nu spunem, ce sunt.

Corespondenţa se termină cu frasa:

Numai mâne este până poimâne şi eaca 3 Mai, memorabila ḑi de la 1848.

Albina din 12 Mai 1868:

Această odihnă este foarte bătătoare la ochi.

Bătătoare la ochi = *in die Augend fallend, auffallend.*

Adiectivele in —*tor*, —*toare* se fabrică de confraţii noştri de peste Carpaţi din o sumă de cuvinte, dar mai toate sunt nepotrivite. Forma *tor* e la noi mai mult o formă de substantiv sau de adjectiv substantivat şi nu de adjectiv propriu cu substantivul calificat alăturea, de aceea asemene incercări au ceva forţat, siluesc limba.

Un public *constătător* nu se zice româneşte; precum asemenea nu se zice ceea ce cetim intr'un faimos articol li-

terar din foiletonul Concordiei (1866, critica unui almanac):

Object legător de atenţiune.

Nemţeşte *die Aufmerksamkeit fesselnd.* Noi zicem: legător de cărţi (subst.), dar nu legător de atenţiune (adjec.).

Asemenea exemple de germanisme credem că sunt de natură a deşteptà in toţi cetitorii o dreaptă nelinişte asupra soartei finale a unei limbi astfel maltratate; şi acest simţimênt s'ar pronunţà ăncă mult mai tare, dacă toţi cetitorii ar fi făcut ceea ce a trebuit să facem noi, dacă ar fi cetit timp de patru luni cu luare aminte mai toate foile române din Austria. Atunci ar fi vĕzut, că germanizarea limbei noastre din partea compatrioţilor de peste Carpaţi nu este excepţie, ci este regulă, şi că citaţiunile reproduse de noi au fost numai o slabă culegere din o sumă nenumĕrată de alte exemple de acelaş fel.

De unde să provină acest fapt? din

negligenţa autorilor? sau din un sistem de procedere precugetată? In casul d'intâi lucrul se osîndeşte de la sine, şi câteva critice, care să dovedească acelor domni, că publicul urmăreşte cu oare care atenţie stilul d-lor, vor puteà aveà un resultat bun pentru indreptare. In casul al doilea insĕ intrebarea este mai grea; dacă in adevĕr jurnaliştii citaţi vor să'şi justifice germanismele, atunci impresia ridiculă, ce ne-o produce stilul d-lor, nu este indestul pentru a'i indrepta, ci noi trebue să scoatem toată causa din sfera simţimêntului instinctiv despre ceea ce este şi ce nu este limba română, şi să o ridicăm la inălţimea unei argumentări teoretice din principii.

Când zice *Telegraful Român* din 14 Martie, anul 1868:

De vom luà acest recurs spre esaminare sub cuţit canonic,

pentru ce constitue aceasta o eroare de limbă? Nemţii zic: *unter das kriti-*

sche Messer nehmen, de ce să nu zicem şi noi „a luà sub cuţitul canonic?“ Limba noastră este o limbă încă săracă in idei, de abia acum se desvoaltă cu progresul de cultură al intregei societăţi; nu este bine, să primim expresiunile figurate din limba germană sau din alte limbi şi să ne inavuţim astfel pe a noastră? şi care ar fi causa legitimă, ce s'ar opune in contra acestei procederi?

Causa foarte legitimă, care se opune in contra acestei procederi şi care nu va iertà nici odată germanismele jurnaliştilor noştri de peste Carpaţi, ne pare a resultà din următoarele reflecţiuni:

Or ce cuvênt este exprimarea unei noţiuni abstracte prin sonuri articulate. Pănă când sufletul omului nu s'a inalţat încă la o abstracţiune, pănă atunci nu are cuvinte, ci numai gesturi sau exclamaţiuni nearticulate pentru a'şi exprimà dorinţele şi sîmţimintile. Când insĕ in conştiinţa copilului s'au adunat

mai multe imagini despre acelaş fel de obiecte, atunci prin un proces psichologic cunoscut se intunecă din aceste imagini tot ce aveau ele individual şi rĕmâne numai partea lor comună, prin care li se susţine unitatea felului, şi această restanţă este ceea ce se numeşte noţiunea acelui obiect. De aci se vede, că or ce noţiune este abstractă şi că prin urmare nu se poate afla nici odată realizată in lumea sensibilă. Noţiunea *carte* d. e. nu se află nicăeri in realitate palpabilă, ci numai o carte individuală, care cuprinde o sumă de insuşiri sensibile ce nu au a face cu cartea in genere, adecă cu acea nălucire intelectuală (dacă mi se iartă cuvêntul), prin care suntem in stare a recunoaşte or ce carte ce ni s'ar mai presentà de acum inainte ca un obiect de acelaş fel, de care sunt şi cărţile vĕzute până acum. Această abstracţiune generică se sensibilisează şi se deosebeşte de altele prin *cuvênt*, şi cu-

vêntul este numai ajutorul fonetic pentru fixarea unei gîndiri abstracte.

Insĕ această abstracţiune a gîndirii are grade deosebite, şi gradarea se face după cătăţimea mai mare sau mai mică de sensibilitate, ce se mai pĕstrează in gîndirea noţiunilor. Şi ceeea ce se intîmplă cu noţiunile comparate intre o altă, se poate intîmplà cu una şi aceeaş noţiune, adecă cu unul şi acelaş cuvênt, in deosebitele sale intrebuinţări. Se poate intimplà, ca din suma de insuşiri, a căror gîndire se deşteaptă in mintea omului când aude un cuvênt, să fie mai ales una, care in cutare legătură cu alte cuvinte să ne pară cea mai importantă. Atunci, dacă această legătură se intîlneşte mai des in conştiinţa omului, dispare incetul cu incetul, insĕ numai pentru acel raport special, gîndirea restului de insuşiri sensibile şi remâne pronunţată in suflet numai insuşirea particulară care a motivat raportul. D. e. când zicem noi Românii: *fuge mâncând pămêntul*, din

măncând nu ne gîndim la toate insușirile sensibile, care altfel se deşteaptă in mintea noastră când il auzim, nu ne gîndim la punerea obiectului pe limbă, la mestecarea lui cu dinţii, etc., ci numai la unul din efectele sensibile ale mâncării, adecă la micşorarea succesivă a obeictului consumat, şi ne inchipuim că in acelaş mod visibil se micşorează distanţa de pe linia pământului, ce o percurge cineva fugind. Aceasta este dar o nouă abstracţiune chiar in sfera noţiunii *a mâncà*.

Precum insĕ se cere, ca un copil pentru a aveà noţiunea unui obiect, şi nu numai reproducerea imaginei lui individuale, să fi vĕzut acest obiect de mai multe ori şi in mai multe exemplare, altfel contopirea psichologică a calităţilor individuale şi resărirea celei esenţiale nu se intîmplă: asemenea pentru casul deosebitelor abstracţiuni in gîndirea aceluiaş cuvênt este neapărat necesar, ca acel cuvênt să se fi aflat adese ori in aceeaş legătură cu cele-

lalte cuvinte, in privinţa cărora nu i se cere decât una anume din insuşirile sale sensibile. Numai atunci locuţiunea devine, cum se zice, convenţională, adecă şi-a şters in imaginaţiunea noastră toată sensibilitatea afară de acea mică parte, care êi susţine raportul cu celelalte cuvinte din locuţiune. O asemenea evaporare a sensibilităţii este aşa dar resultatul unui fel de educaţii intelectuale anterioare, este un fapt psichologic, care se află identic numai in acele conştiinţe, in care s'a produs mai inainte prin uzul zilnic un grad egal de abstracţiune. Acum vom inţelege causa, pentru care este cu neputinţă de a transplantà idiotismele unei limbi in altă limbă prin traducere literală a cuvintelor. Căci in ceailaltă limbă, unde acea legătură de cuvinte nu s'a produs de la inceput şi nu s'a lăţit prin us convenţional până la ştergerea unei mari părţi a sensibilităţii, fiecare cuvênt deşdeaptă in conştiinţa celui ce'l aude intreaga masă de insuşiri sensibile ale

lui, şi in această masă spiritul se confundă şi nu găseşte indată şi adese nu găseşte niciodată anume acea insuşire, care a justificat şi care susţine raportul.

Pentru a ne convinge despre aceasta, să revenim la exemplul nostru de mai sus şi să incercăm a'l traduce literal in alte limbi: fuge măncând pământul, franţuzeşte *il fuit en mangeant la terre,* nemţeşte *er flieht indem er die Erde isst.* Cine cunoaşte aceste două limbi, simte indată că traducerile sunt imposibile, şi causa este, că Francezii şi Nemţii, cari nu şi-au micşorat prin us convenţional sensibilitatea acelor noţiuni, se gîndesc la intreaga imagine a cuvêntului *mâncare* şi mai ântâi la mestecarea in gură, şi nu numai la acea parte, care a motivat idiotismul român, adecă la dispărerea obiectului consumat. Prin urmare frasa astfel tradusă, pe lîngă greşala de a fi ridiculă, mai are şi greşala mult mai mare de a remâneà cu totul neinţeleasă.

Nu avem a cercetà aci, cum se pro-

duc asemene raporturi de idiotisme; dacă este maniera inăscută a unui popor, sau influenţa climatică, sau invenţiunea unui cap genial, a cărui expresiune nouă să se fi lăţit indată şi să fi devenit proprietate comună a poporului, sau mai bine toate aceste impreună, care dau prima naştere idiotismelor. Ceea ce e sigur, este, că intrebuinţarea unui idiotism presupune dejà formată acea dispoziţiune a conştiinţei intelectuale intr'un popor, care să admită cuvêntul locuţiunii numai in partea trebuincioasă a sensibilităţii sale şi nu in celelalte. Fără această conformare anterioară a spiritelor, idiotismul este cu neputinţă, şi traducerea lui literală dintr'o limbă in alta este cea mai mare eroare ce se poate comite in contra limbei şi in contra spiritului unei naţiuni.

Pentru a aduce acum toată explicarea precedentă la o formulă mai precisă, vom zice, că un popor are un idiotism de câte ori la un cuvênt im-

preunat cu altele nu gîndeşte toată sensibilitatea lui, ci numai o parte mică prin care se află in legătură cu celelalte cuvinte din locuţiune; sau altfel zicênd: idiotismul este o abstracţiune convenţională. Prin urmare inţelegerea lui atêrnă de la o educaţiune prealabilă şi comună a inteligenţei, care să fixeze in mod identic pentru toţi gradul abstracţiunii, fără de care compunerea cuvintelor din locuţiune nu are inţeles. Toate erorile limbistice (nu gramaticale) in traducere provin dar din nepotrivirea cantităţii de sensibilitate ce la auzirea aceluiaş cuvênt se deşdeaptă in conştiinţa a doue popoare diferite, sau cu o expresiune technică: din incongruenţa sferelor cuvêntului original şi a celui tradus.

Nemţii pot zice d. e. in frasă convenţională: *die Herren liessen die Köpfe wie begossen hängen*, dar noi nu putem traduce, cum face foia *Albina* din 28 Aprilie 1868:

Domnii cei ce aşteptau spectacule plecară capetele ca vĕrsaţi cu apa rece,

fiindcă in această locuţiune neobicinuită noi ne gîndim la toată acţiunea sensibilă a vĕrsării cu apă, şi nu la efectul mai mult moral ce'l are in vedere frasa germană. Cuvêntul nostru convenţional este *ploat*, care din contră in traducerea literală de *beregnet* ar produce la Germani o impresiune falsă.

Din aceeaş causă *Telegraful* din 21 Aprilie 1868 face un germanism inadmisibil când zice:

Baronul B. se ridică din postul sĕu de Ambasador din Paris.

Noi la aceste cuvinte vedem trupul Domnului B. ridicându-se de pe scaun, pe când Nemţii, când zic *Baron B. wurde seiner Stelle enthoben*, nu inţeleg decât o depărtare mai ideală de la funcţiune.

Asemenea şi următoarele germanisme:

In *Albina* din 17 Aprilie 1868:

Comandantul Napier a devins pe Teodor regele Abisinilor in faţă de Magdala.

„In faţă de Magdala“ nu e românește, ci trebue să se zică: inaintea orașului Magdala. Nemţeşte: *im Angesichte von Magdala.*

In *Foaea Societăţii* din Bucovina (p. 120 din anul 1867, nefiindu-ne la indemână numerii apăruţi in 1868):

Teologul incepĕtor se va introduce intr'un mod amĕsurat in câmpia ştiinţelor teologice.

Nemţeşte: *wird in angemessener Weise in das Feld der theol. Wissenschaften eingeführt.*

La pag. 2 din acelaş an:

Vom inşirà aici oare care idei bătĕtoare in aceasta direcţiune,

Nemţeşte: *diese Richtung einschlagend.*

La pag. 100:

Avênd Românii un stat consolidat, adevĕrata lor misiune *zace* in cultul ştiinţelor şi al artelor.

Nemţeste: *ihr wahrer Beruf liegt in der Pflege der Wissenchaften und Künste.*

Federaţiunea din 2 Iunie 1868, in critica ce face d. A. Densuşanu asupra unei cărţi publicate de noi, zice:

Asupra confusiunei ideilor despre deosebitele specie de poesie cari D. critic (T. Maiorescu) nu le ia in consideraţiune, fără voesce a le trage toate pe un calapod, vom revenì mai in jos.

Nemţeşte: *über einem Leisten ziehen* sau *schlagen.*

Şi aşa mai departe.

Pentru a varià lectura acestor citaţiuni, vom arătà acum un altfel de germanisme introdus in foile române din Austria: germanismele mai fine in reproducerea idealismelor nemţeşti. Aceste idealisme se potrivesc cu gradul cel inaintat, până la care este in stare a se inalţà conştiinţa poporului german in abstracţiunile sale, şi in adevĕr nu este popor modern, care să aibă atătea idei abstracte şi prin urmare atătea cuvinte abstracte, câte le au Ger-

manii. Causa trebue să fie o predisposiţie naturală. In proporţia, in care un popor este mai puţin impresionabil prin sensuri decât altul, in acea proporţie el va fi mai aplecat spre abstracţiunile ştiinţei, pe când celalalt va fi mai atras spre sensualitatea artelor. Cercetările cele mai inalte de filosofie abstractă sunt fapta naţională a spiritului german şi englez, precum representarea cea mai perfectă a frumosului in pictură este fapta naţionalităţii italiane şi spaniole şi cea mai mare claritate a formei şi a stilului, fapta Francezilor, şi nici odată la Italieni şi la Francezi nu se va puteà naturaliza filosofia lui Hegel, precum nici odată Germanii nu au produs coloratura vie a picturei italiene, aceste osebiri fiind efectul unei predisposiţiuni fisice inăscute.

Limba este o reproducere credincioasă a acestei deosebiri. In vocabularul frances, italian, român sunt un şir de cuvinte, a căror sensualitate oarecum pipăită nu'şi află ecuivalent in

nici un cuvênt german; şi vice-versa sunt in limba germană cuvinte, mai ales noţiunile compuse, a căror abstracţiune este cu neputinţă de reprodus in limbele romane. Or ce incercare de a confundà acesce margini de abstracţiune produce o falsificare a geniului propriu al naţiunii şi remâne neinţeleasă pentru marea majoritate a poporului, prin urmare este osîndită in fapt. Dar nici in teorie nu se poate justificà; fiindcă nu ar fi drept a zice, că limba germană este preferabilă celei francese sau vice-versa. Francesii cu plasticitatea lor sunt incapabili de ultimele abstracţiuni ale filosofiei germane, dar au in limbă o calitate tot aşa de preţioasă: limpezimea practică, pe când limbei germane in noţiunile ei cele mai eterizate ĕi lipseşte tocmai controlul experienţei sensibile şi prin urmare siguranţa adevĕrului. Filosofia lui Fichte este imposibilă in limba francesă, şi— să o mărturisim cu sinceritate—Francezii nu pierd prea mult prin aceasta.

Aşa dar noi nu suntem şi nu putem fi chiemaţi a introduce in spiritul român toate fineţele idealismului terminologiei germane, şi or ce cuvênt german, care trece peste nivelul mai coborît al abstracţiunii romàne, trebue să fie redus la acest nivel, chiar cu pierderea unui grad din idealitatea sa: idealitatea pierdută i se compensează prin mai marea lămurirea şi simplicitate ce dobîndeşte.

De exemplu: adjectivele din *Foaia societăţii* bucovinene (pag. 215 din 1867):

Noi românii voim o viaţă naţională conştiută şi scoposită

ne par greşite in româneşte. Nemţii zic cu deplină claritate *zweckbewusstes Leben*, dar pentru noi „viaţa conştiută şi scoposită" este o abstracţiune fără inţeles. Noi nu putem zice decât „o viaţă naţională care să'şi cunoască scopul".

Din aceeaş causă

Cultura specială de chemare

ne pare un germanism. *(Spezielle Berufsbildung)*.

Şi propoziţia, cu care işi incepe *Foaia societăţii* anul 1867:

Omul inteliginte, care a devenit la cunoştinţa conştiută, că are etc.

este un germanism neinţeles pentru Români. Noi am zice: Omul, care incepe să simţă sau să ştie că are etc., dar nici odată; care a devenit la cunoştinţa conştiută. (Nemţ. *bewusstes Erkennen*).

Ne mărginim la exemplele citate şi terminăm aceste observări asupra germanismelor, provocând juna generaţiune de autori români din Austria să părăsească direcţia urmată până acum de jurnalele lor. In mijlocul luptelor de naţionalitate, ce in imperiul austriac se agită mai mult de cât or unde, şi in lipsa de o literatură română, destul de bogată, compatrioţii noştri de peste Carpaţi au indoita datorie de a pĕstrà cu scumpătate spiritul deosebit al limbei materne şi de a nu'l fal-

sificà cu elemente străine. Căci o causă națională apărată cu o limbă stricată este pe terĕmul literar o causă pierdută, şi de sigur cu „organe corporale“, cu „musică de pisici“, cu „legători de atenţiune“, cu „cuţite canonice“ etc. etc., nu vom puteà intări impotrivirea patriotică in contra germanizării şi a maghiarizării din Austria.

II.

O altă grupare de greşele caracteristice in numitele jurnale se deosebeşte prin disproporţia intre iuţeala gîndirii şi forma prin care se exprimă, atât in construcţiunea frasei cât şi in intrebuinţarea cuvintelor. Frasa nefiind decât exprimarea unei idei, inţelesul şi puterea fie-cărui cuvênt din ea se indreptează numai după cuprinsul tuturor noţiunilor din gîndire. Stilul prosaic este bun, când intre cugetare şi proposiţie este cel mai strins raport

de congruenţă; stilul devine greoi, când numerul de cuvinte intrebuinţat este prea mare pentru idea ce au să exprime; stilul este exagerat, când inţelesul sau intensitatea cuvintelor isolate covîrşeşte intensitatea gîndirii ce vor să o exprime in impreunarea lor, stilul este prea restrîns — dar de acest extrem nu e de trebuinţă să ne ocupăm, căci in scrierile române de până acum nu credem că se va constatà vre undeve o prea mare imbelşugare de idei in comparare cu cuvintele intrebuinţate.

Ce e drept, intrebarea pusă in acest fel se apropie prea mult de ultimele margini ale unei critice ingăduite. Căci in fine stilul greoi provine din inţelegerea grea a celui ce scrie, şi cine face vorbe multe la idei puţine, are o causă foarte firească pentru aceasta. Insĕ din parte-ne ar fi o lipsă de reservă neiertată, când am numi această causă cu adevĕratul ei cuvênt şi când am aplicà epitetul respectiv la majoritatea

jurnaliştilor noştri. Aceasta nici nu ne este intenţia.

Noi venim din contra a apără inteligenţa colegilor de peste Carpaţi in contra propriului stil al d-lor, care o ascunde intru câtva, şi ne vom incercà a arătà, că este numai o rea deprindere in forma din afară, şi nu un defect al cugetării, care êi face să'şi intunece ideile prin introducerea unor cuvinte pe cât logiceşte de prisos pe atât urîte la auz.

După cât am putut constatà, cele mai obicinuite din cuvintele, care ingreuiază stilul compatrioţilor noştri din Austria, sunt pronumele *acela* in toate genurile şi casurile lui şi conjuncţiunea *că* şi *cumcă*. Exemplele cele următoare pentru această eroare stilistică probează intinderea rĕului şi trebuinţa de a'l stavilì odată.

Incepem citaţiunile cu un pasagiu, care are meritul de a fi in felul sĕu un model foarte lămurit:

Transilvania din 15 Februarie 1868 scrie (pag. 74 şi 75):

Comitetul cu privire la opul d. I. Chiţu decide, că acela să se retrimiţă domnului auctor pe lîngă observaţiunile făcute la acelaş din partea Comisiunii esaminătoare, compusă din unii membrii ai Comitetului, cu acea indigetare, că numitul domn folosindu-se de acele observaţiuni, să'şi prelucre opul in acel sens, şi retrimiţêndu'l la Comitet, acesta apoi il va recomendà adunării generale.

Se poate o proposiţie mai grea la inţeles şi mai urîtă la auz? şi aceasta numai din causa pronumelor nesfîrşite *acela*, *acelaş*, *acea*, *acele*, *acel*, *acesta*, a căror intrebuinţare in cazul de faţă este cu atât mai inexplicabilă, cu cât din nici un punt de vedere nu erau necesare, fiindcă frasa intreagă ar devenì mai simplă, mai clară şi mai plăcută la auz inlăturând acele demonstrative. Pronumele demonstrative se pun pentru a indreptà atenţiunea in cazurile unde altfel ar remâneà nefixată asupra cuvêntului important. Dar unde direcţia este de la sine indicată prin celelalte cuvinte, indreptările nu pot pro-

duce decât confusie. Proverbul german: Sunt atâţi arbori, incât nu mai vezi pădurea.

Cele zise se vor ilustrà şi mai mult prin următoarele citaţiuni:

Telegraful român din 25 Apr. 1868:

O cestiune nouă se vede pe orizontul politic, şi aceea este ceea a fortăreţei Mainz.

După logică şi eufonie: O cestiune nouă se vede pe orizontul politic, aceea a fortăreţei Mainz.

Albina din 18 Aprilie 1868:

Dr. Maniu e de părerea aceea, că emendamentul acesta e numai etc.

Mai româneşte: D. Maniu e de părere, că acest amandament etc.

Transilvania No. 1:

Avem a inregistrà imprejurarea, cumcă d. Eötvös etc.

A inregistrà imprejurarea, cumcă...!

Telegraful din 14 Martie 1868:

De acì urmează şi aceea, că invĕţătura...

Adecă: de aci mai urmează, că învĕţătura.

Federaţiunea din 15 Aprilie 1868:

Ne dăm un cont destul de chiar despre aceea, că ce va să zică când poporul frances este nemulţămit.

Mai simplu: despre ce va să zică etc.

Telegraful din 25 Aprilie:

Cugetând acum puţin asupra lucrului, apoi venim la convingere...

„Apoi“ e cam târziu; dacă se poate: indată, şi atunci nu se exprimă a parte, ci se zice: cugetând asupra lucrului, venim la convingere. Numai in stilul epistolarielor din Germania secolului 18. se mai află construcţiuni cu *Sintemal und alldieweil wir über die Sache nachdenken, alsdann gelangen wir zu der Ueberzeugung...*

Transilvania din 1 Mai 1868:

D. Vice-preşedinte a primit de la Excelenţia Sa

d. Preşedinte o scrisoare a d-lui Secretar privitoare la redigerea foii, cu acea insărcinare, ca aceea să se propună Comitetului.

Tot *Transilvania* din 10 Ianuarie:

Propunerea insĕ cade prin acea declaraţiune a d-lui Chifa, că comisiunea respectivă încă nu şi-a incheiat lucrările.

Familia pag. 143:

R. C., acešta e numele unui nebunatic din Viena, a fost fiul unui teatralist excelinte şi a avut acea idee fipsă, că el e adunător de tesaure.

Româneşte fără *acea* şi fără *el*: a avut idea fixă, că e adunător de tesaure.

Tot *Familia* la pag. 144:

Vĕ rugăm să ne inştiinţaţi încă odată, că cum să strămutăm adresa.

Că cum să strămutăm o adresă!!

Albina din 17 Aprilie 1868:

A. Csasy interpelează pe Ministrul de Interne, că pe care lege s'a bazat....

Că pe care!

Telegraful român din 14 Martie 1868:

După aceasta Parohul gr. or. din Romos Vasiliu Basaraba adause din parte-şi cam următoarele:

Ilustrisime domnule Comis-locuţiitor!

Cu acela simţ de respect imi iau indrăsnire a face cunoscut, precum că şi eu fiind ales ca deputat din Sc. Orestiei spre a veni şi a gratulà Ilustrăţii Voastre, pe lîngă aceea că'ţi poftim să trăeşti la mulţi ani, indrăsnesc a'ţi face cunoscut şi aceea că inţelegênd parochii noştri de legea gr. reser. din Sc. Oraştiei că sunt ales a'ţi gratulà, m'au rugat, ca in numele d-lor se descopĕr Il. Voastre şi acea dureroasă imprejurare, etc.

După asemenea citări de stil ingreuiat, face o impresiune indoit de neplăcută in scrierile acestor jurnalişti exagerarea cuvintelor intrebuinţate pentru a exprimà lucruri simple de natura lor. Dar se vede că şi aci, ca in toate lucrurile, un extrem greşit naşte greşala celuilalt extrem, şi mintea autorului intărziată prea mult prin cuvintele sale cele de prisos caută a'şi resbunà prin sborul făr de veste spre o idee nepotrivită in exagerarea ei.

De exemplu un corespondent al *Albinei* (de la 12 Mai 1868) vrea să scrie

ceva despre o societate de cetire, ce s'a infiinţat in Beiuş, şi se exprimă aşa:

Mult onoraţii patroni ai Societăţii noastre de lectură (din Beiuş) doresc poate ferbinte unele inştiinţări despre starea acelei Societăţi.

Dacă inimele patronilor de la Beiuş fierb numai la dorul de o inştiinţare despre starea Societăţii de lectură, in ce stare de temperatură se vor aflà la intrebări mai importante? Noue ne e teamă, că celui ce fierbe la lucruri mici, nu'i mai remâne la lucruri mari decât să se evaporeze cu totul.

Când asemenea exagerări in expresiune ar fi isolate, nici nu ar merità vre-o relevare critică. Dar o repeţim: numĕrul lor este aşa de mare, incât au stricat stilul jurnalelor române, atât a celor austriace, cât şi a celor din România, şi ce este mai rĕu: cu cât lucrarea cere un stil mai simplu şi mai rece, cu atât acele *salto mortale* de vocabular sunt mai dese.

Se poate, de exemplu, inchipuì o

scriere mai stêmpĕrată şi mai diplomatică decât protocolul unei şedinţe? sau o dare de samă pentru intrarea banilor de subscripţiune, etc? Ei bine, tocmai asemenea prilejuri le caută jurnaliştii pentru a'şi colorà limbagiul cu expresiunile cele mai vii.

Transilvania in numĕrul seu din 1 Fevruarie 1868, continuând publicarea protocolului adunării de la Cluşiu din anul trecut, zice intr'un loc:

Adunarea primeşte ambele aceste propuneri intre cele mai sincere şi insufleţite aclamaţiuni; şi când vine a'şi descoperi aci votul seu de mulţumită profundă tuturor locuitorilor romani de Cluşiu, precum şi d-lor diletanţi, ce luară parte in concert: cu bucurie răpesc ocasiunea a insemnà pe aceste pagine mai vêrtos doue nume, numele graţioaselor domnişoare *Aurelia Popu* şi *Isabela Vasiciu*, dintre care una mai ântâi ne incânta prin jocul seu pre fortepian, executat cu desteritatea unei artiste, ear ceast'alaltă ne fermeca prin frumuseţea melodielor etc.

In *Federaţiunea* din 9 Mai 1868 se vorbeşte de o altă Societate de lectură, in care se propune a se luà nu mai ştim ce mĕsură secundară,

propunere pe lîngă care se alipiră cu infocare inimile membrilor.

Transilvania, intr'un prea faimos discurs asupra literaturei române şi *lipsa unei istorie critice a literaturei române*, zice intr'altele (numĕrul din 15 Fevruarie 1868):

Din aceşţe inşirate până aci, de şi numai pe scurt şi aşa zicênd ca prin treacĕt, v'aţi putut convinge, Domnilor! că avem şi noi literatură şi încă ce literatură! Insemnată prin anticitatea sa, remarcablă prin estensimea sa şi demnă de considerat prin prestanţa sa!

Ce nu avem, ce ne lipseşte dar?

Nu avem, ne lipseşte, domnilor! un ***panteon***, unde ***atleţii*** adormiţi ai literaturei noastre să'şi afle recunoştinţa şi remunerarea meritată, şi lîngă tipurile lor să vedem strălucind acolo icoanele atleţilor, cari sunt in viaţă şi lucră încă, ca vĕzênd exemplele lor măreţe. se invĕţăm etc.

In acelaş discurs aflăm frasa:

Să punem o sărutare ferbinte şi pe modesta cruce a poetului *Ioan Văcărescu.* El a cântat amoarea, pocharul, primăvara, gloriile perdute. Şi când cântă naţionalismul, părea că auzi umbra plângêndă a lui Stefan pe ruinele mucezite ale patriei căzute.

Miraculoase exemple de astă manie

a exagerării se află in scrierile beletristrice, in *Familia*, in novela d-lui Marinescu *Petru Rareş*, in almanachul de la Oradia mare *Fenice*, etc. In aceşt din urmă, dacă ne aducem bine aminte, se relatează earăş pe lung şi pe larg istoria propriei sale infiinţări, şi se spune intre altele că „cestiunea vitală a Almanachului flăcară necontenit pe buzele conducĕtorului“. etc. etc.

In chiar interesul jurnaliştilor români din Austro-Ungaria noi nu puţem de cât să ne exprimăm părerea de rĕu la aflarea unor asemenea abateri stilistice. Căci din causa lor foile de peste Carpaţi nu vor puteà pĕtrunde niciodată in masa poporului şi nu vor aveà prin urmare nici o inriurire asupra societăţii române. In starea de faţă a culturei noastre este încă o cestiune controversată, dacă prin literatură in deobşte, fie cea mai bine scrisă, putem fi siguri a produce o deşteptare a simţului de viaţă in poporul român. Dar

čeea ce e sigur şi mai presus de controversă este, că nişte scrieri pline de germanisme, de exagerări şi de confusii stilistice, ca cele arătate, nu pot aveà nici cel mai mic resultat positiv asupra naţiunii noastre. Şi aceasta este o daună cu atât mai mare, cu cât de altminteri jurnalele române din Austria se deosebesc prin silinţa neobosită, prin regula şi consecinţa, cu care işi urmează fiecare direcţia sa politică.

III.

Ne remâne a vorbì in fine despre ceea ce am numit *falsa originalitate* in limba jurnalelor române austriace. Cu această numire am voit să calificăm atât introducerea de prisos a cuvintelor noue acolo unde avem alte cuvinte vechi cu acelaş inţeles, cât şi intrebuinţarea nemotivată de cuvinte vechi pentru alt inţeles decât cel obicinuit. Prin urmare nu or ce introducere de cuvinte noue

şi nu or ce aplicare de cuvinte vechi la inţelesuri noue constitue o originalitate falsă, ci eroarea se comite numai acolo unde introducerea este de prisos şi aplicarea falsă. In casurile din urmă insĕ ne credem cu atât mai mult datori a combate o asemenea tendenţă spre invenţiuni noue, cu cât fenomenul ei nu este isolat, ci stă in raport cu un şir de alte procederi analoage in literatura noastră. Aceeaş originalitate falsă a autorilor şi aceeaş tendenţă de a schimbà toate o intîlnim şi in sfera gramaticală şi pe tĕrêmul discuţiunilor ortografice.

Greşala fundamentală in toate aceste provine din necunoaşterea valorii proprii, ce o are limba unui popor. Limba in or ce manifestare a ei, in gramatică ca şi in expresiuni şi idiotisme, este un product necesar şi instinctiv al naţiunii, şi individul nu o poate nici o dată modificà după raţiunea sa isolată. Fără indoială, limba nu există decât in raţiunile indivizilor, şi toată viaţa ĕi

este atêrnată de cugetarea şi reproducerea in minţile generaţiunii presente şi a celor viitoare. Insĕ această viaţă in esenţă nu este reflexivă, ci instinctivă, şi se produce in majoritate cu forţa fatală a legilor naturale, şi nu după arbitriul reflecţiunii individului. De aceea limbele s'au inavuţit şi se inavuţesc totdeauna prin scrierile poeţilor geniali, care fără gîndire la teoriele limbistice se exprimă după simţimêntul ce'l au despre ceea ce este potrivit cu limba lor; dar nu se inavuţesc nici odată prin filologi, prin membri de societăţi academice, etc., al căror studiu reflexiv êi face capabili de a aflà legile ascunse ale simţimêntului, după care poporul cu poeţii sei şi-a creat şi'şi măreşte limba, dar êi face totdeodată prin chiar faptul acestei reflecţiuni incapabili de a o formà şi reformà.

Singurul rol ce scriitorii reflexivi, filologii mai ântâi, dar apoi şi ceilalţi prosaişti ai ştiinţei, il pot aveà in privinţa limbei lor materne, este de a i

se supune fără impotrivire, de a o recunoaşte ca autoritate legală a naturei proprie a poporului lor. In această privinţă ei se află in posiţiunea oamenilor de ştiinţă fisică, a căror chiemare este de a descrie fenomenele şi de a le explicà, constatându-le legea după care se conduc, ear nu de a face hipotese, despre ceea ce ar trebuì să fie acele fenomene. Ce am zice de un astronom, care in loc să ne explice legea mişcării lui Jupiter, ne-ar spune că Jupiter după calculul lui s'ar cuvenì să se mişte mai bine intre Mercur şi Venus, decât intre Mars şi Saturn?

Tot aşa de nepotrivită ne pare procedarea filologului, care ar voì să ne silească astăzi a zice *ursili* in loc de *urşii*, sau *ul Domn* in loc de *Domnul*, sau *meniciune*, in loc de *menire*, motivând asemenea schimbări prin faptul că aşa i se pare lui mai raţional.

Singura raţiune de ingăduit in această materia este usul poporului, care face lege, şi care işi are totdeauna ca-

usa lui binecuvêntată şi mai profundă decât raţiunile filologilor. Astfel scrierile, care se incearcă a siluì o limbă, precum sunt de exemplu la noi *Tentamen criticum* al lui A. T. Laurıan, *Gramatica* d-lui Cipariu, *Dicţionarul Academic*, nu merită a fi calificate decât de curiosităţi literare fără valoare practică in ceea ce priveşte direcţia lor originală la formarea limbei.

Intre forma limbistică, ce unui individ êi pare mai raţională, şi intre forma obicinuită in dialectul cel cult al poporului, nu este iertată nici măcar şovăirea. Forma individuală trebueşte condemnată şi usul trebueşte primit ca lege superioară.

Este de cea mai mare importanţă pentru direcţia sănătoasă a unei literaturi de a se pĕtrunde de acest adevĕr. Căci in oposiţia intre formele gramaticale sau expresiile limbistice originale primite de un numer mărginit de autori, şi intre formele şi expresiile obicinuite in dialectul cult al poporului,

limba poporului remâne totdeauna deasupra, şi nu este exemplu in istorie, ca vre odată să se fi intîmplat altfel. Resultatul necesar este dar, că o literatură scrisă in asemenea mod remâne inapoi şi se pierde pentru popor, şi că acesta işi continuă calea sa fără a se putea luminà de invĕţătura altmintrelea poate solidă a literaţilor sei.

Când astfel de originalităţi se produc in scrieri ca cele citate ale d-lui Laurian şi Cipariu, eroarea, deşi nu remâne mai puţin eroare, arată totuş studiul răbdător şi consecuent, din care a izvorit şi, scusând prin aceasta pe autorii sĕi, poate produce prin luminarea altor intrebări dealăturea oare care folos.

Dar când se vede mania originalităţilor din partea multor autori ai noştri, care poate nici odată nu au gîndit cu seriositate asupra inovaţiunilor ce le incearcă, ci le introduc numai din deprinderea necoaptă de a face altfel decât cum face toată lumea, atunci arma adevĕrată ce li se cuvine, nu este

cercetarea serioasă, ci persiflarea satirică precum a incercat-o domnul Alexandri, şi locul propriu pentru ilustrarea acelor elucubraţiuni originale ar fi scena comică sau jurnalele de felul „Ghimpelui" şi al „Nichipercei".

Câteva exemple vor arătà, că această judecată nu este prea aspră.

Junele poet de peste Carpaţi, d. J. C. Fundescu, autorul frumoasei poesii „Florica", publicată intr'unul din numerii trecuţi ai foii noastre, reintornând din străinătate petrecù o zi in giurul nostru şi avù frăgezimea de a ne promite conlucrarea sa.

Aşa cetim intr'o pagină 411 a *Familiei.*

Lăsând la o parte imaginea petrececerii domnului Fundescu in *giurul* colabaratorilor „Familiei", ne intrebăm numai, ce insemnează „frăgezimea unui poet de a promite o lucrare?" Adjectivul *fraged* prin us convenţional se poate aplicà şi in inţeles mai ideal. Dar substantivul *frăgezime* aplicat in sfera ideală işi aduce cu sine tot parfumul meseriei, de la care este imprumutat,

şi dă frasei intregi un aer de măcelărie.

Şi apoi ce construcţiune rea este acea a verbului *reintornare!* „D. Fundescu reintornând din străinătate?“ Reintornând pe cine? Pe sine insuş? Atunci româneşte se zice *reintornându-se*, cu construcţiunea reflexivă.

Asemenea pe o pagină 144 a aceluiaş jurnal se zice:

Forcade ***reintorcênd*** din Veneţia a nebunit.

Româneşte: reintorcêndu-se.

Nu cumva *Familia* are dorinţa originală de a stirpì verbii reflexivi din limba română?

Pentru a ne despăgubì, *Federaţiunea* din 9 Mai anul 1868 introduce un reflexiv acolo unde nu trebue să fie:

Oare putem noi să ***ne*** uităm ***de*** acele zile?

Româneşte *uităm ceva* şi *ne uităm la ceva*, dar nu *ne uităm de ceva.*

In acelaş numĕr vorbeşte *Federaţiunea* de un

document de concesiune ***referitoriu*** la calea ferată de la Oradea mare.

Noi am apucat odată a zice *relativ*, precum zic toate limbele romanice. Pentru ce să inventăm cuvêntul *referitoriu?* şi nota-bene când *document referitoriu* este un non-sens? Un om poate fi referitoriu — formă activă, dar un document este numai relativ — formă pasivă.

Insĕ dacă originalitatea a născocit forma de *referit* in loc de *relativ*, o compensează prin o intoarcere inversă a altei expresinni obicinuite. După ce toţi ne am obicinuit a zice *o ofertă de bani*, aflăm in *Albina* din 12 Mai:

Consemnarea bunevoitoarelor ***oblate*** in favoarea Alumneului roman.

Şi expresiunea *bunevoitoarea* este falsă. Noi zicem *bună-voinţă*, insĕ zicem *binevoitor*, *binevoeşte*. Cu drept cuvênt; căci substantivul se califică prin adjectiv,

insĕ adjectivul şi verbul se califică prin adverb.

Prin urmare *oblata bunăvoitoare* este o eroare atât in contra obiceiului cât şi a gramaticei. Dar ce e drept — e originală!

Verbul *ferre* mai are şi altele de suferit in jurnalele austriace. In No. 1 al *Transilvaniei* cetim despre

Referata d-lui Secretar,

unde obiceiul intrebuinţează forma pasivă *relaţiunea* sau, când aceasta e ambiguă, *raportul*. *Referada* are pentru noi un aer despreţuitor. *Transilvania* nu fuge de cuvêntul *raport*, căci il vedem intrebuinţat in acelaş numĕr mai la vale; insĕ această concesiune la usul comun ne o rescumpĕră şi aci prin adjectivele baroce cu care işi insoţeşte substantivul:

un raport ***informativ*** şi ***opinativ.***

In *Albina* din 12 Mai se mai scrie

Drumurile sunt rele, mulţime de punţi stau *sparte.*

In *Federaţiunea* din 9 Mai cetim trei expresiuni stranie de acelaş fel:

Protocolul şedinţei trecute se ***străpune*** casei deputaţilor,

şi apoi

Moţiunea să se ***transpună*** la Ministeriu,

şi infine

Se decide ***indrumarea*** epistolelor la comisia de zece inşi.

Nu cunoaştem ce pĕcate are verbul a *trimite* de se fereşte d. colaborator al *Federaţiunii* cŭ atâta stăruinţă de el şi 'l inlocueşte cu expresii care de care mai extraordinare? Ce e drept, după mulţimea sinonimelor se judecă bogăţia unei limbi şi gradul de fineţă al deosebirilor intelectuale intr'o naţiune. Dar acesta este un fapt, care se află sau nu se află in masa poporului, şi dacă nu se află, nu se poate creà in mod artificial de fie cine. Este o procedere nevrednică şi neadevĕrată,

când işi dă cineva aerul de a avea mai mult decât are. Deosebiri fine a le noţiunilor, care trec peste sfera usului primit in popor, sunt iertate numai in tractate ştiinţifice, şi atunci intrebarea incetează de a fi limbistică, căci pentru cuvêntul cel nou se dă o definiţiune proprie a lui şi prin urmare s'ar putea numì tot aşa de bine X sau Z.

In acelaş numer

In fie-care şedinţă ne surprind şese *până 'n ḑece* membri cu opuri frumoase originarie, cu poesioare mândre şi cu traduceri bune.

Noi zicem: şese până *la* ḑece membri, dar nu *până in.*

S'au deţermurit

cu inţeles de: s'a hotărit, pe când inţelesul propriu al cuvêntului *deţermurit* ar fi mai curênd *s'au mărginit, s'au ingrădit.*

Numerul din „Musa română“ a eşit şi suntem foarte indestuliţi.

Limba de rind zice mult mai bine *mulţumiţi; indestuliţi* este un compliment indoios pentru numĕrul 1 al acelei muse române.

Intr'o *conversare cu cetitoarele* in *Familia* se zice:

De aceea vĕ spun din capul locului, să nu ve miraţi, de cumva veţi casca prea des cetind aceste orduri.

Ordurile *Familiei* insemnează rînduri.

Telegraful din 25 Aprilie vorbeşte de

Mişcămintele politice,

adecă mişcările.

Parte integritoare,

expresiunea consacrată din franţuzeşte este *parte integrantă.*

Când ar zice *Telegraful: intregitoare,* ai crede cel puţin, că vrea să romanizeze forma; dar *integritoare* nu are nici un motiv binecuvêntat. După aceeaş analogie am trebuì să zicem *delict flagra-*

tor in loc de *flagrant*. Tot aşa aflăm mai jos

Putere impunĕtoriă,

in loc de imposantă. Dar apoi şi

Prusia represintantă a intregului.

Va să zică nu este antipatia in contra formei *ant*, ci numai tendenţa de a vorbì altfel de cum vorbesc ceilalţi.

Foaea Societăţii din Bucovina vorbeşte de

tineri capaci.

O farfurie poate fi *capace*, un tênĕr este *capabil*.

In *Albina* din 15 Aprilie

A dăruit doue stele de metal pentru ***instinctul*** emulaţiunei (la scolari),

adecă pentru instigarea.

Steagul s'a ***binedis***,

adecă s'a binecuvêntat.

Transilvania din 1 Fevruarie (No. 4)

Administraţiunea ***curgeà*** in limba română.

Transilvania din 1 Mai

Comitetul fu aşa zicênd improvisat cu punctele dechiaraţiunei d-lui secretar, neavênd comitetul timp a cugetà cu seriositatea cerută asupra acelora.

Comitetul improvisat cu puncte insemnează, că punctele s'au proclamat in pripă membri ai comitetului. Inţelesul insĕ este: Comitetul fu surprins prin.

Transilvania in No. I din 1 Fevruarie

Domnul I. R. ***pledează pre lîngă*** propunerea d-lui dr.

A pleda pe lîngă o propunere!

Aceia, cari se cuprind cu asemine lucrări,

adecă se ocupă de.

D. B. ia cuvêntul şi intre atenţiunea generală aduce la cunoştinţa adunărei.

Intre atenţiune?

Se rapoartă şi despre fondul destinat pentru

eternizarea memoriei laureatului poet Andrei Mureşanu.

Aci originalitatea este de scusat. Limba română cu bunul simţ profan ce o caracterisează, nu ar fi aflat niciodată in vocabularul ei cel de rînd un cuvênt vrednic de a exprimà o idee aşa de incântătoare in originalitatea ei! Ce simptom admirabil al timpului! Fonduri pentru eternizarea memorielor! Imortalitate după mĕsuri şi greutăţi!

Membrii asociaţiaţiuneĭ se adunară impreună cu un numĕr respectat de oaspeţi.

Numĕr respectat? Poate respectabil.

Asemenea *Federaţiunea* din 21 Apr.:

O batae intre Poartă şi Persia se vede a fi neincunjurată.

Vrea să zică: de neincunjurat (neincunjurabilă).

Şi in *Telegraful* din 14 Martie:

Treaba *cestiunată* nu se va decide.

. Adecă treaba in cestiune. Ce inţeles poate avea *treaba cestiunată?*

Multă supărare face acelor jurnalişti şi cuvêntul *Francez. Francez* e un cuvênt bun romănesc, obicinuit de mult timp in România liberă, format după analogia curată a limbei noastre, Genova — Genovez, Holanda — Holandez, etc. Dar aceasta nu'l apără de respingerea confraţilor de peste Carpaţi, cari caută care de care numiri mai origiginale pentru a'l inlocuì. *Transilvania* vorbeşte de un poet *franc; Albina* de o parte *francească,* alţii de *francic,* alţii de *franco galic,* şi cu toate aceste *francez* este şi remâne cuvêntul cel mai bun. *Franco-galic* se rapoartă la timpurile evului vechiu şi nu se potriveşte cu insemnarea actuală, ear *franc, francesc, francic* sunt de a dreptul false, referindu-se la Franci, seminţie germană *(Franken),* şi nu la Francezi *(Franzosen).*

Transilvania in primele sale numere publică o *privire fugitivă peste literatura română,* in felul ei un model ca-

racteristic. Autorul din extasă in extasă ajunge la culmea sublimului, face şi pasul despre care vorbeşte rĕutăciosul proverb francez, şi conchide, că noi avem şi eroi şi literatură in calitatea şi cantitatea dorită şi că acum ne lipseşte numai *un Plutarch* şi o *Istorie critică a literaturei naţionale* (pag. 84). Aceste idei sunt exprimate intr'un stil, a cărui originalitate se va apreţià din următoarele doue probe:

Enache Cogălniceanu, eroldul de pe urmă al cetăţii naţionali in Moldo-România, a depus trompeta sa.

Şi in partea finală:

Eaca colea falanga politicilor şi a publiciştilor...: mai colea alţii, care işi culeg merite pe câmpul verde al ştiinţelor naturali; alţii cari asudă pe piscurile ţepeşe ale filosofiei, etc.

Să mai continuăm cu citaţiunile? Să mai vorbim de *lucrăţivitatea ştiinţală*, de *limba propuneţivă* şi *fiinţală*, de *meniciunea şi de repeţiciunile*, de aşezămintele *pusăţive* ale *Foaei* din Bucovina?

Credem, că exemplele de până acum sunt de ajuns, şi că cetitorii sunt puşi in stare să judece inşii in cunoştinţă de causă despre dreptatea unei oposiţii critice in contra degenerării limbei din jurnalele austriace.

Această datorie odată implinită, putem ingădui fără impotrivire, că publicistica română in Austria se află intr'o posiţie mai grea decât cea din România liberă, prin elementele străine, in mijlocul şi in contra cărora este silită a se luptà. In această imprejurare scriitorii jurnalelor politice (dar nu ai celor literare) vor putea aflà o scusă pentru negrijirea formei, sub care işi presintă ideile — o scusă, nu atât inaintea publicului, cât mai mult pentru liniştirea conştiinţei d-lor private. Căci inaintea publicului şi privind lucrul in sine insuş, precum trebue privit, fără considerări personale, cerinţa unei limbi curate este o cerinţă absolută, de la a cării implinire nu se poate dispensà nici un jurnal, care işi respectează pu-

blicul saŭ cel puţin se respectează pe sine insuş in misiunea ce şi-a ales-o de a fi conducĕtorul poporului pe calea regenerării naţionale.

OBSERVĂRI POLEMICE

(1869)

I

— „A criticà este uşor; e greu a face mai bine“.

— Fără indoială. Dar de aci nu urmează, precum par a crede cei ce ne intîmpină cu asemenea opinii ṅoue, că a criticà este de prisos. Uşoară sau nu, critica a fost şi va remâneà o operaţie necesară in viaţa publică a unui popor. Inţelegerea rĕului este o parte a indreptării.

Din acest punct de vedere infiinţarea unei reviste *(Convorbiri literare)* cu o tendenţă critică mai pronunţată ne pare a implini un gol lăsat in mica noastră mişcare literară.

In adevĕr publicistica română presentă deocamdată in tonul şi maniera

criticelor sale spectacolul a doue extreme greu de impăcat. Foile politice, cu prea puţine excepţii, sunt pline de personalităţi la adresa celor ce susţin o opinie contrară, jurnaliştii se tractează de inimici, nu de adversari, „oameni corupţi, trădători de patrie, in timpul din urmă: conspiratori Austro-maghiari“ sunt epitetele obicĭnuite, cu care un partid atacă pe celălalt, şi fiindcă acesta respunde tot aşa celui d'intâi, publicul cu bun simţ a sfîrşit prin a le crede pe amêndoue şi s'a depărtat cu oarecare desgust de la asemenea polemice fără demnitate.

In sfera literară procederea este tocmai contrară. Aci toţi autorii par a fi, dacă nu amici, cel puţin camarazi in inţeles de camaraderie. Unii caută a intrece pe ceilalţi in atribute linguşitoare, şi in literatura română nu se află decât poeţi şi prosaişti admirabili, in genere capete de geniu. Şi fiindcă toţi se ilustrează cu atâta mărinimie unii pe alţii, publicul cu bun simţ a

sfîrşit prin a nu crede pe nici unul şi a se depărtà cu acelaş desgust de la o asemenea „societate lăudăcioasă“, cum o numeşte d. I. Negruzzi in „poeticale“.

Explicarea citatei deosebiri intre maniera scriitorilor politici şi a celor literari ar scoate articolul nostru din marginile exclusive ale *Convorbirilor*, care au bine-voit a'l primi in coloanele lor. Trebue să ne ingrădim in sfera curat literară. Dar şi aci am aduce o probă de prisos, când am voi să mai cităm intregul şir al incercărilor de mistificare indreptate in contra opiniei publice, de la celebrarea lui Ţichindeal până la increderea formulată in o adunare solemnă a unei asociaţii de cultură, că după ce avem

o literatură insemnată prin anticitatea sa, remarcabilă prin estensiunea sa şi demnă de considerat prin prestanţa sa,

ne lipseşte

un panteon, unde atleţii adormiţi ai literaturei noastre să'şi afle recunoştinţa şi remunerarea me-

ritată, şi lîngă tipurile lor să vedem strălucind acolo şi icoanele atleţilor, care sunt in viaţă şi lucră încă [1]).

Va fi de ajuns să caracterizăm numai creşterea acestei mişcări nesănătoase, şi ca mĕsură a judecării simptomelor vom luà raportul, in care scriitorii noştri pun cultura occidentală cu propria noastră cultura.

Pe treapta d'intâi noi căutăm numai a imità. Recunoaştem superioritatea străină, insĕ ne dăm aerul a păşì tot in direcţia ei şi a o ajunge cât de curênd, şi confundând extensiunea cu intensivitatea şi cantitatea cu calitatea, ne grăbim a arătà resultatele dobîndite.

O lucrare caracteristică pentru această treaptă este *Lepturariul rumînesc* al d-lui A. Pumnul, de la Cernăuţi. In gimnaziele austriace există pentru literatura germană o carte de lectură intocmită

[1]) Vezi *Transilvania* din 15 Fevruarie 1868, discursul d-lui Justin Popfiu.

de un Mozart, in care se află culese bucăţi de model din poesia şi prosa germană. După deosebitele clase materia e deosebită, in volumele din urmă sunt adăogate tractate estetice şi biografii scurte ale autorilor celor mai renumiţi. Pentru a inzestrà şi cursul de limba română din gimnasiele Bucovinene cu o asemenea carte de lectură, reposatul A. Pumnul a publicat nu mai puţin decât 6 volume de exemple de literatura noastră, cele din urmă cu notiţe biografice asupra celebrităţilor române! 6 volume de modeluri literare la Români? Mare descoperire şi grea — in aparenţă. Dar când te uiţi mai de aproape, te miri de ce au eşit numai 6 volume. Căci in această colecţie, după cum se vede, sub literatură se inţelege adunarea tutulor literelor tipărite şi chiar netipărite, şi in acest chip se puteau umple zeci de volume cu extracte de aceeaş valoare.

In partea I a tom. IV, unde ajung citatele literare până in secolul nostru,

intîlnim la pagina 104 pe literatul român Ioan Pralea [1]. O notiţă biografică ne spune, că acest Pralea a fost

cu un spiret plin de artele frumoase: poet, music, architect, croitor, ciobotar şi aflător de lucruri noue. Spiretul lui ţintea la universalitate

şi cu un cuvînt că era

un bărbat genial şi ciudat in felul seu.

---

[1]) Intr'o sară a „Junimii" ne povesteà d. Alexandri despre Pralea. Pralea locuià in Iaşi pe şesul Bahluiului lîngă monastirea Frumoasa. In odaia lui işi alcătuise un pat mişcător, scânduri atêrnate la părete, ce le tot schimbà după direcţia soarelui şi pentru care işi bătuse câţiva pari in zid după punctele geografice. Pe lîngă aceşti pari se mai aflà in părete un şir de cuie de lemn, bătute in linie dreaptă de la uşă şi până la locul, unde se intîmplà să'i fie patul in acea zi. Când intra Pralea in odae sara pentru ca să se culce, incepeà să se desbrace la uşe, şi de cuiul d'intâi işi acăţă căciula şi aşa mai incolo de fie care cui câte o parte a imbrăcămintei, până când ajungeà la pat in starea lui Adam. Dimineaţa incepeà apoi procedura inversă şi descuindu'şi vestmênt după vestmênt ajungeà gata la uşe etc. Pentru asemenea anecdote erà bun Ioan Pralea. Cine ar fi crezut, că va ajunge şi model de literatură intr'un „lepturariu" gimnasial.

Despre cel d'intâi din aceste adjective nu vedem probe in citările ce urmează, dar cel de al doilea se explică. Căci ni se infăţişează ântâi un psalm, care incepe aşa

Doamne Dumnezeul mântuirii mele,
Ziua, cum şi noaptea ţi-am strigat la grele.
Intre'ţi inainte a mea rugă, bunul:
Urechia ţi-o pleacă rugii mele, unul.
— — — — —
Cu cei ce's in groapă socotit fui troinic,
Om neajutatu-s intre cei morţi volnic.
— — — — —
Depărtaţi de mine ai mei cunoscuţi,
Au-mĕ de ură şi remăi cu muţi.

Apoi vine *viaţa şi vitejia lui David*, care se termină astfel:

Eşii spre intîmpinare
La filisteanul cel mare,
Şi pentru a lui lungime
Sudui-mĕ cu asprime,
Ear smulgându'i lung-lat-taiul,
Pre criş ceva mai scurtăiul.
Şi am ridicat ocara,
Şi aşa am scăpat ţara.

Curios om rĕposatul Pralea! Insĕ după descrierea d-lui Pumnu inţelegem

că incepe secolul al XIX al scriitorilor noştri, fiindcă este o figură tipică pentru mai toţi. Mai toţi suntem spirite universale, ca Pralea, şi, ca dênsul, bărbaţi geniali, insĕ—cam ciudaţi in felul nostru.

Pe lîngă acest faimos literat aflăm pe Dr. Vasile, sau cum zice d. Pumnul: *Văsiliu*, Pop

Un bărbat deştept şi plin de zel . . . ,

apoi pe George Săulescu, Vasile Ianovici *e tutti quanti* până la d. A. Densuşanu. Cu o lungă biografie, de patru ori mai lungă decât a lui Grigorie Alexandrescu, şi in care ni se povestesc multe intrige călugĕreşti [1]), figurează intre po-

[1]) De exemplu: „Văzênd neamicii lui N. Scri„ban sporirea şcoalei, i-au mijlocit derădicarea de „la această şcoală. Cu toate acestea nu târziu fu „chemat de Epitropia Seminarului central din „Mon. Socola, ca să ocupe acolo catedra de Isto„ria universală, unde a remas până la 1854, când „iarăş printr'o intrigă mitropolitană, condusă de „Preasfinţitul Suhopan, fu nevoit a demisiona etc". Cel mai mic defect al acestei naraţiuni este ne

eţi—Neofit Scriban. Neofit Scriban model de literator român? Cum nu! La pag. 216 vedem lista operelor Sfinţiei sale „ştiinţale şi literale“, peste tot 14 numere, insĕ bine cifrate ar eşì mai multe, căci No. 10 cuprinde:

mai multe deşertăciuni (citeşte: disertaţiuni) politice, mai multe cuvinte şi cuvêntări; toate in numĕr mai bine de 60.

Cu părere de rĕu aflăm, că din aceste cea mai mare parte ăncă nu s'au publicat! Şi intre celelalte 14 numere sunt vr'o câteva afectate de aceeaş soartă. Cum se vede, multe opere ale acestui literat se ţin de literatura nepublicată.

Pĕcat că nu se ţin toate de această literatură. Cel puţin dacă este să le judecăm după proba de la pag. 217 şi

---

adevĕrul. Intrebarea cea mare este, dacă e iertat a tractà asemenea lucruri intr'o carte de scoală? Să nu uităm, că Păr. Suhopan trăeşte ăncă şi in timpul publicării „Leptruariului“ erà Profesor de Teologie la Universitatea Iaşi.

218 ale „Lepturariului“. Acolo se află o poesie a Părintelui Scriban, scrisă cu ocasiunea sfinţirii temeliei de la arcul, care impreunează cele doue binale ale Liceului din Iaşi, care incepe:

Oh! obiect de veselie şi de intristare plin!
O! lucrare, care mesteci bucuria cu suspin

şi are refrenul:

Veselia şi mâhnirea de odată o ocupează,
Că in om e mestecare de moarte şi de viaţă.

In tomul III intîlnim intre literaţi pe Daniil Scavinschi. O mică probă din acest autor hazliu, dar cam vulgar, merită fără indoială un loc intr'o chrestomatie română. Dar d. Pumnul consacră pentru scripturele lui nu mai puţin de 76 de pagine din „Lepturariu“. La pag. 402 incepe traducerea lui *Democrit* cu următoarele versuri de introducere ale domnului Scavinschi:

A lui Democrit cel vesel intîmplare comicească
De Regnard alcăltuită in limba cea gălicească,
Ear astăzi este tradusă intru această rumână

Pentru obşteasca plăcere de a unui tênĕr mână,
De un Dăniil Scăvinschi cel mititel la statură,
Pe care plăcù naturei a'l lucra 'n miniătură.

Mai inainte se află curioasa *călătorie la Borsec*, in care Scavinschi se vede foarte maltratat de tovarăşii sei de drum, boerii Vasilică Milu, aga Costache, hatmanul Palade cu cocoanele lor şi care se termină aşa:

La Borsec cu feredee, cu mese, cu adunare
Se uitase mai cu totul a drumului supărare.
Adese or făcea baluri nobilimea ungurească
Să le pară mai plăcută clima acea chiar ursască.
Făceau şi plimbări cu toţii pe jos pe la sticlărie,
Ba âncă şi peste munte pănă la o vizunie...
Săvîrşind deci toată cura in cinci sĕptămâni [de zile,
Trimeţinduni-se caii de paharnicul Vasile,
Ne-am pornit cătră Moldova cu nespusă ne-[răbdare
Ca s'ajungem pe acasă mai curênd fieşte-care.

După aceste probe credem, că lectorii ne vor scutì de a le mai culege şi alte flori din câmpia *Lepturariului romînesc*, şi nu ne remâne de cât a dorì studenţilor din Cernăuţi să se inveselească cât se poate de mult cu asemenea

modeluri de stil, dar să le imiteze cât s'ar puteà mai puţin. Alexandri, Bolintineanu, Grigorie Alexandrescu, Constantin Negruzzi [1]) pot servì de model in multe poesii ale lor; dar cât pentru ceilalţi, să ne intoarcem mai bine la traduceri din cartea d-lui Mozart şi din alte antologii străine, până când vom aveà noi inşine o literatură mai imbelşugată.

Pe a doua treaptă a cochetării cu alte literaturi noi nu suntem numai imitatori âncă slabi, ci incepem a ne crede ajunşi la un nivel egal şi provocăm compararea cu occidentul cel cult. Caracteristică pentru această treaptă este opinia, ce „Societatea academică română" din Bucureşti, de la care *Gazeta Transilvaniei* din 6 August 1869 aşteaptă „cu mare sete urdirea grandeţei romane antice", a publicat-o asupra gramaticelor presentate in anul trecut la concurs. Lucrarea premiată a

[1]) Articolul e scris la 1869.

fost cea cu devisa *si consuetudo vicerit* etc., ce s'a vĕzut apoi a fi a d-lui Cipariu. Academia incepe lauda acestui op in următorul mod:

La operatul, care porta devisa: *Si consuetudo vicerit, vetus lex sermonis abolebitur.* Comisiunea s'a aflat facia cu una lucrare in adevĕr seriosa, conscienţiosa şi plena de profunda erudiţiune şi vaste cunoscentie asupra obiectului, lucrare care ar face onore şi literaturelor celor mai avute şi mai desvoltate in acestă parte a filologiei, şi pre care or ce Academia ar potea-o incorunà cu amendoue manele.

De unde o ştie, de unde o poate şti aceasta Academia din Bucureşti? Că o gramatică a domnului Cipariu va fi „in adevĕr serioasă“, aceasta o crede uşor or cine cunoaşte lucrările distinsului nostru filolog. Dar ce caută aci academiele străine?

Noue ne ar părea mult mai cu tact a lăsà in judecata „literaturelor celor mai avute“ inşe-le, dacă ele s'ar simţi onorate de lucrările noastre, şi intrebarea dacă o academie străină ar incoronà gramatică eşită din academia

română, se cade a fi deslegată — nu de academia română.

Atât pentru buna cuviinţă. Cât pentru stil academic, suntem la toată intîmplarea de părere, că atunci când o academie occidentală va venì să'şi exprime aprobarea ei pentru cartea d-lui Cipariu, o va face cu o metaforă de mai bun gust, decât incoronarea cam pripită „cu amêndoue mănile", la care aspiră „academicii" din Bucureşti.

Intre aceşti academici nu vedem ânca figurând pe d. Justin Popfiu. Cu toate acestea d-sa are buna voinţă a ne spune *(Poesia şi Prosa*, I, 146) că „lira română de sub degetele lui Murĕşanu, Sion, Tăutu, Baronzi se aseamenă cântărilor lui Oraţiu şi Dante".—Dante şi Baronzi! După această declarare patriotică nu ne indoim, că d. Popfiu va fi şi D-sa celebrat intre „anteluptătorii naţiunii" şi va devenì cât mai curând membru al Academiei Române.

A treia treaptă a relaţiunii noastre

cu literaturele străine este cea mai inaltă. Ajunşi până aci, noi respândim increderea, că am trecut cultura occidentului, şi susţinem pe toate tonurile că, prin un privilegiu special al Naturei, tot ce iese din capul nostru este mai pre sus decât tot ce se află in capetele altor popoare.

O foaie in multe privinţe interesantă şi care caută a se menţine mereu la înălţimea acestui punct de vedere, este *Adunarea Naţională*, jurnal nou şi serios din Bucureşti. In numĕrul din 8 Iunie 1869 găsim acolo un foileton al d-lui Vasilie Alexandrescu Ureche intitulat:

Văcărescu şi Goethe

din care scoatem următoarele:

Mai multe din poemele (lui Văcărescu) sunt pline de reminiscinţi de la scriitorii germani; câteva sunt chiar imitaţiuni de la Goethe... Când Văcărescu traduce numai, noi nu'l cunoaştem, când insĕ numai construează cu material imprumutat. atuncea el este *mare*. Iată un singur ezemplu, dar care va lămuri ver-cui cine-i Văcărescu, alăturea chiar cu marele Goethe.

Apoi se citează cunoscuta poesie a lui Goethe

Ich ging im Walde
So für mich hin
Und nichts zu suchen,
Das war mein Sinn.
Im Schatten sah ich
Ein Blümchen stehn,
Wie Sterne leuchtend,
Wie Aeuglein schön etc.

Şi apoi urmează imitarea lui Văcărescu şi observările *Adunării Naţionale:*

„Intr'o grădină
Lîngă-o tulpină,
Se află o floare
Ca o lumină. . .
S'o tai? — Se strică!
S'o las? — Mi-e frică
Că vine altul
Şi mi-o ridică!

Suntem oare pretenţioşi proclamând superioritea poeziei lui Văcărescu? In ea se *simte*, şi dilema neresolută ce face poetul cu floarea, s'o taie sau s'o lase, satisface, incântă ânima.. La Goethe e germanul practic, el desleagă dilema ca un grădinar de la Erfurt; scoate floarea cu rădăcină cu totul şi o resădeşte in grădina frumoasei sale case.. Bravo omul practic! Bravo grădinar ales! Dar sublim este:

S'o tai? — Se strică.
S'o las? — Mi-e frică
Că vine altul
Şi mi-o ridică.

Goethe şi Văcărescu? *Ἡρακλῆς καὶ Πίθηκος?* Goethe un om practic şi Văcărescu un poet sublim?... Cum spuserăm, *Adunarea Naţională* e o foaie foarte interesantă!

In numĕrul din 6 Iulie 1869, acelaş d. Alexandrescu Ureche vorbeşte de noua *expositiune de opere artistice* la museul din Bucureşti, care este aşa de frumoasă incât nimeni n'a putut eşi de acolo

fără ca cu inima plină de recunoscinţă şi speranţă se strige odată mai mult:

Să trăiască Carol I,
Impămêntenitorul şi protectorul frumoaselor Arte!

Intrând in descrierea celor expuse, autorul ne zice:

Nu ştim care din sculptură şi pictură poate reclama preferinţa noastră. Sculptura totuşi ne-a lovit mai mult atenţiunea, pentru că ea este încă

cea mai inapoiată in renaşterea noastră artistică, ea care altă dată a creat sublime adornamente de temple la Argeşiu şi Trei Erarchi, ea care a creat porţi de altare şi de biserici ce ar face invidioşi pe Nicolae de la Pisa, pe Giotto, pe *Cimabue.*

Nicola Pisano şi Giotto invidioşi de sculptura şi architectura noastră? Dacă e vorba să gratificăm numai decât pe vre unul din aceşti Italieni cu viţiul invidiei, atunci unica probabilitate ar fi pentru Cimabue, care fiind ilustru in pictură, şi nu in architectură, poate tot s'ar mulţămi să fi făcut măcar biserica de la Trei Ierarchi.

Ne pare folositor a arătà prin mai multe citări, că această glorioasă incredere in sine nu se mărgineşte la câteva exemple isolate, ci se produce aşa de des in scrierile române, incât pare a fi una din tendenţele caracteristice ale spiritului public.

In *Foia pentru minte, inimă şi literatură* se află publicată o biografie a lui Vasile Fabian (Bob) care e reprodusă *in extenso* in Tom. III al „Lep-

turariului“ lui Pumnul. Şi acest scriitor este dar silit să fie model de literatură română pentru cartea din Cernăuţi, şi intr’un articol al lui *Traian*, eşit din pana domnului tachigraf Misail, il vedem figurând intre bărbaţii cei mari ai Românilor, despre care ni se spune, cum au invĕţat carte.

In biografia acestui bărbat mare cetim următoarele:

Trista stare a Moldovei de atunci nime nu e in stare a o descrie mai frumos şi mai viu, de cum a desscris’o pana acestui talent deosebit. Eată câteva versuri din acea poemă:

„S’a intors maşina lumii, s’a intors cu capu’n jos,
Şi curg toate din potrivă, anapoda şi pe dos.
Soarele de-acum rĕsare dimineaţa la apus,
Şi apune despre sară către rĕsărit in sus.
Apele schimbându’şi cursul, dau să ’ntoarcă inapoi
Ca să bată fără milă cu isvoarăle resboi.
S’a smintit, se vede, firea lucrurilor, ce la cale
Aflându-se din vechie, urma pravilelor sale.
Ş’au schimbat, se vede, încă şi limbele graiul lor;
Că tot una va să zică, de mĕ suiu sau mĕ pogor“.

Câtă inălţime, câte frumuseţi şi măestrie este in aceste versuri! Drept că aceste idei le-a imprumutat din Ovidiu, favoritul seu, şi anume din *libr. tristium Eleg.* XIII.

Alăture acuma cineva versurile de mai sus cu ale lui Ovidiu, şi va vedeà prea uşor, că intr'ale lui Ovidiu este numai un schelet de idei, numai ântâiele trăsuri ale unui tablou, fără faţă, fără colori şi fără nici o umbrire, aşa cât cetitorul e nevoit a'şi suplini insuşi cele ce lipsesc. Acest schelet şi aceste linii primare ale unui tablou le-a suplinit geniul lui Fabian cu culori aşa de fireşti, cu umbriri aşa de potrivite, şi cu atâta maestrie poetică, cât din acelea nu mai poţi şterge nimica, nici adăoga ceva, şi eşti la indoială, de al căruia geniu să te miri mai mult: de al lui Ovidiu, carele a produs acel schelet şi acele liniaminte primare, or de al lui Fabian, carele a suplinit acel schelet cu atâta măestrie?

Ovid şi Fabian? Earăş *Ἡρακλῆς καὶ Πίθηκος*? Eacă inceputul elegiei lui Ovid despre care vorbeşte biograful lui Fabian:

Spre isvoarele lor' vor curge adîncele riuri
  De la mare fugind, şi inapoi va mânà
Soarele caii cereşti; pământul stele purta-va,
  Iară cerul de plug se va vedeá spintecat;
Flacări eşi-vor din ape, şi din flacări iar apă;
  Nu'şi va pěstrà nimic drumul sěu cel hotărit;
Toate se vor opune in contra legii naturei,
  Şi ce n'aşi fi crezut, totuş se va intîmplà:
Căci de unde credinţă să mai rěmâie in lume,
  Când amicul la nefericiri m'a trădat!

Compară acum versurile lui Ovid cu

acea caricatură a lui Fabian, şi vei fi „la indoială de al cărui geniu să te miri mai mult: de al lui Ovidiu, carele a produs acel schelet şi acele liniamente primarie, or de al lui Fabian, carele“...?

In politică „megalografia“ noastră este mai pronunţată chiar decât in sfera literară, şi multe pagine ale proclamaţiunilor şi jurnalelor române sunt in stare a ne umple inima de fală şi de uimire. In *Românul* din 3 Martie 1866 d. D. Brătianu se adresează cu următoarele cuvinte către compatrioţii sĕi:

Români!

In mai puţin de doue luni aţi trăit mai mult de doui seculi. Voi, născuţi de ieri la viaţa libertăţii, aţi devenit invĕţătorii lumii civilisate.... Europa, uimită de inţelepciunea patriotismului vostru, a suspens cursul lucrărilor sale şi aşteaptă tot de la voi, de la voi singuri, astăzi poporul-Messia al intregei omeniri gemânde de durere şi palpitânde de speranţe... Nu simţiţi, fraţilor, nu simţiţi cá Dumnezeirea furnică in toată fiinţa voastră?

Dar coroana d'intâi in această luptă pentru gloria „naţională“ şi-o merită

Adunarea Naţională din 24 Iuile 1869 prin următoarele rînduri:

Doue din cele mai mari evenimente in Istoria Europei moderne au priimit direcţiune, sau cel puţin s'au născut, la signalul dat pe pămêntul nostru: revoluţiunea franceză şi cele doue uniuni naţionali ale Italiei şi Germaniei.

Revoluţiunea franceză este numai coutinuaţiunea revoluţiunii lui Hora, cu singura deosebire că a lui Hora avea o direcţiune naţională pre lingă cea socială. De altminterea pănă şi scăderile, erorile revoluţiunii lui Hora, le aflăm şi in cea franceză.

La sunetul eraldului, anunţând unirea Moldovei şi a Munteniei, se deşteaptă Garibaldi şi Bismark: unirea Românilor este semnalul lucrărilor spre unirea Italiei şi a Germaniei. Vorbind in conferinţa de la Paris care dădù Convenţiunea pentru Principate, vorbind in această conferinţă despre unirea Românilor, comitele Cavur se deprinse a vorbì mai târziu despre cea a Italiei.

Mai puţin zgomotoasă, dar de resultat nu mai puţin mare, fu revoluţinnea românilor in sensul liberalismului, a democraţiei. Constituţiunile ce ne am dat in anii aceşti din urmă sunt şi ele premergĕtoare noului spirit in Europa. După noi Austria işi reveni la parlamentarism; după noi Spania face revoluţiunea sa; după noi insăş Francia va face câţi-va paşi inainte in sensul democraţiei.

In urma acestor cuvinte foia citată ne dă sfatul:

Să nu suridă nimeni cetindu-le.

Aceasta trece peste glumă, onorabilă *Adunare Naţională!* Surîsul cel puţin trebuie să ne fie iertat! Căci una din insuşirile cele mai fericite ale neamului omenesc şi care formează un mijloc de apărare in contra multelor greutăţi ale vieţi sociale şi literare, sunt tocmai acele mişcări jumătate trupeşti jumătate sufleteşti, care incep cu simplul surîs şi se termină cu isbucnirea de veselie, ce din recunoştinţă pentru vioiciunea geniului antic ne am dedat a o numi un rîs homeric.

In mijlocul unei tendenţe a spiritului critic, precum am vĕzut-o din exemplele citate, câţi-va juni scriitori s'au intîlnit in credinţa, că pentru onoarea bunului simţ şi in interesul tinerimii noastre, ar fi timp a se restabilì odată mĕsura lucrurilor; şi deaceea la infiinţarea *Convorbirilor literare* s'au incercat fie prin explicări teoretice, fie prin schiţe humoristice, a respândì o judecare mai serioasă a literaturei române. Pentru

noi patriotismul nu puteà fi identic cu imperfecţiunea, şi o lucrare slabă nu merità lauda prin aceea că era românească.

Din contră, tocmai incercarea de a invĕlì greşelele sub mantaoa „Românismului“ ne a părut a fi o inmulţire a pericolelor deja prea multe, in contra cărora avem a ne luptà, şi o indoită provocare de a ne impotrivì in contra lor. Eram prin urmare datori a pune acelor domni intrebarea, nu cumva cred că există un nationalism al ştiinţei, capabil de a face din eroare adevĕr, dacă numai eroarea provine de la un autor român? că d. e. Academia din Bucureşti, care pentru orce stat cult ar fi o concentrare de neştiinţă pretenţioasă, să poată fi un focar al ştiinţei adevĕrate cel puţin până unde curge valul Dîmboviţei? că teoriile limbistice ale d-lui Cipariu, care pentru orce filolog apusean nu sunt decât un şir de erori, să fie bune şi drepte măcar in hotarul Tărnavelor? că *dreptul public*

al d-lui Barnuţiu, care pentru un jurist cu noţiuni elementare de ştiinţă este o ţesĕtură de interpretări false şi de confusii neiertate, să remână „tablele dreptului român“ cel puţin pe malul Bahluiului? că scrierile lui Pralea, Tăutu, Ţichindeal, Săulescu, A. Densuşanu, etc., care in alte state ar devenì un isvor nesecat de imprumutare pentru foi umoristice, să fie destul de bune pentru „Lepturariul“ serios al d-lui Pumnu, din care să se nutrească mintea tinerimei române?

Demnitatea noastră de oameni nu ne permite, ca din produceri, ce la popoare culte ar fi obiecte de rîs sau de compătimire, să facem o colecţie venerabilă şi să o depunem pe altarul patriei cu tămîia linguşirii. Ce este rĕu pentru alte popoare, este rĕu şi pentru noi, şi frumoase şi adevĕrate nu pot să fie decât acele scrieri române, care ar fi frumoase şi adevĕrate pentru or ce popor cult.

Că această direcţie a criticei din *Con-*

vorbirile Literare va atrage asupră'şi luarea aminte a jurnalelor române, erà prima noastră speranţă. Că va deşteptà mânia celor ce se simţiau atinşi şi că această mânie îşi va aflà resunet in organele lor, erà speranţa noastră a doua. Speranţă, şi nu temere. Căci polemica jurnalelor, când produce vre-un folos (adese nu produce nici unul), pune numai in mişcare interesul publicului pentru punctul in discuţie ; publicul incepe a cetì — iacă resultatul cel bun ; ear opinia definitivă se fixează de regulă după puterea argumentelor, nu după gîndul jurnaliştilor, şi astfel un autor, dacă merită a se nimicí, se nimiceşte numai prin propriele sale scrieri, dar niciodată prin scrierile altora, şi cu cât acestea sunt mai numeroase şi mai violente, cu atât mai puţin.

Aceste douĕ speranţe ale noastre s'au indeplinit. *Trompeta Carpaţilor, Federaţiunea, Familia, Transilvania*, în timpul din urmă *Archivul filologic, Traian* etc., au bine-voit a susţineà cu vioiciune

critica literară şi a confirmà ruperea pactului tacit de lăudare reciprocă, ce se incheiase mai inainte in această parte a vieţei noastre intelectuale [1]).

Lucrul important este acum, ca această direcţie mai bună să se ferească de celălalt extrem, ce'l vĕzurăm in jurnalele politice, de necuviinţa de a pierde din vedere obiectul şi de a discutà numai cu personalităţi.

Din nenorocire unele din anti-criticele menţionate ne par că alunecă tocmai pe acest povîrniş, şi, vĕzênd că se adună tot mai multe exemple de alunecare, credem că obiectul merită o observare polemică.

Personalităţi intr'o critică literară se pot face in două moduri : sau se atinge deadreptul persoana privată a autorului

---

[1]) Articolul de mai sus a fost publicat, cum am zis, in 1869. Astăzi se cuvine a amintì şi lupta noastră cu *Revista Contimporană*, foaie literară înfiinţată la Bucureşti in Martie 1873 şi acum de mult dispărută. (Vezi vol. II al *Criticelor*).

criticat sau se afirmă prea mult persoana privată a autorului care critică. Vom incepe cu câte-va exemple pentru maniera a doua, fiindcă este mai fină.

In *Convorbirile* din 15 Aprile 1870 s'a publicat o poesie a d-lui Pogor, „*Sfinx egiptean*“. Puţine zile după aceea, *Traian* intr'un articul anonim citează câteva versuri din ea, spune că nu le inţelege, şi conchide, că poesia este un „galimatias“. Aceeaş manieră in No. 19 din 8 Iunie 1869:

> Sub pomposul titlu de „Istoriele civilisaţiunii“, d. A. D. Xenopol incepe prin nişte „consideraţiuni generale“, un lung studiu, care promite de a fi şi mai obscur in „consideraţiunile sale speciale“.
>
> Ne-a fost peste putinţă de a inţelege ceea ce vrea autorul.
>
> In adevĕr, insuşi Edip n'ar fi in stare să preceapă o frasă, ca aceasta bunăoară:
>
> Se sfarmă forma specifică de inţelegere a lumei cu crierii celor, din care ea pornesce“.

Şi acest articol din *Traian* este nesubscris.

Cum stă acum intrebarea? D. Pogor sub numele sĕu publică o poesie, d.

Xenopol asemenea un studiu istoric. Vine un anonim şi declară, că nu le inţelege pe amêndouĕ. Aceasta o credem, fiindcă o spune. Dar ce urmează de aci? Lăsànd cu totul la o parte meritul sau nemeritul poesiei şi al studiului citat şi privind numai la buna cuviinţă literară, ne pare evident că ar trebuì să fie cine-va de o inteligenţă şi competenţă recunoscută pentru a puteà conchide de la neinţelegerea lui la confusiunea altora. Dar un anonim?! Aceasta o ştim cu toţii, ca o poesie şi un studiu, fie chiar din cele mai lămurite şi populare, vor găsì totuş capete, peste a căror grad de inteligenţă au trecut. Prin urmare in faptul, că cineva vine şi mărturiseşte că nu le-a inţeles, singurul lucru interesant este publicarea acestei mărturisiri.

O manieră analoagă o vedem intr'un pasagiu al lungei anticritice, ce d. Densuşeanu face in No. 82, 83 et sqq.

din *Federațiunea* (1868) asupra cercetării noastre despre poesia română:

Mai insus am promis, că voiu reveni şi asupra acelei impregiurări, că d. critic are desastrul a se impedică tot de poesiele cele rele, care nu mai au trebuință de critică, fiind criticate ele prin sine inse-şi.

D. critic pentru a ilustra sau mai bine susținea teoriile d-sale cu esemple, scoate *in cea mai mare parte* esemple din poesiele (!) studinților de la Oradea-Mare, parte din versificațiunile altor copii tineri sau bĕtrâni, cari joacă şi ei d'a poesia.

A critică poesia sau versuri d'acestea, nu inseamnă nici mai mult nici mai puțin, decât a demonstra că negrul e negru şi nu alb.

Dacă dl. critic a voit să dee junei generațiuni romane un indreptariu pre terenul poesiei române, pentru ce nu a descoperit şi probat tot-una-dată in critica d-sale efectele acelor poeți romani, cari până acum taliter-qualiter i ținem de autorități de rangul prim.

De ce n'a demustrat, pentru ce nu sunt bune poesiele lui Bolintineanu, Alexandri ş. a. pre care generațiunea jună le citeşte cu plăcere şi alți le şi imitează.

Aci toată argumentarea se face aşa: d. Densuşeanu neaflând din cunoştințele d-sale literare, de cine sunt versurile criticate in *Poesia română*, conchide că sunt de autori obscuri, „co-

pilaşi de la Orade“, şi că prin urmare critica lor era de prisos.

In fapt, lucrul e altfel.

In toată cercetarea noastră critică asupra poesiei române, se află citate 44 exemple de poesii rele. Autorii lor nu sunt numiţi in text. Din aceste 41 sunt luate din operele d-lor Bolintineanu, Sion, Văcărescu, A. Mureşanu, Tăutu, Boliac, Baronzi, Pelimon, Asachi, Istrati, Prăşanu, Aricescu, etc., ear observarea de la pagina 31 contra unuia din „poeţii noştri cei mai eminenţi“ şi cea de la pag. 55 ţinteşte la d. Alexandri. Remân dar din poesiele citate numai trei, care sunt estrase din „Versuinţe române“ compilate de stndenţii oradiani, şi anume cele de la pag. 68, 78, şi 94 sau 108. Dar şi extragerea lor se explică prin aceea, că numita compilare nu coprinde numai poesiile studenţilor oradiani, cum crede d. Densuşanu, ci o antologie „din foile naţionale de la a. 1838“, precum este scris pe coperta cărţii, şi

precum am relevat şi noi expres in citarea de la pag. 68. Aci sunt poesii de la Vasici, Istrati, Babee, C. Negruzzi, Paris Momuleanul, I. Mureşanu, H. Ioanid, etc.

Dar să nu ne mirăm atât de ştiinţa literară a d-lui A. Densuşanu, ci să ne pĕstrăm mirarea pentru ştiinţa mai gravă a unui urmaş al D-sale. D. Justin Popfiu a publicat o disertaţie a sa despre istoria literaturei române, cetită inaintea Societăţiĭ *Transilvania*, şi cu toate că obiectul cercetărilor D-sale este tocmai literatura română şi de şi rectificarea noastră de mai sus apăruse in *Convorbiri* D-sa face totuş nota următoare:

> Eară T. Maiorescu in opul seu ***Poesia română, cercetare critică*** ne a dat o critică a poesiei române, care insĕ ocupându-se mai mult cu criticarea produpturilor de puţină reputaţiune, ne face a conclude, că autorul nu avù curagiul a face o serioasă critică a poesiei române.
>
> (***Poesie şi Prosă***, I, 261).

Domniĭ aceştia nu sunt in stare să recunoască un adevĕr? In cercetarea

noastră critică, a căreĭ intenţie erà de a se ocupà de obiect, şi nu de persoane, autorii criticaţi sunt „celebrităţi“ in inţelesul D-lor Densuşanu şi Popfiu. Insĕ numele lor ne au fost indiferente pentru text; căci publicul de rînd puteà ignora persoanele, iar puţinii „scrutatori“ literari, cărora persoanele le sunt interesante, trebuiau să aibă destulă cunoştinţă de causă pentru a aflà indată paternitatea ilustră a exemplelor citate. — A cui este vina, dacă d-nii Densuşeanu şi Popfiu nu vor să intre in categoria d'intâi, şi nu pot să intre in categoria a doua?

Trecênd acum la personalităţile, prin care se atacă deadreptul caracterul privat al unui autor, ne vom sfii a cita exemplele, in care o asemenea necuviinţă ni s'a presentat pur şi simplu. Este rĕu, că ast-fel de lucruri s'au putut produce odată in coloanele unui jurnal; nu este bine să se reproducă âncă odată.

Insĕ trebue să admirăm in public

lipsa de generositate a acelor scriitori, care au inceput la noi felul de critică amestecată. Aceasta consista in a introduce in acelaş articol şi personalităţi şi argumente *ad rem*. La cele din urmă am rĕspunde, dar cele d'intâi ne impun tăcere, şi ast-fel se impedică o discuţie, de altminteri poate folositoare.

De această categorie se ţine critica lungă de 24 de coloane ce Reverendisimul domn I. M. Moldovan, Profesor la Blaj, face in contra sub-scrisului [1]). Intre o apărare a lui Şincai şi o interpretare a lui Petru Maior, asupra cărora s'ar puteà discutà, ne spune, că observările noastre in contra lui Şincai provin din invidie (?).

O lungă combatere a broşurei noastre *Despre scrierea limbei române*, in care combatere se susţine din nou etimologismul şi care ar puteà fi din nou criticată, se termină aşa:

[1]) In N-rii XXIII şi XXV ai *Archivului filologic* din 1869.

Numai una singură observare voi mai face.

D. M. se clătena in coace şi in colo şi intru scrierea numelui nostru gentile şi acuşi il scrie: „rumân“, acuşi român, şi acuşi roman.

De la rectorul unei universităţi române, de la un membru al societăţii literare române, cu drept cuvênt poate pretinde ori-ce român, (şi mai vêrtos acelia, de intru ale căror dări 'şi capĕtă plata de rector şi banii de drum la şedinţele societăţii literare). că şi se scia şi se vrea ai scrie numele cum se cade.

Se inţelege, că după asemenea cuvinte acest domn à pierdut dreptul la o discuţie cuviincioasă, şi intrebarea interesantă despre *rumân* şi *român* trebue lăsată pentru altă ocasię (*).

In fine, *last not least*, mai citim apostrofarea ce ne face la pag. 460:

La ce este cine-va invĕţat, dacă nu spre a lucra şi judeca intru toate mai pre sus şi nu după modul vulgar?

De aceea D. M, se nevoeşte a se destinge de judecata vulgariă, nu numai pre câmpul literaturei şi filologiei române, ci şi spre al celei latine, —de şi acest din urmă, doară va recunoaşte şi D. M. era cultivat destul de bine şi inainte de ivirea D-sale.

Că cine a mai auzit până aci de verbul lat. ***meno*** care D-sa il pune de două orĭ in „scrierea limbei rom.“ p. 150 şi derivă din el ***pre eminere***?

*) Vezi maĭ jos ***Direcţia nouă, prosa.***

Lumea ţinea până aci, că *eminere* este de la rădăcina *mineo*, ce ocure la Lucretiu in două locuri ne-indoite, cartea VI, v. 562 şi 1193. Vom vedea, aflase-va măcar un filolog, carele să se cucerească prin D. M. şi se accepteze pe *meno* in tesaurul limbei latine ca rădăcină a lui *eminere*,—sau D. M. va dechiara că in l. c. al scrieri D-sale *bonus dormitat Homerus*.

Aţiţarea personală se vede din aceea, că *emineo* este indiferent pentru etimologismul şi fonetismul ortografiei române, cărora le este consacrată disertaţiunea noastră despre scriere. In privinţa obiectului in discuţie nu are nici o insemnătate, dacă este rea derivarea noastră şi bună aceea a D-lui Moldovanu, şi o simplă amintire intr'o notă, fără atâta ironie, ar fi fost de ajuns.

Din intîmplare lucrul este tocmai dimpotrivă, şi ironia şi-a greşit adresa. Latinescul *emineo* se află derivat de la rădăcina *meno* (*mineo* in nici un cas nu putea fi rădăcină) in o carte fundamentală pentru etimologia limbei latine, adică in *L. Döderlein, laleinische Synonimen und Etymologien*, vol. V, pag.

226, şi această derivare este reprodusă şi in lexiconul latinesc al lui Georges, edit. 10, nu sub rubrica *meno*, nici la *emineo* sau *mineo*, unde va fi căutat d. Moldovanu, ci la cuvêntul *mensa*, *æ*.

Georges este un lexicon lăţit printre scolarii gimnasiilor austriace, şi Reverendisimul Moldovanu va fi dar in stare să controleze exactitatea notiţei precedente.

Dar destul de această materie neplăcută!

A criticà este uşor (revenim la inceputul observărilor noastre polemice), insĕ pare a fi o lucrare a minţii omeneşti, ce reclamă totuş câte-va cunoştinţe, un grad de prudenţă şi cel puţin simţimêntul elementar pentru ceea ce se numeşte bună cuviinţă.

II

Interesante sunt sofismele, ce se opun in contra direcţiei critice in literatura română, şi cu arătarea lor vom ter-

minà deocamdată observările de faţă.

Aşa dar: ce este de zis in contra criticei in genere? Această intrebare se inţelege că nu se adresează la partisanii convinşi ai tendinţelor criticate. Cei ce cred in adevĕr, că limba şi scrierea română se va indreptà după DD. Ciprariu sau Pumnul, că operele d-lui Barnuţiu sunt cărţi de ştinţă şi că D. Eliade este poet, cu aceia nu avem de discutat. Timpul işi ia sarcina asupră'şi de a le arăta perspectiva adevĕrată, şi nu va fi a noastră vina, dacă in această schimbare optică ceea ce astăzi pare figură serioasă devine din zi ce merge mai mult caricatură pănă când dispare de tot. Dar avem de discutat cu acei adversari, mai numeroşi de cât s'ar crede, care in opinia lor intimă recunosc ca şi noi greşelele criticate, insĕ işi dau aerul de a le susţineà din alte considerări.

Şi mai ântâi se zice, că aşa numita „epocă de transiţiune“ a fost la toate popoarele o epocă imperfectă şi că prin

urmare nici starea noastră literară nu poate fi deodată bună, ci trebue să treacă încă prin multe schimbări până va ajunge la o expresie mai estetică.

Să admitem că este aşa. Ce dovedeşte aceasta in contra criticei? Oare din starea imperfectă a unei epoce, poporul s'a ridicat lăudându-şi imperfecţiunea sau s'a ridicat criticând rěul pentru a preparà binele? Din momentul in care se recunoaşte, că suntem in tranşiţiune, din acel moment se recunoaşte legitimitatea criticei şi se osîndeşte lenevirea, care aşteaptă binele in viitor fără nici o luptă şi care, vězênd rěul, il măguleşte cu speranţa că se va indreptà de la sine. De la sine nu se indreptează nimic in capetele unei generaţiuni; căci or ce cultură este resultatul unei lucrări incordate a inteligenţei libere, şi datoria de a aflà adevěrul şi de a dovedì eroarea, se impune fără şovăire fie-cărui cap, care nu se mulţumeşte cu existenţa sa privată de toate zilele, ci mai are o coardă in sine, ce

resună la fericirea şi la nefericirea naţiunii, din care s'a născut.

Cine a tăgăduit vre odată, că ceea ce este, are causa şi motivele sale de a fi aşa cum e? De sigur noi Românii, dacă suntem intr'o stare deplorabilă, a trebuit să fi fost cotropiţi de atâtea elemente nefaste in lăuntru şi in afară, in cât să nu putem ajunge la o stare mai bună. Dar a inţelege necesitatea unui lucru, nu va să zică a'l primì, fără impotrivire, ci ar puteà să zică numai a provocà o judecată mai blândă pentru persoanele, care au marcat viaţa publică a poporului. In contra persoanelor insĕ in valoarea lor privată nu s'a indreptat nici o dată critica noastră. Fie-care din noi simte şi este gata a afirmà, că Petru Maior, Şincai, Cipariu, Pumnul sunt bărbaţi de valoare personală, care şi-au jertfit viaţa lor la binele public aşa precum l-au inţeles şi anume şi-au jertfit-o fără a căutà interese personale, precum face marea mulţime a urmaşilor lor. Dar

această onoare şi demnitate personală nu schimbă intru nimic judecata obiectivă asupra operelor, ea nu poate face din cartea lui Petru Maior o istorie, din compilarea fără critica a lui Şincai o chronică, din etimologismul D-lui Cipariu şi din limba lui Pumnul un adevĕr limbistic. Din contră, cu cât persoanele sunt mai presus de critică, cu atât erorile literare trebuesc supuse unei critice mai serioase, şi numai simţirea şi combaterea acelor erori e mijlocul propriu de scăpare. Căci dacă istoria scrisă admite explicări, adevĕrul de realizat nu admite transacţiuni. El neagă eroarea absolut, or care ar fi fost motivele ei, precum se neagă in desvoltarea omenirii or ce popor, care nu a ştiut să'şi insuşească elementele de cultură in timpul priincios.

Prin urmare din aceea, că o stare de lucruri se poate explicà istoriceşte, nu resultă că se poate justificà, şi numai prin o raţionare sofistică s'ar aduce de aci un argument in contra criticei.

Dar in genere toată idea aceasta are trebuinţă de o meditare mai strînsă. De câte ori se arată nulitatea unui op literar, fie tractat ştiinţific, fie culegere de poesii, ni se obiectează : nu descuragiaţi ! toate inceputurile sunt mici !

Toate inceputurile sunt mici ! Atîrnă de la inţelesul, ce se dă cuvêntului mic. Dacă e vorba de cantitate sau mai bine de extensiune, atunci e adevĕrat, că inceputurile sunt mici ; dar dacă e vorba de calitate, de valoare intensivă, atunci toate inceputurile sunt mari. Un inceput de cultură, in or ce ram al ei s'ar intîmplà, trebue să cuprindă ântâi ceva ce nu a fost până atunci in viaţă publică a acelui popor, dar al doilea tot deodată ceva, ce poate servi de fundament pentru o clădire şi urmare mai departe. Numai cu aceste douĕ elemente este un inceput. Din cel d'intâi se vede, pentru ce la prima sa ivire este mic, adecă mic extensiv. In generaţia, in mijlocul căreia se presintă, află cu ne-

cesitate un numĕr mai mare de adversari, de cât de amici; fiind-cà este o nouă combinare şi percepţiune de forme ale viitorului, pe care numai spiritele eminente le pot inţelege şi primi indată; şi aceste sunt in minoritate. Insĕ numĕrul cel mic de adepţi creşte din zi ce merge, şi pe când in scurta actualitate domneşte eroarea invechită, ideilor de reformă li se pĕstrează o viitorime fără margini.

Dar pentru ca această continuare in viitor să se intîmple, inceputul cel mic la intindere a trebuit să fie mare prin adevĕrul ce'l cuprinde, prin valoarea energică, ce'i dă putere de a resistà şi, biruind greutăţile timpului, a produce şirul neintrerupt de forme nouĕ de viaţă.

La erorile contimporane se observă tocmai contrarul. Corul de apologişti in cantitatea lui stă in proporţie inversă cu valoarea din lăuntru a obiectului lăudat, şi soarta prea blândă, fiind-că a reservat nulităţilor despreţul

uitării in viitor, le mângâe cu parfumul eftin al linguşirilor majorităţii contimporane.

Prin urmare objecţiunea cu inceputurile cele mici este sofistică in aceea, că se foloseşte de cuvintele tesei adevĕrate : toate inceputurile sunt mici (in cantitatea adepţilor, dar mari in valoare), pentru a'i substitui inţelesul absurd, că toate inceputurile pot fi mici in valoare şi mare in adepţi.

Asemenea incercări nu sunt nici un inceput, ci sunt timp pierdut, şi toată cifra partisanilor nu le poate da viaţa din lăuntru ce le lipseşte de la naştere.

Critica neobosită in contra lor este una din datoriile cele mai urgente in imprejurările noastre. Căci Românii nu mai sunt acea *tabula rasa*, care erau la inceputul secolului present, un câmp roditor şi nestricat pentru a primi seminţele culturei adevĕrate. De douĕ generaţii incoace direcţia lor s'a pronunţat, şi s'a pronunţat intr'un mod primejdios pentru chiar existenţa po-

porului. A incercà prin toate mijloacele să punem o stavilă curentului de idei bizantine, ce invêrteşte capetele generaţiei presente, ne pare singura misiune oportună a publicităţii bine inţelese.

In această incredere nu ne poate slăbi oposiţia de bună şi de rea credinţă, ce am intîmpinat in marea majoritate a publiciştilor români, ea ne serveşte numai pentru a měsurà intinderea rĕului. Căci să nu confundăm! Majorităţile sunt un fapt de cea mai mare insemnătate in politică, fiind termometrul sigur pentru a arăta, până unde certe idei au intrat şi s'au inrădăcinat intr'o societate şi când se pot prin urmare formulà ca legi practice ale ei. Dar când e vorba de o lucrare in sfera ideală, fie operă de artă, fie teorie ştienţifică, fie numai o critică, majorităţile nu insemnează nimic, findcă totdeauna asemenea lucrări au fost primite la inceput de o minoritate şi,

dacă şi-au cîştigat teren, şi l-au cîştigat numai in viitorul poporului lor.

Este o adevĕrată mîngîere de a se pĕtrunde de acest fapt al progresului culturei, mîngîere trebuincioasă in contra prea multelor sarcini ale situaţiei impuse. Căci nu fară lupte grele poţi rupe roadele din pomul cunoştinţei, şi indărătul fie-cărui adevĕr, la care ai ajuns, laşi o ilusie pierdută. Cu simţiminte de recunoştinţă şi cu inima plină de speranţe ai intrat in templul tutulor, şi in loc de statue ai găsit idoluri, şi in locul templului visat te-ai deşteptat intr'un chaos de ruine, fericit dacă afli in mijlocul lor o inteligenţă amică, care să simtă cu tine desolarea generală.

In asemenea momente este bine să nu cauţi inapoi nici imprejur, ci, păşind inainte, să'ţi pĕstrezi increderea, că progresul adevĕrului *trebue* să se facă şi că formula lui este aceasta: Mulţi din cei ce astăzi sunt in rătăcire

vor veni mâine pe calea adevĕrului, dar nici unul din cei ce au inţeles odată adevĕrul, nu se va mai intoarce la vechiele erori.

INCONTRA
DIRECȚIEI DE ASTAZI
IN CULTURA ROMÂNĂ
(1868.)

„Convorbirile literare“ au publicat un şir de cercetări critice asupra lucrărilor mai insemnate, prin care s'a caracterisat cultura română in timpul din urmă, asupra poesiei de salon şi poesiei populare, asupra etimologismului d-lui Cipariu şi „Lepturarului“ d-lui Pumnu, asupra Dreptului public al Românilor după scoala Barnuţiu şi asupra limbei române in jurnalele din Austria.

Aceste critice nu au remas fără respuns; insĕ toate respunsurile, după obiceiul introdus la noi, erau pline de personalităţi, aşa incât, din respect pentru publicitate, au trebuit să fie trecute sub tăcere. Căci ce are a face in asemenea discuţii persoana scriitorului!

17*

O excepţie se poate admite numai in privinţa ultimului rĕspuns al *Transilvaniei*, fiind-că unele observări din el dau ocasie de a caracterizà intreaga cultură română din zioa de astăzi şi prin urmare merită a fi relevate. Afară de aceasta, *Transilvania* este organul public al „Asociaţiunii pentru literatura şi cultura poporului român," redactat de unul din cei mai cunoscuţi bărbaţi ai nostri, de d. Bariţ, şi intru cât representă astfel floarea desvoltării intelectuale din Ardeal, are drept să ceară a nu fi ignorată.

Transilvania [1]), respunzênd la articolele noastre despre limba română in jurnalele austriace, retipărite in volumul de faţă, incepe prin a reproduce anti-critica *Familiei* din Pesta, care este de opinie, că erorile limbistice criticate de noi sunt numai niste „bagatele." *Transilvania* insăş recunoaşte că jurnale austriace scriu rĕu româneşte, se

[1]) *Transilvania* din 1 August 1868.

miră insĕ, pentru ce şi cele din Iassi scriu rĕu, şi citează ca exemplu nişte pasage pline de erori din *Sĕptĕmâna*. In celelalte observări ale sale pare a se uni cu opinia *Familiei* despre „bagatelele“ criticate de noi şi zice:

> In marele numĕr de proverbia romănesti este şi unul care zice: satul arde, baba se peaptănă. Acuma, uităte, acuma la anul 1868 şi află d. T. Maiorescu timpul de a cere de la publiciştii de dincoace stil neted, gramatică, ortografie.

Cine ne face aceste intîmpinări? Am inţelege, când ele ne ar venì de la *Albina*, *Federaţiunea*, *Telegraful*, fiindcă acestea sunt foi mai ales politice, care in sprijinirea importantelor interese constituţionale, cărora sunt consacrate, se pot cel puţin scusà, dacă nu au avut destulă luare aminte pentru limba, in care scriu. Dar ca tocmai cele două foi literare *Transilvania* şi *Familia* să aibă drept a ni le face, aceasta nu o putem primì.

Este din contra caracteristic pentru

starea in care a ajuns cultura noastră intelectuală, daca organul oficial al asociaţiunii Transilvanene pentru *literatura* română şi *cultura poporului* român are — cum să o numim ca un termin parlamentar? — are *inspiraţiunea* de a ne respunde, că este o „peptenare de babă“, dacă in anul 1868 êi cerem gramatică, stil şi ortografie!

Nu ştim ce vor fi gîndit membrii acelei asociaţiuni la cetirea unui ast-fel de rĕspuns din partea representantului d-lor. Noi insĕ ne-am făcut următoarea intrebare: Dacă o foae literară nu este in stare să scrie după gramatică, dacă se declară incapabilă de a aveà ortografie şi stil bun, atunci de unde a luat curagiul de a se mai presentà pe arena publicităţii? şi ce folos işi inchipueşte că va puteà produce prin lucrarea ei literară?

Rĕspunsul neapărat in aceste neapărate intrebări aruncă o lumină aşa de tristă asupra organului asociaţiunii Transilvane, pentru a nu mai vorbì de

Familia, incât ne simţim provocaţi a căuta inşine imprejurările uşurătoare, care i-ar puteà explicà purtarea intr'un mod mai puţin deíavorabil şi care i-ar luà o parte din respunderea ce şi-a atras-o.

Asemenea imprejurări uşurătoare e-xistă, şi datoria noastră este acum de a le pune in vederea cititorilor.

Foaia *Transilvania* şi atâtea alte foi literare şi politice ale Românilor sunt aşa de slab redactate, aşa de stricăcioase prin forma şi cuprinsul lor, fiindcă trăesc intr'o atmosferă stricată şi se inspiră de ideile şi de simţimintele ce caracterizează marea majoritate a „inteligenţelor şi anteluptătorilor" români. Viţiul radical in ele şi prin urmare in toată direcţia de astăzi a culturei noastre, este *neadevĕrul*, pentru a nu intrebuinţà un cuvênt mai colorat, neadevĕr in aspirări, neadevĕr in politică, neadevĕr in poesie, neadevĕr până in gramatică, neadevĕr in toate formele de manifestare a spiritului public.

Cufundată până la inceputul secolului XIX in barbaria orientală, societatea română pe la 1820 incepù a se trezì din letargia ei, apucată poate deabia atunci de mişcarea cantagioasă, prin care ideile revoluţiunii francese au străbătut până in extremităţile geografice ale Europei. Atrasă de lumină, junimea noastră intreprinse acea emigrare extraordinară spre fîntânele ştiinţei din Franţa şi Germania, care până astăzi a mers tot crescĕnd şi care a dat mai ales României libere o parte din lustrul societăţilor străine. Din nenorocire numai lustrul din afară! Caci nepregătiţi, precum erau şi sunt tinerii noştri, uimiţi de fenomenele măreţe ale culturei moderne, ei se pĕtrunseră numai de efecte, dar nu pĕtrunseră până la cause, vĕzură numai formele de deasupra ale civilisaţiunii, dar nu intrevĕzură fundamentele istorice mai adînci, care au produs cu necesitate acele forme şi fără a căror preexistenţă ele nici nu ar fi putut existà. Şi ast-fel,

mărginiţi intr'o superficialitate fatală, cu mintea şi cu inima aprinse de un foc prea uşor, tinerii români se intorceau şi se intorc in patria lor cu hotărirea de a imità şi a reproduce aparenţele culturei apusene, cu increderea, că in modul cel mai grăbit vor şi realizà indată literatura, ştiinţa, arta frumoasă şi mai ântâi de toate libertatea intr'un Stat modern. Şi aşa de des s'au repeţit aceste ilusii juvenile, incât au produs acum o adevěrată atmosferă intelectuală in societatea română, o direcţie puternică, ce apucă cu o tărie egală pe cei tineri şi pe cei bětrâni, pe cei care se duc spre a invěţa şi pe cei care s'au intors spre a aplicà invěţătura lor. In deosebire de poetul antic, care admirând greutăţile enorme ce le-a invins Statul Roman până la constituirea sa, exclamă faimoasă frasă *tantae molis erat Romanam condere gentem*, coborîtorii acestor Romani işi cred uşoară sarcina de a aşezà gintea română pe basele civilisaţiunii,

şi mulţi din ei sunt chiar incredinţaţi, că astăzi această aşezare este aproape de a fi terminată. Avem de toate cu imbelşugare, işi inchipuesc ei, şi când îi intrebì de literatură, iţi citează cifra coalelor innegrite pe fie-care an cu litere române şi numĕrul tipografiilor din Bucureşti, şi când le vorbeşti de ştiinţă, îţi arată societăţile mai mult sau mai puţin academice şi programele discursurilor ţinute asupra problemelor celor mai grele ale inteligenţei omeneşti; dacă te interesezi de arta frumoasă, te duc in musee, in pinacoteci şi gliptoteci, iţi arată exposiţiunea artiştilor in viaţă şì se laudă cu numĕrul pânzelor spânzurate pe părete; şi dacă in fine te indoeşti de libertate, îţi presentă hârtia pe care e tipărită Constituţiunea română şi îţi citesc discursurile şi circulările ultimului ministru, care s'a intîmplat să fie la putere.

Faţă cu această direcţie a publicului român, noi nu putem crede, că adevĕratul mobil care l-a indemnat spre

cultura occidentală, să fi fost o preţuire inteligentă a acestei culturi. Mobilul propriu nu a putut fi decât vanitatea descendenţilor lui Traian, vanitatea de a arăta popoarelor străine cu ori ce preţ, chiar cu despreţul adevĕrului, că le suntem egali in nivelul civilisaţiunii.

Numai aşa se explică viţiul, de care este molipsită viaţă noastră publică, adecă lipsa de orce fundament solid pentru formele din afară ce le tot primim.

Şi primejdioasă in astă privinţă nu e atât lipsa de fundament in sine, cât este lipsa de or ce simţire a necesităţii acestui fundament in public, este suficienţa cu care oamenii nostri cred şi sunt crezuţi, că au făcut o faptă atunci când au produs sau tradus numai o formă goală a străinilor. Această *rătăcire totală a judecăţei* este fenomenul cel mai insemnat in situaţiunea noastră intelectuală, un fenomen aşa de grav, incât ne pare a fi dato-

ria fie-cării inteligenţi oneste de a'l studià, de a'l urmări de la prima sa arătare iu cultura română şi de a'l denunţà pretutindenea spiritelor mai june, pentru ca acestea să înţeleagă şi să primească sarcina de a'l combate şi nimicì fără nici o cruţare, dacă nu vor să fie inşii nimiciţi sub greutatea lui.

La 1812 Petru Maior, pentru a nu pomenì compilarea de citate făcută de Şincai fără nici o critică, scrie istoria sa despre inceputul Romanilor in Dacia. In tendenţă ce are a dovedi cà noi suntem descendenţi necorupţi ai Romanilor, Maior susţine in paragraful al patrulea, că Dacii au fost cu totul exterminaţi de Romani, aşa incât nu s'a intîmplat nici o amestecare intre aceste doue popoare. Pentru a probà o hipotesă aşa de nefirească, istoricul nostru se intemeiază pe un pasagiu indoios din Eutrop şi pe un pasagiu din Julian, cărora le dă o interpretare imposibilă de admis cu mintea sănătoasă, şi ast-fel incepe demonstrarea

istorică a romanităţii noastre cu o falsificare a Istoriei.

La 1825 apare Lexiconul de la Buda, „romănesc—latinesc—unguresc — nemţesc“, care se incearcă a demonstrà prin derivări de cuvinte, că limba noastră este cea mai pură romană şi foarte puţin amestecată cu cuvinte slavone. Câte-ca exemple vor arăta valoarea acestor derivări:

Verbul nostru *găsesc* se derivă de la latinescul *consecuor*, substantivul *boier*, de la *voglia* i. e. *voluntas*, substantivul *ceas* de la *caedo, caesum, caesura, quia dies in 24 partes quasi caesuras est devisa.*

Cu asemenea procedere incepe ştiinţa noastră despre latinitatea cuvintelor române, şi primul pas se face prin o falsificare a Etimologiei.

La 1840 se publică *Tentamen criticum in linguam romanicam*. Scrisă in latineşte, această carte are scopul de a arăta străinilor, ce fel de limbă curată este aceea care se vorbeşte de poporul român, insĕ arată o limbă, care

nu s'a vorbit şi nu se và vorbì nici odată in poporul român. Acolo intîlnim forme gramaticale şi frase ca cele următoare:

Aburiu şi abureru auditu, abébiu, abebimu, abeboru făcutu, abiu, voliu fire cantatu; do invetiasses aleque, nu abi fire asi superstiosu; que e fedu, do se et asconde; do me et laudi cu gula 'la; quomu ari, asi secili, etc. etc.

Şi ast-fel gramatica română incepe cu o falsificare a Filologiei.

O repeţim: ceea ce surprinde şi intristează in aceste producte, nu este eroarea lor in sine, căci aceasta se explică şi uneori se justifică prin imprejurările timpului, dar este eroarea judecăţii noastre de astăzi asupra lor, este lauda şi suficienţa, cu care se privesc de inteliginţele române ca adevĕrate fapte de ştiinţă valabilă, este orbirea de a nu vedeà că zidirea naţionalîtăţii române nu se poate aşezà pe un fundament, in mijlocul căruia zace neadevĕrul.

Dacă străinii ştiu astăzĭ şi recunosc,

că noi suntem de viţă latină, meritul este nu al nostru, ci al filologilor Dietz, Raynouard, Fuchs, Miclosich, Max Müller şi alţii, care nu prin ilusii pretenţioase, ci prin legile solide ale ştiinţei, au dovedit latinitatea esenţială a limbei române. Ear cărţi de natura tentamenului critic şi a lexiconului de la Buda nu puteau de cât să impedice adevĕrul, producênd neincredere in contra unei tese, care aveà trebuinţă de argumente aşa de greşite pentru a fi susţinută.

Direcţia falsă odată croită prin cele trei opere de la inceputul culturei noastre moderne, inteligenţa română a inaintat cu uşurinţă pe calea deschisă, şi cu acelaş neadevĕr in lăuntru şi cu aceeaş pretenţie in afară s'au imitat şi s'au falsificat toate formele civilisaţiunii moderne. Inainte de a aveà partid politic, care să simţă trebuinţa unuî organ, si public iubitor de ştiinţă, care să aibă nevoie de lectură, noi am fundat jurnale politice şi reviste

literare, şi am falsificat şi despreţuit jurnalistica. Inainte de a aveà invĕţători săteşti, am făcut scoli prin sate, şi inainte de a aveà profesori capabili, am deschis Gimnasii şi Universităţi şi am falsificat Instrucţiunea publică. Inainte de a aveà o cultură crescută peste marginile scoalelor, am făcut Atenee române şi Asociaţiuni de cultură, şi am depreţiat spiritul de societăţi literare. Inainte de aveà o umbră măcar de activitate ştiinţifică originală, am făcut Societatea Academică Română cu secţiunea filologică, cu secţiunea istorico-archeologică şi cu secţiunea ştiinţelor naturale, şi am falsificat idea Academiei. Inainte de a aveà artiştii trebuincioşi, am făcut conservatorul de musică; inainte de a aveà un singur pictor de valoare, am făcut scoala de Bele-Arte; inainte de a aveà o singură piesă dramatică de merit, am fundat Teatrul naţional — şi am depreţiat şi falsificat toate aceste forme de cultură.

In aparenţă, după statistica formelor

din afară, Românii posed astăzi aproape intreaga civilizare occidentală. Avem politică şi ştiinţă, avem jurnale şi academii, avem scoli şi literatură, avem musee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constituţiune. Dar in realitate toate aceste sunt producţiuni moarte, pretenţii fără fundament, stafii fără trup, ilusii fără adevĕr, şi astfel cultura claselor mai inalte ale Românilor este nulă şi fără valoare, şi abisul, ce ne desparte de poporul de jos, devine din zi in zi mai adînc. Singura clasă reală la noi este ţeranul român, şi realitatea lui este suferinţa, sub care suspină de fantasmagoriele claselor superioare. Căci din sudoarea lui zilnică se scot mijloacele materiale pentru susţinerea edificiului fictiv, ce'l numim cultură română, şi cu obolul cel din urmă îl silim să ne plătească pictorii şi musicanţii nostri, academicii şi atenianii din Bucureşti, premiele literare şi ştienţifice de pretutindenea, şi din recunoştinţă cel puţin nu'i pro-

ducem nici o singură lucrare, care să'i inalţe inima şi să 'l facă să uite pentru un moment miseria de toate zilele.

Ca să mai trăim in modul acesta, este cu neputinţă. Plângerea poporului de jos şi ridicolul plebei de sus au ajuns la culme. Pe de altă parte, prin inlesnirea comunicărilor, vine acum insăş cultura occidentală la noi, fiindcă noi nu am ştiut să mergem inaintea ei. Sub a ei lumină biruitoare va devenì manifest tot artificiul şi toată caricatura „civilisaţiunii“ noastre, şi formele deşerte, cu care ne-am îngânfat până acum, îşi vor rĕsbuna atrăgĕnd cu lăcomie fondul solid din inima străina.

Mai este oare timp de scăpare? Mai este oare cu putinţă, ca o energică reacţiune să se producă in capetele tinerimii române şi, odată cu despreţul neadevĕrului de până acum, să deştepte voinţa de a pune fundamentul adevĕrat acolo unde se află astăzi numai pretenţii ilusorie? Poate soarta ne va acordà timp pentru această re-

generare a spiritului public, şi inainte de a lăsa să se strecoare in inimă nepăsarea de moarte, este ăncă de datoria fie-cării inteliginţe ce vede pericolul, de a se luptà până in ultimul moment in contra lui.

O primă greşală, de care trebue astăzi ferită tinerimea noastră, este incuragiarea blândă a mediocrităţilor. Cea mai rea poesie, prosa cea mai lipsită de idei, discursul cel mai de pe deasupra — toate sunt primite cu laudă, sau cel puţin cu indulgenţă, sub cuvênt că „tot este ceva" şi că are să devină mai bine. Aşa zicem de 30 de ani şi incuragiăm la oameni nechiemaţi şi nealeşi! Domnul X e proclamat poet mare, Domnul Y jurnalist eminent, domnul Z bărbat de stat european, şi resultatul este, că de atunci incoace mergem tot mai rĕu, că poesia a dispărut din societate, că jurnalistica şi-a perdut or-ce influenţă; iar cât pentru politica română — fericite articolele

literare cărora le este permis a nu se ocupà de dênsa!

De aci să invěţăm marele adevěr, că mediocrităţile trebuiesc descuragiate de la viaţa publică a unui popor, şi cu cât poporul este mai incult, cu atât mai mult, flindcă tocmai atunci sunt primejdioase. Ceea ce are valoare, se arată la prima sa infăţişare in meritul sěu şi nu are trebuinţă de indulgenţă, căci nu este bun numai pentru noi şi de o cam dată, ci pentru toţi şi pentru totdeauna.

Al doilea adevěr, şi cel mai insemnăt, de care trebue să ne pětrundem, este acesta: Forma fără fond nu numai că nu aduce nici un folos, dar este deadreptul stricăcioasă, fiindcă nimiceşte un mijloc puternic de cultură. Şi prin urmare vom zice: este mai bine să nu facem o scoală de loc, de cât se facem o scoala rea, mai bine să nu facem o pinacotecă de loc, de cât să o facem lipsită de arta frumoasă; mai bine să nu facem de loc sta-

tutele, organizarea, membrii onorarii şi neonoraţi ai unei asociaţiuni, de cât să le facem fără că spiritul propriu de asociare să se fi manifestat cu siguranţă in persoanele ce o compun; mai bine să nu facem de loc academii cu secţiunile lor, cu şedinţele solemne, cu discursurile de recepţiune, cu analele pentru elaborate, de cât să le facem toate aceste fără maturitatea ştiinţifică, ce singură le dă raţiunea de a fi.

Căci dacă facem alt-fel, atunci producem un şir de forme, ce sunt silite să existe un timp mai mult sau mai puţin lung fără fondul lor propriu. Insĕ in timpul, in care o academie e osîndită sâ existe fără ştiinţă, o asociaţiune fără spirit de societate, o pinacotecă fără artă şi o scoală fără instrucţiune, in acest timp formele se discreditează cu totul in opinia publică şi intărzie chiar fondul, ce neatîrnat de ele s'ar puteà produce in viitor şi care atunci s'ar sfiì să se imbrace in vestmêntul lor despreţuit.

Intorcêndu-ne de la aceste reflecţii generale la punctul concret, de unde am plecat, vedem, cât de uşor ne putem explicà acum purtarea foaei *Transilvania* şi a altor colege a le ei. *Transilvania* este cuprinsă de ameţeala formelor deşerte, prin care se caracterizează aşa numita cultură română din zioa de astăzi. Ea crede că inaintează literatura, când inmulţeşte cifra coalelelor periodice in literatura româna; că referatele despre asociaţiunea Transilvăneană, ce le publică şi din care se vede o lipsă totală de activitate inteligentă, produc un folos, fiindcă sunt protocoale subscrise de un Preşedinte şi de un Vice-preşedinte şi de un Secretar; că elucubraţiunile de gimnasiast a le D-lui T. asupra economiei politice şi trombiţările D-lui P. asupra literaturei române cu „prestanţa“ ei şi asupra necesităţii unui Panteon, in care să figureze şi invĕţaţii români „cari asudă pe piscurile ţepeşe a le filosofiei,“ sunt fapte laudabile de ştiinţă, fiindcă

s'au rostit ca discursuri solemne intr'o adunare anuală a asociaţiunii pentru cultura poporului român. Ea se miră, cum de noi in anul 1868 êi cerem fond pentru aceste forme, cerem limbă bună, ortografie, gramatică pentru o foae literară, şi ne declară, că nu are timp să se ocupe de asemenea „bagatele."

Cum am zis: noi inţelegem şi ne explicăm această purtare; dar tot aşa de bine inţelegem datoria impusă junimii române de a o condemnà şi de a părăsì odată pentru totdeauna direcţia acestor „anteluptători" ai Naţiunii.

Căci fără cultură poate încă trăi un popor cu speranţa că la momentul firesc al desvoltării sale va apare şi această formă binefăcătoare a vieţei omeneşti; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, şi dacă stărueşte in ea, atunci dă un exempiu mai mult pentru vechia lege a Istoriei: că in lupta intre civilizarea adevĕrată şi intre o naţiune resistentă, se nimiceşte naţiunea, dar nici odată adevĕrul.

DIRECŢIA NOUA

IN

POESIA ŞI PROSA ROMÂNĂ

1872.

I

POESIA

ALEXANDRI, EMINESCU, BODNARESCU. MATILDA CUGLER, SERBANESCU, PETRINO.

Sunt intrebări, care in starea normală a unei societăţi nu există, dar care, odată născute, se impun atenţiei tutulor şi cer neapărat un rĕspuns de la cei ce se gîndesc la interesele publice.

Va aveà România un viitor? Se mai află in poporul ei destulă putere primitivă pentru a ridică şi a purtà sarcina culturei? Căci cultura e o sarcină, care cere şi consumă neintrerupt puterile vitale ale unei naţiuni. Va puteà

sâ păşească in lucrare pacînică pe aceeaş cale, pe care civilisaţia apuseană a adus atâta bine omenirii?

O parte a respunsului atîrnă de la direcţia spiritelor din societatea de astăzi, direcţie, a cărei manifestare este literatura in inţelesul cel mai larg al cuvéntului.

Pe când in lumea noastră politică neliniştea a ajuns la culme şi totul pare intunecat in confusia unor tendinţe lipsite de princip, se desvoltă alăturea cu acele mişcări nesănătoase o literatură âncă jună şi in parte âncă nerecunoscută, dar care prin spiritul ei sigur şi solid ne dă primul element de speranţă legitimă pentru viitor. Aceastâ speranţă va devenì o realitate in proporţia, in care noua viaţă pe de o parte se va intări in cercul ei, ear pe de alta va fi inţeleasă şi primită de societatea română, mai ales de juna generaţie, in mijlocul căreia trăim.

Starea literaturei noastre şi direcţia spiritului public pănă la 1867 le am

analisat intr'un şir de critice anterioare şi le vom mai atinge in decursul cercetărilor de faţă. Din criticele ştienţifice vĕzusem falsitatea şi pretenţiile necoapte ale istoricilor, filologilor şi jurnaliştilor noştri in marea lor majoritate; din „critica poesiei“ ne incredinţasem despre lipsa de valoare a celor mai mulţi contimporani şi urmaşi ai lui Alexandri şi Bolintineanu până la acel an.

Din norocire, o reacţie salutară a spiritului nostru literar se constată in producerile ultimilor patru ani. Noua direcţie, in deosebire de cea vechie şi căzută, se caracterizează prin simţimênt natural, prin adevĕr, prin inţelegerea ideilor, ce omenirea intreagă le datoreşte civilisaţiei apusene, şi totodată prin pĕstrarea şi chiar accentuarea elementului naţional. Ne pare timpul venit de a atrage atenţia publică asupră'i, şi in paginele următoare ne incercăm a aruncà o scurtă privire asupra câtorva representanţi ai acestui

inceput de scăpare, ai acestei naşteri sau renaşteri literare. Valoarea lor nu este deopotrivă; sunt câteva talente eminente intre ei, sunt multe talente inferioare, şi unii şi alţii insĕ sunt pe calea naturală şi aspiră cu bună credinţă spre adevĕr. Din acest punct de vedere toţi impreună merită o atenţie binevoitoare.

In fruntea nouei mişcări e drept a pune pe Vasilie Alexandri. Cap al poesiei noastre literare in generaţia trecută, poetul *Doinelor şi Lăcrămioarelor*, culegĕtorul cântecelor populare, păruse a'şi fi terminat chiemarea literară. Şi nici atenţia publicului nu mai erà indreptată spre poesie, o agitare stearpă preocupà toate spiritele. Deodătă, după o lungă tăcere, din mijlocul iernei grele, ce o petrecuse in isolare la Mirceşti, şi iernei mult mai grele ce o petrecea isolat in literatura ţĕrei sale, poetul nostru reinviat ne surprinse cu publicarea „Pastelurilor.“

In fund, pe cer albastru, in zarea depărtată,
La resărit, sub soare un negru punt s'arată:
E cocostircul tainic in lume călĕtor,
Ai primăverei dulce, iubit prevestitor.

El vine, se inalţă, in ceruri line sboară
Şi repede ca gîndul la cuibu-i se coboară,
Ear copilaşii veseli, cu peptul desgolit,
Alerg sărind in cale-i şi'i zic: bine-ai sosit!

In aer ciocîrlia, pe case rîndunele,
Pe crengile pădurei un roi de păsărele
Cu lungă ciripire la soare se 'ncălzesc,
Şi pe de-asupra bălţii naghiţii se'nvêrtesc.

Ah! eată primăvara cu sinu-i de verdeaţă!
In lume-i veselie, amor, sperare, viaţă,
Şi cerul şi pămêntul preschimbă sărutări
Prin raze aurite şi vesele cântări!

„Pasteturile" [1]) sunt un şir de poesii, cele mai multe lirice, de regulă descrieri, câteva idile, toate insufleţite de o simţire aşa de curată şi de puternică a naturei, scrise intr'o limbă aşa da frumoasă, incât au devenit fără comparare cea mai mare podoaba a poesiei lui Alexandri, o podoabă a literaturei române in deobşte.

[1]) Apărute in *Convorbirile literare* de la 1 Aprilie, 15 Mai 1868, 1 Ianuarie, 1 Martie 1869, şi Decemvrie 1871.

RODICA

Purtând cofiţa cu apă rece
Pe ai sei umeri albi, rotunjori,
Juna Rodică voioasă trece
Pe lângă junii semĕnători.

Ei cu grăbire êi sar in cale
Zicênd: „Rodico, floare de crin,
„In plin să'ţi meargă vrerile tale,
„Precum tu, dragă, ne eşi cu plin!

„Pănă la toamnă s'ajungi mireasă!
„Calea să'ţi fie plină de flori,
„Şi casa casă şi masa masă
„Şi sînul leagăn de pruncuşori!"

Ei zic ş'o seamăn cu grâu de vară,
Apoi cofiţa intreag'o beu;
Copila rîde şi 'n cale-i sboară,
Scuturând grâul din pĕrul sĕu.

Am citat douĕ din ele, le-am puteà cità pe toate: nicăeri declamaţii politice, simţiri meşteşugite, extasieri şi desperări de ocasie, pretutindenea concepţie naturală şi un aer rĕcoritor de putere şi sănătate sufletească.

Cu totul osebit in felul sĕu, om al timpului modern, deocamdată blazat in cuget, iubitor de antitese cam exage-

rate, reflexiv mai peste marginile iertate, până acum aşa de puţin format, incât ne vine greu a'l cità indată după Alexandri, dar in fine poet, poet in toată puterea cuvêntului, este d. M. Eminescu [1]). De la d-sa cunoaştem mai multe poesii publicate in „Convorbiri", care toate au particularităţile arătate mai sus, insĕ au şi farmecul limbagiului (semnul celor aleşi), o concepţie inaltă şi pe lîngă aceste (lucru rar intre ai noştri) iubirea şi inţelegerea artei antice.

Ideal perdut in noaptea unei lumi ce nu mai este,
Lume ce gîndea in basme şi vorbeà in poesii,
O! te vĕz, te-aud, te cuget, tênĕră şi dulce veste
Dintr'un cer cu alte stele, cu-alte raiuri, cu alţi zei.

Venere, marmură caldă, ochiu de piatră ce scàntee,
Braţ molatec ca gîndirea unui impĕrat poet.
Tu ai fost divinizarea frumuseţei de femee,
A femeei, ce şi astăzi tot frumoasă o revĕd —

astfel incepe strania sa poesie „Venere şi Madona"'

[1]) Despre Eminescu, ajuns la culmea desvoltării lui, vezi o cercetare mai intinsă in volumul din urmă al acestor „Critice."

Ironia amară, care străbate din puţinele poesii ale reposatului N. Nicoleanu, este mult mai puternică şi mai aprofundată in Eminescu.

Eară noi? noi epigonii —

intreabă el, după ce a cântat frumuseţele poeţilor anteriori,

simţiri reci, harfe sdrobite,
Mici de zile, mari de patimi, inimi bětrâne, urite,
Măsci rizênde puse bine pe-un caracter inimic;
Dumnezeul nostru: umbră, patria noastră: o frasă,
In noi totul e spoială, totu-i lustru fără basă;
Voi credeaţi in scrisul vostru, *noi nu credem in nimic!*

Şi deaceea spusa voastră erà sfântă şi frumoasă,
Căci de minţi era gîndită, căci din inimi era scoasă,
Inimi mari, tinere ăncă, deşi voi sunteţi bětrâni.
S'a intors maşina lumii: cu voi *viitorul* trece;
Noi suntem earăş *trecutul* fără inimi, trist şi rece,
Noi in noi n'avem nimica, totu-i calp, totu-i străin!

Reproducem in fine din „*Mortua est*“ ultimele strofe;

Dar poate... o! capu-mi pustiu cu furtune,
Gîndirile-mi rele sugrum' cele bune,
Când sorii se sting şi când stelele pică,
Imi vine a crede, *că toate-s nimică*.

Se poate ca bolta de sus să se spargă,
Să cadă nimicul cu noaptea lui largă,
Să vĕz cerul negru, că lumile-şi cerne
Ca prăzi *trecĕtoare* a morţii *eterne*...

Ş'atunci, de-a fi ast-fel... atunci in vecie
Sufiarea ta caldă ea n'o să invie.
Atunci graiu-ţi dulce in veci este mut...
Atunci acest ânger n'a fost decât lut.

Şi totuş, ţĕrină frumoasă şi moartă,
De racla ta razim eu harfa mea spartă,
Şi moartea ta n'o plâng, ci *mai* fericesc
O rază fugită din caos lumesc.

Ş'apoi cine ştie, de este mai bine
A fi sau nu fi; dar ştie or-cine,
Că ceea ce nu e, nu simte dureri,
Şi *multe* dureri-s, puţine plăceri.

A fi? Nebunie şi tristă şi goală!
Urechea te minte şi ochiul te 'nşală;
Ce-un secol ne zice, ceilalţi o deszic —
Decât un vis sarbed, mai bine nimic.

Vĕd vise 'ntrupate gonind după vise,
Păn' dau in morminte ce-aşteaptă deschise,
Şi nu ştiu, gîndirea-mi in ce să o sting:
Să rid ca nebunii? să-i blăstem? sa-i plâng?

La ce? Oare *totul* nu e nebunie?
Au moartea ta, ânger, de ce fu să fie?
Au e *sens* in lume? Tu, chip zîmbitor,
Trăit-ai anume ca astfel să mori?

De e sens intr'asta, e 'ntors şi ateu,
Pe palida-ţi frunte nu-i scris Dumnezeu.

Ocasia la observări critice nu lipseşte in aceste poesii. *Venere şi Madona* cuprinde o comparare confusă. Femeea a fost divinizată in Venerea antică şi apoi (de Rafael) in Madona. Tot aşa poetul asupra unei feţe „pală de o bolnavă beţie“ aruncă „vĕlul alb de poesie“ şi o divinizează. Insĕ madona nu este o idealizare a Venerei, nici Venerea antică o realitate brută pe lîngă Madona modernă, şi strofa

O, cum Rafael creat-a,

prin care poetul resumă încă o dată compararea, nu o lămureşte mai bine, ci slăbeşte poesia prin repetiţie. Originală şi plină de efect, insĕ prea calculată *(recherchée*, cum ar zice Francesii) este transiţia „Plângi copilă?...“

„Epigonii“ cuprind o antitesă foarte exagerată. Pentru a arăta micimea epigonilor, se inalţă peste mĕsură poeţii mai vechi, şi lauda ditirambică a lui

Cichindeal d. e. şi a lui Eliad cu greu va puteà incălzì cetitorii mai critici de astăzi.

Cea mai bună din cele trei poesii ale d-lui Eminescu ne pare a fi cea din urmă, *Mortua est*, un progres simţit in precisia limbagiului şi in uşurinţa versificării.

Dar şi aici, ca in celelalte, sunt greşeli ce trebuesc neapărat indreptate. Abus de cuvêntul *pală*, care poate n'ar trebuì usat de loc, uneori gîndiri şi expresii prea mult obişnuite, multe rime rele.

Nu inţelegem, nu putem primì această negligenţă a formei. Nepăsarea publicului român, care in aceeaş linie cu adevĕraţii poeţi pune şi pe Tăutu şi pe Sion şi pe *tutti quanti*, şi pe de altă parte precipitarea intregei noastre activităţi intelectuale, ce se vede produsă sub neliniştea unei ameninţări statornice, explică, dar nu excusă greşala arătată. Tocmai spre deşteptarea publicului român din nepăsarea lui tre-

bue presentate numai formele estetice cele mai curate, şi in mijlocul agitărilor politice şi sociale arta este anume chiemată a ne dà un liman de adăpost. Când mişcarea altfel trecĕtoare a unei inimi pline de simţiri vrea să se intrupeze in forma poesiei, ea prin chiar aseasta intră intr'o lume, unde timpul nu mai are inţeles. Cea mai scumpă ingrijire pentru curăţenia formei este atunci o datorie a poetului, ca astfel concepţia lui să remână o moştenire neatinsă a generatiilor viitoare. Şi care poet, in momentul adevĕratului entusiasm, nu ar trebuì să uite marginile actualităţii şi, incălzit de raza unei increderi adese ilusorie, nu şi-ar inălţà aspirarea spre o nemurire omenească?...

Erà intr'o sară lină de Mai din anul 1871; dar in salonul, unde se adunase atâta mulţime de oameni, nu se observà frumuseţea naturei renăscute: pasiunile politice erau la ordinea zilei şi

cu cea mai mare incordare se agitau intrebările momentului. In fundul acestei săli, atinsă ăncă de razeie luminelor, se inălţà pe un piedestal inchis o marmoră albă, frumoasă imitare a unei statue antice; şi pe când toţi oamenii erau cuprinşi de discuţiile lor politice, in mijlocul cuvintelor aprinse, a gesticulărilor vii şi a emoţiunii tutulor, in confusia acestei mişcări ţintite spre un singur punct din viaţa reală, punct trecĕtor, de o importanţă peste mĕsură in present, de o nulitate fără mĕsură in viitor: statua alba, cu surisul ei blând, sta senină deasupra chaosului, forma ei trecea neatinsă peste valurile timpului: pĕstrată in trecut, sigură de viitor, ea işi purtà inaintea noastră cu o linişte supranaturală viaţa-i eternă.

Da, in lumea fericită a artei timpul nu mai are putere şi nu mai are inţeles, şi cine, inălţat in sfera ei, a ştiut să plăsmuiască forma frumoasă, acela de sigur, dar numai acela, a ajuns pe calea nemuririi.

Cine a fost Tiberius? A fost in realitate aşa tlran, a fost acea pildă de spaimă, precum trăeşte astăzi in conştiinţa omenirii? Cine o mai poate hotări! Insĕ figura lui a intrat astfel sub forma maestroasă a lui Tacitus, şi pe când actualitatea lui s'a cufundat in intunerecul istoriei, el e osîndit la aspectul sub care ni l-a pĕstrat clasicul autor.

A fost Lordul Granby, a fost Duca de Grafton aşa de injosiţi, precum stau astăzi in memoria poporului? Cine se mai intreabă? Scrisorile lui Junius, cu forma lor strălucită şi nepieritoare, i-a stigmatizat pentru totdeauna. Şi pastorul Goeze şi consiliarul Klotz mai există numai prin critica nimicitoare a lui Lessing — insecte efemere, pĕstrate intr'un chihlibar mai trainic.

Şi degeaba veniţi astăzi şi voi, cei cu gîndirile groase, cu forma incultă, cu stilulul greoi, filologi, academici, jurnalişti, sau cum vĕ mai numiţi; degeaba vĕ incercaţi să loviţi cu atâta

patimă in direcţia cea nouă: voi n'aveţi formă, zioa de mâine nu vĕ mai cunoaşte.

Al treilea poet, despre care credem că merită să ocupe atenţia publică, este d. Bodnărescu. D. Bodnărescu s'a introdus in literatura noastră prin tragedia *Rienzi* (publicată in 1868), apoi au urmat *epigrame*, câteva poesii lirice, *mici escursiuni* in proză, etc. Inaintea publicului celui mare aceste produceri par a fi trecut fără apreţiare dreaptă, poate fără nici o apreţiare(1). Cu toate aceste nu incape indoială, că lucrările d-lui Bodnărescu sunt demne de studiat, de şi stilul d-sale, mai ales in tragedia *Rienzi*, este prea greoi.

E drept să nu uităm, că greutatea limbei se explică in parte şi prin greutatea materiei. Alta e tragedia, alta

(1) Mai in urmă *Revista Contimporană* din Bucureşti, prin câteva critice foarte amare in contra d-lui Bodnărescu, a atras din nou luarea aminte asupra acestui poet.

e balada sau poesia lirică. In această din urmă vedem pe poetul nostru mult mai uşor şi indemănatic.

DE LA MARE

I

„Eată-ne în altă lume!
Dragă luntre, stai la mal;
Voi să cerc de-i pentru mine,
Tu te leagănă pe val“.

Şi aşa am priponit-o
De-un tĕruş şi m'am tot dus,
Când in dreapta, când in stînga,
Când spre-amează, când spre-apus.

Dar n'am fost, ah! nici aicea
Fericit cu al meu dor.
„Mai departe, mai departe,
Dragă luntre, sbori uşor!“

II

Călĕtor pe-a lumei valuri,
De-i vedeà in calea ta
Luntre, vîslă părăsite,
A cui sunt, nu intrebà.

Un cîrmaş avù şi ele,
Unde-i azi, nu se mai ştie:
Valul greu când le loveşte,
Ele sună a pustie.

Inţelegi tu, al meu suflet,
Glasul lor ce vrea să zică?
A pustiu grăesc cu valul,
A pustiu şi a nimică.

Terminăm citările din d. Bodnărescu prin câteva epigrame:

Mult iscusita spre geamul ferestrei incet inclinat-a
Vesela faţă zimbind, drag im erà s'o privesc.
Inţelepţeşte apoi a suflat şi gingaş pe sticlă
Ceaţa din sufletul ei mîndru, deprins cu senin,
Şi a 'nceput să se joace, ştergênd-o cu degetul ager,
Semne de farmec făcênd numai pe ici pe colea;
Drepte erau pentru dênsa, intoarse pe dos pentru [mine:
Poate a scris te iubesc, eu am citit te-amăgesc.

*

Draga-mi e tristă, albastra-i privire in lacrimi se [stinge —
Fug in grădină: viola stropită cu rouă-i frumoasă.

*

Este fănarul lumina din zare, or lampa iubitei?
Ea mĕ aşteaptă, prin ochii ferestrei priveşte lumina-i;
Calea'mi de-a lungul şi vêntul şi ploaia s'o stingă [se'ncercă,
Insĕ zadarnic; curênd voi ajunge, amor o va stinge.

Pe lîngă aceşti poeţi insemnaţi prin inălţimea ideilor şi in parte prin felurimea formelor poetice ce le au introdus,

ar fi nedrept să uităm incercările altora mai noi, care in sfera lor mai restrînsă ne presentă o mişcare naturală exprimată in limbă corectă, adese elegantă, totdeauna ferită de injosiri.

Plăcerea noastră, şi poate nu e exagerat a zice: un fel de recunoştinţă pentru producerile literare ale d-rei Cugler şi ale d-lui Şerbănescu va fi cu atât mai uşor de explicat, cu cât ne vom amintì mai mult mijlocul literar, in care le aflăm. Intenţii politice, afectări sentimentale, limbă forţată, expresii crude sunt încă la ordînea zilei pentru majoritatea scriitorilor noştri de poesii, şi sperăm că generaţia viitoare işi va explicà cu greu, cum cu o formă aşa de puţin plăcută şi cu un bagagiu aşa de uşor de idei au indrăsnit atăţia contimporani ai noştri să se introducă in literatură. Să nu mai vorbim despre dd. Aricescu, Tăutu, Hasdeu, Boliac (Hasdeu şi Boliac ca poeţi; ca autori prosaici sunt fără contestare dintre cei mai buni), etc. Despre aceştia s'a vor-

bit destul in singura revistă critică, ce a avut-o România, in *Convorbirile literare.* Dar să ne aducem aminte şi de alţii, să ne representăm ăncă odată societatea, in care sunt siliţi să trăiască poeţii noştri cei adevĕraţi.

In vremile nostre, pentru a cità *ex abrupto* câteva exemple, d. Vulcan, redactorul *Familiei*, (1) trece de poet, când cântă:

Sum calic ca vai de mine
Şi amar mĕ mai trudesc,
Totuş fără de suspine
Şi voios eu veţuesc.

*

Nici dêns,a nu-i vr'o escepţiune,
Nu-i unica in genul seu;
Nici despre ea nu mai pot spune,
Că-i fara de greşeli, nu zeu!

*

Ce-i mai scump aci sub soare?
Libertatea 'ncântătoare,
Imnul de eliberare,
Cântul de triumful mare?
Că mai scump eşti zeu,
Angerelul meu.

(1) Astăzi membru al Academiei Române. *Dignus erat intrare.*

Am avut o crenguşoară
Ce mult a intinerit
Cu plăcuta-i umbrişoară — etc.

In vremile noastre apar poeţi ca d. Pătărlăgeanu, care in „orele de repaos“ (Bucureşti 1861) ne arată „dorinţa“ d-sale

Nu-i nimic in astă lume
Să mĕ facă fericit.
Nici averi, nici mare nume,
Nu e ţinta ce-am dorit;
Ci dorinţa mea e toată
Să-mi vĕd ţara c'a 'nflorit.

Să vĕd legea electorală
Că o dată s'a lărgit,
Şi comisia centrală
Din Focşani că s'a urnit,
Curtea de casaţiune, etc., etc.

Dar, ce e drept, prefaţa d-lui Pătărlăgeanu desarmează critica, rugându-ne:

Să fiţi indulgenţi, aducêndu-vĕ aminte,
că smerita mea musă se află ăncă in faşe.

In vremile noastre apar poeţi ca d. Petre Grădişteanu, care a scris

Uă noapte pe ruinele Têrgoviştei, sau umbra lui Mihai Viteazul, tablou intr'un act cu versuri (Bucureşti 1857)

cu următoarea arătare de persoane:

Umbra lui Mihai Viteazul invĕlită in linţoliu şi purtând pe dedesubt costumul seu.

Viorica
Marica } fete de ţerani gătite de la hora.
Florica

Cortache Ghimpeanu, june Român de 25 ad eni, grav şi plin de scepticism, incepênd a se intoarce la credinţă prin sentimentul naţionalităţii şi convingêndu-se de puterea divină numai la luptă etc.

In scena I intre cele trei ţerance se declamă o poesie lirica cu 63 (ceteşte şaizeci şi trei) de strofe d. e. ca aceste:

Două impreună
Noi facil putem
De or ce furtună
Să ne apărăm.
Să cercăm Unire,
Aci e speranţa,
Căci in desunire
Nu cunoaştem viaţa.

Şi să nu uităm, că de altminteri d. Petre Grădişteanu e un om de spirit.

In vremile noastre d. Iustin Popfiu işi intogmeşte limba maternă in rime ca aceste:

XII

DOMNIŞOAREI CONSTANTI'A DUNCA (1)

(Camil'a D'albu

Catra tine suna debil'a-mi cantare;
Va ajunge ore colo 'n departare?!
Fiica Romei vechie! svava floriora!
Va petrunde ore bland'a-ţi animiora?!...
Cand nalţai la ceriuri santa rogatiune
Se-i cer indurarea pentru-a mea naţiune,
De aceste fiice densei i-am doritu,
Ruga mea ferbinte eca s'a-implinitu!
Nu te cunosc inca scumpa floriora!
N'am privit eu inca faci'a-ti rumeniora,
Nece ale tale buze mititele,
Nece ochii-ti mândri aste blande stele;
Peptulu mieu cel fraged totuşi venereza etc.

Şi trebue să ştiţi că d. Popfiu este preot, conrector al unui Seminar

(1) Domnişioara Constanti'a Dunca petrece in Paris, secerandu prin operile sale scrise in limba francesa despre romani şi educaţiune, aprotiarca şi aplandele inventiatilor Franciei. Dupĕ cum mi face ens'a-şi magulitori'a declaratiune, acesta poesia contribui şi ea incât-va, spre a o indemnà se intorne la fratii sei, in patri'a sa.

(Nota D-lui Popfiu).

clerical, bărbat chiemat să fie cel puţin serios inaintea publicului şi de altminteri plin de zel pentru literatura naţiunii.

In vremile noastre d. I. C. Drăgescu, açela ce cu o rară necuviinţă a adresat scrisorile publice către generalul Türr şi d. Carp, tipăreşte „Amor şi Patria" (Turin, 1870) şi acolo ne zice:

De unsprezece seculi Romanul se osteşte,
De atăta timpi il suge un crunt infam vampir:
Iar azi *tigrul* si *ien'a* de nou se infraţeşte
Voind să nimicească pe acest popor martir.

Horia stringe pe Români,
Domnii fug ca nişte căni.

DOMNIŞOAREI ELENA P.

Copila graţioasă, eşti tu o moritoare,
Ori eşti un candid ânger din câmpii elisei?
Din rai căzută-aici o belă, scumpă floare,
Sunt soarele şi lun'a şi Venus fraţii tei?

Venus fratele d-rei Elena!

Populi, voi cari in sclavie
Gemeţi âncă umiliţi,
Pe altariul de frăţie
Punênd dreapta vĕ uniţi
Tirania veţi strivi
Când uniţi ve veţi oşti.

Cât eşti de bela şi 'ncântătoare
Zină gentile, nemuritoare,
Pe pura ţi frunte porţi cu mândrie....

Sosit'a popoli, or'a..- sculaţi-ve din tină
Şi'n ap'a libertăţii vestmintele spălaţi,
Sub steagu independinţei cu fruntea-vĕ senină
Pe biblia iubirei, juraţi că veţi fi fraţi.

„Pe pura-ţi frunte porţi cu mândrie, când uniţi vé veţi oştì, juraţi că veţi fi fraţi" — cât de părăsit de toţi dumnezeii trebue să fie cineva pentru a crede că asemenea ţistiitură este limbă poetică!

Şi să nu uităm prefaţa:

Cetitorului Salute!

Aş fi publicat toate incercările mele poetice, le-aş fi ilustrat, dacă nu mĕ impedecau cercunstanţe nedependinţi de voinţa mea.

Poesiile cuprinse in acest mic volum sunt o parte din visele mele, sunt copii mei de aur. In ele am depus partea cea mai bună din mine: anima şi consciinţa mea.

Foarte bine! Dar nu s'ar puteà, ca „inima şi conştiinţa“ acestui domn să fie mai mult modeste şi maí puţiin cacofonice?

In vremile noastre „junimea clericală din Arad“ indrăsneşte a publica un *Almanah pe 1859* cu poesii ca aceste (de dd. E. B. Stănescu, N. Christian, M. Bota):

CATRA DEMOSELL'A S. P.

Eram in o seară,
Intr'o zi de vară,
Când me preumblam
Printr'o luncă mare
Pe malul unei
Ape curgătoare;
Cand in ***cea mai prima amoare***
Foarte melancholizam.
Cugetu 'mi incepu să sboare...
Şi 'n tine m'amorizam.
In amoarea ***cea mai noua***
Ce e ca o prima roua
Pre cutarea ***nouă frunză***
Ce e ca o primă rază

Carea *mai ântâi o zereşte,*
Cel ce pe lume se iveşte,
Ce e ca o primă legănare,
Dar tocma ca un somn ultim mare;

şi cu faimosul „Foc al Lipovii"

Juh! cum dete tresnet din cer!
   Pocnind—durr, durr — se prade,
Fum a pucioasă dă in crier.
   Vai! ce 'i? Lip'a 'n foc arde.

Pif — paf, — puf, — trosc cu puştile.
   Batai'a lui Dumnezeu!
Dur, — bumb, — şi cu bombeştele,
   Lăngă Mureş vaet reu!

In vremile noastre, la Lugoş in a. 1861, d. „doctorand in medicină din Viena" B. Petric, care işi bate joc de almanahul precedent, publică

POESII NAŢIONALE

ca

UNA MITUTICA FLAMURA

cu

Devisa simţirilor sale naţionale

Şi'n aceasta flamură cu simţirile naţionale ale d-lui Petric ni se spune

SALUTARE

(Cucoaneior române din *Lugoşiu*)

Când eram de voi departe
Şi de voi numai pr'in carte
Câte odată 'nţelegeam,
Cumca sunteţi sănătoase,
Tot fidele, tot voioase—
Eu tare me bucuram.

Primiţi-vĕ dar bucuroase,
Fete de Lugoş frumoase,
Şi să nu vĕ fiu stăin,
Să-mi fiţi mie tot voioase,
Plăcute, petrecănoase,
Că sum june de român.

———

Tot voios sum eu pe lume,
De când maica m'a făcut;
Superat nime n'a spune,
Vre odat'că m'a vĕzut.
Când am bani, pornesc pe stradă,
Fluer, cânt, ca şi un boer,
Mĕ arĕt pe promenadă
Par' că-s un milioner.
Când n'am bani, ear nici că-mi pasă,
Cu amicii ospetez,
Preşedinte sum la masă,
Fiind c'atunce eu contez.
Niren-Braten, Schweins-Cotlet
Eu numai ce poruncesc,
Un Pfiff Wein şi omelet
Beu, mănânc, dar nu plătesc.

Să cetim acum şi precuvěntarea, care este interesantă ca tip carateristic al celor mai multe de acest fel:

In onoarea si, cât se poate zice d'in partea mea fără vătămarea modestiei, in folosul si distracţiunea publicului cititor aduc şi eu pe altariul naţiunei neşte floricele, sperănd ca toţi autorii dacă nu complimente, cel puţin bună primire, pentru că am cutezat ca un ziar nou fără multă esperienţă, a pune şi floricelele mele in stratul comun a Naţiunei, carea are acum literaţi demni de cel mai distins respect ce şi eu il port in mine; unde a greşit mintea mea doară ăncă nu destul poleită după dorinţa cetitorilor, acolo fac apel la simţirile mele dinlountru, la cugetul meu curat, care mě indemnă a aduce şi eu mica ardere.

Ce are a face măncarea neplătită a d-lui doctorand Petric cu „stratul comun" al naţiunii?

In vremile noastre *Revista Contimporană* (1 Ianuarie 1874) publică o poesie a d-lui Ciru Oeconomu, care sfirşeşte cu următoarea strofă:

Cănta-voi, combăté-voi c'o furîe nebună,
In mâna mea sdrobi-voi şi monstrul si-ai lui pui,
Şi dac'a mele cănturi avè-vor o cunună,
Veni-voi l'ale tale picioare s'o depui.

Ş'ai lui pui? Căntà-voi, combatè-voi, sdrobì-voi, avè-voi? Şi se mai indoieşte d. Ciru Economu, dacă ale sale cânturi armonioase avè-vor o cunună?

Aci, scrutănd abisul imens, fără hotare,
Bravând exilul, moartea, dând suflet la fricoşi,
Scoţênd dintr'a ta harpă mânii vizionare,
Persecutai cu biciul tiranii scrofuloşi.

Tiranii scrofuloşi! — Aceste versuri minunate le dedică d. Ciru Oeconomu lui Victor Hugo şi le incepe cu modestul moto: *ed io anche son pittore.*

Ed io anche son pittore! — —Şi adecă de ce nu, vĕ rog? Victor Hugo şi domnul Ciru Oeconomu! După „tiranii scrofuloşi" toate sunt cu putinţă.

Dar să nu mai continuăm exemplele de acest fel! Când s'ar ivì isolate, când ar formà excepţia, cine şi-ar impune datoria de a le resfoì din literatura zilei! Insĕ ele formează astăzi ăncă majoritatea literaturei noastre poetice, şi in modul cum se produc, ne par

a fi simptomul unui rĕu destul de insemnat pentru a merità o atenţie serioasă.

Suscitatul d. P. G. erà aproape copil, când şi-a publicat „Umbra lui Mihai Viteazul"; asemenea Almanahul din Arad este lucrarea unor juni necopţi; şî dd. Vulcan şi Drăgescu, dacă este să-i judecăm după publicările de până acum, nu pot fi departe de această vîrstă fericită; şi poate autorii celor mai multe poesii ce primejduesc cetirea jurnalelor politice pe la noi, se află in acelaş cas.

Că in acest timp al vieţei lipsa de cugetare matură şi o deşertăciune neinfrênată impinge pe atâţia juni nechiemaţi şi nealeşi a maltratà limba torturând-o in rime şi metruri imposibile, acesta este un fapt general, pentru care nu avem nici un motiv a crede, că junii Români să fie mai mărginiţi sau mai deşerţi, decât junii altor popoare inzestrate cu o literatură. Dar ce nu se va intîlnì la nici un popor cult şi

ce se petrece numai la noi, este necuviinţa, cu care asemenea păcate ale tinereţei, cum ar fi zis reposatul C. Negruzzi, se publică, se impun in literatură şi se primesc de o parte a publicului drept poesie; incorigibila suficienţă, ce o păstrează autorii lor toată viaţa, şi increderea in care se susţin, că au făcut o faptă meritorie pentru literatura ţerii lor, când au sustras atâtea coale de hârtie de la o destinaţie mai firească.

Altundeva societatea este destul de bine organizată pentru a se garantà incontra unor asemenea abnormităţi, respectul pentru public, respectul, in care au ştiut să se ţie jurnalele, şi curagioasa veghere a unei critice neobosite formează la suprafaţa vieţei intelectuale o pătură destul de puternică, pentru a apăsà şi menţine in intunerecul ce li se cuvine, acele producte stricăcioase. La noi insă ele se reslăţesc in toată voia şi ameninţă a falsificà judecata publicului şi a inecà lucrările

cele bune. O sumă de tineri se molipsesc de epidemia literară, işi părăsesc studiile regulate şi se incântă cu laurele eftine ale publicăţii de o zi, şi aşa le este de insemnat numĕrul, incăt astă-zi işi formează unii altora un echo destul de tare pentru a se inşelà intreolaltă asupra meritului producerilor lor. Lucrul a ajuns pănă acolo, incât cine din tinerii nostri este numai incapabil, remâne scriitor pe la tribunale şi prin poliţii, dar cine pe lîngă incapacitate adaugă aroganţa, devine „om de litere", jurnalist, poet, şi indată ce cu o limbă şi o ortografie deplorabilă ştie să rimeze libertate cu dreptate, colegii sei se grăbesc a'i deschide „cu fericlre coloanele" d-lor, a'l patentà drept literat şi „ante-luptător al culturei naţionale".

De aci inainte timpul şi activitatea acestor nefericiţi se pierde cu producerea de maculatură literară, şi o parte a timpului şi activităţii generaţiei june se pierde cu cetirea acestei maculaturi.

Aci e rĕul; din acest punct de vedere partea nesănătoasă in mişcarea literaturei române merită a fi observată, şi poate cetitorul nepărtinitor nu va găsì de prisos, dacă vom mai relevà şi procederea uniformă, tipicul, după care acei scriitori exploatează atenţia tinerimii şi profanează una din cele mai frumoase aspiraţii ale ei.

Drapelul, sub care se introduc aceste deşertaţiuni personale şi crudităţi estetice, este totdeauna Naţiunea şi Libertatea, şi astfel douĕ idei din cele mai inalte au ajuns a fi scara, pe care călcând-o in picioare se urcă oamenii cei mai lipsiţi de or ce merit. Şi atunci numai vezi pe d. Drăgescu făcênd din cacofoniile sale un omagiu „libertăţii şi nedependinţei“, pe d. Petric producênd injosirile sale „ca una mitutică flamura cu devisa simţirilor naţionale“, pe d. Pătărlăgeanu scoţindu'şi musa din faşă pentru a o depune pe altarul naţiunii; şi apoi vin in precuvêntările d-lor, care sunt totdeuuna

lipsite de demnitate, sau prea smerite sau prea arogante (şi nu ştii ce este mai arogant: aroganţa sau smerenia), şi ne explică, ce mare iubire pentru patrie i-a făcut să ne inzestreze literatura cu preoţiosul nume al d-lor! Şi foile noastre publice, *Familia*, *Telegraful*, *Plebeul*, *Poporul*, *Secolul*, *Armonia*, şi cum le mai chiamă, salută cu entusiasm pe „confratele“ cel nou, şi, continuând mistificarea mai departe, indrăsnesc a identificà naţiunea română cu aceste anomalii ale ei şi strigă, că se atacă românismul indată ce se atacă aceste rătăciri bolnăvicioase ale literaturei române.

Cine cunoaşte calibrul unor asemenea poeţi şi jurnalişti, nu se miră de purtarea lor, o găseşte naturală şi — la dreptul vorbind — indiferentă. Nu ar fi insĕ natural, când publicul român ar continuà să'i incuragieze crezênd că astfel incuragiază literatura; şi pe de altă parte ar incetà de a fi indiferent, indată ce am privì la inriu-

rirea, ce o poate aveà asupra tinerimii noastre.

De aceea impotrivirea energică in contra direcţiei false arătate in aceste rânduri ne va părea totdeauna o datorie literară, şi incercarea de a pune o stavilă in contra ei atât prin criticarea producerilor rele cât şi prin relevarea scrierilor mai bune şi de a produce un fel de presiune indestulătoaro a opiniei publice in contră-i, va trebuì să fie repeţită fără obosire şi cu puteri unite, până când va isbutì — presupuind că va isbutì vreodată.

Este dar o parte mai fericită a aceleaş datorii literare, dacă de la privirea rimărilor citate mai sus trecem printr'un contrast cam violent la reamintirea lucrărilor acelora, care in incercările lor, fie cât de restrinse in privinţa sferei de idei, in care se mişcă, arată o natură mai aleasă, simţiri simple, dar neafectate, şi produc in cetitor acea impresie senină, care este adevĕrata binefacere a artelor frumoase.

Din numĕrul lor ne-am propus a vorbì despre d-ra Cugler şi dd. Şerbănescu şi Petrino.

Poesiele d-rei Matilda Cugler (mai târziu d-na Burla*)) sunt publicate in *Convorbirile literare* şi inavuţesc multe numere ale acestei reviste de la prima ei ivire. Ne cerem voie a reamintì cetitorilor câteva din cele mai caracteristice.

Ai plâns şi tu odată?
Eu, zeu, nu pot să cred.
Ah! lacrimi lasă urme
Ce ani intregi se vĕd.

Un ochiu care odată
A plâns de dor şi chin,
Mĕ crede, nu degrabă
Se face ear senin.

Un ce fără de nume
Rĕmâne 'n el ascuns —
Dar' ochii tei sunt limpezi:
Nu pot să cred c'ai plâns.

———

*) Astăzi d-na Poni.

Floarea 'n câmp când veştejeşte,
Alta'n locu-i infloreşte.
Dar in pieptul omenesc
Florile când veştejesc,
Cade roua in zadar —
Alte'n loc nu mai resar.

El a venit spre mine
Şi mâna mi-a luat,
Şi'n ochii lui atuncea
Adânc am căutat.

Dar ce-am vĕzut in dênşii,
Ah! nime n'a aflà,
Căci toat' a mea durere
Şi dorul meu erà.

Ceea ce va fi atras pe toţi cetitorii acestor poesii lirice, este eleganţa limbagiului lor şi, poate, sinceritatea simţirii. Un merit deosebit este precisia, cu care sunt compuse, şi care le fereşte de lungele repetiţii ale aceleiaş idei ce de altminteri se intîlnesc in atâtea poesii ale literaturei noastre. Pe de altă parte nu este de tăgăduit, că din poesiile d-rei Cugler apare o inriurire predomnitoare a lui Heine şi a lui Le-

nau; dar in fine: avem cel puţin a face cu inriurirea lui Heine şi lui Lenau.

Intre cele mai plăcute produceri ale literaturei române sunt şi vor remâne poesiile d-lui Şerbănescu. De la cele d'intâi incercări a le d-lui Bolintineanu, care se deosebeau prin aceeaş insuşire, nu cunoaştem poesii, a căror limbă să fi produs auzului aceeaş plăcere, ca poesiile citatului autor. Intr'o literatură, unde limba poetică este deja formată, meritul aparent al unei versificaţii elegante consistă adesea numai in reproducerea credincioasă a formelor de stil obicĭnuite de autorii recunoscuţi, şi in Franţa şi in Germania se găsesc rar poeţi incepĕtori, a căror versuri să fie mai mult decât o imitare palidă a lui Musset şi a lui Heine. La noi insĕ, unde in toate ramurile literare stilul caută âncă a se formà şi este âncă foarte crud, farmecul limbei intr'o poesie remâne un merit adevĕrat şi primitiv.

LACRIMA

Ah! in ochiul tĕu cel negru ca o noapte fără lună
Eu o lacrim' am zărit,
Şi pe geana ta cea bună
Lunecând, ea s'a oprit.

Ce 'nsemnà, copila jună ca şi o simţire nouă,
Acel ud mărgăritar,
Acel grăunte de rouă,
Semnul dorului amar?

Lacrima-i o poesie ce se scrie in tăcere
La tulpina unui dor:
Bĕtrân — lacrima-i durere,
June — lacrima-i amor.

Tu ce jună eşti ca raza ce in faptul zilei luce,
Nu'mi mai spune al teu dor:
Lacrima din ochiu'ţi dulce
E un gingaş trădător.

Un nor vine să'mi ascunză
A vieţii mele stea . . .
Vêutul tremură in frunză,
Ş'amoru'n inima mea!

Negrul nor eată păşeşte
Cătr' a vieţii mele stea.
Vêntu 'n frunză greu mugeşte,
Ş'amoru 'n inima mea!

Norul duşman creşte, creşte
Ş'acopere draga'mi stea...
Frunza 'n vênt se risipeşte,
Moare'n dor inima mea!

In anul 1870 s'a publicat la Cernăuţi *Lumine şi Umbre*, o culegere din poesiile d-lui Petrino. Pintre multe prea de mijloc, despre care credem că ar fi fost mai bine să remână nepublicate, intîlnim şi poesii adevĕrate; mai ales din „florile de mormĕnt" vorbeşte o simţire adîncă şi bine exprimată. Câte-va exemple:

Că te iubesc, că te iubesc,
Ştiu toţi ce 'n cale mĕ 'ntîlnesc,
Ştiu cei ce m'au vĕzut plângênd
Şi cei ce m'au vĕzut rizênd.
Căci risul ca şi plânsul meu
Nasc numai diu cuvêntul teu,
Şi risul lumea mi'l impune,
Când plânsu-mi despre tine spune.
Incât toţi cei ce au iubit
Şi de amor au suferit,
Ei ştiu, de-abia ce mĕ zăresc:
Că te iubesc, că te iubesc!

Pe furiş dă'mi o guriţă,
Jur că nime nu va şti:
Fâlfăind a ta rochiţă
Nime n'o va auzi.
De va fi uşa inchisă,
Pe fereastră vei sări;
Dragostea când e decisă,
Ea intrare'şi va găsi.
Intr'o taină a pus cerul
Tot ce-i mai dumnezeesc:
Fericirea şi misterul
In amor se infrăţesc.
Steaua care nu se vede,
Nu 'ncetează a fi stea;
Omul in zeire crede,
Crede, făr' de-a o vedea.
Căci ce-i tainic pentru lume
Este mult mai răpitor;
Sărutarea făr' de nume
Poartă numele — *amor*.
Pe furiş dar or ce bine
De pe buza-ţi aş sorbì.
Să 'nchizi ochii lângă mine,
Şi-atunci — taină tot va fi!

Ne a părut insĕ, că tristeţea pentru nefericirea, de care ne spune poetul că a fost lovit prin moartea soţiei sale, este o coardă prea intrebuinţată, aşa incât se apropie de monotonie. Observarea noastră va avea

mai multă putere,da că o vom insoţì de sfatul, ce'l dă Goethe poeţilor tineri: „Intrebaţi-vě la or-ce poesie, dacă cuprinde o simţire ce aţi avut-o in adevěr in viaţa voastră, şi dacă această simţire *v'a inaintat intru ceva.* Nu sunteţi inaintaţi, dacă nu faceţi decât a jelì o iubită ce aţi perdut-o prin despărţire, necredinţă sau moarte. Aceasta nu e niciodată bine, or cât de mult talent aţi jertfi pentru asemenea poesii. Ţineţi-vě de progresul vieţei şi examinaţi-vě când se presintă ocasia: atunci se vede indată, dacă aveţi viaţă, şi mai târziu, dacă aţi avut-o".

In privinţa limbei am insemnat câteva cuvinte, ce nu ne par ingăduite in o poesie serioasă *(electrizată, constatată, etc.)*, multe expresii injosite,

Insfîrşit azi încă odată
Calcă 'n tine-al meu picior,
Bucovină, adorată. etc.,

abus de cuvěntul *sbîrcit* şi infine in-

trebuințarea multor elisiuni greșite *(zidur'le, valur'le, etc).*

In alte privințe suntem siliți a protestà in contra exagerărilor bolnăvicioase ale fantasiei d-lui Petrino. O poesie ca aceasta:

In mormênt ah, mult e rece,
Mult e trist și 'ngrozitor!
Dar' din viața carea trece,
Acolo trebui să plece
Or și care muritor!
Pe gurița ce o dată
De iubire infocată
Mii de sărutări primea,
Suge-un vierme hrana sa.
Deci mi-e groază când gîndesc,
Că in sinul pămêntesc
Inimile putrezesc,

nu este de publicat. Arta e senină, trebue să rĕmâe senină, chiar când exprimă desperarea; și o desperare ce nu se poate deslipì de cugetări așa de intunecate, e semnul unei mari nefericiri private, dar nu ocasia unei con-

cepţii poetice. Să nu uităm antichitatea binecuvêntată! Moartea, care după simţul corupt al simbolizării creştine se infăţişează de moderni sub forma unui schelet hidos, era in fantasia greacă şi romană un geniu frumos cu facla intoarsă.

II

PROSA

ODOBESCU, STRAT, SLAVICI, XENOPOL, BURLA, VARGOLICI, I. NEGRUZZI, PANU, LAMBRIOR, P. P. CARP, T. ROSETTI.

A fi regisorul unui teatru trebue să fie un lucru foarte plăcut. Te increzi in convenţia tăcută incheiată intre tine şi public, din partea ta de a'l amăgi, din partea lui de a se lăsa să fie amăgit, şi conduci cu mână sigură ilusia spectatorilor. Iţi trebue un Rege, arunci pe umerii unui actor o mantie cusută cu codiţe de iepure alb, êi pui o coroană pe cap şi un sceptru in mână, şi ilusia este gata. Vreai un ministru, iai alt actor, êi coşi pe frac o stea de edcoraţie in locul inimei şi'l pui să facă

gesturi cam inţepenite. Se cer doftori, magistraţi, academici, profesori (se inţelege: in comedii), iai câţi-va figuranţi, le pui o perucă mare pe cap şi ochelari pe nas, ii imbraci in talare negre, in fracuri cusute cu verde sau in fracuri descusute, şi ţi-ai indeplinit scopul.

Cu vremea, spun cei ce cunosc meseria, regisorul ajunge a fi foarte pĕtruns de insemnătatea lui şi crede, că el este causa de căpetenie pentru succesul unei piese. Insuş cuprinsul şi spiritul piesei êi pare lucru de a doua mână, pentru dênsul or-ce dramă nu e de cât un balet.

Regisorul este de rîs cu această inchipuire a lui. Dar când o parte mare a unei societăţi ar impărtăşi acest ridicul, şi ăncă in intrebările cele mai reale ale vieţei publice?

Intreabă pe cineva de progresul culturei literare şi artistice la noi: iţi va cità cifrele din Statistică, atâtea şcoli

de „bele-arte“, atâtea conservatorii de musică, atâtea jurnale, atâtea „exposiţii ale artiştilor in viaţă“ etc. Dar dacă este o ţară menită a duce conclusiile odicĭnuite ale Statisticei *ad absurdum*, este a noastră. Mai toate acele cifre nu sunt interesante decât prin curagiul de a fi aşezate in rubricele, unde le vedem, şi noue zecimi din „progresul“ nostru se intemeiază pe delictul prevĕzut de art. 208 al codicelui penal, care pedepseşte usurparea de titluri ce nu se cuvin. Singura realitate in toate aceste o au tablele cu inscripţiile cele pompoase, pe care publicul are uneori naivitatea de a le luà in serios.

De aci se explică starea cea haslie a opiniei publice in România.

Pentru ce d. X. este invĕţat? Pentru că e profesor la Universitate.— O stare mai sănătoasă ar cere, ca acest domn să fie profesor la Universitate, numai fiindcă este invĕţat. Căci dacă nu este invĕţat, atunci forma goală a

infăţişerii sale publice nu'l inalţă, ci'l face mai ântâi de ris şi apoi primejdios.

Pentru ce d. Y. este om politic? Fiindcă e redactorul a câtor-va coli de hârtie, ce se publică in intervaluri regulate. — O stare mai solidă ar cere, ca numai aceia să publice jurnale, care sunt oameni politici.

Şi aşa mai departe.

Opinia, ce o vedem astfel predominînd in judecarea lucrurilor in fiinţă, o intîlnim fireşte şì in privinţa lucruriior de infiinţat. Ne lipseşte activitatea ştienţifică, cercetări originale in toate ramurile ştinţei sau nu există de loc, sau sunt prea puţine şi prea puţin indestulătoare. Dar indeplinirea acestei lipse nu se poate improvisà sau luà in intreprisă de comisii guvernamentale; din contră toate mijloacele, de care dispunem, trebuesc deocamdată concentrate la un invĕţământ mai elementar; şcoale mai multe şi mai bune, profesori din ce in ce mai puţin ignoranţi, incetul cu incetul gustul ştiin-

ţei deşteptat in tinerime, şi apoi speranţa, că peste câteva generaţii va incepe şi o mică activitate ştienţifică originală in mijlocul nostru.—Nu aşa au gîndit „anteluptătorii“ noştri de progres grabnic, naţionaliştii zeloşi cu privilegiul exclusiv al focului patriotic: intr'o dimineaţă guvernul a decretat şi a promulgat in *Monitorul Oficial* cultura Romăniei prin Societatea Academică din Bncureşti, a patentat 21 de invĕţaţi, impărţiţi in 3 catogorii: categoria istoricilor, categoria filologilor şi categoria fisicilor. Dar cei mai mulţi membri ai acestui înalt Institut se ţin de o a patra categorie, pe care politeţa ne opreşte a o numì.

Nu avem activitate literară, şi, lucru caracteristic: romanuri şi novele nu se scriu de loc, toate se traduc. Chiar poesiele păreau a fi dispărut, Alexandi era isolat, prosa in cea mai deplorabilă stare. Cu incetul se va schimbà şi aceasta; şi mai ântâi ceva linişte politică, dacă ne o va ingăduì

soarta; apoi indreptare materială, cu aceasta — după câteva generaţii — şi deşteptarea gustului pentru produceri estetice. Vor venì atunci oameni, care să simtă puternic şi să'şi exprime frumos ceea ce au simţit, şi alţii, care să gîndească bine şi să'şi exprime simplu ceea ce au gîndit. — Nu aşa crede majoritatea publicului nostru; un representant al ei, intr'un discurs ţinut sub aplausele „Asociaţiunii Transilvane pentru cultura poporului român" a cerut de urgenţă o istorie a literaturei române, *Panteonul*, in care să se venereze dejà eroii spiritului nostru, şi pe de altă parte, cu o incântătoare consonanţă de idei, guvernul român a recunoscut gravitatea trebuinţei şi — pe când cele mai multe sate nu au de unde să inveţe a cetì şi a scrie — a deschis la Univesitate catedra de istoria literaturei române.

Toţi cunoaştem importanţa teatrului pentru un popor, toţi ştim asemenea, că ne lipseşte acest eiement de cul-

tură. Vom traduce dar dramele eminente din alte literaturi, vom incuragià inceputurile noastre cele bune, dacă le avem, vom descuragià pe cele rele şi ne vom interesà, la timp oportun, a formà actori adevěraţi.... zeci şi zeci de ani vor trece inainte de a se puteà compune o singură trupă de actori, care să merite acest nume.—Dar de la Pesta ne-a venit o provocare măreaţă, subscrisă de bărbaţi celebri, insufleţită prin adunări numeroase, condusă de un comitet al naţiunii: este vorba de a strînge banii pentru ca mai ântâi de toate să zidim casele teatrului. De aci incolo lucrurile vor merge repede şi bine: zidurile să le avem, dramele vor veni. [1])

---

1) *Familia* din Pesta publică (1872) in contra celor zise mai sus următoarea rectificare:

„Trebue să protestăm in contra acestor şire din urmă. Nu esiste nici o provocare a comitetului pentru fond de teatru, prin care acesta ar fi făcut apel d'a contribui, ca mai nainte de toate să zidim casele teatrulùi. Ast-fel de provocare nici s'a putut face, căci scopul societăţii este numai d'a crea

In contrastul arătat până aci se cuprinde cea mai lămurită explicare a direcţiei nouě in osebire de cea veche. Direcţia veche a bărbaţilor noştri publici este mai mult indreptată spre fermele din afară; direcţia nouă şi juna caută mai ântâi de toate fundamentul din lăuntru, şi unde nu 'l are şi până

un fond, „din care cu timpul să fie posibil infiinţarea unui teatru naţional român". (§ 1. din Statute). Va să zică, este vorba numai d'a aduna bani. Cum se va infiinţa apoi cu timpul acel teatru: forma-se-va ântâi un repertor şi o trupă de actori şi apoi zidise-va un teatru şi unde? — sunt cestiuni, la care va respunde acea adunare generală, care (§ 21) se va convoca anume spre acest scop atunci când vor fi bani".

Familia, in această rectificare, ne citează §§ 1 şi 21 din statutele Societăţii constituite cu scop de a infiinţă „un fond pentru teatrul naţional român". Dar critica noastră a avut in vedere idea incepĕtoare şi a citat „provocarea" Comitetului, adecă „apelul către publicul român" făcut la Pesta in 7 Aprilie 1870 din partea d-lui „Preşedinte" dr. Iosif Hodoş, a d-lui „Secretar" Iosif Vulcanu şi a d-lor membri ai „Comitetului" V. Babeş, P. Mihalyi şi A. Mocioni. In acest apel se publică „programul preparativ la infiinţarea unui fond pentru teatru naţional român" votat de „inteliginţa română din Buda-Pesta" şi se zice intre altele:

când ăncă nu'l are, despreţueşte forma din afară ca neadevĕrată şi nedemnă.

După această explicare introductivă ne vom incercà a urmări mai deaproape aspirările celei din urmă, şi fiindcă vorbim aici de literarură prosaică, vom impărţi cercetarea noastră, după cele două specii a le ei, in cercetarea ştienţifică şi in cea estetică sau cel puţin stilistică.

„Nu este aici vorba despre posibilitatea unei realizări grabnice, peutru care şi alte naţiuni au avut trebuinţă de mai mulţi ani, ci scopul şi intenţiunea noastră este numai de a infiinţa cu incetul un fond, din care mai târziu naţiuuea să poată inălţa un templu al Thaliei române".

Nedeprinşi cu metafore poetice in programe pentru strîngere de bani, noi am crezut că „templul Thaliei române", are să fie in adevĕr un edificiu pentru teatru.

Dacă insĕ, precum ne observă *Familia*, acel templu nu vrea să zică numai decât un templu, ci poate insemnà şi un repertoriu şi o trupă de actori, şi dacă această interpretare este autentică (?), atunci, mulţumindu'i pentru observarea făcută, ne grăbim a rectificà interpretarea noastră şi, pĕstrând cu toate aceste critica in inţelesul ei propriu, schimbăm proposiţia citată in următorul mod:

„Dar de la Pesta ne-a venit o provocare măreaţă, „subscrisă de bărbaţi celebri, insufleţită prin adu-

Reproduceri din chiar operile autorilor, precum le-am făcut in studiul asupra poesiei, nu pot aveà loc aici: intinderea lucrărilor prosaice se impotriveşte la aceasta. Trebue să ne mărginim a cità numai titlul scrierilor şi a scoate la iveală elementele comune, care le impreunează in una şi aceeaş direcţie.

„nări numeroase, condusă de un Comitet al na-„ţiunii: este vorba că mai ântâi de toate să alcă-„tuim o societate, să'i alegem Comitete, să'i facem „statute şi se strîngem banii pentru infiinţarea „unui fond teatral. De aci incolo lucrurile vor „merge repede şi bine: Societatea, Comitetul, Sta-„tutele, poate şi banii ii vom aveà, dramele vor „venì".

Căci ceea ce ne lipseşte mai ântâi de toate sunt dramele; aceste insĕ nu se infiinţează nici prin Comitete, nici prin statute, nici prin bani, şi cu teatrul din Ungaria are să se intîmple in mic ceea ce s'a intîmplat cu Societate Academică din Bucureşti in mai mare. Acolo era vorba să se inalţe un „templu" al Minevrei române: Zappa a dat banii, Guvernul a numit membrii, Universitatea a dat localul — lipseşte numai Minerva.

Dar ce e de făcut! Aşa sunt zeiţele antice, cam toate capriţioase; şi dintre toate, cele mai capriţioase se zice că sunt tocmai Minerva şi Thalia.

La această notă, scrisă in 1874, e interesantă

A

Ca representanţi ai direcţiei noue in privinţa ştienţifică privim pe dd. A. Odobescu (*Cercetări archeologice*, disertaţii publicate in *Revista Română*, 1861: despre cântecele poporane, poeţii Văcăreşti, satira romană, etc.), Strat (*Economia politică*, 1870), Slavici, Burla,

---

să adăogăm astăzi o inştiinţare despre soarta acelui „fond de teatru", după vr'o 16 ani. In ***Tribuna*** de la 7 Sept. 1889 găsim următoarea corespondenţă din Banat:

„Societatea pentru adunarea unui fond, din care ar fi să construim şi să intreţinem un teatru românesc dincoace de Carpaţi, işi ţine in fiecare an regulat adunarea generală. Resultatul este când mai bun, când mai slab, după imprejurări. De mai mulţi ani incoace, primirea ce se face societăţii nu se prea poate numì din cele mai insufleţite. Toată reuşita adunărilor generale se mărgineşte la partea aşa numită socială: banchet, bal, câte o producţiune teatrală, escursiuni etc.

„Să o spunem curat in public ceea ce mereu ni-o spunem unul altuia: ***Nu ne putem insufleţi pentru o idee, care deocamdată ni se pare nerealisabilă.***

„Astăzi, când avem atâtea neajunsuri de inlăturat, atâtea instituţiuni de folos practic urgent de intreţinut şi de creat, mi se pare o greşală economică, o idee eronată, ca se aducem jertfe mate-

Xenopol, P. P. Carp, Vârgolici, Panu, Lambrior, T. Rosetti (scrierile acestor din urmă publicate in *Convorbiri*).

Caracterizarea acestor autori să o incepem insĕ cu o reservă, fără de care observările noastre ar păreà exagerate. Nici una din scrierile sus citate, privite din punctul de vedere al ştiinţei generale, nu este de vre o insemnătate extraordinară: nici o creaţie nouă, nici o suflare de acea puternică originalitate,

---

riale pentru o instituţiune — in sine foarte măreaţă —, dar de care âncă mulţi ani putem şi trebue să ne lipsim.

„Fiindcă nu se poate, ca publicului mereu să-'i ceri, fără a-'i da or cât de puţin in schimb, mai anii trecuţi s'a hotărît a se da din venitul capitalului un premiu pentru vre-o piesă teatrală sau a se premia cutare societate de diletanţi. Eată o idee practică, potrivită de a mai incălzì inimile pentru fondul teatral. Dar la idee a rĕmas. In public n'a mai transpirat nimic despre realisare. Noi aşa ştim că statutele sunt astfel de nenorocit compuse, că nu permit nici cea mai mică abatere de la marea idee de a zidì un teatru. Ast-fel nu ne rĕmâne de cât in fie-care an a da, mereu a da şi a trimite paralele acolo, „de unde nu este intoarcerea".

Cum remâne cu vechia rectificare a „Familiei"?

care de pe inălţimea culturei secolului impreunează elementele date spre o nouă combinare sau află in intuiţie primitivă un adevĕr până atunci nepĕtruns de inţelegerea omenească; nimic din toate aceste nu se află in scrierile române de pân'acum, şi nici nu se poate aflà deocamdată. Căci o desvoltare aşa de inaltă a lucrării ştienţifice presupune alte pături de cultură din trecut, prin care să i se fi format pămêntul roditor pentru hrana şi creşterea ei.

DD. Odobescu, Lambrior, Strat şi ceilaţi sunt dar representaţi ai literaturei noastre ştienţifice numai in marginile restrînse, in care o asemenea activitate a fost cu putinţă pe treapta de cultură, pe care ne aflăm. Dar in aceste margini scrierile lor, in deosebire de celelate analoage din literatura noastră, se razimă pe fundamente solide şi sunt insemnate prin douĕ insuşiri bune ale autorilor: cunoştinţa ce o au despre starea ştiinţei de astăzi in

privinţa materiei de care se ocupă, şi sinceritatea, cu care spun resultatul cercetărilor lor.

Căci la noi, care suntem vecini cu o cultură superioară, or ce intrebare de ştiinţă este mai ântâi de toate o intrebare de conştiinţă, şi conştiinţa ne impune aici două datorii: ântâi, să studiem materia, despre care scriem, intratât incât nici unul din principiile fundamentale, la care a ajuns, Europa cultă, să nu ne fi rĕmas ascuns, aşa dar să ne aflăm la nivelul culturei in acea privinţă sau, cu o expresie franceză, să fim *in curentul* ei. Cetiţi disertaţia d-lui Odobescu despre cântecele poporane, sau articolele filologice ale d-lui Burla, sau criticele d-lui Carp, etc., indată veţi simţì siguranţa fundamentului, pe care autorul işi ridică clădirea sa fie cât de mică, şi folosul ce'l puteţi trage din cetirea unei lucrări, care resumă in sine resultatul progresului ştiinţei in acea materie. Şi acest folos este mare chiar

atunci, când opinia autorului este greşită; căci şi in acest cas ea are lîngă sine propriul sĕu corectiv, arătând isvoarele de unde a provenit.

A doua datorie de conştiinţa este: să avem destulă iubire de adevĕr pentru a spune cu sinceritate ceea ce am aflat, in bine sau in rĕu. Introducerea d-lui Strat la Economia politică, studiul d-lui Slavici asupza Maghiarilor, al d-lui T. Rosetti in contra lipsei noastre de progres real, criticele d-lui Panu in contra părţilor fantastice din Istoria de altminteri interesantă a d-lui Hăsdeu, etc., ne dau asemenea exemple de sinceritate şi nepărtinire şi ne fac impresia mulţămitoare a unei fapte oneste şi bărbăteşti.

Cele douĕ insuşiri, despre care vorbirăm acum, se găsesc in mii de cărţi germane, englezeşti şi franceze, sunt chiar regula autorilor ştienţifici in ţerile Europei culte. La noi insĕ sunt excepţie, şi o excepţie aşa de rară, incât ele singure au fost in stare a

marcà o adevĕrată direcţie nouă, in opoşiţie cu cea obicinuită pănă acum. Meritul autorilor de care ne ocupăm, este dar cu atât mai mare, cu cât ei işi pĕstrează acele insuşiri neapărate in mijlocul unei vieţi publice, in care cel d'intâi titlu pentru pretenţii nemĕsurate pare a fi lipsa de cunoştinţă de causă şi cea d'intâi misiune amăgirea opiniei publice.

Această calificare a vieţei noastre de pănă acum nu este exagerată, toţi cei cu experienţă şi cu bună credinţă o recunosc, şi dacă in rîndurile următoare ne incercăm a mai aduce un şir de dovezi pentru a o intărì, o facem din increderea, că prin chiar aceasta se va inţelege cu atât mai lămurit, in ce consistă insemnătatea direcţiei celei nouĕ, ca una ce s'a produs mai ântâi din trebuinţa instinctivă de a ne scăpa de pe povîrnişul, pe care ne-au lăsat anteluptătorii cei vechi.

Tinerimea de astăzi, de la care atêrnă indreptarea in viitor, trebue să

inţeleagă odată, unde este adevĕrul şi unde este eroarea in această luptă de idei; inaintea ei trebue dar susţinut şi terminat acel proces de curăţire; inaintea ei trebue dovedită acusarea ce am adus-o in contra celor mai mulţi din publiciştii noştri literari şi ştienţifici, acusarea lipsei de conştiinţă atât in privirea cunoştinţei de causă, cât şi in privirea voinţei de a spune adevĕrul in chestiile de care se ocupă. Vom revenì dar la dovedirea acusării printr'un nou şir de exemple, care in impreunarea lor sperăm că vor face o impresie destul de adâncă asupra ori cării inteligenţe ne stricate.

Incepem cu acele grade de neştiinţă, care prin mărimea lor faţă cu datoria posiţiei şi cu pretenţia autorului constitue o adevĕrată lipsă de conştiinţă. Nu vom vorbì de acel inalt funcţionar al mlnisterului instrucţiunii publice, care propunea reforma metoadelor invĕţământului primar şi care, auzind de la noi numele de Pestalozzi, ne intrebà

cine este? Nici de acel director de gimnasiu, care la provorarea ministerului de a face o programă pentru invĕţămêntul clasic, adunà din cataloage nume de autori latini şi propunea prin adresă oficială lectura poemei lui Ovid *Ars amandi* pentru clasa a V-a gimnasială. Vom cità numai exemple, a căror controlare să fie destul de uşoară pentru a se puteà face de or cine va voì-

Cel d'întâi exemplu il găsim earăş in *Societatea Academică din Bucureşti.* [1]).

1) Cetitorul nu ne va lua in nume de reu, dacă ne ocupăm aşa des de acest Institut: căci majoritatea membrilor sei se compune tocmai din anteluptătorii cei mai recunoscuţi ai noştri, iar rangul ce'l ocupă in ochii mulţimii, a atras atenţia publicului asupra lucrărilor lui, şi astfel critica noastră indreptându-se in contra unui obiect mai cunoscut, oarecum in contra unui model de cristalizare neregulată, va cuprinde mai sigur in sine elementele pentru judecarea chestiei. In fine să nu uităm, că *Gazeta Transilvaniei* (6 Aug. 1869) aşteaptă de la Societatea Academică „cu mare sete urzirea grandeţei romane antice".

Această academie a ştiinţelor, pe lîngă alte misii, se crede mai ântâi de toate menită a stabilì şi promulgà regulele pentru limba şi scrierea română şi a susţine unitatea naţională in această privinţă. După opinia noastră, acea incredere este esenţial ilusorie. Dar să zicem că este intemeiată. Ce fac atunci membrii academiei pentru a corespunde misiei ce inşii şi-o atribuesc? —Intrebările limbistice şi ortografice se hotăresc in acel areopag al ştiinţei prin votare: se ridică mâna pentru sau contra unei propuneri, şi majoritatea părerilor hotăreşte. E dar lucru firesc să ne intrebăm, dacă majoritatea e competentă pentru această hotărire. Toţi membrii votanţi ai Academiei s'au pus oare să studieze limbistica? Sunt „in curentul“ ideilor europene in această privinţă? Bopp, Dietz, Renan, Max Müller, etc., le sunt familiari? Pentru cei ce cunosc membrii şi lucrările Societăţii Academice, respunsul este neindoios. O minoritate de specialişti se

află acolo, marea majoritate votează fără a'şi da osteneala ca să'şi dobîndească ştiinţa trebuincioasă pentru votul ce'l dau şi pentru locul ce'l ocupă.

Chiemarea naturală a acestei Academii erà de a adunà tesaurul limbei române aşa cum a vorbit-o şi cum o vorbeşte poporul in toate provinciile locuite de Români — lucrare foarte insemnată, pentru care numirea membrilor din deosebite ţeri era nemerită şi pe care membrii inşii, cu bună plecare şi silinţă, ar fi putut-o indeplinì. In locul acestei simple lucrări de culegere credincioasă, academicii şi-au arogat autoritatea de a pronunţà, cum ar trebuì să fie limbaşi scrierea 'şi au inceput a torturà ortografia şi cuvêntarea, dând sentinţe in privinţa fonetismului şi a etimologismului, in privinţa „corupţiunii eufonice“ şi radicalismului in derivare. Dar dacă majoritatea membrilor Academiei erau in stare a face serviciul modest insĕ foarte important al unor culegĕtori de· cu-

vinte, le lipseşte or ce competenţă de a se pronunţà in materii controversate ale ştiinţei filologice şi de a prescrie naţiunii lor, cum să vorbească şi cum să scrie, şi dacă totuş in asemenea chestii işi ridică mânele pentru *da* sau *nu*, dovedesc lipsă de conştiinţă. Ce să ne mirăm de cei obscuri, când insuş d. Cipariu, de altminteri un representant eminent al etimologismului intre Români, respunzênd in *Archivul* sĕu filologic la nişte objecţii limbistice ce'i făcusem in academie, afirmă că nu cunoaşte scrierile limbistice ale lui Max Müller şi după atâta timp nu căutase ĕncă a le cunoaşte. Dacă d. Cipariu, eacă tot ce putem respunde la aceasta, nu cunoaşte pe Max Müller, paguba nu este a lui Max Müller.

Un alt academic, d. Bariţ, vorbind in *Transilvania* (15 Aprilie 1872) despre dicţionarul şi glosarul Societăţii Academice Române, adaogă căte-va observări la adresa *Columnei lui Tra-*

ian şi a *Convorbirilor*. Extragem pe cele din urmă:

Oamenii serioşi n'au aflat demne de atenţiunea lor criticele eşite in Iaşi, care presupun că filologii români, dacâ voiesc a studia, vorbì şi scrie bine limba românească, au se inveţe mai întâi toate limbele Asiei, antice şi moderne, să călătorească până pe sub muntele Himalaya precum fac unii literaţi maghiari, in interesul limbei lor, şi numai după aceea să se apuce de gramatică şi de dicţionar. Limba elină are expresiunea ***Morosophos***, care in limba noatră şi in alte limbi mai mult analitice decât sintetice nu se poate traduce cu o singură expresiune. Nu ar fi vre un lucru plăcut când unii literaţi de ai noştri ar da românilor ocasiune de a se folosi de această expresiune in limba lor. Acela care voeşte să critice cu bun resultat pentru limba şi literatura noastră, trebue să lase ori ce jucărie la o parte, să se şi ferească de ori ce pedanterie.

Această critică pare a fi indreptată in contra articolelor d-lui Burla, care, arătând erorile filologice ale d-lui Cipariu, dovedeşte prin chiar acest exemplu importanţa neapărată a studiului sanscrit pentru filologia modernă. Acum ce vrea d. Bariş? D-sa găseşte nemerit ca *filologii*, care vor să *studieze*

limba lor, să *nu* inveţe limba sanscrită? şi găseşte lucru de ris, când d. Burla pretinde că după starea ştiinţei limbistice de astăzi aflarea legilor variaţiei, analogiei şi eufoniei unei limbi este cu neputinţă fără studiul filologiei comparate? Dar d. Bariţ pe ce studii se intemeiază pentru a susţineà aceasta in contra d-lui Burla? De unde işi scoate autoritatea de a negà valoarea neapărată a studiului sanscrit? In Europa cultă de astăzi nu există un singur filolog, care să indrăsnească a se numì ast-fel şi a se ocupà de legile vre unei limbi, când nu posede acel studiu comparativ; şi oposiţia ce d. academic o face in contra filologiei sanscrite, este o dovadă mai mult... pentru ceea ce voim să dovedim cu aceste exemple.

Dar să citàm un alt cas dintr'o sferă cu totul deosebită. Este obicei cunoscut al guvernelor noastre de a se ocupà de lucrări de prisos, neingrijind pe cele trebuincioase. Nu ne vom mirà

dar, vĕzênd şi pe actuala administraţie a instrucţiunii publice bîntuită de grijile ortografiei şi limbei române, care nu sunt de competenţa ei. Dar ce este de mirat, e modul cum a incercat să se uşureze de aceste griji. Uitând, că Societatea Academică a publicat odată regulele ortografice ale limbei, sau nevoind a le ţineà in samă, consiliui permanent al instr. publice cu ministrul in frunte publică un nou regulament pentru indreptarea limbei, şi scrierii române. Acest act literar este născut in şedinţa consiliului din 28 Octomvrie 1871 şi se caracterisează in ortografia şi spiritul lui prin următoarea citaţie:

Avênd in vedere diversitatea orthographielor que se observă in limba scrisă şi typărită inquât nu numai fie-quare carte, ci şi fie-quare individ 'şi are ortographia sa particulară;

Considerând greutatea que intimpină din aquéstă confusiune, atât scolari quât şi chiar publicul maturŭ, neavênd o regulă de quare să se ţină;

Consiliulŭ permaninte, sub preşedinţa d-lui Ministru al cultelor şi instrucţiunii publice, in dorinţa de a face să dispară aquésta anarâhie orthogra-

phică şi ajjunge la o uniformitate în modulŭ de a scrie şi a ceti etc. etc., decide:

MODIFICAREA UNORU FORME ALE DICERILOR

Substantivele derivate de a treia declinaţiune latine, facŭ nominativulŭ in limba română qua ablativulŭ in cea latină, precum: *professore, revisore, pontifice, carnifice*, ş. c. l.

Adiectivele participiale, derivate de la a 2-a şi a 3-a conjugare latină, facŭ după regula precedinte, nominativulŭ qua ablativulŭ latinŭ; dar după analogie se scriŭ şi se pronunţă *inte* prequum: *presinte, absinte, putinte, existinte, dependinte, descendinte*, ş. c. l. Asemenea se scriŭ şi se pronunţă şi substantivele formate din acele adiective participiale, prequm: *presinţă, absinţă, existinţă*, ş. c. l. Aceste regule orthographice se vor introduce in scoále in mod obligatoriŭ, atât in cărţile didactice şi in ocupaţiunile scripturistice ale scolarilor, quăt şi in corespondinţa corpului didacticŭ cu autorităţile instrucţiunii publice şi vor servi de normă generală.

Pretenţia regulamentului este dar de a hotări intrebările controversate ale limbei şi ortografiei române pe cale administrativă, şi de a impune hotărirea sa tuturor scolarilor şi profesorilor filologi, a căror chiemare este in

parte de a ăusţineà tocmai acea controversă ştienţifică. Subscrişi sunt miniştrul Chr. Tell, membrii consiliului A. Orescu, Aron Florian, G. Zalomit, A. Marin şi D. Petrescu. Cine sunt aceşti domni? D. Christache Tell e general, d. Orescu architect, d. Aaron istoric, d. Zalomit profesor de filosofie (pentru a nu zice filosof), d. Marin fisic şi d. Petrescu matematic. Nici unul din dumnealor nu este limbist. Dar atunci de unde işi aroagă dreptul de a impune opiniile d-lor nemistuite asupra scrierii şi limbei ca regule obligatorii scoalelor române? Cum generalul Tell, arhitectul Orescu, fisicul Marin, şi ceilalţi vor să ordoane filologilor Laurianu, Maxim, Circa, Burla, Lambrior, etc. profesori specialişti in aceastā materie, ca să'şi părăsească scrierea lor de păn'acum şi să primească pe aceea a consiliului permanent? Nemţii au un proverb de batjocură: Cui i-a dat Dumnezeu un post, i-a dat şi mintea trebuincioasă pentru

el. Nu cumva domnii de la consiliu au luat acest proverb in serios?

Trecem acum la o altă ordine de idei. A nu cunoaşte lucrul, de care vorbeşti, este un grad mic de greşală in comparare cu deprinderea, de a ascunde adevĕrul, de a respândì cu intenţie ştiri falşe şi de a nu le rectificà nici odată. Acesta insĕ este viţiul caracteristic al publicităţii, in special al jurnalisticei române, şi de aceea presa noastră cu cele mai rare excepţii, de şi toţi „anteluptătorii“ contribuesc la conducerea ei, a ajuns a'şi pierde din valoare şi a devenit un obiect de desgust pentru mulţi oameni cu minte.

Un exemplu destul de tare, şi cu el incepem dovedirea acusării, este strigătul de „cosmopolitism!“ prin care de câţiva ani incoace presa română, nu cea de rînd, s'a obicĭnuit a combate juna direcţie din Iaşi. Atacul s'a incercat ântâi intr'un discurs solemn rostit la 1869 in Societatea Academică

din Bucureşti de către d. Bariţ, care cu claritatea şi mai ales sinceritatea limbagiului, pentru care este renumit, s'a pronunţat in contra direcţiei noastre „cosmopolite“. D. Misail, *par nobile fratrum*, l-a secundat indată pe calea jurnalistică, aplicându-ne cu acea ocasie toată eleganţa stilului d-sale. De aci incolo *Columna lui Traian*, *Trompeta Carpaţilor*, *Federaţiunea*, *Uniunea liberală*, *Revista contimporană*, etc., s'au grăbit care de care a'şi pune cunoscuta gingăşie şi bună cuviinţă a limbagiului d-lor in serviciul sfintei cruciade in contra cosmopolitismului, pe care jurnalul *Prahova* il numeşte in ultimul rînd o „immondicitate“.

Foarte bine! Păcat numai că tot strigătul acesta e o mistificare a opiniei publice. Adevĕrul este, că poate in Romània intreagă, dar de sigur cel puţin in Junimea din Iaşi, nu există cosmopolitism, dacă sub acesta se inţelege frumoasa utopie de a căutà fericirea omenirii intr'o constituire comună a ei cu ne-

garea individualităţii naţionale [1]). Nici un singur articol din *Convorbirile literare* in genere, nici o singură proposiţie scrisă sau pronunţată de mine in deosebi nu susţine cosmopolitismul; atât eu cât şi ceilalţi membri ai *Junimii* din Iaşi suntem partizani ai ideii naţionalităţii şi ne-am pronunţat totdeauna in acest inţeles.

Eacă o declarare foarte lămurită, pe care o dovedim indată.

Incepênd istoriceşte, prima atingere a acestei intrebări din partea vre unuia din noi s'a făcut in 1874, in una din prelecţiunile publice populare ce le ţinem in sala Universităţii din Iaşi. (Vezi Convorbirile de la 1 Martie 1867) Erà prelecţia a zecea din acel an, ţinută de mine asupra temei *individualitatea poporului şi cosmopolitismul.*

---

1) Şi in acest inţeles s'a făcut critica in contra noastră, după cum probează următoarele cuvinte delicate in suscitatul discurs al d-lui Bariţ: „in zilele noastre a inceput a se formà o şcoală aşa numită a cosmopoliţilor care'şi bat joc de idea naţionalităţii, pe care nici că o pricep de loc". (*Analile Societ. Acad. Rom.* II, pag. 65).

Ţinta acestei prelegeri fusese de a ne pronunţà pentru individualitate şi in contra cosmopolitismului.

In anul 1866, avênd trebuinţă pentru lucrările Societăţii *Junimea* de a ne lămurì asupra ortografiei române, am scris şi publicat studiul *despre scrierea limbei române.* Cuvintele puse in fruntea acestei cărţi sunt următoarele:

Secolul XIX se va numì in Istorie cu drept cuvênt secolul naţionalităţilor. In el s'a lămurit şi se realizează idea, că popoarele sunt chiemate a se consolidà in cercuri etnografice, specializându'şi fie-care misiunea istorică după propria sa natură. *Noi suntem de viţă latină* — eacă punctul de plecare al civilisaţiunii noastre, eacă adevĕrul ce este menit a devenì cel mai important in zioa, in care pentru toate sferele desvoltării noastre vom şti a'i trage consecinţele practice.

In *Convorbirile* din 15 Iulie 1868 publică d. Xenopol disertaţia sa despre cultura naţională, care incepe cu cuvintele:

Trebue bine să ne insemnăm noi Românii, că or ce progres pe calea civilisaţiunii nu are pentru

noi o adevĕrată valoare, decât intru cât reflectează asupra naţionalităţii noastre. Cosmopolitismul nu e pentru noi.

In fine tot in *Convorbiri* au apărut articolele noastre in contra germanizării limbei române din partea jurnalelor de peste Carpaţi,care se incheie cu următoarele cuvinte:

Terminăm aceste observări asupra germanismelor, provocând juna generaţiune de autori români din Austria să părăsească direcţiunea urmată până acum de jurnalele lor. In mijlocul luptelor de naţionalitate, ce in imperiul austriac se agită mai mult decât or unde, compatrioţii noştri de peste Carpaţi au indoita datorie de a pĕstra cu scumpătate spiritul distinctiv al limbei materne şi de a nu'l falsificà cu elemente străine. Căci o causă naţională apărată cu o limbă stricată este pe teremul literar o causă pierdută.

Tomcai această apărare a elementului naţional in limbă in contra germanizării d-lor Bariţ, Babeş, Roman, Vulcan, etc., a fost punctul de plecare al polemicei intre noi, şi dd. Bariţ şi Vulcan, declarând de *bagatele* germanizările d-lor, au inceput, printr'o stra-

tagemă de mult cunoscută, să strige in contra anti-naţionalismului nostru.

Ne-am oprit poate prea mult la constatarea acestui fapt. Dar fiindcă s'a făcut atâta vorbă deşartă despre el in jurnalistica română (numai din lunele Iunie, Iulie şi August 1871 avem inainte-ne 86 numere de jurnale române pline de insulte la adresa noastră ca pretinşi cosmopoliţi), ne-am crezut odată datori a restabilì adevĕrul faptelor in mijlocul falşificării, cu care jurnalisticei noastre êi place să 'şi ingâne publicul.

Este dar dovedit, că Societatea *Junimea* din Iaşi nu e cosmopolită, că in *Convorbirile literare* s'a susţinul totdea-una naţionalismul de către fie care din noi, dar — ce e drept — nu ca pretext pentru a ascunde sub drapelul lui şi sub strigătul lui „Ştefan cel Mare" şi „Mihai Viteazu" toate miseriile şi cruditătile celor nechiemaţi şi nealeşi, ci ca punct de pornire pentru o desvoltare mai energică şi mai conştien-

ţioasă a activităţii literare, şi ştiinţifice in mijlocul poporului român.

Dar dacă este aşa, atunci cum remâne cu acusările d-lor Bariţ, Boliac, Misail şi celorlalţi in contra cosmopolismului nostru? Rĕspunsul la această intrebare il lăsăm in sama cetitorilor nepărtinitori.

Pentru a terminà, să cităm un ultim exemplu mai nou. Cu prilejul desbaterii unui budget al instrucţiunii publice, in Iunie al anului 1871, autorul acestei cărţi impreună cu alţi deputaţi am propus in camera României a se schimbà două catedre politice de la Universitatea din Iaşi cu două alte catedre, pe care le credeam mai importante, a se inlocuì adecă dreptul constituţional şi economia politică prin istoria naţională şi limba română. De erà intemeiată sau nu propunerea, nu examinăm aici. Dar ceea ce trebue să examinăm, este modul, cum a fost discutată in jurnalistica noastră.

Românul a inceput corul prin a zice că am făcut propunerea in inţelegere

cu d. Radovitz, consul general al Prusiei! Aceasta erà un neadevĕr şi o necuviinţă, dealtminteri şi un non-sens. Au urmat apoi *Telegraful*, *Trompeta*, *Uniunea liberală*.

Federaţiunea, relatând cele petrecute in Cameră, spune in No. ei din 11 Iulie 1871:

Titu Maiorescu calomniază gintea română, numind-o necultă, necapabilă de pe inălţimea tribunei, in parlamentul român. – Eată programa Camerei presente:

1. Stirpirea a tot ce este românesc, 2. Inlocuirea Românilor prin străini şi evrei.—Şi ministerul? Ministerul a promis, că va lucrà intocmai după programa lui Maiorescu.

Toate aceste ziceri ale *Federaţiunii* sunt neadevĕrate, din cuvênt in cuvênt. Monitorul oficial, unde stau reproduse discursurile din cameră, o atestă. Aceleaşi neadevĕruri, cu plângeri duioase asupra cinismului şi cosmopolitismului nostru, le cuprinde şi articolul *Albinei* din 18 Iulie 1871. Că şi d. Babeş s'a putut alunecà pe a-

ceastă cale, am inţeles la inceput. D-sa se va fi luat după confraţii d-sale in jurnalistică, şi fiindcă acestia spuneau neadevĕruri cu voie, d-sa le va fi spus fără voie. Dar după ce au apărut discuţiile budgetare in *Monitor?* Dar după ce s'au reprodus intr'un suplement al *Curierului* anume propunerile şi cuvintele subscrisului şi i s'au trimis şi d-sale? De ce a tăcut *Albina* şi nu şi-a rectificat neadevĕrul?

Inţelegem foarte bine, ca cine-va să tacă asupra cuvintelor noastre, dar dacă le ia in băgare de samă şi vorbeşte asupra lor, atunci, nu face bine, când spune neadevĕruri.

Nu face bine nici pentru demnitatea sa, nici pentru scopul, ce in acel moment ĕi poate păreà folositor, adecă de a ne discreditâ pe noi.

Calomniez, il en reste toujours quelque chose poate să fie un proverb adevĕrat in relaţiile personale. Aceasta nu o ştim şi ne este indiferent. Ceea ce ştim insĕ este, că in privinţa vieţei publice proverbul e foarte greşit.

Şi dovada ne o dă tocmai resultatul atacurilor făcute pe acea bază de cea mai mare parte a jurnalisticei române in contra Junimiştilor. Sutele de jurnale, care au vorbit in contra noastră, au susţinut mai ântâi neintreruptă atenţia publicului asupră-ne. Marea majoritate a cetitorilor in primul moment a trebuit — ce e drept — să remână sub impresia neadevĕrurilor cuprinse in acele jurnale. Dar fiindcă cel puţin atenţia era deşteptată in privinţa noastră, a fost cu neputinţă, ca această ascultare unilaterală să ţină mult timp. *Audiatur et altera pars* e o regulă prea naturală a dreptăţii, incât să poată remâneà totdeauna neaplicată.

Cei d'intâi, care au simţit trebuinţa de a cetì inainte de a osîndì, au fost de sigur cei mai drepţi şi cei mai cuminte dintre adversarii noştri. Ce impresie insĕ a putut produce asupra unui om drept şi cuminte descoperirea ţesĕturei de neştiinţă şi neadevĕr, cu care jurnaliştii au crezut că e bine să ne intîmpine,

aceasta şi-o poate inchipuì or cine: neincrederea in contra celor ce i-au amăgit pănă acum, şi interesul de a urmărì mai de aproape o direcţie, in contra căreia nu s'au intrebuinţat ăncă armele adevĕrului. Pe cât insĕ este de sigur, că un om cu minte face mai mult decât o sută de mărginiţi, pe atât este de sigur, că indată ce din mijlocul unui public este cîştigată opinia celor cu judecată neatîrnată, şi ceilalţi din public vor urmà in curĕnd ca unii ce sunt deprinşi a se luà după judecata altora.

Şi iată cum se explică neapărata respândire a teorielor foarte combătute, dar rĕu combătute. Căci nu ceea ce spun alţii despre scrierile noastre, ci numai ceea ce este cuprins in chiar aceste scrieri, poate hotărì despre soarta lor. Soarta lor este astăzi de a fi mult mai rĕspândite decât la inceput, şi va fi mai greu acum, decât a fost inainte, de a lăţì atâtea neadevĕruri asupră-ne.

Dacă dar, in rîndurile de mai sus,

am deplâns lipsa de iubire de adevĕr in majoritatea publiciştilor noştri, nu a fost din teamă, că invectivele lor vor fi putut remâneà puternice in potriva noastră: căci asemenea săgeţi se intorc totdeauna in contra celui ce le-a slobozit.

Causa deplângerii este alta. Este simţirea insemnătăţii, ce o are critica in or ce manifestare a vieţei publice, şi părerea de rĕu, că juna noastră direcţie a fost lipsită de un asemenea control, fie cât de aspru, numai să fi fost adevĕrat. O mie de insulte şi de calomnii am primit, dar o mie de insulte nu fac încă o singură critică, şi o singură critică încă nu am primit.

Bărbaţii, pe care din copilărie eram obicînuiţi a'i admirà in fruntea mişcării noastre naţionale, in loc de a fi venit, in experienţa şi maturitatea ce o aveau, să lumineze şi să modereze cu bună-voinţă aspirările cele noue, par a fi privit viaţa publică a poporului român ca o stăpânire exclusivă a lor, şi astfel, uitându'şi demnitatea

vîrstei, au inceput a se purtà in contră-ne in modul dovedit mai sus din atâtea exemple neplăcute.

Din vina lor, viaţa noastră publică a ajuns astăzi intr'atât, incât desilusionarea a devenit semnul de recunoaştere pentru oamenii de bună credinţă. Din vina lor, junimea este osîndită a'şi căutà singură calea viitorului: in combinare nefirească, ea trebue să impreune energia vîrstei sale cu prudenţa altei vîrste şi, bĕtrâna inaintea vremii, să ia asupră'şi sarcina indoită, ce un timp mai fericit o imparte intre deosebite generaţii.

Ne lipseşte inşoţirea celor bĕtrâni intru căutarea adevĕrului, ne lipseşte controlul experienţei şi critica oamenilor mai maturi.

Cine insĕ fără critică poate păşì cu siguranţă? Şi de când lipsa de combatere leală nu ar fi fost primejdioasă? Curat iţi este focul, ce'l aduci pe altar; va fi insĕ curată şi flacăra — aceasta numai urma o poate alege, urma, pe

care o aştepţi, lucrând deocamdată cu inima impărţită intre incredere şi indoială.

B

Intre cei de mai nainte insĕ a fost o excepţie; a fost un bărbat, a cărui inimă remăsese destul de tênĕră pentru a continuà impreună cu juna generaţie lucrarea comună: Vasilie Alexandri. Şi tocmai exemplul lui dovedeşte, cât bine poate aduce impreunarea autorităţii mature cu aspirările tinerimii.

Vasilie Alexandri, prin scrieri şi sfătuiri orale, ne-a intărit in tendenţa de a ne emancipà limba din pedantismul filologilor şi de a o primì aşa cum iese ca un isvor limpede din mintea poporului. El a dat susţinerii noastre teoretice sprijinul renumelui sĕu literar, şi dacă incercările de indreptare limbistică vor isbutì, o mare parte a meritului êi revine lui.

Cu aceasta trecem la partea din urmă a expunerii noastre; la prosa

estetică in juna direcţie, adecă la prosa privită in forma ei, in limbă şi stil. *Copiile de pe natură* a le d-lui Iacob Negruzzi, *Nuvelele* istorice a le d-lui A. Odobescu, Studiile d-lor Vărgolici şi Lambrior, *Nuvelele* d-lui Nicu Gane, sunt exemple pentru explicarea rindurilor următoare.

Forma limbei române in cei mai mulţi scriitori ai ei erà şi este apăsată de stilul limbiştilor din Transilvania. Inriurirea scoalei transilvane asupra stilului nostru a fost cu atât mai firească, cu cât tot inceputul nostru de cultură—bun, rĕu, cum este—il datorim ei. Scoalele (Lazar, Laurian), ştiinţa (Cipariu), jurnalele (Bariţ şi Mureşanu) au fost incepute sau cel puţin susţinute de ei, merit cunoscut şi recunoscut al confraţilor noştri de peste Carpaţi (1).

1) Incepĕtorii proprii ai ziaristicei române sunt Eliade şi Asachi. *Albina* lui Asachi ţinù 20 ani (1829—1849), ear *Curierul* lui Eliad 19 (182I—1848), insĕ *Gazeta Transilvaniei* datează de la 1834 şi se publică şi astăzi.

Dar pe lîngă aceste Transilvănenii ne-au adus şi o deprindere greşită in limbă şi stil, şi datoria noastră este acum, după ce am primit inriurirea cea bună, să ne desfacem de elementele cele rele ale lor.

Stilul Transilvănenilor, cu puţine excepţii, este dictat de scoala etimologică. Insĕ stilul etimologilor, chiar al celor mai buni, este pedantic şi greoi, şi ceea ce la magistri s'ar puteà numì uneori nebăgare de samă, devine la scolari un sistem intrebuinţat inadins, oarecum un principiu de intunecare al limbei.

Pentru un cap cu inţelegere sănătoasă este indestul stilul Ciparianilor pentru a osîndì sistemul, din care a putut isvorì. Căci un sistem limbistic, care produce confusia şi ingreuiarea limbei, nu poate fi decât fals. Asemenea capete insĕ sunt totdeauna rare, şi fiind-că ne e teamă, că cei mai mulţi Cipariani au pierdut chiar putinţa de a mai judecà, ce este limbă lămurită şi ce este limbă incurcată,

revenim din nou, de şi numai in scurt şi din alt punct de vedere, la critica sistemului etimologic.

Ciparianii, şi intru aceasta foile şi cărţile scolare din Transilvania şi Ungaria sunt mai toate Cipariane, urmează in limba lor după doue regule: ântâi după regula etimologiei şi al doilea după regula analogiei cuvintelor, această din urmă păzită şi de mulţi fonetişti Bucovineni.

In ceea ce priveşte etimologismul [1], este ştiut că el nu e atât un sistem ortografic, cât mai mult un sistem limbistic. El vrea ca forma cea mai vechie a cuvintelor să fie şi cea mai bună, fiind mai apropiată de latina, şi declară schimbările eufonice, ce le a făcut cu vremea poporul român, de *spurie*, adecă false, corupte, pe care

[1]) Combaterea lui ştienţifică specială se află in partea a patra a disertaţiei noastre ***despre scrierea limbei române,*** publicată din nou in volumul II al ediţiei de faţă. Vezi şi articolele d-lui Burla din vol. V al ***Convorbirilor.***

trebue să le alungăm, pĕstrând regula gramaticei şi etimologiei d-lui Cipariu.

Să ne incercăm a face o aplicare a sistemului.

In museele de curiosităţi vechi, d. e. in museul Sauvageot de la Paris, se află printre sticlării, săpături in inoroc, etc., şi frumoasele pahare rotunde, stil rococo, cu desemnuri emblematice şi inscripţii in medalioane. Unul din aceste arată un brad cu frunzele verzi şi are deasupra inscrierea

Je ne change jamais.

Să o traducem. „Nici odată nu mĕ schimb!“ Chiar această exprimare este cam nepotrivită pentru o devisă: „nici odată“ e prea lung in comparare cu *jamais;* dar in fine este cea mai precisă traducere a acestui emblem epigramatic. Dar lăsaţi să'l traducă un Ciparian! El va zice:

Nece una data nu me scaimbu!

E cu putinţă să fii mai greoi şi mai ridicul?

Pentru ce *nece* şi nu *nici?* Pentru ce *una* şi nu *o?* Pentru ce *scaimbu* şi nu *schimb?*—Fiind că sunt forme mai vechi.—Dar de ce forma mai vechie să fie mai bună decât cea populară de astăzi?—Pentru că e mai apropiată de regulele etimologice.—Dar acum la intrebarea proprie: pentru ce regulele etimologiei filologilor să fie mai bune decât legea eufonică a poporului, nu se dă nici un respuns raţional.

Scopul vorbirii şi scrierii este numai unul: impărtăşirea gîndirii. Cu cât gîndirea se poate exprimà mai iute şi mai exact, cu atât limba e mai bună. Unul din isvoarele vii, din care decurge legea eufonică a popoarelor, pe lîngă elementul fisiologic, etnic, etc., este şi iuţeala crescêndă a ideilor şi trebuinţa unei impărtăşiri mai grăbite. Până când cuvêntul latin *una* arătà numai un numĕr, a putut să remâe sub forma *una.* Când a devenit la noi articul nehotărit, cum se zicea in gramatica vechie, s'a schimbat intr'o formă

mai scurtă, mai curentă, şi s'a făcut *o*. *Nece* e greoi şi nu a sunat bine Românului, *nicĭ* a fost mai scurt şi mai eufonic pentru el; şi aşa mai departe intru toate. Aceste variaţii eufonice ale cuvintelor sunt oare-cum sufletul limbei poporului, elementul intelectual şi estetic al progresului lui.

In contra acestui progres, in contra puterii organice a limbagiului, etimologia unui gramatist cu paralelismul paradigmelor lui nu poate să aibă nici cea mai mică valoare. Alcătuirea paradigmelor este operaţia seacă şi uscată a unui cap geometric. Latineşte *neque* aşa dar la noi *nece*, latineşte *una* aşa dar la noi *una*, sunt formalisme goale, dar nu viaţa reală şi implinită a unui popor. Poporul caută spirit tot mai precis şi potrivit in limba sa, nu petrificările trecutului, şi frase ca aceste: „discusionea de una camu data este fipsata si nu lassa nece una indoentia asupr'a coprensului ei„ din „prefationea“ dicţionarului limbei ro-

mâne de dd. Laurian şi Maxim (1871) sunt pentru vremea de astăzi curiosităţi literare, dar nu model de limbă românească.

Acest adevěr trebue să se lăţească şi se va lăţì cu timpul in toată tinerimea noastră. Ceea ce'i stă ăncă impotrivă, este lipsa de cultură estetică in acea tinerime, neputinţa de a preţuì stilul cel bun, la unii poate chiar plăcerea cam barbară de a face paradă cu lucruri baroce şi stranie. Poate mulţi işi par că sunt mai invěţaţi, cănd scriu *doptore* in in loc de doftor, *indoentia* in loc de indoială. Dar aceştia să'şi aducă aminte, că o limpezire inteligentă a fost totdeauna prima calitate a unei limbi bune, şi că galimatia medicilor şi filologilor a deşteptat totdeauna, de la Rabelais şi Molière până astăzi, numai batjocura oamenilor cu minte. Această batjocură a avut in Europa cultă de resultat a respândì iubirea şi deprinderea unui limbagiu lămurit şi a alungà pedantismul simplilor erudiţi

din sfera vieţei publice. Ni s'ar cădeà oare nouĕ să'i deschidem un adăpost naţional şi să'l patentăm drept institut de adevĕrată cultură? [1]).

Tot aşa de greşită este aplicarea legii analogiei. Ni se cere să zicem „direptore" in loc de director, fiindcă la cuvintele latine de declin. a 3-a se pretinde că noi primim forma ablativului şi fiindcă *c* inainte de *t* in multe cuvinte româneşti se schimbă in *p*, şi un profesor de la universitatea din Iaşi a ajuns a fi vestit prin stăruinaţa ce o pune pe la toţi studenţii lui ca să zică *pândepte* in loc de pandecte.

Toată această cerinţă a analogiei este nedreaptă. In privinţa schematis-

[1]) Se intelege, că filologii, in contra cărora se indreptează critica de mai sus, sunt numai cei invechiţi, care îşi inchipuesc a aveà misia formării unei limbi. Representanţii limbisticei moderne cum sunt Bopp, Littré, Renan, M. Müller, etc., sunt din contră oameni de adevĕraţă ştiinţă, care, fără a'şi intinde pretenţiile peste marginile cuvenite, au făcut din filologie un sistem de cercetări exacte cu aceeaş metodă şi mai cu aceeaş siguranţă ca şi ştiinţele naturale.

mului conjugării ea există in or ce limbă, dar in privinţa formei cuvintelor isolate nu există in nici una şi nu a existat niciodată. Mai ântâi in chiar limba poporului de păn'acum analogia nu e regulat observată; sunt multe casuri, in care cuvintele noastre, de şi se refer la substantive latine de a 3-a declinare, nu au forma ablativului in *e:* leu (şi nu leune), lotru (şi nu lătrune), nucă (in loc de nuce), nume (in loc de numine), piept (şi nu pieptore), fulger (şi nu fulgure), şerpe (şi nu serpente), păun (şi nu păone), secetă (şi nu secetate) etc.

Dar al doilea: nu se poate şti in nici un moment dat, dacă imprejurările care au produs odinioară forma limbistică, mai sunt şi astăzi in lucrare; şi dacă nu sunt, atunci poporul nu mai are nici un motiv ca să'şi tortureze cuvintele cele nouĕ in patul cel vechiu al lui Procrustes. Când pentru noi trăia ancă limba latină, când eram in legătură mai strînsă cu Grecii, cu Bulgarii, cu

Polonii, am putut urmà unei imitări eufonice, pe care astăzi nu o am mai aveà. Poate a dispărut şi viaţa organică a unei certe părti a formărilor (căci in această privire viaţa limbei seamănă vieţei plantelor), şi atunci cuvintele nouě remân aşa cum le introducem fără a se infrânge după formele vechi. D. e. de şi din *rogatio*, *rogationis* am ajuns de mult a zice *rugăciune*, totuş nimeni nu poate fi sigur, că isvorul viu al limbagiului poporulului nostru de astăzi mai cere ca să zicem tot prin analogie *năciune*, *stăciune*; poate (şi e chiar probabil) că vom remâneà a zice naţie, staţie [1]), etc.

Şi celelalte limbi arată asemenea incetări ale formărilor analogice dintr'un timp, le arată uneori chiar pentru unul şi acelaş cuvênt. D. e. Francesii, care au schimbat odată cuvêntul latin *fragilis* in forma lor analogică *frêle*, au

[1]) Cu introducerea drumurilor de fier la noi s'a constatat, că nici un ţeran nu zice staţiune, de şi acesta este terminul oficial; toţi zic staţie.

priimit mai pe urmă încă odată forma *fragile*, o intrebuinţează astăzi alăturea cu *frêle* şi nu o mai schimbă după analogia vechie. Tot aşa au alăturea cu *hôpital* forma *hôtel* din *hospitalis*, *impliquer* şi *employer* din *implicare*, *grave* şi *grief* din *gravis*, *natif* şi *naiv* din *nativus*, *pâtre* şi *pasteur* din *pastor*, *rigide* şi *raide* din *rigidus* etc. (Vezi *Fuchs*, *Roman. Sprachen.* pg. 125). Dar or cum ar fi cu aceste observări, un lucru remâne sigur: limba se desvoltă in mod instinctiv de poporul intreg şi nici un individ isolat nu este chiemat a aşezà prin reflecţie apriorică regula, după care să se primească formele cuvintelor nouĕ. Generaţiile viitoare ale poporului nostru se vor pronunţà prin „usul lor general“ de atunci, dar astăzi nimeni nu poate legiferà in aceastā materie.

Aşa dar noi scriitorii, care printr'o sărire făr de veste in desvoltarea poporului ne vedem siliţi a introduce o sumă de idei nouĕ, pentru care limba

noastră de păn acum nu are cuvinte, suntem liberi să alegem acele forme care ne par mai potrivite cu geniul limbei, şi anume făr nici o monotonie şi uniformitate. La intrebareà: — *ţie* sau — *ţiune? român* sau *rumân?* noi rĕspundem: şi una şi alta, după cum i se pare scriitorului mai bine la auz.

Acesta este inţelesul practic al mult citatei frase, că ne aflăm intr'o „epocă de transiţie“.

Dar, ni se objectează, se poate ca un popor să nu aibă o singură formă nici măcar pentru numele sĕu? Să scrie când român, când rumân, când altfel?

Se poate foarte bine, şi s'a putut la multe popoare. Francesii până când erà şovăiau intre *françois* şi *français*; academicii se ţineau de *françois*, Voltaire işi bătea joc de ei şi scrià *français*; şi se'nţelege, scrierea lui Voltaire a rĕmas cea bună. Nemţii scriau cu vr'o 30 de ani in urmă când *teutsch* când *deutsch* etc.

Intr'o asemenea nehotărîre suntem şi noi astă-zi pentru foarte multe cuvinte, şi pentru câte-va este or-ce limbă in or-ce moment dat. Italienii zic astă-zi *deschiude* şi *schiude*, *oscuro* şi *scuro*, Nemţii *etwan şi etwa*, *fragte* şi *frug* etc.; urma va alege, care din aceste scrieri va remâneà sau dacă vor remâneà amêndouĕ.

Limba este o fiinţă organică, şi nu o figură geometrică, ea poate aveà graţie şi fără să aibă simetrie şi regulă paradigmată, ea cere forma şi desvoltarea liberă a copacului natural şi nu primeşte subjugarea pedantică, precum o incercà Ludovic XVI la merişorii de pe teresa din Versailles, ciuntiţi in piramide regulate şi—urîte.

Că la noi sunt prea multe forme nefixate, aceasta o ingăduim; că o asemenea stare a limbei e bine să se schimbe şi că se va schimbà, şi aceasta ne pare sigur. Dar drumul schimbării şi reformei nu sunt legiferările vre-unei academii sau vre-unui filolog

individual. Diversitatea limbei la noi provine din lipsa unei poesii şi prose recunoscute de clasice intre toţi, şi prin urmare unificarea nu se poate naşte de cât odată cu naşterea acelei poesii şi prose, care va fi prosa autorilor estetici, nu prosa filologică.

Germanii secolului nostru, după ce Luther le dase o limbă comună, au primit prosa lui Lessing şi a lui Goethe, Francezii prosa lui Voltaire, ear inaintea respândirii acestor autori şi la ei era o deplină varietate sau, cum ar zice etimologii, confusie in limbă.

Cine insĕ poate să ştie, daca vre unul din contimporanii noştri şi care din aceştia va fi primit de către generaţiile viitoare ale poporului nostru ca formatorul limbei sale? In această privinţă, ca in atâtea altele, viaţa instinctivă se sustrage de la or ce calcul al reflecţiunii şi'şi pĕstrează o neatîrnare oare-cum capriţioasă. Şi istoria cuvintelor unei limbi, pentru a da un exemplu, ne-o dovedeşte pe fie-care

pagină. Lessing (in scrisoarea literară din 1 Febr. 1759) citează cuvêntul *entsprechen* ca un dialectism şviţeran in stilul lui Wieland; de la Wieland insĕ l-a primit literatura germană, şi astăzi se intrebuinţează pe toată ziua. In *critique de l'école des femmes* a lui Molière se ia cuvĕntul *obscénité* drept inovaţie ridiculă, astă-zi este pretutindeni intrebuinţat in Franţa, pe când altele au devenit „obsolete“. De la *Goethe* au primit germanii cuvintele *anempfinden* şi *mitgeboren*, ear provincialismul lui *gegen ihm über* in loc de *ihm gegenüber* nu s'a primit. Şi aşa mai departe. Prin urmare noi cei de astăzi nu putem aveà nici o ştiinţă despre ceea ce va primì şi va respinge poporul de mâine dintre toate formele şi cuvintele de acum. Tot ce ştim este numai, că această alegere se face instinctiv, şi nu după reflecţie, şi că se indreptează mai ales după poeţi; şi datoria noastră este dar de a ne impotrivi in contra or cării monotoni-

zări a limbei sub jugul vre unei filologii şi a aşteptà venirea acelei poesii şi prose clasice, care să fixeze limba. Cel mult mai putem constatà, că pentru epoca de acum autorii cei mai buni şi mai respândiţi ai Românilor sunt Alexandri, Bolintineanu şi Odobescu [1]) şi că multe forme ale vorbirii adoptate de ei au dintre toate cea mai mare probabilitate de a remâneà, tocmai fiindcă Alexandri, Bolintineanu şi Odobescu sunt scriitori estetici şi nu eruditi reflexivi, şi fiindcă in materie de limbă urechia lor singură face mai mult de cât capul a o sută de filologi.

In emanciparea limbei dar de sub jugul filologiei transilvane vedem un alt semn caracteristic al direcţiei celei nouĕ şi pentru noi in special un alt obiect de critică salutară in contra direcţiei celei vechi.

Càt de necesară era critica in această

---

[1]) Articolul e scris acum 20 de ani. Astăzi am numì şi pe Eminescu, Creangă, Caragiale, Naum, Duiliu Zamfirescu, etc.

parte se vede din modul, cum s'a primit din partea adversarilor. Ei nici nu vor să intre in discuţie, sunt aşa de deprinşi a se vedeà stăpâni in domeniul limbistic, incât o controversă nu le mai pare o deprindere legitimă a vieţei literare, ci oare cum un act de rebeliune. D. Hăsdeu, intrebuinţând un drept recunoscut al comediei, a personificat in *Ortonerozia* tendinţele limbistice ale Ciparianilor şi le-a luat in rîs, cu acel spirit viu ce'l are tot-d'auna in scrierile sale satirice. Jurnalele de dincolo de Carpaţi nu au tactul de a luà gluma cum se dă, sau, dacă privesc lucrul ca o critică serioasă, de a o cercetà cu seriositate, ci vorbesc despre această scriere a d-lui Hăsdeu ca despre o felonie. Vezi *Federaţiunea* şi *Transilvania.*

In *Convorbiri* a publicat d. Alexandri *dicţionarul* sĕu *grotesc*, unde işi bate joc, uneori cu haz, de diformările limbistice la noi. Respunzĕnd la aceasta, *Archivul filologic* din Blaj a

contestat d-lui Alexandri competenţa, dându'i a inţelege că să nu se amestece unde nu are ce căuta.—In privinţa limbei române să tacă poetul Alexandri şi să vorbească filologii Têrnavelor? Eaca o perucă din vremile trecute, cu care nu se mai poate face paradă in ziua de astăzi.

Cel din urmă semn caracteristic in stilul direcţiei nouĕ, despre care ne-am propus a vorbì, este depărtarea neologismelor celor de prisos. Neologismele au ajuns a fi o adevĕrată imbolnăvire literară la noi [1]). Punctul de plecare fusese tendinţa de a depărta din limbă cuvintele slavone inlocuindu-le cu cele latine, dar sub acest pretext cei mai mulţi scriitori ai noştri intrebuinţează fără nici o critică cuvinte nouĕ latine şi franceze chiar acolo, unde avem pe ale noastre de origine romanică, şi alungă şi acele cuvinte slavone, care

[1]) Vezi o cercetare mai intinsă asupra neologismelor in volumul II al „Criticelor".

sunt prea inrădăcinate in limba noastră incât să le mai putem scoate din ea. Atât punctul de plécare insuş cât şi aplicarea lui, sunt de o potrivă greşite şi provin earăş din formalismul cel gol al teoriei, de care limba reală a poporului nu s'a ţinut niciodată.

Căci *„púritatea"* limbei e o cerere nedreaptă, care nicăeri nu s'a putut realizà. Genealogia limbelor se judecă după schematismul lor flecţionar: acesta arată de exemplu netăgăduit, că noi suntem de viţă latină. Dar lexiconul limbei este totdeauna pestriţ şi arată, ca o oglindă credincioasă, popoarele, care au inriurit asupră'i impreună cu ideile ce le-a primit de la dênşii. Asemenea legături limbistice intre popoare nu se pot tăia şi sunt cu atât mai dese, cu cât poporul a rĕmas mai puţin isolat şi a putut mai mult cîştigà din comunicarea cu vecinii. Aşa a fost totdeauna şi aşa va remăneà. Limba latină e plină de cuvinte greceşti, cea franceză plină de cuvinte

nemţeşti, cea spaniolă de arabice, cea engleză de franţuzeşti etc. Aşa fiind, depărtarea *tutulor* cuvintelor slavone este o utopie, şi inlocuirea lor prin cuvinte latine sau franceze o ingreuiare a limbei, cu atât mai primejdioasă, cu cât instrăinează poporul de mişcarea literară deabia incepută a claselor mai culte.

Se inţelege de la sine, că acolo, unde pe lângă cuvêntul slavon există un cuvênt curat roman, acesta trebuie menţinut şi acela depărtat. Vom zice dar bine-cuvêntare şi nu blagoslovenie. Se inţelege asemenea, că acolo unde astăzi lipseşte in limbă un cuvênt (nu numai la terminii tecnici), ear idea trebue neapărat să fie introdusă, vom primì cuvêntul intrebuinţat in cele-lalte limbe romane de astăzi. Vom zice dar primitiv, constituţie, disciplină etc.

Dar nu se inţelege, cu ce drept am introduce fără nici o gîndire cuvinte noue chiar acolo, unde avem pe ale noastre de origine romană. Dacă d. e. am primit să se zică bine-cuvêntare in

loc de blagoslovenie, nu putem primì să se zică *benedicţiune* in loc de binecuvêntare. D. Laurian scrie in istoria sa *donuri* in loc de daruri; alţii zic *terra* in loc de pământ, *cercustanţa* in loc de imprejurare, *nu am op* in loc de nu am trebuinţă, *surg* in loc de se nasc, etc.

Un exemplu foarte tare, până unde poate merge introducerea greşită de cuvinte noue, ni'l dă limba reposatului Heliade.

Eşti belă, Serafita! belisimă 'ntre zee,
Tu eşti al frumuseţei şi gemmă ş'ornament.
Te vĕz şi vĕz olimpul, grădinele-empiree,
Eşti fericirea lumii şi centru 'n firmament.

O belă eşti, dilecto! şi capelura-ţi blondă,
De voluptate peplu, ca crinii lui Amor
Cu buclele lui Phebu te-ammantă, te circondă
Electric radioasă. Te-acoperă, că mor!

(Seraphita-Poesii inedite. Bucureşti, 1872.)

Un alt exemplu il luăm din scrierile lui Pumnu. Pumnu voia să gonească din limbă toate cuvintele străine, chiar terminii tecnici greceşti, şi păzea totodată cu scumpătate regula sus criti-

cată a analogiei. Cu aceste două „principii filologice“ a isbutit a scrie aşa:

Intruducăciune pregătiţivă in filosofie sau sciemînt Prodata intruducăciunii este cunoscăciunea insemnînţei sciemîntului ca mama nascaţivă a celorlalte sciinţe!

Astă cercetăciune este cu putinţă pe trei drumuri *a)* pe drumul verbămîntal (etimoiogic); *b)* pe drumul suflemîntal (psichologic); *c)* pe drumul tîmplătural (istoric) etc.

(Din manuscriptul despre filosofia populară).

Direcţia nouă a făcut dar un pas spre progres, când, desrobindu-ne de acele sisteme greşite, ne-a indreptat luarea aminte spre o limbă mai potrivită cu vorbirea poporului de astăzi, spre limba frumoasă, in care scrià Constantin Negruzzi şi pe care nu am fi trebuit să o părăsim, rătăcindu-ne după confusiile filologilor. Multe intrebări şi indoeli se nasc fireşte şi aici. Că e mai bine să zicem roditor decât *fertil*, mai bine a uneltì decât a *machina*, mai bine obicei decât *abitudine*, ne pare vederat. (Vezi şi critica d-lui Vârgolici in contra *Transacţiunilor li-*

terare in *Convorbirile* din 1 Mai 1872 şi interesantnl articol al d-lui Lambrior in No. de la 1 Decemvrie 1873). Trebue insĕ totdeauna să zicem priincios in loc de *favorabil?* nădejde in loc de *speranţă* etc.? Este bine să improspătăm vorbirea cea veche in intinderea in care o face d. Lambrior? Aceste sunt intrebări, a căror respunş ni'l va da instinctiv acel scriitor, pe care natura il va fi inzestrat cu darul de a cunoaşte firele, din care se ţese limbagiul poporului român. Nouĕ celorlalţi nu ne remâne decât a urmà, depărtaţi de or ce silă teoretică, simţului nostru limbistic, ştiind bine, că judecata din urmă nu o pot pronunţà decât urmaşii noştri.

Terminând această expunere, sperăm, că prin ea se va fi lămurit mai bine deosebirea intre ceea ce s'a numit direcţia nouă şi intre direcţia mai veche.

A explicà această deosebire ne-a părut o temă foarte insemnată. Căci posiţia morală, in care se află poporul român, este poate unică in istorie cât pentru greutatea ei şi cere cu atât mai multă luare aminte asupra mişcării lui literare, ca una ce este oglinda acelei posiţii.

Indată ce in apropierea unui popor se află o cultură mai inaltă, ea inriureşte cu necesitate asupra lui. Căci unul din semnele inălţimii culturei este tocmai de a părăsi cercul mărginit al intereselor mai individuale şi, fără a pierde elementul naţional, de a descoperì totuş şi de a formulà idei pentru omenirea intreagă. Aflarea şi realizarea lor a fost de multe ori resultatul experienţelor celor mai dureroase; dar jertfa odată adusă, ele se revarsă acum asupra omenirii şi o chiamă a se impărtăşi de bine-facerea lor imbelşugată. La această chemare nu te poţi impotrivì: a se unì in principiile de cultură este soarta *neapărată* a fie-că-

rui popor european. Intrebarea este numai, dacă o poate face ca un soţ de asemenea, sau ca un rob supus; dacă o poate face scăpându'şi şi intărindu'şi neatîrnarea natională sau plecându-se sub puterea străină. Şi aceastâ intrebare se desleagă numai prin energia vieţei intelectuale şi economice a poporului, prin buna voinţă şi iuţeala de a inţelege şi de a'şi asimilà cultura in activitate potrivită.

Pe noi Românii ne-a scos soarta făr de veste din intunerecul Turciei şi ne-a pus in faţa Europei. Odată cu gurile Dunării ni s'au deschis şi porţile Carpaţilor, şi prin ele au intrat formele civilisaţiei din Franţa şi din Germania şi au invĕlit viaţa publică a poporului nostru. Din acest moment am pierdut folosul stării de barbari fără a ne bucurà ăncă de binefacerea stării civilisate.

Când am fi singuri intr'o insulă, când ne-ar fi dat să trecem prin or ce schimbare a vieţei publice fără a fi ame-

ninţaţi din afară in chiar existenţa noastră, am puteà aşteptà in linişte deslegarea problemelor in viitor, lăsând timpului sarcina de a ridicà incetul cu incetul greutăţile de astăzi.

Aşa insĕ nu este posiţia noastră. Timpul desvoltării ne este luat, şi tema cea mare este de a'l inlocuì prin indoită energie. Tot ce este astăzi formă goala in mişcarea noastră publică trebue prefăcut intr'o realitate simţită, şi fiind că am introdus un grad prea inalt din viaţa din afară a statelor europene, trebue să inălţăm poporul nostru din toate puterile până la inţelegerea acelui grad şi a unei organizări politice potrivită cu el.

Pentru aceasta se cere mai ântâi o cultură solidă a claselor de sus, de unde porneşte mişcarea intelectuală.

Aci insĕ este greutatea! A votà, a guvernà, a scrie jurnale, a ţineà prelecţii necontrolate, a fi membru de Academii, această formă a culturei apusene convine anteluptătorilor noştri,

mai ales când forma se intîlneşte şi cu un § corespunzĕtor din budgetul statului. Dar a indeplinì cu aceeaş seriositate sarcina ei intelectuală, aceasta nu le convine; şi când ii critici in această parte a vieţei lor publice, atunci se indignează, spun, că suntem încă intr'o stare nepregătită, că noi să ne asemănăm cu Franţa de acum 300 de ani, că meritele lui Şincai, Asachi, Bariţ, Tăutu, Laurian trebuesc privite dintr'o perspectivă istorică seculară!

Dar dacă vĕ asemănaţi cu Franţa de acum 3000 de ani, de ce ĕi luaţi formele de cultură ai anilor din urmă?

Aci este contrazicerea cea primejdioasă. Nu e cu putinţă ca un popor să se bucure de formele din afară a unei culturi mai inalte, şi să urmeze totodată in lăuntru apucăturelor barbariei. Şi fiindcă a dà inapoi e cu neputinţă, nouĕ nu ne remâne pentru existenţa noastră naţională altă alternativă, de căt de a cere de la clasele

noastre culte atâta conştiinţă, câtă trebue să o aibă, şi atâta ştiinţă, cată o pot aveà.

Eacă pentru ce lupta neimpăcată in contra ignoranţei pretenţioase şi a neadevĕrului ne-a părut cea d'intâi datorie, şi pentru ce nu am putut primì punctul de vedere al acelora, care sunt deprinşi cu o privire mai blândă şi se mulţumesc cu o lungă aşteptare a indreptării in viitor.

Românii, anticipând formele unei culturi prea inalte, au pierdut dreptul de a comite greşeli nepedepsite şi, depărtaţi din starea mai normală a desvoltărilor treptate, pentru noi etatea de aur a patriarchalismului literar şi ştienţific a dispărut. Critica, fie şi amară, numai să fie dreaptă, este un element neapărat al susţinerii şi propăşirii noastre, şi cu or ce jertfe şi in mijlocul a or câtor ruine trebue implântat semnul adevĕrului !

TABLA DE MATERII

I. POESIA

II. PROSA

CRITICE

(1867—1892)

DE

TITU MAIORESCU

VOLUMUL II.

Beția de cuvinte. — Rĕspunsurile Revistei Contimporane. — Progresul adevĕrului. — Din experiență. — Comediile D-lui Caragiale. — Poeți și critici. — In lături! — In contra neologismelor. — Eminescu. — Leon Negruzzi și Junimea. — Contraziceri? — Aforisme.

EDIȚIE NOUĂ ȘI SPORITĂ

BUCUREȘTI
EDITURA LIBRĂRIEI SOCECU & COMP.
1892.

BEŢIA DE CUVINTE

IN

„REVISTA CONTIMPORANĂ“

STUDIU DE PATOLOGIE LITERARĂ

(1873)

Darwin ne spune, că multe soiuri de maimuţe au aplecare spre bĕutura ceaiului, a cafelei şi a spirtuoaselor; „ele sunt chiar in stare, zice el, să fumeze tutun cu multă plăcere, precum am vĕzut insumi. *Brehm* povesteşte, că locuitorii din Africa de meazănoapte prind pavianii cei sĕlbatici puindu-le la locurile, unde se adună, vase pline cu bere, de care apoi se imbată. El a vĕzut mai multe maimuţe in această stare şi ne dă o descriere foarte hazlie despre purtarea lor şi despre grimasele minunate ce le făceau. A doua zi erau foarte rĕu dispuse şi mahmure, de durere işi ţineau capul cu amêndoue mânele şi infăţişau o privire din cele mai duioase. Dacă li se oferea bere sau vin, se depărtau cu desgust, dar le plăceà mult zama de lămâie. O maimuţă a-

mericană, un Ateles, după ce se îmbătase odată cu rachiu, n'a mai vrut să'l mai bea niciodată şi a fost prin urmare mai cuminte decât mulţi oameni". *(Ch. Darwin,* Descendenţa omului şi selecţiunea sexuală, I, 1).

Va să zică plăcerea noastră pentru ameţeala artificială, produsă prin plante şi preparatele lor, este intemeiată pe o predisposiţie strămoşească, comună nouĕ cu calelalte rudenii deaproape, cu maimuţele de exemplu, din al căror neam ne coborîm.

Nu ne vom mirà dar de lăţirea cea mare a acelui obicei şi de feluritele mijloace pentru mulţumirea lui. Cânepa, macul. viţa de vin, tutunul, etc. etc. sunt producte ale naturei, cu care omul işi nutreşte pasiunea lui pentru ameţeală.

Există insĕ un fel de beţie, deosebită intre toate prin mijlocul cel extraordinar al producerii ei, care se arată a fi privilegiul exclusiv al omului in

ciuda celorlalte animale: este beţia de cuvinte.

Cuvêntul, ca şi alte mijloace de beţie, e până la un grad oare-care un stimulant al inteliginţei. Consumat insĕ in cantităţi prea mari şi mai ales preparat astfel incât să se prea eterizeze şi să'şi peardă cu totul cuprinsul intuitiv al realităţii, el devine un mijloc puternic pentru ameţirea inteliginţei. Efectele caracteristice ale or cării beţii sunt atunci şi efectele lui, *la débilité des fonctions intellectuelles et le penchant à la violence,* cum ne arată *Cabanis* in memoarul 8 din *Rapports du physique et du moral de l'homme.*

Simptomele patologice ale ameţelei produse prin intrebuinţarea nefirească a cuvintelor ni se infăţişază treptat după intensitatea imbolnăvirii. Primul simptom este o cantitate nepotrivită a vorbelor in comparare cu spiritul, căruia vor să'i servească de imbrăcăminte. In curênd se arată al doilea

simptom in depărtarea or cărui spirit şi in intrebuinţarea cuvintelor seci; atunci tonul gol al vocalelor şi consonantelor a uimit mintea scriitorului sau vorbitorului, cuvintele curg intr'o confusie naivă şi creerii sunt turburaţi numai de necontenita vibrare a nervilor acustici. Vine apoi slăbirea manifestă e inteligenţei: pierderea or cărui şir logic, contrazicerea gîndirilor puse lângă olaltă, violenţa nemotivată a limbagiuluĭ.'

Ar da poate un caracter prea pedantic acestei neinsemnate cercetări literare, dacă am voi să aşezăm exemplele practice pentru teoria mai sus expusă după chiar gradele arătate: ne mărginim a le cità in total, lăsând binevoitorului cetitor sarcina de a le clasà in ordine, de va voi.

Pentru alegerea exemplelor ne-a fost un singur semn patologic hotărîtor: intrebuinţarea cuvintelor pentru plăcerea sonului lor şi fără nici un res-

pect pentru acea parte a naturei omeneşti, care se numeşte inteligință.

In Bucureşti a apărut la 1 Martie aanului 1873 o gazetă lunară sub numele de *Revista Contimporană. Litere.—Arte.—Ştiinţe.* Se spune, că vr'o 20 saŭ 30, alţii zic chiar 40 de redactori-colaboratori insufleţesc tinereţea acestei plăpânde fiinţe. Noi deocamdată ne indeplinim datoria de a'i mulţumì pentru imbelşugata culegere de exemple, ce ne ofere in primele sale numere in folosul şi spre ilustrarea tratatului de faţă asupra beţiei de cuvinte in toate fasele ei, şi nu ne indoim, că, de va merge mai departe pe aceeaş cale, va devenì una din cele mai importante intreprinderi pentru acest scop.

In primele doue numere ale *Revistei Contimporane* ne atrage mai ântâi *Suvenirea* d-lui Sion *despre poetul Conachi.* Bietul Conachi! Nu ştim, prin ce nefericită impărţire a materiei s'a

intîmplat, că în întregul numĕr de la 1 Martie, de şi cuprinde vr'o 15 pagine despre el, nu i se citează decât douĕ exemple: o odă la Moruzi, „cea mai sarbădă şi cea mai prosaică“, după chiar părerea d-lui Sion, şi următoarele versuri:

Na, vouĕ banilor! Na, ţie Conachi!
Bravo ţie, Mihalachi!

Pas acum şi te mai indoeşte de incântătoarea frumuseţe a Musei lui Conachi!

Oda sus citată in lauda Domnului Alexandru Moruzĭ incepe aşa:

După ce cu 'ndestulare
Din milă, cu bunătate,
Aduci ape curgĕtoare
In oraşele 'nsetate;

şi aici d. Sion ne lămureşte, că în adevĕr Moruzi a adus apa la Monastirea Golia din Iaşi, „de unde vĕrsându-se prin o gură de leu se impărţea pe la maĭ multe cişmele“ şi apoi continuă:

am citat aceasta pentru ca să arĕt, că inspiraţiunea lui Conachi nu era o adulaţiune, ***ci esplosiunea unui entusiasm nobil*** pentru imbunătăţirile ce poetul vedea că se fac in ţară.

Cum? Câteva cuvinte rimate asupra unor ţevi de apă aduse de Prinţul Moruzi, se şi numesc de d. Sion „esplosiunea unui entusiasm nobil“ din partea poetului?

De şi aceasta este deocamdată un abus âncă neinsemnător, poate chiar neobservat pentru cetitorii mai puţin deprinşi, totuş el constitue primul simptom al suferinţei, de care este cuprins d. Sion. Cele următoare vor fi mai tari.

La pagina 15 ni se citează câteva versuri din Psaltirea lui Dositei, d. e.

Limbele să salte
Cu cântece nalte,
Să strige 'n tărie
Glas de bucurie.

Simpla citare a acestor versuri este foarte nevinovată, de şi versurile sunt

urîte, dar nevinovăţia incetează din momentul, in care d. Sion cu ele se amestecă in prosodie: d-sa işi permite a numi aceste trochee ale lui Dositei... *hexametre!*

Versurile de la pag. 17

Ascultă-mi ruga, Dumnezeu sfinte,
Şi nu mě trece, ci-mi ia aminte.

d. Sion le numeşte... *pentametre!*

In imprejurărĭ normale nu ar fi iertat unui literat, fie chiar membru al Societăţii Academice Romåne, să scrie asemenea lucruri. Dar in starea, in care se află d. Sion cånd scrie, şi in care, precum vom vedea mai jos, se află şi alţi scriitori principali ai *Revistei Contimporane*, asemenea fenomene trebuesc privite mai mult cu un fel de interes psichologic.

D. Sion, in urma acelei stări, pare uneorĭ a pierde conştiinţă sigură despre ceea ce face, scrie cånd fără inţeles, cånd in contrazicere, cånd cu o

violenţă de expresii nemotivată, de exemplu pag. 22:

> prima simptomă a *perfecţionării* sufletului lui Conachi fu predilecţiunea sa pentru poesie,

şi indată mai jos:

> toţi ştim, cum ajunge cineva poet: el mai ântâi trebue ss se *nască* cu asemenea predilecţiune.

Apoi la pag. următoare:

> de la 1806 până la 1834 Conachi a fost *mereu* in funcţiuni,

şi indată mai jos:

> dar *in intervalul interupţiunilor sale din funcţiuni* se ocupa cu profesiunea specială de inginer hotarnic.

Apoi la pagina 90:

> Pe atunci insĕ, cată să ştim, amoresaţii nu-şi făceau curte *in modul prosaic de astăzi,* pe la teatruri, pe la baluri şi pe la grădine: damele nu eşeau fără bărbaţii lor nicăirea, nici priimeau visite când erau singure acasă; apoi bilete dulci şi parfumate

nu erau in datina timpului. Curte se făcea, precum ne spune poetul Alexandri în Barbu Lăutaru: amantul umbla cu lăutarii cântând toată noaptea pe sub ferestrele Dulcineei; saŭ dacă era poet, ca Conachi, făcea versuri, pe care... nu le da la gazete nici la tipar, ci punea pe lăutari să le cânte.

Nu voiu să zic *că cu moduri atăt de prosaice,* Conachi făcea curte nobilei sale amante; nu e însĕ mai puţin adevĕrat că de la 1812 pănă la 1828, versurile lui făceau gloria lăutarilor dintr'un capĕt până la cel alt al Moldovei.

La pagina 24 d. Sion ne vorbeşte despre

Junele adolescinte.

Poate ĕi era teamă, că vom crede adolescintele bĕtrân!

Tot acolo ne spune, că

ţara era in *convulsiunile* cele mai *inflăcărate,*

şi la pagina următoare vrea să examineze cartea lui Conachi şi să vadă.

de ce *calibru* este.

La paginele 102 şi 103 d. Sion, vorbind de sine insuş, scrie:

> Apoi când m'am *ridicat* din adolescenţă şi m'am *aşezat* in Capitală.... mĕ duceam la casa lui Conachi adeseori, şi ospitalitatea aceasta o plăteam cetindu-i câteodată vre o compunere....

Demn de observat e d. Sion, când se desfată in tăria expresiilor. La pag. 96, vorbind despre ochi, zice:

> Cîne nu-şi a scăldat sufletul in deliciul acestor stele, care şe zice că sunt scaunul sufletului şi al inimei?

A'şi scălda sufletul in deliciul unor stele, care sunt nişte scaune — eacă o imagine, a cării soaţă se află numai in următoarea strofă a d-lui A. Pelimon (nu este şi d-sa intre cei 30—40 de redactori-colaboratori ai *Revistei?)*

> Aste inimi prea 'nfocate
> Cu stilpàri de nemurire
> De al păcii imn legate
> Cânt a patriei iubire.

Departe duce pe om beţia de cuvinte!

La pag. 90 d. Sion ne arată, cum

> Conachi reversa florile imaginaţiunii sale in adoraţiunea idolului ce incântase sufletul seu,

dar la pag. 93 se intrece şi zice

> poetul vĕrsa tesaurii imaginaţiunii sale cu profusiunea unui crater in irupţiune.

Despre intrebuinţarea de neologisme, precum sunt *alegre,* in loc de vesele, *tandreţe, abandonez,* etc. nu este locul să vorbim aici; ne grăbim a terminà critica in ceea ce priveşte partea d-lui Sion din *Revista Contimporană* prin citarea ultimelor sale cuvinte:

> Eată materia mea *epuisată.* Fie ca această lucrare să se urce ca fumul de tămâe către sufletul acestui veteran al Parnasului român, care a depus *premiile geniului şi cugetării* sale pe altarul culturei naţionale! *Respect, veneraţiune şi glorie memoriei numelui sĕu!*

Premiile geniului şi cugetării (adecă poesiile) şi *gloria memorieî numelui* sunt un non-sens şi un pleonasm, care incheie într'un mod armonic lucrarea d-lui Sion, cetită la Atheneu, cetită la Cernăuţi, cetită la Bacău şi in sfîrşit tipărită in *Revista Contimporană.*

Un alt autôr, care umple coloanele acestei reviste, este d. Pantazi Ghica. D-sa ne imbie cu o novelă istorică, intitulată *Marele Vistier Căndescu.* Ce palid devine d. Sion, cu toată „inflăcărarea convulsiunilor" şi cu toată „profusiunea craterului in irupţiune", indată ce'l punem alăturea cu violenţa limbagiului d-lui P. Ghica, care ar fi inmărmurit şi pe sus citatul *Cabanis.*

Pag. 80:

> Mihnea nu sĕvărşise âncă aceste cuvinte, când o mulţime de femei, copii, bĕtrâni, sângerânzi, palizi, cu hainele rupte, sfăşiete, cu pĕrul smuls, cu mânele rănite, intrară in gloată, in desordine, inspăimêntaţi, alergănd, in sala sfatului domnesc,

Din acea mulţime speriată, exasperată, doue fete, doue copile se repeziră in braţele Vistierului Cândescu, strigând: „scăpare, tată! scăpare!"

Simţiţi, vĕ rog, toată gingăşia logică a acestei imbelşugări de cuvinte: mulţimea intră în gloată şi in desordine, ea este nu numai inspăimêntată, ci şi speriată şi exasperată, ea are hainele nu numai rupte, ci şi sfăşiate, şi atunci in braţele Vistierului Cândescu se reped douĕ — nu numai fete, ci şi copile.

La pag. 82.

Boeri, femei, copii, bĕtrâni, oşteni, eşiră toţi in linişte, dar avênd pe figuri aceeaş durere, aceeaş exasperaţiune, aceeaş desperare.

Durere, exasperaţiune şi desperare!

Armaşul Dincă Sêrbu, şearpe incolăcitor, fiinţă tîrîtoare, astucioasă, hipocrită, furbă, şi trădătoare, suflet damnat, spion şi confident al lui Mihnea, când intrâ Domnitorul in biserică, opri pe comisul Comăneanu la uşa sfântului locaş.

Grozav e Dincă Sêrbul, şi ar fi şi mai grozav, dacă nu ar deveni ridicul in această descriere.

> Astfel se făcù trista şi ruşinoasa instalare a lui Mihnea III, cu pronosticuri atât de lugubre, şi in condiţiuni atât de funebre pentru ţară.

Condiţiuni funebre? Aceasta nu prea are inţeles in romăneşte. Dar pe d. Ghica nu'l supără neinţelegerea. In fantasia d-sale cea invăpăiată adjectivele inoată cu grămada, şi d-sa pescueşte când pe unul când pe altul şi'l aruncă fără alegere in braţele vre unui substantiv. Folosul acestei procederi literare este, că poţi petrece timpul cu variaţii asupra aceleiaş teme, cu combinări şi permutări, in marginile numěrului de cuvinte date. Inţelesul remâne acelaş şi uneori frasa cìştigă. D. e.

> Astfel se făcù lugubra şi funebra instalare a lui Mihnea cu pronosticuri atât de triste şi in condiţiuni atât de ruşinoase pentru ţară.

Şi mai sus, pag. 75:

> Nici o voce nu respunse, toată lumea tàcută şi cuprinsă de o adîncă intristare pĕstrà un silenţiu lugubru.

Lumea tăcută pĕstrà un silenţiu! Sau, tot aşa de bine, lumea silenţioasă pĕstrà o tăcere. Sau mai amplificat: lumea lugubră pĕstrà un silenţiu tăcut.

Am cità mai multe simptome ale d-lui Pantazi Ghica, dacă am fi avut răbdarea să cetim novela d-sale şi in numĕrul revistei de la 1 Aprilie 1873. Dar această răbdare n'am avut-o, şi ne mărginim a spune că d. Ulysse de Marsillac in *Journal de Bucarest* o laudă foarte mult şi o numeşte savantă.

Intre expresiiile, cu care d. Pantazi inavuţeşte sermana limbă română, figurează pe lîngă silenţiul lugubru, rapace, avaricios, astucios, furb şi adat *(adonné)*.

Mult mai fin e d. Vasilie Alexan-

drescu Ureche. Oh, d-sa vorbeşte cu preferinţă despre lucruri, pe care — necunoscêndu-le insuş bine, presupune că nici cetitorii nu le cunosc, şi pe acest fundament inşiră la cuvinte de o fenomenală combinaţiune.

După un tipic cunoscut încă din *Adunarea naţională*, pe care o inspirà d-sa odinioară, d. Alexandrescu Ureche in studiul asupra lui *Miron Costin*, cu care incepe juna *Revistă*, vrea să ne arete meritul lui Miron Costin ca om de ştiinţă, şi ne zice:

> După cum Cantu defineşte istoria, ***conform ultimelor, modernelor teorii:*** „l'histoire „est le récit d'événements importants afin „de connaître le passé et par lui de con„jecturer l'avenir probable..." aşa a zis Miron Costin, când ne spuse că istoria ne invaţă: ***„Cu acele trecute vremi să pricepem cele venitoare!"***
>
> ***Care e meritul lui M. Costin ca om de ştiinţă?*** — Dar ce desvoltare mai admirabilă de inteligenţă, ca aceea a lui M. Costin, care ajunge la conclusiunile ştiinţei, ***cu secole mai nainte de atâţi nemuritori lucrători*** in ogorul ştiinţific, in ogorul istoriei, la apusul Europei!

Ce mistificare mai este şi aceasta? Nu este adevĕrat, că idea de a concepe istoria ca o ştiinţă a vremilor trecute pentru a pricepe pe cele viitoare este o „ultimă modernă teorie.“ Aceasta a trebuit să treacă prin capul tuturor istoricilor, de când istorici există, şi este anume relevată in Polybius, in Tacitus, in Cicero, dacă după dorinţa lui Cornelius Nepos il numerăm şi pe acesta pintre istorici. Prin urmare Miron Costin in frasa citată nu a făcut alta decât a spus şi el o cugetare de istoric, dar nu a anticipat „cu o admirabilă inteligenţă conclusiunile ştiinţei“ moderne.

La pag. 1 şi 2 a revistei ni se susţine că

> istoria, fiica filosofiei, nu vine decât după ce poesia populară incepe a tăcea,

şi indată se adaogă:

> istoria Germanilor incepe cu cântul lui Siegfried din poemul Analelor (?)

La pag. 2 d. Alexandrescu vorbeşte despre lăutarii, care singuri

> fac istorie... pe timpul lui Atila (5), la palatul Biciului lui Dumnezeu.

Acel (5) pus lângă Attila ne trimete in josul paginei la autorii antici, din care êi isvoreşte d-lui Ureche această ştiinţă. Acolo găsim numit, pe lângă Priscus, şi pe *Am. Marcelinus.* Ammianus Marcellinus citat pentru timpul lui Attila? Mare descoperire! Ammian (născut pe la 330) erà de mai mulţi ani mort, când a inceput domnirea lui Attila (434—453) şi in genere istoria lui merge numai până la 378 d. Chr.

La pag. 9 eruditul nostru profesor de istorie la Universitatea din Bucureştĭ ne spune că „istoria de caracter filosofic“ se născù

> cu Voltaire, abia in secolul XVII şi XVIII.

Voltaire istoric in secolul 17? Dar Voltaire este de 6 ani, când se sfir-

şeşte secolul al 17. şi in această vîrstă el deabia ar fi putut scrie un tractat ca acela al d-lui Ureche, necum o istorie de „caracter filosofic.“

Dar unde este tare d. Ureche, este in citarea de nume proprii. Acolo d-sa se află in elementul sĕu, incepe a'şi pierde cumpĕtul, sonul gol al cuvintelor de botez şi de familie il transpoartă in acea lume fericită, unde prosaica lege a logicei şi a exactităţii ştienţifice nu mai domneşte. Cu deosebire ne preumblă atunci prin ţara Spaniolilor, pe unde controlul este mai greu, şi ne incântă cu sonuri ca cele următoare:

— Nu, or cât am puteà supĕra vre-unul din acele spirite,—de care altă dată rideam, pe care azi le deplângem—spirite pururea gata a deprecia ce este românesc,— nu, repeţim, Miron Costin nu este Willeharduin, nici sire de Joinville, Froissart, Filip de Comines, el nu este Olanyro Morales, Zurita, Garivay, Muntaner, Mariana, Moncada; nu este asemenea autorul cronicelor de Napoli, nici Villani; nu este a *fortiori*, catalogarii de date şi domni ai Germaniei feodale. . . . . ***Miron Costin*** este in fond ***„istoric!“***

Bietul zeţar nu s'a prea orientat in aşezarea literelor acestor Spanioli, şi astfel *errata* de la sfirşitul numĕrului ne invită să cetim *Ocampo*, *Morales* in loc de *Olaniro Morales*. Fie şi O-campo, Morales!

Să ne atragem in treacĕt, de şi cu multă mîhnire din parte-ne, risul sau deplângerea d-lui Ureche, mărturisind cu sinceritate, că după părerea noastră nu ar fi nici o scădere pentru Miron Costin de a fi comparat lui *Comines* sau lui *Froissart*. D. Ureche crede, că Miron Costin le este fără comparare superior, după acelaş tipic, după care credea altă dată intr'un foileton al *Adunării naţionale*, că o palidă imitare a lui Văcărescu este superioară originalului lui Goethe.

La pag. 6 d. Ureche ne inşiră alte nume, spunĕndu-ne că

> Miron Costin este deja istoricul, care intreabă la fapte causele lor, şi la cause recunoaşte o ordine, o sistemă oare-care, ca Vico, Leibnitz, Descartes, Roteck, Cantu, Thiery.

Ce-o fi căutând pintre aceşti istorici Leibnitz şi Descartes? — Altă dată d. Ureche, vorbind despre architectura noastră, ne spunea că celebrii architecţi ai Italiei ar fi invidioşi de ea, şi ne cità intre aceştia şi pe Cimabue, care insĕ este celebru in pictură.

Dar in starea intelectuală, in care se află d-sa când scrie, nici nu e vorba de exactitate a citărilor. Totul e ca sonul gol al numelor proprii să producă efect, şi in această privinţă trebue să recunoaştem, că *Cimabue* e foarte bine ales.

In numĕrul *Revistei Contimporane* din 1 Aprilie ni se înfăţişează doi autori mai noi, cu lucrări mai scurte. Unul este d-nul D. Aug. Laurian. D-sa face o critică a unei traduceri din Molière şi a dramei d-lui Scurtescu *Rhea Silvia.* Ştiţi, că despre fabuloasa Rhea Silvia ne spune Livius in câteva rînduri la inceputul istoriei sale, că a fost vestală, dar că a născut

totuş pe Romulus şi Remus. Completa lipsă de tradiţiuni mai lămurite asupra ei nu impedecă pe d. Laurian de a scrie

> Pentru a tracta asemene subiecte, se cere pe lîngă atâtea alte condiţiuni, pe care d. Scurtescu le posedă în destul, şi un studiu aprofundat al timpului, moravurilor, cu un cuvênt al mezului social in care se petrece acţiunea, şi acest mez social să radieze in toate episodele dramei *Rheei Silviei.*

Mediul social de pe timpul Rheei Silviei! Lucrul nu prea are inţeles, — dar cuvintele sună a ceva.

Acelaş domn scrie la pagina 158 şi 159

> Nu este aici locul de a căuta raţiunea preeminenţei traducţiunilor asupra composiţiunii şi raportul ce esistă intre autor şi esecutor. Când vom scrie in special despre teatrul nostru, vom elucida aceste cestiuni colaterale rîndurilor de astăzi. De-ocamdată ne mulţumim de a declara intr'un mod categoric că n'avem idei preconcepute contra nici unuia din modurile in care se manifestă literatura scenală la noi.

Auzi frate! junele Laurianu ne declară „intr'un mod categoric," că nu are „idei preconcepute!" Ce fericire pentru „literatura scenală" a României! şi pentru „cestiunile colaterale rîndurilor de astăzi!"

Cel din urmă autor insemnat in No. 2 al Revistei se numeşte George Marian. D-sa pare a fi de la Ploeşti, căci ne vorbeşte despre

> un colţ al ţĕrei, unde m'am ploeştit — era să zic pleoştit.

Acest domn de la Ploeşti, eram să zic..., are mult spirit. D-sa iubeşte „la causcrie" ca la Paris şi o introduce in Revista Contimporană prin un „Ciaiu la doamna Cutare." Ce mai eleganţă in toată cnnversaţia! Domnul de la Ploeşti o incepe prin a face doamnei Cutare din Bucureşti un

> compliment pentru toaleta sa de un perfect bun gust,

şi complimentul erà fără indoială de un perfect bun gust, ca şi cel următor, despre care ne spune d. Marian,

> cultul frumosului esistă in ţara Românească. Mĕ inhăţai de acest cuvĕnt ca să spun că n'ar puteà fi indoinţă despre aceasta, de cât numai când frumosul n'ar fi representat la noi prin imagine vii ca d-na *Cutare.* Complimentul insĕ nu produse efect.

Dar nu pentru aceste galanterii ploeştite, eram să zic...., intră d. George Marian in această mică cercetare. D-sa merită a figurà in ea, findcă impărtăşeşte ameţeala d-nului Ureche in privinţa numelor proprii. După ce ne-a spus, de sigur cu multă competenţă, că concertele societăţei filarmonice sunt

> destinate a face pe public să fugă vĕzĕnd numai numele lui Beethoven pe afiş,

continuă:

> Graţie d-nei *Cutare* mĕ impăcam cu musica clasică de care mĕ desgustase concertele

> puţin divertisante ale societăţii filarmonice Un caet din Mozart se afla pe piano. Doamna *Cutare* il deschise şi ne jucâ nemuritoarea uvertură a operei Freischütz (Robin des Bois).

Admirabila doamna Cutare! Deschide un caet din Mozart şi joacă din el uvertura lui *Freischütz*. O să vezi, că in numĕrul viitor al *Revistei* are să deschidă caetul lui Weber şi să ne joace uvertura lui *Don Juan*.

După exemplele fenomenale, citate până acum, am mai adăoga câte-va cuvinte in privinţa intregei intreprinderi numite „*Revista Contimporană*“, dar ne e teamă, că redactorii ei vor declarà, cu modestia junelui domn Laurian,

> intr'un mod categoric

că nu au *idei preconcepute* nici măcar in contra — beţiei de cuvinte.

RESPUNSURILE

REVISTEI CONTIMPORANE

AL DOILEA

STUDIU DE PATOLOGIE LITERARĂ

(1873)

Lupta literară intre *Revista Contimporană* şi critica din *Convorbiri* s'a incins cu multă căldură. *Revista* de la 1 Iunie 1873 publică un respuns lung al d-lui P. Grădişteanu, un respuns ceva mai scurt, dar foarte puternic al d-lui V. Alexandrescu Ureche şi câteva cuvinte gentile ale d-lui D. Aug. Laurianu, ear d. Pantazi Ghica şi-a ales un cerc mai intins de cetitori şi işi respândeşte observările d-sale incontra noastră prin cel mai insemnat jurnal politic din Capitală.

Fiind vorba de o luptă literară, să ne fie iertat a inlăturà mai ântâi tot ce ne pare că trece peste limitele ei.

Aşa d. Petru Grădişteanu vorbeşte de victimele *arţagului* meu, de *piticii* din *ortaoa* „Junimei", zice că noi tăgăduim *cu sfruntare*, *cu turbare* meri-

tul părinţilor literaturei şi spune, că *pamfletul* meu ei reaminteşte *că Voltaire compară pe unii critici cu broaştele care se zice că sug veninul pămêntului spre a'l comunica celor care le ating.*

D. Vasile Alexandrescu Ureche observă, că *unui zeţar êi e permis să fie ignorant ca un redactor de la Convorbiri*, că de cetea mult „Convorbirile“ de *tîmpire* nu scăpa, şi impărtăşeşte cetitorilor sĕi, că *in casa d-lui Maiorescu nu lipseşte o clarinetă şi un contrabas pe lângă un piano.*

D. Pantazi Ghica numeşte pe adversarul seu *un fel de farceur literar*, spune că unii membri ai Societăţii „Junimea“ sunt *adaţi la umorism intre mai multe pahare de bere* in *Borta rece* (o cârciumă cunoscută din Iaşi, citată şi de d. Laurianu junior incontra noastră) şi observă, că stilul meu *cam se aduce mult cu stilul şi bunacuviinţă ce ar găsi cineva in epistola unui commis-voyageur neguţătoresc.*

La aceste cuvinte şi altele mai tari de felul lor nu am nici un rĕspuns. Ele sunt personalităţi fără interes într'o discuţie literară; ar fi chiar de natură a tăia or-ce discuţie, dacă alte considerări mai insemnate nu ar impune continuarea ei ca o datorie.

Lăsăm dar expresiilor reproduse mai sus tot caracterul lor fără a le mai atinge.

Căci ele nu ne inaintează in deslegarea singurei intrebări importante aici: cum remâne cu obiectul propriu al criticei noastre literare?

Cum remâne cu trocheele lui Dositei, pe care *Revista Contimporană* le numeşte hexametre? Cum cu *esplosiunea entusiasmului nobil* pentru ţevile de apă aduse de Prinţul Moruzi? Cu *convulsiunile inflăcărate?* Cu *profusiunea craterului in erupţiune*? Cu *ridicarea* d-lui Sion *din adolescenţă* şi *aşezarea* d-sale *in Capitală?*

Cum remâne cu *lumea tăcută* a d-lui Pantazi Ghica, care *pĕstra un si-*

lenţiu? sau cu Armaşul Dincă Sêrbul, care era

> şearpe incolăcitor, fiinţă tîrîtoare, astucioasă, hipocrită, furbă şi trădătoare, suflet damnat, spion şi confident a lui Mihnea?

Cum remâne cu Ammianus Marcellinus, pe care il citează d. Ureche pentru timpul lui Attila? Sau cu Voltaire, care incepe istoria de caracter filosofic in vêrsta de 6 ani? Sau cu Cimabue, care devine celebru in arhitectură?

etc. etc. etc.

Cum remâne cu acestè fenomenale.... scăpări din vedere, aceste.... mici erori strecurate intr'o cătăţime cam mare in primele doue numere, numerele de recomandaţie, ale unei *Reviste* de literatură, artă şi ştiinţă, publicată in anul 1873 in Capitala unui Stat, care aspiră la cultură şi nu este cu totul lipsit de viaţa literară?

Eacă singura intrebare, la care se

aşteptà un respuns din partea *Revistei Contimporane*, şi tot odată singurul punct, in jurul căruia se poate mişcà discuţia noastră mai departe.

I.

Aşa dar: ce a rĕspuns *Pevista* la erorile imputate şi cum a rĕspuns?

Critica noastră relevase cinci articole: studiele literare ale d-lor Sion şi Ureche, novela d-nului P. Ghica, recensiunea d-lui D. Laurianu şi un articol al d-lui Marian. Incepem cu o mărturisire impăciuitoare: in privirea apărării ce d. Grădişteanu face in favoarea d-lui G. Marian de la Ploeşti, suntem aproape de a ne inţelege cu d-sa. D. Grădişteanu (pag. 390) numeşte scrierea d-lui Marianu

> un articol de *blagues* — cuvêntul in limba română n'are ecuivalent decât, poate, *mofturi*.

Din momentul, in care *Revista* califică articolul d-lui Marian de *mofturi*, nu mai avem de discutat asupra acestui punct. S'ar simplificà discuţia chiar şi asupra celorlalte puncte, dacă *Revista* ar consimţi să numească cu aceeaş expresie calificativă şi celelalte articole relevate de noi, critica d-lui Laurianu, novela d-lui P. Ghica şi mai ales studiul istorico-literar al d-lui Ureche. Căci *mofturi* este in deaproape inrudire cu numele ce ne-am permis noi a'l aplicà de la inceput acelor articole din *Revista* şi despre care presupunem, că nu este âncă uitat.

Asemenea suntem datori a recunoaşte, că nu mai incape discuţie asupra uverturei lui *Freischütz*, pe care d-nul de la Ploeşti o atribuea lui Mozart. In aceeaş zi (1 Mai), in care a apărut critica noastră in *Convorbirile* din Iaşi, a apărut in No. 3 al *Revistei* din Bucureşti rectificarea. Pasagiul criticat de noi din No. 2 al *Revistei* erà:

> Un caet din Mozart se afla pe piano. D-na Cutare il deschise şi ne jucă nemuritoarea uvertură a operei Freischütz.

şi aici *Erata* din No. 3 observă

> In No. 2 al Revistei la pag. 186 rîndul 11 sărindu-se un rînd din manuscris, după cuvêntul *jucá* să se adauge: „Sonata in sol major, apoi termină cu."

Aşa dar d-na *Cutare* jucâ din caetul lui Mozart sonata a 8-a şi apoi terminâ cu uvertura operei Freischütz.

Unii se miră, cum de zeţarul sărise rîndul din manuscript aşa de bine, incât frasa tipărită aveà un aer foarte natural, mai natural chiar decât cea indreptată, şi par a se indoì de istoria cu rîndul cel sărit.

Noi insĕ nu ne credem in drept a pune la indoială erata *Revistei*, şi prin urmare primim rectificarea făcută fără reservă.

Mergem chiar mai departe: ne mirăm de ce *Revista* nu s'a folosit de *Erata* ei intr'un mod mai bogat, oare-

cum mai isteţ? Nu vedeà că aici este mijlocul cel mai simplu de a scăpa de toate greutăţile?

De exemplu: la pag. 15 din No. 1 al *Revistei* ziceà D. Sion

In adevĕr, voiţi exametre? ascultaţi
Limbele să salte
Cu cântece nalte.

De ce să nu zică erata din No. viitor al Revistei:

In No. 1 al Revistei pag. 15 rêndul 6 de jos, săridu-se câte-va cuvinte din manuscris după cuvêntul *voiţi* sà se adauge: „trochee care nu sunt"... exametre?

şi toată greşala a dispărut!

Asemenea pentru D. Ureche:

In No. 1 al Revisteĭ la pag. 2 rîndul 2 de jos, unde se citează autorii pentru timpul lui Attila, sărindu-se doue rînduri din manuscris după cuvîntul *Am. Marcellinus* să se adauge: „din nenorocire nu scrie nimic despre Attila, dar cu atât mai mult scrie"... Priscus.

Şi aşa mai departe şi pentru celelalte erori *in dulce infinitum.*

Dar Revista nu a ales acest mod expeditiv şi prudent de a intîmpinà critica făcută, ci şi-a susţinut erorile, incercându-se a aduce argumente in favoarea unora din ele.

Să le examinăm şi pe aceste.

Constatăm insĕ mai ântâi, că acea parte a criticei, care priveà disertaţia d-lui Sion asupra poetului Conachi, a rĕmas fără intîmpinare. O mănţinem dar deocamdată aşa cum a fost făcută.

Trecem la d. Ureche, care s'a crezut obligat a'şi susţineà cele 7 erori ale d-sale cu or ce preţ, vom vedeà indată, cu ce preţ.

1. Eroarea D-lui Ureche relativă la Ammianus Marcellinus.

Pasagiul din No. 1 al *Revistei Contimporane* este in intregul lui următorul:

Mult timp, multe sute de ani, coloniştii lui Trajan n'avurĕ alţi istorici decăt *tradiţiunea* fidelă, şi alăturea cu ea pre acei lăutari, cari, ăncă la Roma, aveau deprinderea a cănta la oaspeţe faptele oamenilor celebri [4]). Pe timpul lui Attila [5]) la palatul ***Biciului lui Dumnezeu,*** ca şi mulţi secoli după acea la curtea Domnilor Romăni, singuri lăutarii fac istorie,

[4]) *Soliti* sunt primis temporibus in epulis canere convivae ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus.—Salustiu.

[5]) Am. Marcelinus. Priscus.

In contra acestui pasagiu făcusem noi in *Convorbirile* din 1 Mai 1873 următoarea critică:

Acel (5) pus lăngă Attila ne trimete in josul paginei la autorii antici, din care ĕl isvoreşte d-lui Ureche această ştiinţă. Acolo găsim numit, pe lăngă Priscus, şi pe *Am. Marcellinus.* Ammianus Marcellinus citat pentru timpul lui Attila? Mare descoperire! Ammian (născut pe la 330) erà de mai mulţi ani mort, cănd a inceput domnirea lui Attila (434—453) şi in genere istoria lui merge numai până la 378 d. Chr.

Ce are de zis D. Ureche la această critică? Cum işi va susţineà *singurul* punct in discuţie: citarea lui Ammia-

nâs Marcellinus după cuvintele „pe timpul lui Attila“ ?

Eacă respunsul d-sale (*Revista* din 1 Iunie 1873, pag. 320, 321, 322):

> Un No. 5 sta pus după vorba *Attila* in scrierea mea (pag. 2) şi nu ştiu de ce supără pe nervosul D. Maiorescu.
>
> Oare nu este adevĕrată aserţiunea că *lăutarii* primii cântăreţi, *poeţi, fac istorie. . până pe timpul lui Attila?*
>
> Proboze-mi-se că nu, şi va remâne de minciună Voltaire cu opiniunea sa despre ignoranţa criticilor.

Nu am să probez, că nu, şi nu am să probez că da, fiindcă nu s'a vorbit nici un cuvênt despre aceasta. Singurul punct in discuţie este: citarea lui Amm. Marcellinus pentru timpul lui Attila.

Să relevăm deocamdată cuvîntul *până* vîrît acum de D. Ureche inaintea cuvintelor *pe timpul lui Atiila.* Acest *până* nu stă in pasagiul criticat.

D. Ureche continuă:

> Ce este greşit in aserţiunea mea când, citând pe *Salustiu*, am scris că la Romani

ăncă istoria incepe cu poesia, cu cântecele (*soliti* sunt primis temporibus etc.)?

De această aserţiune a d-sale nu e vorba in critica noastră.

De acest obiceiu nu vorbeşte şi *Nonniu* (II. 70) care aminteşte că Varon numea pe cântăreţi: *pueri modesti*. . .

Poate să vorbească Nonniu; nu sunt in chestie pueri modesti. Departe de aceasta!

Ce pĕcat făcui susţinĕnd că acest mod de a face *istoria* a trecut şi la Dacia şi că persistă până chiar sub Attila?

Nimeni nu a relevat vre un asemenea pĕcat, nu este in chestie.

Era oare permis filosofului, literatorului din Iaşi a nu şti cine furĕ barzii la Gali (vezi Lucan I. v. 27), scaldi la Scandinavi etc.?...

Cetit'a eruditul d. Maiorescu pe Tacit? Apoi nu spune el cum se cănta la barbari pe timpul lui, (Canitur adhuc barbaras apud gentes. Annal. II. 88)?

D-sa, care ştie toate, nu ştie oare că la *Goţi* in **Dacia** ăncă se căntau la ospeţe faptele strămoşilor, după cum o spune Ior-

nandes (după Cassiodore ministrul lui Theodosiu) ?

Nu sunt in chestie nici barzii la Gali, nici Tacitus, nici Goţii din Dacia. In chestie este un singur punct: citarea lui Amm. Marcellinus pentru timpul lui Attila.

Apoi nu cum-va eruditul d. T. Maiorescu pretinde că Ammian Marcellin este rĕu citat pentru descrierea moravurilor Hunilor?

intreabă d. Ureche. Nu pretinde aceasta d. Maiorescu.

Istoricilor de la *Convorbiri* aceasta poate să le pară lucru nou, dar Ammian Marcellin este autoritate pentru epoca apariţiunii Hunilor şi isgonirea Goţilor de către ei din Dacia.

Nu este in chestie epoca apariţiunii Hunilor nici isgonirea Goţilor.

Ce ar zice acest ilustru Domn când intr'o carte cu titlu *Histoire d'Attila et de ses succeseurs* ar afla citat pe Ammian Marcellin de nenumĕrate ori?...

Histoire d'Attila şi Amm. Marcellin!

— E un ignorant, ar esclama negreşit D. Maiorescu.

Acel ignorant se chiamă ănsĕ *Amédée Thierry!*

De o fineţă admirabilă! D. Ureche işi asociază pe Amédée Thierry şi ne dă a inţelege, că in privinţa lui Ammianus Marcellinus este de aceeaş eruditiune.

Să nu batjocorim memoria lui Amédée Thierry deabia rĕposat! Nu el este in chestie; nu el ar fi putut să aibă vre-odată inspirările d-lui Ureche asupra isvoarelor istorice. Când in *Histoire d'Altila et de ses successeurs* a lui Am. Thierry se vede citat Ammianus Marcellinus, nu este pentru chiar timpul domnirii lui Attila, ci pentru prima apariţiune a Hunilor in Europa şi pentru moravurile lor de atunci, de care a trebuit să se ocupe Thierry in eminenta sa lucrare.

Dar, cum am zis, nu este aici punctul in discuţie. Să revenim la el,

> Pentru ce dar acel No. 5 il pune in furie contra mea?

Lăsănd *furia* la o parte: pentru că prin acel 5 se citează Ammianus Marcellinus pentru timpul lui Attila.

Dar aici d. Ureche respunde:

> Eu n'am citat pentru epoca lui Attila pe Ammian Marcellin şi No. 5 pus după vorba Attila nu se raportă la Attila, ci la epoca Hunilor.

Aşa? Apoi atunci de ce atâta sfadă? De ce acel nomol de eruditiune? Acele săgeţi de intrebări indreptate incontra criticului din Iaşi?

Chestia este cu mult prea simplă pentru aceasta

> No. 5 pus după vorba Attila nu se rapoartă la Attila.

Eacă cea mai simplă şi cea mai elegantă ridicare a greutăţii.

Păcat atunci de intreaga pag. 321 din *Revistă* şi de jumătăţile paginelor 320 şi 322. Lucrul se făcea mai bine,

după sfatul ce ne-am permis să'l dăm adineaori, printr'o indreptare in *Erata* acestei interesante *Reviste*. D. e.

Erata:

No. 5 pus la pag. 2 a Revistei după vorba Attila nu se raporta la Attila, ci. . .

nu mai ştiu la ce.

Mai bine se făcea lucrul de sigur in acest chip, dar de tot bine tot nu se făcea. De tot bine se va face lucrul numai atunci, când *Erata* vre unui numĕr viitor al *Revistei* ne va zice

La pag. 2 a *Revistei No. 1. să se şteargă numele Ammianus Marcellinus cu totul.*

Căci cea vrea să dovedească d. Ureche cu Ammianus? Să lăsăm la o parte, după dorinţa d-sale, timpul lui Attila, şi să presupunem, că d-sa ar fi citat pe Ammian numai pentru acel timp al Hunilor, despre care se ocupă in adevĕr istoria lui.

Ei bine, *pănă* pe timpul lui Attila, in epoca *apariţiunii Hunilor*, pentru care Ammian este autoritate, ce vrea să ne arete d. Ureche prin citarea lui? Dacă'i recetim pasagiul in discuţie, vedem că este vorba de afirmarea d-sale că

> singuri lăutarii fac istoria; lăutarii şi ***tradiţiunea fidelă***.

De unde o scoate aceasta d. Ureche?

> Pentru Ammian Marcellin eu n'am indicat o anume pagină,

zice d-sa cu oare-care naivitate. Dar *putea* să indice o anume pagină sau, mai exact, un anume capitul şi o anume carte din Ammian?

Nu puteà, fiind-că nu există. Am cetit din nou intreaga carte 31 din istoria lui Ammian, in care vorbeşte de Huni, am recetit capitolul 3 şi indeosebi capitolul 2, cel cu celebra descriere a acelei ginte selbatice, nicăeri

nu există nici cea mai mică alusie la *cântăreţi*, *lăutari*, *sau tradiţiunea fidelă a Hunilor*; din contră, după ce Ammian a spus, că Hunii „rătăcesc fără locaşuri hotărîte, fără vatră şi lege, fără obicei statornic“, resumă barbaria lor in frumoasele cuvinte; „Nimeni dintre ei nu poate rĕspunde la intrebarea: de unde eşti? Căci fie-care a fost aiurea zămislit, aiurea născut, aiurea crescut.“

La o asemenea ginte nu poate fi vorba de *tradiţiune fidelă* şi de *lăutarii*, care *fac istorie*, şi dar citarea lui Ammianus Marcellinus trebue suprimată.

2. Eroarea D-lui Ureche relativă la Voltaire.

Pasagiul d-lui Ureche criticat de noi este următorul (*Revista* No. 1, pagina 9):

> Metoda cealaltă *„ad probandum“* relată evenimentele numai spre a lua din ele ocasiunea de a discurge de organisarea politică a popoarelor, despre legile lor, despre pro-

> grese, civilisare. . . . Această din urmă metodă dădu nascere, cu Voltaire, abia in secolii XVII şî XVIII, istoriei de caracter filosofic. Dupe pilda acelui geniu dominant intre enciclopedişti, scriseră istoriile, disertaţiunile lor Millot, Raynal in Francia; Hume, Robertson, Gibbon in Anglia etc.

La aceasta am observat noi in *Convorbirile* de la 1 Mai 1873:

> La pag. 9 eruditul nostru profesor de istorie la Universitatea din Bucureşti ne spune că „istoria de caracter filosofic“ se născù cu Voltaire, abia in secolii XVII şi XVIII. Voltaire istoric in secolul 17? Dar Voltaire este de 6 ani, când se sfîrşeşte secolul al 17, şi in această vêrstă el deabia ar fi putut scrie un tractat ca acela al d-lui Ureche, necum o istorie de „caracter filosofic.“

Care este intîmpinarea d-lui Ureche in contra acestei critice? Va fi mai uşor de astă dată să o analizăm, fiindcă ştim acum din experienţa cu Ammianus Marcellinus metoada d-sale de apărare, zig-zagurile prin care incearcă a se ferì de direcţia dreaptă a discuţiei.

> Ce-i pasă d-lui T. Maiorescu că Zarate (Manuel de litérature edit. 7. 1856, pag. 170) a ḑis „in secolii XVII şi XVIII *luâ istoria caracterul filosofic propriu al sĕu. Voltaire fu primul care in Francia êi dete această direcţiune.*"

In adevĕr, ce'mi pasă? Istoria a putut să ia caracter filosofic in secolii 17 şi 18, Voltaire a putut să fie cel d'intâi care *in Franţa* i-a dat această direcţie: chestia nu e aici; chestia este, dacă istoria de caracter filosofic s'a născut cu Voltaire in secolul al 17-lea?

> Această formă *silleptică* de cugetare să nu incapă in mintea filosului supusă la atâtea *silepse!*

Forma sileptică poate autoriză impreunarea mai multor obiecte *felurite* intr'o singură expresie, dar nu autorizează nici odată şi nicăeri impreunarea sintactică de contraziceri, şi dacă cineva d. e. in loc de a zice: *multe bătălii celebre s'au câştigat pe timpul Romanilor, asemenea multe, mai ales*

prin perfecţionarea armelor de foc, s'au câştigat in zilele noastre, ar zice : multe bătălii celebre s'au câştigat de la Romani până in zilele noastre prin perfecţionarea armelor de foc, ar comite — nu o silepsă, ci o eroare, fiind că timpul Romanilor exclude perfecţionarea armelor de foc, precum vêrsta lui Voltaire exclude scrierea istoriei filosofice din partea sa in secolul 17.

> Zicênd ca *Zarata*, că istoria filosofică este din secolul XVII şi XVIII, făcut-am o erezie?

Nimeni nu a vorbit de o asemenea herezie.

> Dar nu sunt din secolul XVII Rollin, Bossuet, Fleury?

Nu sunt in chestie Rollin, Bossuet, Fleury.

> Şi oare nu este adevĕrat că numai în secolul XVIII, cu *Voltaire* istoria luâ definitiv caracterul ce-l avu sub pana lui Millot, Raynal etc.? Voltaire e acela care etc.

Aceasta poate să fie adevĕrat, dar nu e in chestie, precum nu e in chestie nici tirada următoare asupra meritelor lui Voltaire.

Intr'atâta se incheie intîmpinarea d-lui Ureche asupra acestui punct. Neprobând ea nimic, eroarea d-sale cu Voltaire remâne nejustificată.

Când ar remâneà numai atât! Dar prin întîmpinarea d-sale se inmulţesc erorile, erori de àcelaş fel: contraziceri şi citări false.

Să recapitulăm observările din respunsul de la pag. 423:

> Zarate a zis: „in secolii 17 şi 18 luă istoria caracterul filosofic propriu al seu. Voltaire fu primul care in Franţa 'i dete această direcţiune.

D. Ureche crede in autoritatea lui Zarate, fiind că ni'l opune. Aşa dar cel d'întâi, care in Franţa dete istoriei caracter filosofic fu Voltaire; insĕ istoricul Voltaire ştim că a fost in se-

colul al 18. Cu toate aceste d. Ureche zice indată mai jos:

> Zicĕnd ca Zarade, că istoria filosofică este din secolul 17 şi 18, făcut-am o erezie? Dar nu sunt din secolul 17 Rollin, Bossuet, Fleury?

Aşa dar Francesii Rollin, Bossuet, Fleury au scris după d. Ureche istorii filosofice in secolul 17. Dar atunci cum remâne cu afirmarea de mai sus a lui Zarate, că Voltaire (din secolul 18) fu *primul*, care *in Franţa* dete istoriei direcţiunea filosofică?

Aceasta cam are aerul de contrazicere. Sau este numai o formă sileptică?

Să relevăm altă greşală, oare cum mai substanţială:

> Dar nu sunt din secolul 17, Rollin, Bossuet, Fleury?

exclamă d. Ureche pentru a probà, ca istoria filosofică este şi in secolul 17.

Nu i-a fost destul experienţa cu Voltaire; trebue să-o mai păţească şi cu Rollin!

Rollin nu este istoric in secolul 17. Rollin este, ce e drept, nscut in secolul 17 (şi Voltaire erà născut in secolul 17), dar nu devine autor decât in secolul al 18. Prima lui publicare este din 1713, ear *Histoire ancienne* este deabia de la 1730—1738.

Hotărit lucru: numele proprii sunt nefericirea d-lui Ureche.

3. Eroarea relativă la inceputul istoriei germanilor

In primele pagine ale *Revistei Contimporane* d. Ureche zisese:

> „Ori ce neam incepe àntêi prin poesie
> „Fiinţa de-şi pricepe"
>
> este un adevĕr eşit din poetica pană a lui Văcărescu. Şi acest adevĕr il confirmă cercetarea desvoltării cugetării la toate popoarele Europei. Acest studiu demonstră, ca regulă nestrămutată, că filosofia, că istoria fiica filosofiei, nu vin decât după ce poesia populară incepe a tăcè, nu vin decât atunci

când naţiunea s'a aşezat şi a gustat din viaţa liniştei publice. Mai mult âncă, *Hist. Var.* ale lui *Elien.* in *Ermip* (1) in *Aristot* (2) aflăm că Grecii *cântară* până şi legile lor inainte de a cunoaşte scrisoarea.

La inceput istoria nu se scrie, ci se face, zice *Quinet.* Tradiţiunile sunt conservate sub forma poetică şi transmise din tată în fiiu cu toate erorile proprii copilăriei popoarelor, fără conesiune de cause cu efecte. Aşa istoria Germanilor incepe cu cântul lui *Siegfried in poemul Amalelor.*

Intre simptomele de suferinţă, de care se ocupà gluma noastră literară (glumă şi nu prea), erà şi „contrazicerea gîndirilor puse lângă o laltă.“ Ca exemplu am relevat şi acel pasagiu din studiul asupra lui *Miron Costin* cu următoarele cuvinte:

La pag. 1 şi 2 a revistei ni se susţine că istoria, fiica filosofiei, nu vine decât după ce poesia populară incepe a tăcè, şi indată se adaogă:
istoria Germanilor incepe cu cântul lui Siefried din poemul Analelor (?)

Cum se justifică acum D. Ureche? Revista de la 1 Iunie, pag. 319 şi 320:

Ce află d. Titu Maiorescu in aceste şiruri ale mele chiar şi alese de domnia-sa, după trebuinţa causei sale?

O erezie?

Nu; de herezie nu este vorba.

Să probeze că nu e adevěrat că:

„Ori ce neam incepe ântâi prin poesie, fiinţa de şi pricepe" cum zice Văcărescu.

Nu am să probez, fiind că nu e in chestie.

Am zis că primii poeţii, că primii musicanţi fură primii cronicari ai popoarelor.... Istoria *Nemţilor* Domnului Maiorescu ea insăş incepe, adausei, cu un cânt din Niebelungen... Dar tot eu am arătat ce diferinţă este intre Linus, Peani, Treni, Rapsozi, intre cântăreţii primi ai faptelor şi intre *istorici*. **Istoria** ancă nu este balada lăutarilor cântând la mesele Domnilor faptele Domnilor trecuţi cu laudă. Unde este contrazicere dară, când spunênd ca Quinet (pag. 298 Tome IX ed. 1857 Paris), că *„L'historie allemande commence par le chant de Siegfried"* — adaog că **istoria** (nu balada, nu cronicul, ci **istoria** fiica filosofiei) nu vine decât după ce poesia populară incepe a *tăcea?*

Unde este contrazicerea? In chiar aceste cuvinte! Dacă se susţine, că *istoria* (or ce fel de istorie) vine *după*

ce poesia populară tace, nu se poate susţinea indată, că *istoria* Germanilor incepe cu *cântul* lui *Siegfried.* Aici este aceaş contrazicere ca in casul citat mai sus cu istoria filosofică in Franţa din secolul 17, şi din aceeaş causă, adecă din causa citărilor nemistuite. Dar d. Ureche nu se linişteşte cu atât. D-sa continuă:

„Istoria Germanilor incepe cu cântul lui Siegfrid in poemul *Analelor.*

D. T. Maiorescu pune aci un?

Să adăugim şi noi la? al D-lui Maiorescu pe unul al nostru mai compact?

Ce insemnează acel? acel erudit?

Priveşte el vorba *analelor*, cum a tipărit-o un zeţar căruia e permis să fie ignorant cât un redactor de la *Convorbiri?*

Poemul *analelor!...* Are de ce ride d. Maiorescu, căci zeţarul tot atât de familar ca d-sa cu numele unor istorici ca Ocampo, Morales le a zeţuit greşit, d-sa, nu ştiu corige *Analelor* prin *Amalelor!*

Intr'adevĕr Voltaire avea dreptate: *nu este mai rea ignoranţă decât a criticilor!*

Un semn de intrebare pus in parenteză după propoziţia unui autor este ştiut că insemnează indoiala aceluia,

care a pus semnul de intrebare, despre adevĕrul proposiţiei.

Semnul de intrebare al nostru exprimă dar indoiala despre adevĕrul afirmării d-lui Ureche, că istoria Germanilor incepe cu cântul lui Siegfried din poemul *Amalelor*, greşală de tipar a Revistei d-sale, nu a noastră, pe care o indreptează d. Ureche prin *Amalelor* (ar fi fost mai bine să zică Amalilor, fiindcă este vorba de Amali, eroii Goţilor). *Poemul Amalelor* d-lui Ureche este, cum ne spune d-sa insuş in respunsul citat mai sus, poemul german *Nibelungen.*

Dar este oare sigur, că istoria Germanilor incepe cu cântul lui Siegfried din Nibelungen?

Dacă pe la 1857 a fost poate iertat unui literat frances să zică *l'histoire allemande commence par le chant de Siegfried*, in anul 1873 nu mai este iertat unui literat să zică aşa in trea-

căt: istoria germanilor incepe cu un cânt din Nibelungen. Astăzi, după polemica iscată la 1851 de I. Grimm in contra lui Lachmann, literatura germană este lămurită asupra timpului Nibelungilor şi susţine, că acest poem a fost compus in secolul al 12 după Christos din tradiţiĭ poetice mai vechi.

Nimeni insĕ nu va putea afirmà, că istoria Germanilor incepe cu un cânt tocmai din secolul al 12 d. Chr. Dacă erà vorba de a se cità cel mai vechiu poem insemnat al Germanilor, trebuià să fie citat aşa numitul *cânt* al lui *Hildebrand* din secolul al 8-lea, şi nu *Nibelungen* din secolul al 12-lea.

Eacă ce voià să zică acel semn de intrebare pus după afirmarea d-lui Ureche; şi acum remâne numai să ni se explice, ce voià să zică semnul mai compact al d-sale?

4. Grămădirea nepotrivită a numelor proprii.

Dar unde este tare d. Ureche,

scrisesem noĭ în *Convorbiri.*

este in citarea de nume proprii. Acolo d-sa se află in elementul seu, incepe a'şi pierde cumpĕtul, sonul gol al cuvintelor de botez şi de familie il transportă in acea lume fericită, unde prosaica lege a logicei şi a exactităţii ştiinţifice nu mai domneşte. Cu deosebire ne preumblă atunci prin ţara Spaniolilor, pe unde controlul este mai greu, şi ne incântă cu sonuri ca cele următoare:

„—Nu, or cât am puteà supĕra vre-unul din acele spirite,—de care altă dată rideam, pe care azi le deplângem — spirite pururea gata a deprecia ce este românesc,— nu, repeţim, Miron Costin nu este Willeharduin, nici sire de Joinville, Froissart, Filip de Comines, el nu este Olanyro Morales, Zurita Garivay, Muntâner, Mariana, Moncada; nu este asemenea autorul cronicelor de Napoli, nici Villani; nu este a *fortiori*, catalogari, de date şi domni ai Germaniei feodale.... ***Miron Costin*** este in fond ***„istoric!“***

La aceasta respunde d. Ureche in *Revista* din 1 Iunie:

Ce-mi mai impută d. T. Maiorescu?
„Unde este tare d. Ureche, scrie d. Maio-

rescu, este in citarea de nume proprii... Cu deosibire ne preâmblă prin ţara Spaniolilor, pe unde controlul *este mai greu* şi ne incântă cu sonuri ca cele următoare:

Aici citează din scrierea mea pasagiul incepênd cu aceste vorbe: „Nu, or cât am putea supěra pe vre-unul din acele spirite de care altă dată rideam, pe care azi le deplângem, spirite pururea gata a deprecia ceea ce este românesc,—nu, repeţim, Miron Costin nu este Villehardouin, nici Sire de Joinville, Froissart, Filip de Comines... Miron Costin este in fond istoric."

şi d. Maiorescu ca să probeze că sunt ignorant,.numeşte **spanioli** istoricii cronicari francesii şi italieni. Când vorbeşte de Froissart-Comines etc. zice că mě preumblu in ţara *Spaniolilor*!

D. T. Maiorescu care ştie cum s'a prăsit tot neamul redactorilor *Convorbirilor* din maimuţele lui *Darwin*, ignoră cine fu un Comines, un Morales!..

Ah! ignoranţa criticului este cea mai rea din ignoranţe!

Ce mai fineţă de procedere! Nu cumva d-nul Ureche şi-a scris respunsurile d-sale pentru acel soi de cetitori, cari intr'o discuţie se mulţumesc de a cetì numai pe una din părţi, fără a se intrebà, ce zisese şi ceailaltă? Atunci ne-am

explicà denaturarea prea făţişe ce o incearcă d-sa in privinţa tuturor punctelor in discuţie. Insĕ pe lângă acel soi de public există fără indoială, de şi intr'un numĕr mai mic, cetitorii cu simţimêntul elementar de dreptate, care intr'o discuţie, dacă o urmăresc, işi dau osteneala să asculte pe *amêndouè* părţile. Şi inaintea acestor oameni mai cu minte cum va remâneà d. Ureche cu respunsul d-sale?

In relevarea noastră critică din *Convorbiri* reprodusesem *intreg* pasagiul d-lui Ureche cu acea duzină de nume proprii citate de d-sa, şi fiindcă cea mai mare parte a acestor numiri sunt numiri de Spanioli, am zis: „cu deosibire ne preumblà atunci prin ţara Spaniolilor." Cine zice: „cu deosibire ţara Spaniolilor," zice douĕ lucruri: ântâi, că sunt şi alte ţeri in chestie, al doilea, că intre ele ţara Spaniolilor este deosebită. Şi in adevĕr d. Ureche in citatul pasagiu ne preumblă prin Franţa, prin Italia, prin Germa-

nia, dar ne preumblă „cu deosebire“ prin ţara Spaniolilor.

D-sa insĕ acum respunzênd criticei noastre lasă la o parte tocmai numele spaniole in reproducerea pasagiului sĕu, şi susţine apoi, că noi am numit Spanioli pe cronicarii francesi şi italieni.

Prestidigitatorii obişnuesc cunoscutul *tour de passe-passe* de a presentà mai ântâi doue obiecte şi de a face apoi să dispară unul din ele in mânecă, spre marea surprindere a copiilor spectatori. — Tocmai pe Spanioli şi-a găsit d. Ureche să şi'i escamoteze astfel din propriul sĕu citat?—Ce neagră ingratitudine!

5. Eroarea d-lui Ureche cu definiţia Istoriei.

Intregul pasagiu in chestie, publicat de d. Ureche in No. 1 al *Revistei Contimporane*, este următorul:

Care sunt meritele lui M. Costin ca istoric, ca om de ştiinţă? Inţeles-a el ca şi

Ureche, predecesorele sĕu, ce diferenţă este intre un cronic şi intre o istorie? Inţeles-a el diferenţa ce trebue să fie intre el istoric, şi intre acei lăutari, care pe timpul seu şi a fiului seu N. Costln, *„la mesele Domnilor căntau căntecele Domnilor trecuţi?* Este Miron Costin cronicarul sacson, alcătuitorul de o specie de almanahe istorice seci şi grele de mistuit, almanahe care insemna la anul cutare *naşterea cutăruia Domn,* la data aceasta *ivirea unei comete,* la luna cealaltă *impuşcarea de către rege, la vĕnătoare a unei vulpe...;* sau este M. Costin deja *istoricul,* care intreabă la fapte causele lor, şi la cause recunoaşte o ordine, o sistemă oare care, ca Vico, *Leibnitz, Descartes,* Roteck, Cantu, Thiery? etc.

La toate acesie intrebări M. Costin respunde cu câte-va cuvinte, când din convingere ştiinţifică ne spune, ne defineşte, care este după el, scopul istoriei. Vornicul Ureche, desvoltând definiţiunea dată despre *istorie de Valeriu Flacu: „rerum cognitio praesentium“ (1),* a zis că: *„mulţi scriitori s'au „nevoit de au scris rĕndul şi povestea ţerelor „şi au lăsat isvod pe urmă şi bune şi rele se „remănă feciorilor şi nepoţilor, să le fie cele „bune de invĕţătură, iar cele rele ca să se „poată ferire şi să se socotească, şi celor bune „să urmeze.“* Miron Costin a zis şi mai bine decăt Ureche. Acest al doilea cronicar al nostru, ne-a spus, ca Herder, cum *„istoria „ne deschide mintea de ajungem cu credinţă „spre Dumnezeu“,* cum ea, istoria *„depărtate „locuri de ochii noştri ne face de le putem vede*

cu cugetul nostru.“ Ca şi Cicerone, care definia istoria prin *„testis temporum, lux veri-„tatis, vita memoriae, magistra vitae,“* şi după cum *Cantu* o defineşte, conform ultimelor, modernelor teorii: „l'histoire est le récit „d'événements importants, afin de connaître „le passé et par lui de conjecturer l'avenir „probable . . .“ aşa a zis Miron Costin, când ne spuse că istoria ne invaţă: *„Cu acele tre-„cute vremi să pricepem cele venitoare! (2).*

Care e meritul lui M. Costin ca om de ştiinţă?—Dar ce desvoltare mai admirabilă de inteligenţă, ca aceea a lui M. Costin, care ajunge la conclusiunile ştiinţei, cu secoli mai nainte de atâţi nemuritori lucrători in ogorul ştiinţific, in ogorul istoriei, la apusul Europei!

In contra conclusiunii de mai sus am scris noi in *Convorbiri*:

Ce mistificare mai este şi aceasta? Nu este adevěrat, că idea de a concepe istoria ca o ştiinţă a vremilor trecute pentru a pricepe pe cele viitoare este o „ultimă modernă teorie.“ Aceasta a trebuit să treacă prin capul tutulor istoricilorde când istorici există, şi este anume relevată in Polybius, in Tacitus, in Cicero, dacă după dorinţa lui Cornelius Nepos il numerăm şi pe acesta intre istorici. Prin urmare Miron Costin in frasa citată nu a făcut alta decât a spus şi el o cugetare de istoric, dar nu a antici-

pat „cu o admirabilă inteligință conclusiunile ştiinţei“ moderne.

In adevĕr mistificarea este manifestă.

Dacă recetim intregul pasagiu al d-lui Ureche, vedem următorul şir al ideilor d-sale: „care e meritul lui Costin ca om de ştiinţă? inţeles-a el diferenţa intre cronică şi istorie? *la toate aceste intrebări* respunde Costin prin definiţia istoriei conform ultimelor modernelor teorii.“ Şi acum d-nul Ureche revine cu aceleaşi suvinte la intrebarea de la inceputul pasagiului: *care e meritul lui M. Costin ca om de ştiinţă? Dar ce desvoltare mai admirabilă de inteligință, ca acea a lui M. Costin, care ajunge la conclusiunile ştiinţei cu secoli mai nainte de atăţi lucrălori in ogorul istoriei.* — Aşa dar, după d. Ureche, definiţiunea lui Cantu este *ultima modernă teorie* şi meritul lui Costin este de a o fi anticipat. Aici era obiectul criticei. Să vedem acum intîmpinarea d-lui Ureche.

Probat-a d. T. Maiorescu că definiţiuneă adusă de mine de la Cantu: *„L'histoire est le récit“* nu este definiţiunea la care s'a oprit, după certe *pro* şi *contra*, sciinţa, istoricii moderni?

Nu am trebuit să o probăm, fiind că nu am pus-o in chestie.

Invăţatul Maiorescu... vine sĕ spună, ca o infruntare, ignorantului Ureche, că M. Costin nu e *om mare*, căci a definit istoria ca Polibiu, Cicero, Tacit, lucru ce zisesem încă din 1860 şi o şi tipărisem in 1865!

Dacă d. Ureche la 1865 tipăreşte o opinie şi la 1873 tipăreşte opinia contrară, atunci ne dă un nou exemplu pentru acel simptom de suferinţă, ce i'l cunoaştem deja şi care se numeşte contrazicere, ear noi din parte-ne nu facem alta decăt a susţineă pe d. Ureche de la 1865 in contra d-lui Ureche de la 1873.

Relevăm in treacăt neadevĕrul, că am fi contestat mărirea lui M. Costin in genere.

Dér va zice d. Maiorescu cu aerul sĕu triumfal: dar aceste toate nu justifică asser-

> ţiunea că Miron Costin *„a anticipat cu o admirabilă inteligenţă conclusiunile sciinţei moderne.“*
> Ce apropiere face d-sa intre vorba *Conclusiunile* (la inmulţit) şi intre *difiniţiunea* istoriei de M. Costin?
> Acele *conclusiuni* ale ştiinţei moderne, intre-văzute de Costin se referă la multe alte puncte, pe cari le recomand cu generositate de creştin d-lui Maiorescu, a le citi barem acum in dicţionarul filosofic a lui Voltaire la vorba *Histoire*. (pag. 195).

La alte puncte? la punctele din dicţionarul lui Voltaire? Apoi atunci discuţia earăş s'a simplificat. Observăm numai, că despre aceste nu a fost vorba in pasagiul citat şi că *conclusiunile* (la inmulţit) sunt in deplină apropiere cu obiectul lor, adică cu *ultimele moderne teorii* (asemenea la inmulţit), conform cărora defineşte Cantu istoria după d. Ureche.

Dar in fine, dacă d-sa retractează inţelesul pasagiului de mai nainte, dacă recunoaşte, că meritul lui Costin este alt undeva decât in anticiparea definiţiunii Istoriei, atunci nu mai avem nimic de zis, şi remâne chestia cum

remăsese cu acel 5 „pus după vorba Attila“, care „nu se raporta la Attila“.

6. Ceailaltă grămădire nepotrivită de nume proprii.

In critica din *Convorbiri* se mai zicea in privinţa studiului literar al d-lui Ureche:

> La pag. 6 d. Ureche ne inşiră alte nume spunăndu-ne că
> „Miron Costin este deja istoricul, care intreba la fapte causele lor, şi la cause recunoaşte o ordine, o sistemă oare-care, ca Vico, Leibnitz, Descartes, Roteck, Cantu, Thiery“.
> Ce-o fi căutănd intre aceşti istorici Leibnitz şi Descartes?

La aceasta respunde d. Ureche

> Eruditul d. Maiorescu ignoră că *Leibnitz* a scris *istorie!!* Pentru numele lui Dumnezeu, erudite critic *un coup* de Bouillet, iute... Ce zice? „Leibnitz mourut en 1716... Il fut à la fois jurisconsulte, publiciste, théologien, physicien, mathématicin et **historien!!**

Nu este in chestie, ce ştie sau ce ignoră d. Maiorescu. In chestie este,

dacă, intr'un studiu literar asupra lui Miron Costin, citându-se istoricii Vico, Rotteck, Cantu, Thierry in oposiţie cu cronicarii, se poate cità şi Leibnitz pintre ei. Şi aici susţinem, că nu. Fiindcă Leibnitz este celebru ca filosof şi matematic, ear nu prin faptul secundar, că a scris şi *scriptores rerum Brunsvicensium* etc., aşa dar nu ca istoric.

Tot aşa de greşită ar fi d. e. următoarea grămădire de nume proprii: NN. este un adevĕrat pictor ca Ingres, Delacroix, Cornelius, Kaulbach, Goethe, şi or cine ar fi in drept să intrebe

> **Ce o fi càutând Goethe pintre aceşti pictori?**

Căci de şi Goethe a făcut multe picturi in viaţa lui şi a avut chiar timpuri (in Frankfurt la 1772 şi in Roma la 1787), unde s'a ocupat cu o pasiune aproape exclusivă de pictură şi se credeà destinat pentru această

artă, totuş celebritatea lui fiind altundeva decât in pictură, nu se poate cità pintre pictorii celebri ca un semen al lor.

> Numele lui *Descartes* supĕră pe d. T. Maiorescu? De ce numele lui nu ar putea sta alăturea cu ale unor istorici?

continuă a intrebà d. Ureche. De ce nu? Fiind că nu este istoric, nu este istoric de loc, nici măcar atât cât Leibnitz.

> „La recherche de la vérité dans tous les ordres d'idées et la communication de cette vérité par les moyens même que Descartes a employés, **toute** *la littérature du 17-e siècle est là* (Nisard Hist. litt. franc. T. Il 3-e ed. 1863).

intimpină d. Ureche mai departe. Ei şi? Din aceea, că Nisard zice *toute la littérature du 17-e siècle est là*, urmează că Descartes este istoric? In *toute la littérature* se cuprinde şi poesia; urmează de aici, că s'ar puteà zice: N. N. este poet celebru, ca La-

martine, Victor Hugo, Heine, Lenau şi. . . . Descartes?

> Ce pĕcat făcuiu că vorbind de nouĕle căi ale istoriei mĕ referiiu la Descartes, acest *génie effrayant* cum ĕl califică Nisard.

Nisard poate să califice pe Descartes *génie effrayant*, Descartes tot nu devine istoric.

Menţinem dar şi această parte a criticei noastre aşa cum a fost făcută, şi ne grăbim a inchide dosarul d-lui Ureche cu ultima observare.

7. Eroarea cu Cimabue.

> — Altă dată d. Ureche, vorbind despre architectura noastră, ne spunea că celebrii arhitecţi ai Italiei ar fi invidioşi de ea, şi ne cità intre aceştia şi pe Cimabue, care inse este celebru in pictură.

La aceasta intimpină d. Ureche:

> Se admitem că aş fi zis aceasta cu ocasiunea vre unui discurs improvisat la vre o solemnitate unde inlocuiam vre un Ministru ca Directore cancelariei cultelor; dar mai

ântăi eu n'am pretenţiunea de a şti toate şi apoi Giotto, şcolarul lui Cimabue, nu era arhitect?

Nu *să admitem că aş fi zis*, ci d. Ureche a zis-o in adevĕr, şi asemenea nu e vorba aici de vre o improvisare *orală* (de aceasta nu ne-am fi atins), este vorba de un articol publicat cu numele d-sale in *Adunarea naţională* din 6 Iulie 1869. Şi dacă nu am citat această foaie in *Convorbirile* din 1 Mai 1873, causa este, că am citat-o deja in *Convorbirile* din 15 August 1869, fără a numì atunci pe d. Ureche, fiind că atunci puteam ăncă crede, că este un *lapsus calami* din partea d-sale, şi a trebuit să vie *Revista Contimporană* ca să ne arete, ce fel de *lapsus* sunt acele a le d-lui Ureche şi ale altor scriitori de tăria d-sale.

Aşa dar, cum remăne cu Cimabue *publicat* architect celebru?

Eu n'am pretenţiunea de *a* şti toate,

zice d. Ureche. Insĕ cine afirmă ceva,

pretinde de regulă, că ceea ce afirmă, este adevĕrat, şi cel d'intâi mijloc pentru d. Ureche ca pentru or care altul, de a dovedì că nu are *pretenţiunea de a şti toate*, este de a nu afirmà nimic acolo unde nu ştie nimic.

Şi apoi,

mai adaogă d. Ureche.

şi apoi Giotto, scolarul lui Cimabue, nu era architect?

Acest argument il lăsăm fără respuns.

Or ce am mai zice noi, i-ar slăbi efectul.

Cu aceasta am terminat recapitularea criticei noastre in contra studiului d-lui Ureche şi ilustrarea intimpinării d-sale la acea critică.

Ne remâne ăncă o datorie de indeplinit: ne remâne de arătat cetitorilor că o asemenea critică minuţioasă işi

are insemnătatea ei in starea literaturei romăne de astăzi şi că nu este o lipsă de respect pentru publicitate, dacă ne am oprit aşa de mult la cercetarea unei procederi puţin obicinuite in viaţa literară.

Ne vom indeplinì această datorie, după ce mai ăntăi vom fi incercat să ne explicăm şi cu d. Petru Grădişteanu.

II.

Cu d. Petru Grădişteanu ne putem explicà mai uşor.

D. Grădişteanu, intr'un avênt de generositate, a intervenit in discuţia noastră cu unii (nu cu toţi, cum pretinde d-sa) din scriitorii Revistei Contimporane, s'a pus neprovocat să apere pe dd. P. Ghica, Laurian şi Marian şi să critice apoi la rîndul sĕu „Convorbirile literare."

D. Grădişteanu fusese, ce e drept,

şi d-sa criticat in „Convorbiriie“ din 15 Sept. 1871 pentru o mică fantasie dramatică asupra umbrei lui Mihai Viteazu [1]. Dar dacă acest fapt poate pune la indoială imparţialitatea judecăţei d-sale asupra „Convorbirilor“, nu imputinează intru nimic generositatea avêntului d-sale.

D. Grădişteanu nu este erudit şi literat *ex professo*, nu este ca d. Ureche profesor de literatură şi istorie la o Universitate a Statului, şi dacă d-sa ar comite chiar pe ici pe colo unele erori in afirmările sale, dacă ar arătà chiar oare care lipsă de cunoştinţă de causă in causele, in care binevoieşte a se amestecà, dacă d. e. ar cere (pag. 294) de la o rimă masculină a d-lui Eminescu să aibă

aceeaş silabă ultimă,

ca şi când rima ar reclamà aceasta vre o dată şi nu s'ar cere numai *identitatea sonurilor incepênd de la vo-*

[1] Vezĭ *Critice*, vol. I, pag. 303, 312.

cala intonată fără privire la celelalte sonuri ale silabei (d. e. *l*oi—*f*oi, *ch*aos —*fl*ots, *gl*oire — *b*oire; *Racine*); dacă, in alt exemplu, ar susţine in contra d-lui Bodnărescu (pag. 395) că epigrama trebue să fie

de genul satiric,

ceea ce, precum ştiu toţi câţi au studiat această materie, este neexact; dacă, in un al treilea exemplu, ar crede (pag. 400), că după Darwin oamenii sunt descendenţii direcţi ai maimuţelor, pe când Darwin ca şi Haeckel—precum este obşteşte cunoscut in lumea cultă — susţine că oamenii se coboară numai din acelaş neam cu maimuţele de astăzi şi nu sunt descendenţii, ci colateralii lor: — totuş asemenea erori a le d-sale nu sunt primejdioase, nu se impun minţii scolarilor cu autoritatea unui curs de literatură şi ştiinţă şi nu viţiază cunoştinţele altora in urma vre unei încrederĭ deosebite in afirmările d-sale.

Trebue chiar să relevăm cu recunoştinţă in d. Grădişteanu, că inainte de a intrà in arena luptelor critice, ne arată pregătirile d-sale pentru acest scop, ne invaţă (pag. 385) etimologia grecească a cuvêntului critică

Κρίτειν a judecà, *τέχνη* artă,

şi ne spune inalta idee, ce şi-o face d-sa despre misiunea criticului:

> Criticul trebue să semene cu acei inţelepţi bětrâni ai lui Fenelon cari preşedu la luptele pacifice ale atleţilor in arena ce ei au implut odinioară de sgomotul triumfului lor.

Betrâneţea inţeleaptă şi triumfurile anterioare le cere d-sa cu tot dinadinsul de la un critic, pare a ne impută nouĕ lipsa de bětrâneţe (pag. 390) şi se intreabă cu ironie (pag. 391):

> Dar unde este şi arena, pe care d. Maiorescu să o fi umplut vre odată cu sgomotul triumfurilor sale?

Aceste aspre condiţii ce le impune

d. Grădişteanu unui critic in chiar momentul, când şi d-sa imbrăţişează această misiune, produce o mare impresie in favoarea d-sale, şi din partene, fără a'l mai intreba de vêrstă, suntem pe deplin incredinţaţi de *sgomotul triumfurilor,* cu care a *umplut* odinioară *arena* literară.

Aşa dar cu un asemenea critic sperăm, că ne vom inţelege mai uşor, şi ne grăbim a o incercà.

Despre d. P. Ghica observase critica din *Convorbiri*, că d-sa, intr'un limbagiu violent, grămădeşte cuvintele cu prea mare imbelşugare, de şi cu *toată gingaşia logică.*

D. Grădişteanu justifică unele din aceste grămădiri, explicându-ne deosebirea ce există intre terminii lor, şi aşa ne arată, ce bine a impreunat d. P. Ghica *in gloată* şi *in desordine, speriat* şi *exasperat*, *rupt* şi *sfăşiat*, *doue fete* şi *doue copile*, *durere*, *exasperaţiune* şi *desperare.*

Noi credem, că d. Grădişteanu nu

a nemerit punctul in discuţie. Intrebarea nu erà, dacă in grămada de cuvinte a d-lui P. Ghica se poate găsi vre o deosebire lexicală intre fie-care cuvênt şi celelalte puse lîngă dênsul. Căci aceasta erà ştiut de mai nainte: limba nu'şi crează cuvintele in zadar; din momentul in care pentru acelaş fel de idei sunt mai multe vorbe intr'o limbă, este sigur, că fie-care din ele va avea o nuanţă de inţeles, prin care se deosebeşte de celelalte: alt-fel nici nu s'ar fi creat.

Dar singura intrebare erà: dacă este iertat unui scriitor să grămădească cuvintele in modul, cum a făcut-o d. Pantazi Ghica, de şi fie-care cuvênt are nuanţa sa proprie de inţeles?

Şi aici noi am susţinut şi susţinem, că nu. Căci tocmai operaţia logică, de a distinge nuanţele prea fine ale unor cuvinte cam de acelaş inţeles, este contrară intenţiei unui stil de novelă.

Aşa dar imputarea adusă scrierii d-lui Pantazi Ghica este acea „gingăşie lo-

gică“, precum anume am observat-o, şi d. Grădişteanu a crezut că apără pe d. P. Ghica, expunêndu-ne cu deamănuntul tocmai lucrarea intelectuală, prin care se pot deosebì cuvintele d-lui Ghica cât pentru „gingăşia logică“!

Dacă d. e. (variăm exemplele cu o citare din ultimul numĕr al *Revistei*) d. Pantazi Ghica scrie (pag. 350):

> Radu era tênĕr, frumos, voinic, mândru şi viteaz,

atunci face o grămădire de cuvinte greşită, cel puţin *mândru şi viteaz* trebuiau să lipsească, şi când d. Grădişteanu şi-ar da osteneala să ne arete aici deosebirea ce există totuş intre *voinic*, *mândru şi viteaz*, noi i-am respunde admirându-i „gingăşia logică“.

Un ultim exemplu din d. Pantazi Ghica (*Revista* pag. 353), şi am terminat explicarea.

> Dacă cine-va a putut descrie bucuria, fericirea, ce simt nişte vechi şi buni amici, regăsindu-se in supreme momente de pri-

> mejdie, işi poate face o idee de bucuria şi fericirea acelor nobili cai şi a lui Radu Buzescu regăsindu-se: caii ninchezau, săriau, se jucau, puneau boturile lor pe obrazul sĕu; el ridea, plângea, ii măngăia, ii săruta, ii imbrăţişa intr'o nespusă frenĕsie de mulţumire.
>
> Doamna deşteptată şi dênsa, privea pe fereastră această scenă poetică, lacrime curgeau pe figura ei, lacrime dulci şi consolătoare astă dată: ea trăise până atunci lăngă o fiară selbatică, şi acum se găsia intre oameni cari, ca dĕnsa aveau o inimă, simţiau, şi lăudau pe Dumnezeu.
>
> După ce aşeză caii lui Radu la grajd, puse de'i curăţă, ii ţeselă, ii perià, le aşternu floare de fĕn şi pae moale...

Nu le dete şi ovĕs? — —

Dar destul cu aceste lucruri elementare, aşa de elementare incât d. Grădişteanu (pag. 386) ne cam ia in nume de rĕu *puţina seriositate* a punctului nostru de vedere, din care am criticat numai cuvintele, şi nu *caracterele persoanelor*, *verisimilitatea situaţiunilor*, *tesa morală* a novelei d-lui Ghica. Pare că ar fi fost serios, pare că ar fi fost cu putinţă să se vorbească despre caracterele şi tesa mo-

rală a unui scriitor, din a cărui pană au eşit pasagele miraculoase relevate mai sus.

Şi cum eram să discutăm noi fie şi cea mai mică fineţă de stil cu d. Pantazi Ghica, când insuş d. Grădişteânu, care fără indoială scrie mai bine decât d. Ghica, şi are o simţire mai dreaptă despre convenienţa stilistică, arată cum am zice sinceritatea de a ne imputà din observările noastre asupra d-lui Marian, cel care beuse *ceaiul la Doamna Cutare*, următorul galicism:

> Mai cu samă imi displace, de la un critic atât de autorisat, galicisme ca acesta: „D-sa iubeşte *la causerie*"; de când e ţara românească, Românii au zis: „D-sale êi place" dar nu „D-sa iubeşte *la causerie.*" A trebuit să easă la iveală un limbist de forţa d-lui Maiorescu ca se introducă asemenea locuţiuni.

Grozavă e slăbiciunea limbistului criticat de d. Grădişteanu! Inchipuiţi-vě numai: el vrea să'şi bată joc de un

autor, care intr'un mod cam greoi imitează stilul frances de foiletoane, şi in loc de a zice despre acest autor ca toţi Românii că-i *place să steà la vorbă*, zice ca Francesii „D-sa *iubeşte* la „causerie“ ca la Paris şi o introduce in Revista Contimporană.“ Ce mai galicism!

Este aceasta o epigramă sau o enigmă? intreabă d. Grădişteanu (pag. 396). — Şi una şi alta; epigramele, ca şi fineţele de stil, sunt uneori enigme, a căror deslegare atîrna de la inţelegerea cetitorului.

Ar mai remăneà să vorbim despre mica parte a d-lui D. A. Laurianu din critica noastră. Insĕ in privinţa modestiei acestui june autor de a declarà *intr'un mod categoric* că nu are *idei preconcepute*, nu credem, că se mai poate discutà, şi nu am mai revenì nici la *moravurile şi mediul social* de pe timpul Rheei Silviei, dacă D. Grădişteanu cu această ocasie nu şi-ar fi

permis a pronunţa cuvêntul de lealitate imputându-ne că am injumătăţit in critica noastră idea d-lui Laurianu.

Chestia e aşa. Noi zisesem in *Convorbiri:*

Ştiţi, că despre fabuloasa Rhea Silvia ne spune Livius in câte-va rînduri la inceputul istoriei sale, că a fost vestală, dar ca a născut totuş pe Romulus şi Remus. Completa lipsă de tradiţiuni mai lămurite asupra ei nu impedecă pe d. Laurianu de a scrie: „Pentru a tracta asemene subiecte, se cere pe lângă atâte alte condiţiuni, pe care D. Scurtescu le posedă in destul, şi un studiu aprofundat al timpului, moravurilor, cu un cuvênt al mezului social in care se pretrece acţiunea, şi acest mez social să radieze in toate episodele dramei *Rheei Silviei.*"

Mediul social de pe timpul Rheei Silviei! Lucrul nu prea are inţeles, — dar cuvintele sună a ceva.

Să fie oare aşa greu de a nemerì şi aici punctul in discuţie? Singurul lucru criticat este, că s'a cerut studiul mediului social unui timp fabulos lipsit de or ce tradiţiune mai lămurită. Insĕ, observă d. Grădişteanu, in pasagiul anterior se explicase d. Lau-

rianu. Să'i citămn dar şi pasagiul anterior:

> Nu pretindem, ca cel ce cântă o epocă greacă, romană etc. să scrie in limba acelei naţiuni; departe de noi această aberaţiune. Cerem ânsĕ ca Achile să nu facă tirade de amor, ca un gentilom de la curtea lui Ludovic XIV, cum ni-l presinta Racine in ***Iphigénie en Aulide;*** şi ni se pare că Romul e mai mult un democrat revoluţionar din secolul al XIX, decât un tâlhar crescut in codri, când se adresează la Amuliu in modul următor:

Urmează apoi câte-va versuri din actul V scena VII.

> Pentru a tracta asemenea subiecte, se cere pe lângă atâte alte condiţiuni, pe care D. Scurtescu le posedă in destul, şi un studiu aprofundat al timpului, moravurilor, cu un cuvĕnt al mezului social in care se petrece acţiunea, şi acest mez social să radieze in toate episodele dramei.
> Aceasta lipseşte Rheei Silviei.

In ce raport stă acel pasagiu anterior cu obiectul criticei noastre? Tot ce a putut zice d. Laurianu in pasagiul precedent nu'l autorisează *intru*

nimic mai mult, a adresa d-lui Scurtescu (şi cu ce ton magistral!) cererea stranie de a face

> un studiu aprofundat al timpului, al moravurilor, cu un cuvênt al mediului social, in care se petrece acţiunea.

mediu social fabulos, necunoscut, lipsit de or ce descriere istorică.

Prin urmare cuvêntul de *lealitate* este aici, ca şi la pag. 387, aruncat cu nechibsuinţă din partea d-lui Grădişteanu.

Am terminat partea esenţială a rĕspunsului, ce eram datori să facem adversarilor din Bucureşti.

Dar acum vedem pe autorii criticaţi din *Revista Contimporană* uitându-se cu mândrie la atacul ce d. Grădişteanu la rîndul sĕu il incearcă in contra *Convorbirilor Literare*, a acestei *foiţe* têmpitoare (expresia d-lui Ureche), din care toate numerele de 6 ani in-

coace nu au avut nici a zecea parte din succesul unui singur numĕr din *Revistă* (expresia d-lui Pantazi Ghica) şi pe care se insărcinează *Revista* a o face cunoscută in ţară prin binevoitoarea ei citare (expresia d-lui P. Grădişteanu, toţi trei redactori-colaboratori ai *Revistei Contimporane*).

Insĕ faţă cu critica d-lui Grădişteanu in contra *Convorbirilor* posiţia mea este uşoară, fiindcă este posiţia unei complete reserve. Datoria mea (datorie ce o cred de oare care importanţă), erà de a susţineà critica inceputâ in contra *Revistei Contimporane*, in primele sale numere. Aici erà toată chestia, şi in privinţa acestei chestii stratagema d-lui Grădişteanu de a schimbà obiectul criticei, nu mĕ priveşte, fiindcă nu contribue in nici un mod la intărirea sau slăbirea criticei făcute.

Să fi fost scris alte jurnale literare de mai nainte or căt de rĕu ar fi vrut, aceasta nu micşorează greşelele relevate

ale *Revistei* de acum, şi dacă in tot timpul lor de 6 ani provincialele *Convorbiri* din Iaşi nu ar fi fost alta decât o *foiţă têmpitoare*, aceasta nu erà un motiv suficient pentru ca in Capitala României, in care se concentrează toate ilustrările ei, la 1 Martie şi la 1 Aprilie 1873 să ni se presente numerele din *Revista Contimporană* aşa... cum ni s'au presentat.

Modul de apărare, ce se incearcă prin asemenea contra-atacuri, ne pare a se intemeià mai mult pe o sofismă oarecum populară, decât pe o idee bine pĕtrunsă, şi nu inţelegem, cum s'ar puteà vre-odată examinà legitimitatea unei critice din ceea ce s'ar fi zis mai nainte sau mai in urmă fără nici o relaţie directă cu ea insăş. Căci la intrebarea: care critică este autorizată? respunsul este: aceea care in limitele obiectului ei cuprinde adevĕrul; alt criteriu pentru judecarea ei nici nu poate existà. Şi spre a arăta eroarea acelei sofisme populare

chiar in posiţia ei cea mai favorabilă, să admitem, că—nu numai *Convorbirile* in totalitatea lor, dar in deosebi noi, care am inceput critica contra *Revistei Contimporane*, am dat prin scrierile noastre anterioare dovadă, că suntem cel mai de rînd autor al limbei române, că avem un stil mai rĕu decât acela al d-lui Pantazi Ghica şi o aparenţă mai falsă de eruditiune cu un fond mai slab de cunoştinţe solide decât d. Ureche: totuş acest fapt nu ar nimicì şi nici nu ar slăbì critica noastră in contra erorilor *Revistei*, dacă de altminteri este dreaptă in marginile ei; s'ar vedeà atunci numai, că un scriitor, foarte mediocru in propriele sale scrieri, a fost cu toate aceste in stare să apere literatura in contra injosirii ei din partea altora, şi noi am semĕna acelui medic, care—incapabil de a'şi face diagnosa sa insuş—este totuş folositor prin facultatea de a descoperì relele, ce bîntue pe alţii.

Dacă un autor ar aveà această fa-

cultate pentru viaţa literară, folosul lui nu s'ar puteà tăgădui. Căci viaţa literară, de când cu descoperirea tiparului, a dobîndit caracterul unei deosebite gravităţi. Ceea ce se scrie şi se tipăreşte, nu mai remâne mărginit la cercul mic al amicilor şi cunoscuţilor: un public mare şi necunoscut, uneori un intreg popor, o lume intreagă ia parte la acea lucrare, şi nimeni nu poate prevedeà cu siguranţă, cât bine sau cât rĕu va produce cuvêntul aruncat prin mijlocul tiparului spre perceperea tutulor inteligenţelor. Or ce carte, or ce jurnal devine astfel o intrebare de *ordine publică*, şi viaţa literară a unui popor in intregimea lui, crescută prin libertatea fie căruia de a'şi exprimà opiniile, s'ar coborì la cea din urmă degradare, dacă nu s'ar simţì şi nu s'ar recunoaşte dreptul şi *datoria* cel puţin a câtorva scriitori, de a veghià asupra celorlalţi şi de a le spune din când in când fără nici o

cruţare: aici aţi greşit, dacă in adevĕr au greşit.

Numai aşa se poate susţineà intr'un popor acea nepreţuită lucrarea comună, care este primul semn de viaţă al inteligenţei lui: căutarea sinceră a adevĕrului.

Şi fiindcă s'a pronunţat cuvêntul adevĕr şi fiindcă trebue cu toţii să dorim, ca sincera căutare a lui să fie scopul manifest in or ce discuţie, să ne fie iertat—revenind la *Revista Contimporană* — să protestăm in contra procedării ce şi-o permite in numĕrul din urmă. Noi am fost surprinşi in modul cel mai neplăcut, vĕzĕnd alăturea cu d. Ureche şi pe d. Petre Grădişteanu, de la care aşteptam păzirea condiţiilor elementare ale publicisticei, luând parte la o manoperă literară, despre a cărei demnitate se va judecà indată.

Ultimele citări şi relevări critice, ce cu părere de rĕu ne vedem siliţi să le mai facem in rîndurile următoare,

nu vor fi de prisos: căci in ele este vorba de lucrul cel mai grav, ce se poate intîmpla in publicitate, de respândirea neadevĕrului cu buna ştiinţă că este neadevĕr.

D. P. Grădişteanu, la sfîrşitul articolului sĕu din *Revista* de la 1 Iunie, işi explică *atacul* nostru prin *sistemul intreg* al *direcţiei noue*, susţinute de societatea „Junimea" din Iaşi, ne spune că această societate e organizată pentru *admiraţiunea mutuală* şi că are următoarele principii:

> Numai literatura şi filosofia germană sunt ce sunt; in scoală chiar se inlocuim pe autorii latini cu autori germani; limba să nu se mai poată inavuţi cu nici un neologism imprumutat de la limba mumă, se contestă chiar ca limba latină să fie limba noastră mumă.
>
> Sub pretest de adevĕr istoric se pune inainte că Românii sunt o amestecătură de Romani, de Slavi şi de Germani. Pe tĕrĕmul economic şi social pedeapsa de moarte şi cosmopolitismul! Eacă in resumat direcţia *nouă*.

Despre o parte a acestor afirmări

ale d-nului P. Grădişteanu, cu toată inexactitatea lor, suntem siguri, că d-sa le-a făcut de bună credinţă, inchipuindu'şi că sunt adevĕrate. Dar o parte a afirmărilor d-sale sunt neadevĕruri intenţionale, şi cu toată greutatea acestor cuvinte, nu le putem retrage.

Eacă dovezile: 1) Poate pentru a preparà critica admiraţiunii noastre mutuale, d. Grădişteanu scrie la pagina 392:

> *Genialul* d. Eminescu, pe care *direcţia nouă* il pune imediat alăturea cu d. V. Alexandri!

Direcţia nouă citată aici de d. Grădişteanu este titlul unui lung articol publicat de noi in *Convorbiri* [1]), in care se cercetează producerile mai noue ale literaturei române şi, după ce s'au citat in fruntea lor *Pastelurile* d-lui V. Alexandri, se face următoarea transiţie spre poesiele d-lui Eminescu:

---

[1]) Veḑi vol. I din *Critice*, pag. 288.

Cu totul osebit in felul sĕu, om al timpului modern in fasa lui trecĕtoare, blazat in cuget, iubitor de antitese cam exagerate, reflexiv mai peste limitele permise, până acum aşa de puţin format, incât vine greu a 'l cità indată după Alexandri, dar in fine poet, poet in toată puterea cuvêntului, este d-nul M. Eminescu.

Simpla alăturare a acestor rînduri pe lîngă afirmarea d-lui Grădişteanu, că noi am pus pe d. Eminescu *imediat alăturea* cu d. Alexandri, ne scuteşte de a mai insistà asupra acestei prime dovezi [1].

2) D. Grădişteanu atribue *Direcţiei nouă* că „limba să nu se mai poată inavuţì cu *nici un neologism* imprumutat de la limba mumă."

Pasagiul nostru relativ la neologisme in citatul articol intitulat *direcţia nouă* este următorul:

---

[1]) Ce ar zice astăzi d. Grădişteanu, chiar dacă am fi pus pe Eminescu imediat alături cu Alexandri, precum n'am făcut-o şi nu o puteam face la 1872, numai după trei poesii incepĕtoare ale lui Eminescu!

Cel din urmă semn caracteristic in stilul direcţiei noue, despre care ne-am propus a vorbì, este depărtarea neologismelor celor de prisos. D. Odobescu de la inceput, d. Vărgolìci in timpul din urmă pot servì de model in această privinţă, care işi are şi ea insemnătatea ei. Neologismele au ajuns a fi o adevĕrată imbolnăvire literară la noi.

Seinţelege de la sine, că acolo, unde pe lîngă cuvêntul slavon există un cuvênt curat roman, acesta trebue menţinut şi acela depărtat. Vom zice dar binecuvêntare, şi nu blagoslovenie. Se inţelege asemenea, că acolo unde astăzi lipseşte in limbă un cuvênt (nu numai la terminii technici), ear idea trebue neapărat să fie introdusă, vom primi cuvêntul intrebuinţat in celelalte limbe romane de astăzi. Suntem dar nevoiţi a zice primitiv, constituţie, disciplină etc.

Dar nu se inţelege, cu ce drept am introduce fără nici o gîndire cuvinte noue chiar acolo, unde avem pe ale noastre de origine romană. Dacă d. e. am primit să se zică binecuvêntare in loc de blagoslovenie, nu putem primì să se zică ***benedictiune*** in loc de binecuvêntare. D. Laurianu scrie in Istoria sa ***donuri*** in loc de daruri; alţii zic ***terra*** in loc de pămênt, ***cercustanţa*** in loc de imprejurare, ***nu am op*** in loc de nu am trebuinţă, ***surg*** in loc de se nasc etc.

3) *In scoală chiar să inlocuim pe autorii latini cu autorii germani,* ne atribue d. Grădişteanu. Nu putem sus-

ţineà, că d-sa a scris acest neadevěr cu rea credinţă, fiindcă poate s'a increzut in colegul d-sale de la *Revistă*, care afirmă acelaş lucru la pag. 324. Insě acest coleg de la *Revistă*, d. Alexandrescu Ureche, inaintează neadevěrul cu rea credinţă, fiindcă ne citează insuş *vestita* noastră *disertaţiune despre limba latină in gimnasii* şi ne anunţă, că va publica asupră-i o *serie de articole* (pag. 317). Ei bine, această *vestită disertaţiune* de la 1863, prima noastră publicare in limba română, are titlul:

> Pentru ce limba latină este *chiar* in privinţa educaţiunii morale studiul fundamental in Gimnasiu?

şi zice la pag. 22:

> Gradul suprem între toate studiile gimnasiale se cuvine dar limbei latine. Avênd ca limbă şi literatură in genere o sferă din cele maî intinse şi predomnitoare in inteliginţa scolarilor, acest studiu, ca studiu antic, mai are şi propagă calitatea cea emimentă a intregei anticităţi, pe care unii o numesc obiectivitate, alţii realitate, şi a cărei esenţă este: a scoate egoismul sau mai bine individualismul din fie-care om şi a'l supune pe acesta unei sfere superioare, a-

decă intru cât este cetăţean—statului şi disciplinei, intru cât este spirit gînditor — naturei lucrului şi adevĕrului. Astfel subiectivitatea cu luptele nefericite ce le produce, lipseşte dintr'ênsa. Şi de aici provine impresiunea de repaos şi de mărime ce ne o produce anticitatea, pare că dintr'un riu turburat intrăm in oceanul limpede; de aici provine diferinţa că, pe când in scrierile modernilor auzim tot-deauna vorbind un individ cu mărginirea sa egoistă, in opurile clasicităţii, in Tucidide, in Cesar şi in Salust nu auzim pe istoriograf, ci pare că auzim insăş Istoria, in epopeele lui Omer şi in cântecele rustice ale lui Virgilie nu vedem pe poet, ci chiar intîmplarea şi realitatea poetică. Cu un cuvênt: anticitatea şi studiul ei nu ne dă o lume modificată prin creerii vre unui individ pronunţat, ci ne dă lumea simplă şi adevĕrată precum este ea in ea insăş. Aceasta este calitatea nemuritoare, care impune spiritului junimei studioase direcţiunea cea mai sănătoasă, care êi deschide un câmp intins pentru activitatea raţiunii, insĕ i-o supune tot-de-odată sub legea naturei lucrurilor sau a adevĕrului şi astfel êi taie in rădăcină aberaţiunea egoismului. Această calitate este puternicul argument, pentru care studiile clasice au fost până acum nutrimentul principal al inteligenţei in omenire şi vor remâneà totdeauna până când va fi vorba de bine, de adevĕr şi de frumos. Insĕ această calitate o impărtăşeşte limba latină cu limba elină. Ceea

> ce este *propriu* limbei latine şi o inalţă peste cea elină din punt de vedere al instrucţiunii gimnasiale, este simplicitatea şi regularitatea gramaticei. Gramatica latină cu cele mai puţine excepţiuni, cu o brevitate lapidară, cu o rigoare şi energie de stii pare că ar fi granit turnat, este unică intre gramatici şi va remâneà prin urmare dea pururea cel mai bun fundament şi cea mai bună disciplină pentru or ce parte a gândirii noastre.

Multe lucruri sunt iertate intr'o polemică. Dar a atribuì unui om, care a scris aceste pagine cu un entusiasm poate prea juvenil pentru limba latină in gimnasiu, a'i atribui, că vrea să gonească autorii latini si să'i inlocuiască cu nu ştim care alţii, eacă un lucru prea tare chiar pentru *Revista Contimpurană*.

4) Se inţelege după toate aceste, că nu puteà să nu ne atribue şi d. Grădişteanu *Cosmopolitismul*.

Insĕ asupra acestui punct in chiar articolul *direcţia nouă*, la care se refere d. Grădişteanu, discuţia erà lămurită. Am susţinut acolo şi am dovedit

(*Convorbiri* 1 Septembre 1872) [1]) că

> Nici un singur articul din *Covorbirile literare* in genere, nici o singură propoziţie scrisă sau pronunţată de subscrisul in deosebi nu susţine cosmopolitismul; atât subscrisul, cât şi ceilalţi membri ai *Junimii* din Iaşi sunt partizani ai ideei naţionalităţii şi s'au pronunţat totdeauna in acest inţeles.

Am citat acolo cuvintele noastre publicate in *Scrierea limbei române*, am mai citat cuvintele d-lui Xenopol din „Convorbirile" de la 15 Iulie 1868, am arătat, că tot strigătul acesta de cosmopolitism indreptat incontra noastră este

> o mistificare a opiniei publice.

Mistificarea a fost inventată de aceia, care s'au aflat loviţi prin critica din „Convorciri" tocmai in punctul,

---

[1]) Vezi *Critice*, vol. I, pag. 353 şi urm.

unde erau periculoşi pentru intărirea naţionalităţii române, a fost inventată de unii dintre scriitorii noştri din Austria, ale căror germanisme au fost criticate de noi (in „Convorbirile“ de la 1 Iunie 1868), a fost inventată de partizanii scoalei Barnuţiu, căreia i-am dovedit in a. I al „Convorbirilor“ greşelele incontra Dreptului Roman; a fost dar inventată de aceia, care spre a depărta atenţia publică de la o critică poate incomodă pentru d-lor, s'au tupilat sub steagul Românismului şi au strigat in o mulţime de jurnale, că se atacă naţiunea, când se atacau crudităţile d-lor literare şi ştiinţifice.

A trebuit să vie şi d. Grădişteanu şi să ia parte la o manoperă, devenită prea eftină prin mulţimea celor ce au intrebuinţat-o inaintea d-sale!

Am terminat observările noastre la respunsurile „Revistei Contimporane.“

Ele cuprind din parte-ne ultimul cuvênt in această discuţie.

Răbdarea cetitorilor a fost prea incercată prin lunga expunere de până acum, şi noi nu am aveà nici un drept la indulgenţa lor, dacă analizarea procederii literare a d-lor Ureche, P. Ghica şi Grădişteanu nu s'ar justificà in inţelegerea rĕului, ce nişte scriitori ca d-lor pot aduce unei literaturi incepĕtoare.

Poporul român, de câteva decenii, se află inundat sub formele nenumĕrate ale civilisaţiei apusene. Pentru el este astăzi o condiţie de existenţă, de a resorbì din această inundare tot ce poate fi folositor spre inrodirea pămêntului sĕu.

Un singur mijloc ne este dat aici: munca cinstită, şi clasele cele culte, cărora in prima linie le este incredinţată introducerea nouelor forme in viaţa reală, sunt cele d'intâi chiemate la acea muncă cinstită. Cu incordarea tutulor puterilor trebue fie care din noi

să lucreze in sfera ce şi-a ales-o: fie ea or cât de mică, numai lucrul să fie făcut in conştiinţă.

Intr'o asemenea situaţie trebue să ne ferim mai ales de un pericol: de frasa goală, de ilusia, că formele deşerte pot ţineà locul fondului solid, şi acest pericol este tot aşa de mare in literatură ca şi in politică.

Lupta incontra lui ne pare a fi misiunea principală a criticei române. Fără indoială ea nu va fi niciodată in stare să stîrpească cu desăvîrşire frasa goală şi acea ilusie deşartă din viaţa publică a poporului nostru: se vor găsì totdeauna oameni, care, exploatând aparenţele uşoare, vor pune nălucirea in locul realităţii şi caricatura in locul fiinţei adevĕrate.

Totul este insĕ, ca acestui fel de oameni să nu le fie ingăduit a ocupà locul cel de frunte in mişcarea intelectuală a poporului lor.

Datoria şi folosul criticei este aici,

de a le arăta treapta pe care stau, pentru ca nu cumva incurajarea lor să producă in juna generaţie, ce'i incunjură, falsa credinţă, că roadele se pot dobîndì fără muncă şi laurele fără merit.

DESPRE

PROGRESUL ADEVĚRULUI

IN

JUDECAREA LUCRĂRILOR LITERARE

(Publicat in Almanachul Societăţii Academice „România Jună" din Viena)

(1883)

Mulţi scriu şi multe se scriu in literatura lumii; multe idei trecĕtoare, foarte multe păreri greşite, unele adevĕruri şi din când in când o creaţiune frumoasă.

Regele egiptean Thamus, după spusa lui Plato (Phaedrus LIX), din adînca vechime îşi arătase temerea, că mare stricăciune va aduce scrierea intre oameni, slăbindu-le memoria, desvĕţându-i de la propria gîndire şi deprinzêndu-i mai mult cu părerile altora despre inţelepciune, decât cu insaş inţelepciunea.

La noi, ce e drept, se scrie mai puţin, dar tot se scrie câte ceva; şi poate

nu se va găsì de prisos ca să ne întrebăm odată intr'un mod mai general: pentru ce scriem?

Scriem, pentru a ne respândì gîndirea mai departe decât o duce vorba. Vorba nu poate trăì mult nici in timp, nici in spaţiu. Rostită acum, ea amuţeşte apoi; auzită aici, ea se pierde acolo. Une-ori o prinde cel ce o aude şi işi aduce aminte de ea, o poartă chiar din loc in loc. Dar tot nu mai este vorba d'intâi: aducerea aminte e necredincioasă; vorba purtată de altul nu e gîndul vorbitorului, ci graiul purtătorului.

De aceea sunetul trecĕtor caută a se transformà in litera statornică, şi idea astfel intrupată, spărgênd marginile spaţiului şi momentului, tinde a străbate in depărtarea locurilor şi in viitorul timpurilor.

Dar ce idee merită această transformare? Ce simţire poate fi menită a eşì din marginea mai firească a simplului grai şi a se respândì intr'un popor in-

treg, poate in lumea intreagă, din generaţie in generaţie?

Numai acea idee şi acea simţire, care prin cuprinsul ei şi din chiar izvorul ei s'a inalţat peste interesul strimt al individului şi a găsit in capul celui ce o produce acel prisos al concepţiunii, care ĕi dă valoarea universală.

Nu scopul de a ajunge la un folos individual prin scriere; nu deşertăciunea de a te vedeà trecut printre autori; nu ambiţiunea de a intrece pe alţii— nu aceste interese personale iţi dau dreptul de intrare in literatură. Numai entusiasmul impersonal pentru ceea ce ştii că este adevĕrat in gîndirea ta şi pentru ceea ce simţi, că este frumos in inchipuirea ta, numai acesta 'ţi pune pe frunte semnul celor chiemaţi. Şi dacă un tênĕr cu minte şi cu inimă, dar care se indoieşte âncă de sine, near intreba: „prin ce se cunosc, dacă sunt dintre cei aleşi?“, i-am respunde, repetând un aforism zis odinioară: A-

cela are vocaţiune, care in momentul lucrării se uită pe sine.

Căci ceea ce impedecă atâţia oameni, de altminteri inteligenţi, de a vedeà bine, de a gîndì adevěrat şi de a scrie frumos, şi ceea ce'i condamnă a rěmâneà totdeauna mediocri, este tocmai mărginirea personalităţii lor in interese exclusiv individuale. Prin negura egoismului nu străbate lumina adevěrului, nici căldura frumosului.

Aşa dar: entusiasmul impersonal — eacă semnul hotăritor al celor chiemaţi!

Měsurată la această scară, cea mai mare parte a literaturei zilnice nici nu merită să existe, nici nu poate existà; şi dacă se pare astăzi a fi, se vede mâine că nu este şi rěmâne ca cum n'ar fi fost.

Să restrîngem prin urmare cercul cercetării noastre la literatura in propiul inţeles al cuvêntului şi, după ce am vězut că cei ce scriu din chiar vocaţiune internă, o fac pentru a res-

pândì o idee sau o simţire de valoare universală, să ne punem a doua intrebare: Cum lucrează o asemenea scriere asupra celorlaţi? Cum străbate ea in mulţime? Cum ajunge a fi din gîndul şi din simţirea unui om, gîndul şi simţirea tutulor oamenilor de cultură? Cu alte cuvinte: cum se face progresul in recunoaşterea şi primirea adevĕrului?

Când vorbim dar aici de progresul adevĕrului, nu ne gîndim la vre-o abstracţiune metafisică; nu ne oprim la celebra indoială a scepticului Pilat: ce este adevĕrul? nici la cercetarea teoretică, dacă există sau nu frumosul absolut. Tot aşa de puţin ne ocupăm de analizarea causelor şi efectelor progresului general al spiritului european, aşa cum au incercat-o Buckle şi Lecky.

Ci dintr'un punct de vedere mai practic pentru noi Românii, dar şi mult mai modest, luăm in privire acele intîmplări ale vieţei intelectuale, in care mişcarea de la o stare a opi-

niei publice mai inapoiată spre o stare mai perfectă, s'a putut constatà intr'un mod netăgăduit in privinţa unor lucrări isolate din ştiinţă, artă şi in deosebi din literatură.

In această mişcare a părerilor de la o generaţie la alta şi adeseori in lăuntrul aceleiaşi generaţii, aflăm o nouă specie de evoluţiune, chiar in cercul mărginit al cercetării noastre: evoluţiunea psichologică in judecăţile literare. Incercându-ne să analizăm, de şi numai intr'o repede schiţare, această evoluţiune in fasele ei fireşti, vom puteà intrevedeà totdeodată insăş formula progresului in recunoaşterea unui adevĕr, fie şi relativ.

Pentru a inţelege mai bine, despre ce ne este vorba, vom cità mai ântâi din viaţa intelectuală a altor popoare câte-va exemple relative la cercetarea de faţă.

Teoria gravitaţiunii lui Newton, concepută de el âncă pe la sfîrşitul anului 1665, apare in 1687 sis-

tematic dovedită in Philosophiae naturalis principia matematica. De şi această teorie fundamentală este de un adevĕr evident şi a fost de natură a introduce o intreagă reformă a astronomiei, totuş lumea ştienţifică in Franţa i s'a impotrivit la inceput cu desăvîrşire. Deabia după 45 de ani, la 1732, incearcă Maupertuis a o susţineà şi a o apără incontra celor ce o combat, şi încă la 1738 scrie Voltaire „La France est jusqu'à présent le seul pays, où les théories de Newton en physique et de Boërhave en médecine soient combattues. Nous n'avons pas encore de bons éléments de physique; nous avons pour toute astronomie le livre de Bion, qui n'est qu'un ramas informe de quelques mémoires de l'académie". (Volaire, Édit. Beuchot, vol. 57, corresp. 340.)

Astăzi insĕ, şi de mai bine de un secol, nici un om de ştiinţă, nici in

Franţa, nici aiurea, nu mai pune la indoială legea gravitaţiunii lui Newton, — şi progresul adevĕrului in această privinţă este făcut.

La 1677 se representà pentru ântâia dată Phedra lui Racine in Hôtel de Bourgogne la Paris. In aceeaş sară şi in acelaş oraş se representà Phedra lui Pradon. In primul moment Pradon fù inălţat la cer prin laudele entusiaste ce i se dau, ear Racine se vĕzù părăsit şi aproape insultat de critica contimpurană. Dar astăzi cine mai citeşte pe Pradon? Şi cine nu a citit Phedra lui Racine? Intregul nume al lui Pradon s'ar fi pierdut de mult in intunerecul uitării, dacă nu l-ar fi atins din când in când o rază nemilostivă din gloria lui Racine.

Opera lui Mozart „Don Juan" incepe a se jucà la Berlin in 1790, peste trei ani după cea d'intâi representare a ei in Praga. Succesul este mediocru, critica musicală êi este nefavorabilă. Părerile momentului se resumă in ur-

mătoarele rînduri din „Musik-Zeitung“ de atunci: „Nu am auzit încă pe nici un cunoscĕtor al artei musicale zicĕnd că Mozart este un artist corect, cu atât mai puţin il va declarà o critică dreaptă de un componist adevĕrat şi cu inspiraţiuni frumoase“. — Astăzi insĕ nu se va găsì in Europa un singur cunoscĕtor sau iubitor al musicei, care să nu să mire sau să nu rîdă de o asemenea judecată.

In 15 Aprilie 1784 se dă ântâia representare a tragediei „burgese“ a lui Schiller „Kabale und Liebe“ şi in aceeaş primăvară se publică tragedia şi prin tipar. Un archeolog şi gramatic foarte cunoscut pe atunci, Karl Philipp Moritz, rector la gimnasiul Graues Kloster şi mai pe urmă profesor al artelor frumoase la Academia din Berlin, face in Vossische Zeitung de la 21 Iulie 1784 o recensiune asupra ei, in care zice intre altele: „Eacă un nou product, care este o ruşine pentru timpurile noastre. Ce frunte tre-

bue să aibă un autor, când scrie şi tipăreşte asemenea absurdităţi! Şi cum trebue să fie capul şi inima unui om, care se poate uità cu plăcere la astfel de emanaţiuni ale spiritului sĕu! etc."

Insĕ după vre-o patru cinci ani Moritz insuş ajunge a fi un admirator al lui Schiller, şi astăzi nu există nimeni in toată lumea literară, care ar voì să subscrie acele rînduri ale criticului din 1784.

Cine vrea să inmulţească asemenea amintiri literare, găseşte intîmplări analoage in viaţa lui Goethe ca şi in a lui Beethoven, in soarta lui Victor Hugo, ca şi in a lui Schopenhauer şi in sute de alte exemple.

In toate aceste casuri s'a făcut un progres netăgăduit al adevĕrului in opinia publică, şi sarcina noastră este acum de a cercetà, care sunt formele esenţiale de evoluţiune, prin care trece acest progres până la aşezarea lui definitivă.

Pentru a ne mărginì in imprejurările posibile ale propriei noastre stări de cultură, ne inchipuim un june autor, care in acele excepţionale condiţii subiective, despre care am vorbit, işi inalţă concepţiunea până la formularea unui adevĕr nou pentru noi, fie in ştiinţă, fie in politică, fie in literatură.

Nu ne preocupăm de insuş cuprinsul acestui adevĕr. Ne este destul, ca el să fie isvorit din entusiasmul curat al autorului şi să se recunoască in noutatea sa relativă acel element de bună credinţă impersonală, care êi dă valoarea permanentă ca unei produceri esenţiale a chiar naturei omeneşti.

Odată adevĕrul conceput, autorul êi dă intruparea literară şi il aduce in viaţa publică.

Presupunem, că a ales un timp oportun şi că nu este vorba de o concepţiune in afară de atmosfera actualităţii, ci de o idee, de şi nouă, dar născută din chiar mijlocul luptelor inte-

lectuale a le epocei, in care trăieşte, şi ale poporului, din care s'a născut.

Atunci prima intimpinare din partea publicului şi totdeodată primul simptom natural al evoluţiunii spre progres este: combaterea violentă din partea celor mai mulţi.

Căci ce este o idee sau o formă nouă in mişarea intelectuală a unui popor dat? Este o idee, a cării premise au putut să existe in capul mai multora sau a tutulor, dar a cării conclusiune, sau cel puţin a cării formulare mai clară, se naşte numai in capul unuia, care este şi autorul ei. Insĕ tocmai prin acest plus de putere intelectuală, prin care conclusiunea sau formularea se inchiagă numai in inteliginţa unuia, acest unul se deosebeşte de ceilalţi şi stă deasupra şi in afară de orizontul lor momentan.

Insĕ este o proprietate caracteristică a fie-cării inteliginţe omeneşti de a se simţì de regulă indeplinită in cercul ei, or-cât de restrîns ar fi, şi fie-care

cap, mai ales cel mediocru, este convins de sine insuş. Adevĕrat este pentru capul mediocru ceea ce s'a obişnuit să primească ca adevĕrat, in acest obicei işi află indestularea lui, şi or-ce noutate êi apare ca un duşman al liniştei lui sufleteşti. Impotrivit la or-ce nouă incordare a inteligenţei, nedeprins şi nevolnic la munca intelectuală de a supune unei perpetue examinări fundamentul părerilor sale, el işi are cercul inteligenţei inchis, se opune noului adevĕr şi, făcênd aceasta, crede chiar că are in sine o mişcare in folosul inteligenţei, pe când in fapt nu are decât aceea resistenţă a inerţiei, care stăpâneşte elementele intelectuale ca şi pe cele fisice. Cel ce este mai viu in acest simţimênt al inerţiei, caută a combate fapta literară a noului adevĕr prin o scriere de luptă, şi această scriere găseşte cu necesitate un resunet puternic in toţi care sunt de sama lui, adecă in marea majoritate a mediocri-

tăţilor contimpurane. — Aşa este şi nu poate să fie alt-fel.

Nu doară, că or-ce combatere ar fi o dovadă pentru valoarea ideei combătute; dar se dovedeşte, că or-ce idee de valoare este la inceput combătută.

Dar dacă inţelegem in mod obiectiv, că este aşa şi că a fost şi va fi totdeuna aşa, nu putem privì decât cu cea mai adîncă simpatie la junele autor in această fasă a vieţei lui publice. Nu este uşor momentul, in care idea cea nouă, născută din adîncimile unui cap cugetător, incălzită la focul iubirii de adevĕr, crescută prin concentrarea tutulor puterilor, părăseşte locaşul tainic al formării intelectuale şi, aruncată fără de veste in sgomotul lumei din afară, intilneşte acea duşmană impotrivire, ale cării cause necesare le-am arătat mai sus. Scriitorul, care crede a fi scăpat de munca incordării şi a fi cîştigat acum dreptul la o recunoaştere a activităţii lui, se află faţă in faţă cu violenta resistenţă a incunjurimii şi se

vede earăş aruncat in starea de mai nainte, care êi adresează veşnicul apel la sacrificiul de sine insuş. Nu cu pânzele desfăşurate êi pluteşte vasul spre marea senină, ci pe o luntre de scăpare reintră dinaintea furtunei in vechiul port al meditaţiunilor singuratice.

Aici insĕ se regăseşte pe sine, şi durerea dă acum sufletului sĕu ultima consecraţiune şi o adîncime până atunci necunoscută. Din ea trebue să adune puteri nouĕ şi un nou sprijin intru indeplinirea menirii sale. Cu indoită concentrare işi reincepe lucrarea, şi resignaţiunea, ce de acum inainte apare fără voie in toate manifestările sale, le dă un farmec surprinzĕtor. In curênd felurite alte idei vin in ajutorul conceptiunii primitive, dar nu mai năvălesc acum ca ploaia sgomotoasă de vară, ci se aşează lin ca fulgii de zăpadă peste lucrarea sa, o acopăr, o ocrotesc şi 'i dau nouă inrodire. A venit iarna vieţei sale sufleteşti, timp de amorţire in aparenţă, dar in realitate timp de

neobosită pregătire pentru renaşterea primăverei.

Şi această primăvară nu poate lipsì; evoluţiunea recunoaşterii adevĕrului intră cu necesitate in a doua fasă a progresului ei.

Căci dacă este adevĕrat, că idea cea nouă intrece prin chiar aceasta capacitatea mediocrităţilor contimpurane, este tot aşa de adevĕrat, că ea trebue să se afle in relaţie de inrudire cu minoritatea mai inteligentă a timpului ei. Punctul cel greu de trecut este numai că oamenii inteligenţi sunt de regulă ocupaţi cu un obiect propriu al gîndirii lor şi sunt prin urmare mai retraşi din agitarea zilnicelor intîmplări. Insĕ tocmai aici resistenţa mediocrităţilor indeplineşte, fără voie şi fără ştire, o funcţiune folositoare in viaţa publică. Strigătul lor de alarmă, repercutat in marea mulţime a celor ce le seamănă, dă mişcării intelectuale proporţiuni, ce fără de aceasta nu le-ar fi avut, şi o face să pĕtrundă cu necesitate in sfera

de atenţiune a minorităţii inteligente, or-cât de retrasă ar fi şi or cât de absorbită prin propriele gîndiri.

De aci inainte soarta progresului este asigurată. Căci adevĕrata lui piedecă nu erà ignoranţa, ci ignorarea. Nu erà trist pentru autorul ideei să se afle in faţa luptei celor ce'l combăteau, ci să rămâie in mijlocul indiferenţei celor ce l-ar fi putut inţelege; trist erà să nu audă rĕsunetul din inimile inrudite, să nu vadă rĕsfrângerea in capetele congeniale, ci să simţă, că idea lui, născută pentru a trăì din viaţa tutulor, erà ameninţată să piară in propria ei singurătate.

Dar, printr'o ironie a soartei, tocmai această piedică sunt insărcinaţi să o ridice adversarii cei nepricepuţi.

Odată idea ajunsă la cunoştinţa oamenilor eminenţi, ea este aşezată in domeniul ei predestinat, şi cu cât a fost mai violent atacată până atunci, cu cât a fost mai rĕu inţeleasă şi mai cu intenţie denaturată, cu atât renaş-

terea ei in capetele cele nouě este acum mai puternică, fiindcă se află intărită acolo nu numai prin pětrunderea intelectuală, ci şi prin acel simţimênt de generositate, care se ridică in unele inimi omeneşti incontra orcării nedreptăţi.

Şi chiar atunci, când idea cea nouă nu intră de indată şi fără de luptă in capetele eminente, ci se află şi aici in oposiţie cu părerile admise de mai nainte şi trebue să 'şi cîştige pas cu pas locul ce i se cuvine, totuş această luptă este de alt gen şi pe alt tĕrêm decât lupta de mai nainte.

Nu mai este vorba de resistenţa oarbă şi instinctivă a inerţiei, ci este vorba de insăş cumpănirea argumentelor, şi din lumina acestei discuţiuni resultă cel mai mare folos pentru intemeierea adevĕrului. Pe de altă parte tocmai acel fapt dă noilor adepţi, pe lingă puterea convingerii, şi o deosebită aptitudinde pentru a conduce idea mai departe spre succesul definitiv.

Căci nimic nu este mai greu in lume, decât a inţelege pe altul, şi earăş fără a 'l inţelege, este peste putinţă să 'l convingi. A inţelege pe altul insĕ insemnează a aveà sau a fi avut in sine o parte identică sau analoagă cu gîndirea lui; cine nu a avut aceasta, êi remâne străin.

De aceea adevĕraţii luptători pentru progres sunt cei ce-au impărtăşit ei inşii mai nainte vechia eroare şi au găsit in chiar desvoltarea lor internă argumentele pentru noul adevĕr. Cu aceste argumente sunt acum in stare să adapteze adevĕrul la gradul şi la felul de inteligenţă al celorlalţi.

Din momentul acestei adaptări, progresul adevĕrului intră in a treia şi cea din urmă fasă a evoluţiunii lui, in fasa recunoaşterii generale. Şi aici ca in toate formele de viaţă există lupta pentru existenţă. Capul cel eminent a primit ca moştenire o mai energică stăruinţă in gîndire, o mai ingenioasă intrebuinţare a tutulor argumentelor

spre intărire, şi mĕsurându-se zi pe zi cu mediocrităţile ce 'l incunjură, resultatul nu poate fi altul decât supunerea lor sub autoritatea lui.

Pe de altă parte vine un nou ajutor de la oamenii neprevenіţi şi nepărtinitori, de şi de altminteri indiferenţi. Acum şi ei se simt puşi in mişcare de vibrarea desbaterilor, şi nu pot face alta de cât să lucreze in inţelesul adevĕrului celui nou. Căci or-ce adevĕr este o formulare mai clară a regulelor nestrămutate, care sunt insuş fundamentul universului, şi corespunde direcţiunii veşnice a inteligenţei omeneşti spre intinderea cunoştinţelor şi sporirea condiţiilor binelui general.

Tocmai acel element impersonal in chiar momentul concepţiunii nouei idei işi arată acum valoarea sa adevĕrată. Căci persoana se loveşte de altă persoană, gîndul egoist se paralizează de alt gînd egoist. Dar ceea ce este impersonal, este din patrimoniul comun al omenirii intregi, şi, indată ce prin

luptă s'a dovedit a fi de o asemenea natură, străbate prin toate individualitățile viitoare ca o parte integrantă a lor.

Atunci lupta merge spre apus, discordia dispare incetul cu incetul, autoritatea celor mai maturi se lățeşte asupra celorlalți, şi intr'o generație viitoare adevĕrul cel combătut odinioară ajunge a fi adevĕrul primit de toți ca un substrat de sine ințeles pentru cugetarea comună.

Apa a trecut, pietrele au rĕmas, şi din piatră in piatră păşeşte adevĕrul spre viitorul sĕu nemărginit.

DIN EXPERIENȚĂ

(Publicat in Almanachul Societății Academice „Romania Jună“ din Viena)

(1888)

De mult s'a zis, şi s'a zis cu drept cuvênt, că lucrurile simple sunt cele mai grele de priceput şi de primit; şi această vechie maximă remâne din nefericire aplicabilă şi in starea actuală a aşa numitei culturi, pe când dincontră adevĕrata cultură nu va fi mai bine intemeiată decât in proporţia restrîngerii acelei maxime, adecă atunci, când lucrurile simple vor fi din ce in ce mai uşor inţelese şi mai indeobşte primite.

Confusia ce domneşte astăzi in atâtea discuţii publice şi private de cel mai mare interes, confusia d. e. in politică, in educaţia tinerimii, in Etică, in relaţiile sociale, provine din starea inapoiată, in care se află ancă toate

ştiinţele numite „biologice“, indeosebi Psichologia.

Nu e vorbă: de invěţat se invaţă intr'una Psichologie (sau „ştiinţa sufletului“) in scoalele publice; ea este chiar introdusă in Licee, necum la Universităţi. Dar ceea ce ni se dă aici drept ştiinţă, este in cea mai mare parte o fraseologie lipsită de folos practic şi in multe priviri nedemnă de cuvêntul ştiinţă.

Dovadă este, că in scoală poţi invěţà să cunoşti animalele, dacă ai urmat un curs bun de Zoologie, şi poţi invěţa să cunoşti plantele şi pietrele, dacă ai avut parte de un profesor bun de Botanică şi de Mineralogie; dar vai de omul, care ar vrea să cunoască oamenii numai după un curs de Psichologie cum se predă in scoalele şi in cărţile fie şi cele mai moderne.

Dovadă mai este, cà in viaţa practică un grădinar de frunte sau un agronom pot intrebuinţà cunoştinţele

dobêndite din cărţile lui Decandolle sau ale lui Liebig, un proprietar de mine se poate intemeià pe cercetările lui Lyell; dar dacă ai intrebà pe vre unul din marii cunoscĕtori de oameni, d. e. pe Bismarck, cu ce manual de Psichologie s'a folosit intru aceasta, ţi-ar respunde printr'un hohot de rîs.

Cunoaşterea omului — un lucru aşa de neapărat trebuincios şi încă de o trebuinţă crescêndă cu sporirea tutulor relaţiilor omeneşti — nu se poate dobêndì astăzi, afară de micul ajutor al unor culegeri de maxime şi aforisme şi poate al unor romanuri şi drame, decât prin propria experienţă. Ce e drept, propria experienţă este cea mai bună scoală; numai că taxele acestei scoli sunt prea scumpe; le plăteşti de regulă sub forma unei adînci suferinţe, şi când ţi-ai cîştigat testimoniul absolutoriu, ai ajuns adeseori la sfîrşitul vieţei şi este prea târziu ca să te mai foloseşti de el.

Singură ştiinţa in inţelesul strîns al

cuvêntului ar fi chiemată să aducă aici o indreptare. Căci o notă caracteristică a ştiinţei este anume de a prinde şi de a resumà resultatul a mii de casuri individuale sub o singură formulă generală şi de a scutì astfel pe om de o mare pierdere de timp şi de puteri. Din care causă intre adevĕrata ştiinţă şi intre viaţa practică nu poate fi niciodată antagonism, ci trebue să fie dincontră o continuă inlesnire reciprocă.

Insĕ de douĕ mii de ani, de când se tot vorbeşte de o ştiinţă a sufletului, resultatul este până acum o desăvîrşită neştiinţă in cele sufleteşti. Una din causele acestei lipse de progres intr'o materie aşa de capitală, este tocmai acea curioasă alergare după intrebările cele mai complicate, inainte de a se fi asigurat respunsul la intrebările cele mai simple. Dascălii şi-au bătut capul cu probleme excentrice despre „nemurirea" sufletului, despre relaţiile „intre Dumnezeu

şi om“, despre „facultăţi“ etc., şi au lăsat la o parte conştienţioasa constatare a acelor elemente simple, care sunt de cel d'intâi folos pentru cunoaşterea sufletului omenesc şi numai după a căror stabilire solidă s'ar fi putut intinde cercetările şi asupra problemelor mai complicate, despre care nu este ăncă sigur, dacă vor fi vreodată primitoare de o deslegare ştienţifică.

Ce este de făcut in această stare de lucruri?

In această stare de lucruri nu ne remâne deocamdată decât observarea a două regule de procedere pentru a pune Psichologia pe calea proprie a ştiinţei şi a o impăcà prin chiar aceasta cu cerinţele vieţei practice. Antâi, regula negativă: să ne ferim de or ce metafisică in cercetările şi explicările asupra sufletului şi asemenea de or ce sistemizare precipitată. Al doilea, regula positivă: să adunăm acel material de observări şi de expe-

rienţe sufleteşti, a cărui constatare să fie primită de toţi ca un adevĕr sigur. Cu alte cuvinte: mai ântâi lucrurile simple (nu simple in inţelesul Chimiei analitice, ci simple in inţelesul constatării şi a priceperii prealabile), şi apoi incercările mai complicate de explicări şi sistemizări. Zeci de ani, poate sute de ani vor trece, pănă când acest material va puteà fi elaborat spre o ştiinţă sistematică cu dreptul de a purtà acest nume.

Aşa dar in privinţa sufletului omenesc trebue astăzi să renunţăm la toate pretenţiile de sistem, să părăsim peruca medievală şi tonul autoritar de pe catedre, să aruncăm coaja cuvintelor lipsite de miezul inţelesului, şi restrîngêndu-ne in posiţia smerită ce ne-o impune sărăcia şi neştiinţa, in care ne aflăm pănă acum, să ne mărginim la observarea neprevenită, la constatarea şi la pĕtrunderea urmărilor acelor stări sufleteşti, care nu sunt supuse la indoială indată ce sunt bine

observate. Multă vreme va trebui să treacă numai cu acest inventariu elementar al constatărilor de fapt.

Poate ni se va recunoaşte (unii chiar ne-o vor imputà), că prin cele zise mai sus am redus cercetările psichologice, câte ne par astăzi posibile, la un rol aşa de modest, incât nu ni se va luà drept lipsă de modestie, dacă ne incercăm in paginele următoare să dăm un exemplu despre modul, cum ne inchipuim că ar trebui să se facă acea adunare de material din experienţa sufletească a fiecăruia. Se va vedeà indată (şi acesta e totdeauna un semn bun pentru valoarea materialului), că or ce asemenea constatare are numaidecât aplicabilitatea ei practică, adecă in prima linie ne inlesneşte pentru o parte oarecare cunoaşterea oamenilor — cunoaştere, fără de care Psichologia nu are nici un folos, precum Chimia nu ar aveà nici unul, dacă nu ne-ar da mă-

car cunoaşterea şi deosebirea elementelor fisice.

*
* *

Aşa dar problema vieţei practice in relaţiile omeneşti, şi prin urmare atât punctul de plecare cât şi ţinta orcării Psichologii viitoare, este cunoaşterea oamenilor, şi de la deslegarea acestei probleme atêrnă in mare parte şi scopul final al tuturor silinţelor noastre: fericirea putincioasă a individului omenesc.

Problema este foarte grea.

De unde vine greutatea? Nu greutatea artificială, nu greutatea etică, ci greutatea firească, greutatea din naştere, la a cării ridicare trebue mai nainte de toate să ne concentrăm luarea aminte?

Oamenii pot să nu se inţeleagă, să nu se cunoască unii pe alţii din causa lipsei de un organ comun de comunicare, adecă lipsei de un inţeles comun al cuvintelor, prin care îşi exprimă

gîndirile, de şi vorbesc aceeaş limbă. Să facem abstracţie de această greutate oarecum artificială. — Oamenii mai pot să nu se cunoască din causa falsităţii intenţionate, adecă din causa deosebirii intre ceea ce gîndesc şi ceea ce spun. Să inlăturăm şi această greutate etică.

Să presupunem din contră, pentru a simplificà problema in prima ei stabilire, că avem a face cu doi oameni inteligenţi, adecă in genere capabili de a'şi da samă despre cele sufleteşti, care prin o educaţie intelectuală comună au aceeaş limbă cu aproape acelaş inţeles al cuvintelor intrebuinţate. Să mai presupunem, că sunt amêndoi de bună credinţă, că nu vor să se inşele unul pe altul, ci îşi spun cu sinceritate gîndirile şi simţirile lor. — In ce va sta totuş de la inceput greutatea lor de a se cunoaşte unul pe altul şi pentru ce se va cere cu necesitate un timp indelungat până să poată ajunge la această cunoştinţă,

şi ăncă in margini destul de restrînse?

Causa proprie a greutăţii de a ne cunoaşte unii pe alţii este următorul fapt primordial al vieţei sufleteşti: miile şi sutele de mii de impresii, de gîndiri, de simţiri, de emoţiuni, ce au trecut şi trec prin capul unui om şi'l caracterizează in individualitatea sa, nu sunt niciodată in totalitatea lor presente in conştiinţa lui actuală, ci stau in cea mai mare parte intunecate şi ascunse in sufletul sau in memoria lui. In conştiinţa lui actuală stă pe primul plan al atenţiunii o singură idee, pe lăngă ea se asociază, insĕ in al doilea şi al treilea plan, ăncă vreo căteva altele, poate pănă la şapte: toate celelalte, sutele de mii, de care dispune acest om in diferitele momente a le vieţei sale rechiemăndu-le din memorie, stau in fiece moment dat ascunse, nu incap in prea strîmta conştiinţă actuală, ci remăn in afară de lumina ei; şi nu

numai că stau ascunse pentru observatorul străin, ci stau ascunse pentru insuş individul, care le are şi care se miră adeseori singur de curioasele idei ce'i „vin in minte“ sau de curioasa lipsă de idei şi de emoţiuni ce şi-o constată uneori in propria lui conştiinţă.

In această „ângustime“ a conştiinţei, sufletul omului (pentru a varià celebra comparare a lui Platon) seamĕnă unei imense colecţii, cu mii şi mii de felurite obiecte, ascunsă intr'o peşteră intunecoasă, in care n'ai puteà pĕtrunde cu altă lumină decât cu un mic felinar blindat, al cărui focar strîmt ar aruncà un mănunchiu subţire de raze asupra cel mult şapte obiecte deodată. Dacă astfel vreai sa'ţi dai samă despre cuprinsul şi valoarea acelei colecţii, trebue să plimbi succesiv micul cerc luminos de la unele obiecte la altele, să observi cu luare aminte pe cele principale, şi cine ştie, dacă in aceste condiţii vei aveà vreodată tim-

pul necesar ca să 'ţi faci o idee despre totalitatea colecţiei. Dar ăncă dacă nu este numai o singură colecţie, ci sunt mai multe, şi ţi se cere să le cunoşti şi pe aceste!

Dealtminteri compararea, ca toate comparările, este in parte nepotrivită; căci nu cercul luminos al conştiinţei se plimbă de regulă peste feluritele stări sufleteşti, ci el pare a fi nemişcat, şi dincontră stările sufleteşti par a eşì din intunerecul memoriei sau a se formà din intêmplătoarea incunjurime externă şi a trece in mişcare succesivă prin strîmta lumină a conştiinţei.

Intr'o aşa intunecime fatală este cufundată viaţa sufletească a fiecărui om pentru el insuş, necum pentru altul, şi numai un aşa mic mănunchiu de raze are fie-care pentru a'şi luminà intunerecul in sine şi in alţii, cel puţin in starea actuală a evoluţiunii creerilor omeneşti, care in cei 3000 de ani, de când se poate urmări lite-

rariceşte, nu arată nici o schimbare notabilă intru aceasta şi nici vreun semn sigur, că se va schimbà şi cum se va schimbà după alţi 3000 de ani.

Această „ângustime“ a conştiinţei nu a putut scăpà din vederea psichologilor; o atingere a ei se află chiar şi in literatura română, in una din cele mai bune cărţi de scoală, Psichologia empirică a d-lui I. Popescu (ed. II, §. 10); cercetări psichofisice asupra numĕrului exact de idei, ce pot incăpeà in fiecare moment dat al conştiinţei, s'au făcut (Wundt); o explicare a fenomenului s'a incercat (Herbert Spencer). Dar aceste „elaborări ştienţifice“ (sit venia verbo!) sunt insuficiente şi premature. In locul lor şi inainte de ele starea actuală a cunoştinţelor noastre cere âncà numeroase constatări de fapte interne relative la acest fenomen, indeosebi inţelegerea şi urmărirea influenţei lui asupra tuturor relaţiilor sufleteşti in

om şi intre oameni, or care ar fi de-altminteri explicarea ştienţifică in viitor.

Această influinţă a strîmteţei cercului luminos este aşa de hotărîtoare, incât trebue să fie adevĕratul punct de plecare al cunoştinţei de oameni, şi este numai de mirat, cum de nu s'a simţit până acum marea insemnătate ce o are pentru toate explicările psichologice posibile şi cum de nu a intrat ancă in domeniul cunoştinţelor comune ca un adevĕr elementar.

Să incercăm aici a ne da samă de unele din urmările principale ale acelui fapt spre a ne pĕtrunde cel puţin de valoarea practică a lucrului şi a intrevedeà totdeodată modul, cum ar puteà fi intrebuinţate observările culese din experienţă.

*
* *

I. Fiindcă omul cult are atâta mulţime de impresii, de emoţiuni şi de gîndiri ascunse in memoria lui şi

fiindcă din această mulţime de stări sufleteşti, de câte ori ne intîlnim cu el, nu poate aveà presente in conştiinţă decât o cantitate neinsemnat de mică, nu trebue să judecăm intru nimic despre valoarea lui dintr'o intîlnire, nici din două, nici din trei. Sute de convorbiri se cer, in felurite ocasii, in care să se poată manifestă atât ideile cât şi simţirile lui, pentru ca din insumarea şi resumarea lor să ne putem formà o părere mai intemeiată asupra lui şi să avem dreptul de a zice că 'l cunoaştem.

Fără timp indelungat nu poate fi vorba de aceasta, tocmai fiindcă sufletul omului este in neputinţă absolută de a se deschide deodată şi este dintr'o fatalitate a Naturei legat de forma inceată a strecurării succesive prin lumina conştiinţei actuale.

Dacă am voi să ne exprimăm in forma aforismelor obişnuite, am puteà zice: un izvor adânc este ascuns in fiecare om de cultură, insĕ precum

izvorul s'a format picătură cu picătură, de la momentul naşterii, tot aşa nu clocoteşte la lumina zilei decât picătură cu picătură până in momentul morţii, şi cei mai mulţi din noi ajung chiar la ultima clipită a existenţei lor fără a'şi fi putut spune ultimul cuvênt.

Dar asemenea exprimări a le adevĕrului primordial sunt prea lipsite de precisiune pentru a fi folositoare. Căci mai ântài izvorul are una şi aceeaş apă, pecând sufletul omenesc are ape felurite. Şi apoi dacă ar fi lucrul numai asa, atunci ar trebui să desperăm de or ce experienţă omenească, căci ar fi in genere cu neputinţă de a cunoaşte pe cineva. Niciodată nu am aveà destul timp nici destule ocasii de a observà toate ideile şi toate simţirile lui, şi aceasta cu atàt mai puţin, cu cât in el insuş la diferite epoce ele se sporesc sau se imputinează in cantitate şi adeseori se modifică in calitate.

De şi dar, mai ales in starea actuală a uşurinţei, cu care cei mai mulţi oameni judecă despre ei inşii şi despre alţii, este bine să ne pĕtrundem din capul locului de mărginirea or cării manifestări sufleteşti, nu trebue totuş să ne exagerăm greutatea până intratât, incât să credem, că este cu neputinţă a cunoaşte sufletul unui om. Această cunoaştere, or cât de grea ar fi, este in certe condiţii cu putinţă. Şi iată cum şi pentru ce:

Ideile şi simţirile, ce au trecut şi trec prin capul unui om, sunt nenumĕrat de multe cantitativ şi foarte felurite calitativ. Poate in nici un moment dat al vieţei sale starea sufletească a unui om nu este strict identică cu vre-o stare anterioară a aceluiaş om. Dar pentru trebuinţele practice nici nu se cere această strictă identitate. Este destul, că unele idei şi simţiri sunt a p r o a p e aceleaşi in diferite momente, şi afară de aceasta este destul şi mai important, că in

fapt multe idei şi multe simţiri stau in oare care legătură de asemĕnare, şi se pot grupà (asocià) intr'un fel de unităţi colective, diferite unele de altele, dar inrudite in lăuntrul fiecăreia din ele.

Ast-fel problema practică se reduce in greutatea ei. Nu mai este vorba de a cunoaşte sutele de mii de idei şi de simţiri a le unui individ in isolarea lor distinctivă — ceea ce ar fi cu neputinţă —, ci este vorba de a cunoaşte numai sutele sau zecile de grupări a le ideilor şi simţirilor inrudite — ceea ce este in genere cu putinţă. Observi modul de impresionabilitate al unui om la cutare scenă a naturei şi la cutare alta, auzi părerea lui asupra cutărui om şi cutărui altuia, vezi simţirea lui in cutare imprejurare şi in cutare alta, afli judecata lui asupra cutărei opere de artă şi asupra cutărei alteia; dintr'o sumă suficientă de asemenea experienţe poţi dobêndì o cunoştinţă resumată asupra direcţiei

gustului, simţirilor, ideilor şi impresiilor lui, şi această direcţie o vei găsì apoi predominătoare in miile de casuri individuale de acelaş fel.

Totul este acum de a face inventariul acestor grupări inrudite de idei şi de simţiminte, care pot caracterizà diferitele individualităţi omeneşti şi prin care se pot manifestà şi diferitele disposiţii innăscute in mintea şi in inima fiecăruia.

Cât este de inapoiată Psichologia, se vede şi aici. Nici măcar acest inventar nu este făcut, nu sunt ăncă aflate cuvinte precise in inţelesul lor pentru toată distingerea dealtminteri simţită a felurimii şi a gradului acelor grupări şi acelor insuşiri innăscute. Când vreai să caracterizezi pe cineva după oare care cunoaştere a lui, te isbeşti indată de greutatea exprimării precise.

Limba populară insĕ şi-a ajutat până la un grad, intrebuinţând un numĕr de cuvinte distinctive pentru insem-

narea deosebitelor insuşiri sufleteşti, cu toată lipsa de precisiune şi de rubricare completă a acestor deosebiri. Deocamdată nu ne remâne decât a ne mulţumì cu ele. Şi aşa vedem, că se poate vorbì cu oare care inţeles despre un om bun la inimă, milos, blând, generos, slab, sau crud, rĕu, invidios, rĕsbunător, straşnic; violent, cumpătat, arţăgos, impăciuitor; vesel, posomorît, nepăsător; ambiţios, deşert; fricos, curagios; darnic, sgârcit; modest, indrăsneţ; uşor la minte, serios, inteligent, ager, cu duh, mărginit, tîmpit; distras, observator; om de cuvênt, inşelător, etc. etc.

Eacă un şir de rubricări cam vage, luate in fuga condeiului din vorbirea obişnuită. Insaş putinţa acestor rubricări in mintea omului observator, care şi ea este fatal mărginită in strimteţea cercului luminos al conştiinţei, a provenit dintr'un alt fapt al vieţei sufleteşti: din faptul contopirii unei mari sume de impresii şi idei,

dacă sunt cam de acelaş fel, intr'un singur act de gîndire, care cuprinde partea lor esenţială şi comună intr'o formă mai abstractă. (Fenomenul abstracţiunii, care este condiţia internă, fără de care nu s'ar produce nici o gindire ştienţifică in minţele omeneşti, a fost destul de bine studiat in cercetările psichologice şi logice de păn'acum, dar trece peste cadrul acestor pagine scrise dintr'un punct de vedere cu totul popular.)

In aceste rubricări, or cât de puţin precise ar fi, trebue să adunăm şi să resumăm observările noastre din diferitele momente a le intilnirei cu un om; şi fără o experienţă suficientă şi reflectată asupra principalelor lui grupări colective şi disposiţii innăscute nu putem vorbì de cunoaşterea cuiva. Tocmai aici se fac cele mai multe greşeli in viaţa practică, şi este de necrezut cu câtă uşurinţă proced oamenii in această privinţă şi câte

neajunsuri şi câte nefericiri se nacs din o asemenea uşurinţă.

Un om îţi promite, că va face ceva. In momentul promiterii este de bună credinţă: prin strîmtul cerc luminos al acelui moment se mişcă o mică sumă de idei inrudite, faţă cu care lucrul promis se află in relaţie armonică şi oarecum incălzitoare. Vine insĕ momentul realizării; dar acum in cercul luminos al aceluiaş om se pot aflà, pe lângă amintirea lucrului promis, o mică sumă de idei cu totul diferite, faţă cu care promisiunea se află in relaţii .disparate şi oarecum refrigerante; şi cu aceeaş bună credinţă, cu care a promis atunci, nu 'şi ţine acum promisiunea. Uşor la minte este omul, care neţiind samă de această varietate succesivă a stărilor sufleteşti, se increde in promisiunile altuia, inainte de a'i fi constatat prin o indelungată experienţă egalitatea şi tăria sufletească, in urma cărora să aibă deprinderea excepţională de a se

ţine de cuvêntul dat. Câte incercări industriale nu se periclitează, câte imprumuturi de bani nu sunt riscate şi—fie-ne permis a adăoga—câte „reviste literare“, incepute cu entusiasm, nu se sfîrşesc intr'un mod deplorabil — toate din această causă!

Dar ce este mai grav şi ce atinge mai deadreptul fericirea şi nefericirea omenească: câte relaţii de inimă nu se incheie cu aceeaş uşurinţă! Se vĕd doi oameni de câteva ori prin adunări şi prin saloane, adecă in imprejurări fără multă varietate; uşor se găsesc aici „de acord“ in unele idei generale şi in unele simţiri superficiale, cu atât mai mult că se află şi in lăuntrul unor forme identice de convenienţă socială. Şi pe această temelie şubredă se grăbesc a se imprieteni, făcêndu'şi destăinuiri intime, sau se unesc in căsătorie, sacrificându'şi unul altuia o parte a vieţei. — După puţin timp vine desamăgirea, şi atunci îi auzi plângêndu-se, că au fost „in-

şelaţi“ şi mai au naivitatea să zică, că celălalt „s'a schimbat“. Dar in acea strecurare succesivă a stărilor sufleteşti prin cercul luminos al conştiinţei actuale tocmai schimbarea este forma obişnuită a manifestărilor sufletului omenesc, şi trebue din contră o experienţă mai indelungată pentru a constata cu oare care siguranţă, care sunt — in această lume internă aşa de schimbătoare — totuş ideile şi simţirile ce revin mai constant, care sunt dispoziţiile innăscute sau formate ce pot fi predomnitoare, care este apa ce curge peste pietrele ce remân.

Fără o conştienţioasă luare aminte asupra acestei deosebiri aşa de adînc implântate in chiar rădăcina sufletului omenesc vei da un exemplu mai mult pentru nefericita greşală de a'ţi legà soarta sub o formă esenţial permanentă pe temeiul unor situaţii sufleteşti esenţial trĕcĕtoare.

* * *

II. Omul tênĕr nu e s t e, c i devine; numai despre omul bĕtrân se poate intrucâtva zice că este, fiindcă a fost şi s'a dovedit. In mişcare, nu in repaos ni se infăţişază toate stările sufleteşti. Un diamant il poţi găsì după zece ani cum l-ai lăsat acum zece ani: diamantul este anorganic; un om nu remâne după un timp oare care cum l-ai lăsat mai nainte: omul este viaţă organică.

Prin urmare mijlocul cel d'intâi pentru a'ţi da samă despre fiinţa unui om respunde la intrebarea: in ce direcţie se mişcă lucrarea lui sufletească? Unde vrea să ajungă, unde mai poate ajunge? Şi mai practic: merge inainte sau dă inapoi? Sau cum ziceau Astrologii medievali: este in ascendente domo sau in cadente domo?

Vezi un tênĕr de aparenţă foarte simpatică, se interesează la toate, a invĕţat bine in scoală, a fost dintre „premianţi", „promite mult". Trebue

să mai aştepţi inainte de a'ţi formà judecata asupra lui. Nu e lucru mare să promită, lucru mare e să ţie ce promite. — Il urmăreşti câtva timp, il intîlneşti earăş după câţiva ani. Ce a făcut de atunci incoace? A progresat in desvoltarea lui? S'a infiripat? A intreprins ceva cu succes? Şi-a intemeiat cu propria sa muncă existenţa materială? A scris ceva şi lucrează mai de parte? — Il vezi după alţi ani. A mai crescut? Şi-a menţinut progresul? A remas credincios idealului din tinereţe?

Dacă da, atunci a devenit om de valoare şi acum este cineva. Dacă nu, este pierdut; şi foarte mulţi scolari eminenţi ajung bărbaţi mediocri sau mai rĕu decât mediocri.

Numai vîrsta hotăreşte aici, vîrsta matură, in care individul a avut timp indestulător pentru a'şi manifestà in lungul şir de momente a le vieţei sale ceea ce sta ascuns in el ca dispoziţii innăscute, ca idei câştigate şi ca simţiri predomnitoare. Atunci nu-

mai se poate constatà ceea ce pentru mintea şi inima lui a fost de o mai puternică stăruinţă şi prin urmare a revenit in mod hotărîtor ca o notă caracteristică in mijlocul marei schimbări a stărilor sale interne şi a imprejurărilor externe, şi atunci numai ştii, ce este omul acum matur, fiindcă ştii, cum a devenit.

Tinereţea e totdeauna o enigmă, vîrsta matură e deslegarea enigmei.

Şi acest fapt nu e decât o urmare a acelei condiţii primordiale a sufletului omenesc, după care viaţa lui este legată de forma succesivă a timpului şi nu se poate deschide simultan ca spaţiul; omul este istoric şi nu poate fi statisic; formula lui este o formulă de mişcare şi nu de echilibriu stabil.

* * *

III. De aici se înţelege şi marea valoare a disciplinei intelectuale. Nu câte idei felurite ai adunat in me-

moria ta, este lucrul cel important, ci importantă este legătura intre idei. Tu poţi şti multe in multele momente a le vieţei: dacă nu'ţi aduci aminte de ceea ce'ţi trebue intr'un anume moment şi dacă această aducere aminte nu trage după sine in şir regulat tot ce se află in tine pentru susţinerea, amplificarea şi ilustrarea obiectului in discuţie, degeaba îţi sunt toate cunoştinţele remase cufundate in partea ascunsă a sufletului. Cunoştinţele tale trebue să aibă o toartă, de care să le prinzi, şi tu trebue să ai lanţul, cu care să le aduci in mişcare regulată din intunerecul memoriei la lumina ângustă a conştiinţei actuale.

O mie de boabe stau impraştiate in diferite locuri, tu îţi pierzi vremea ca să le cauţi una câte una; dar dacă au fost prinse de un fir comun, cu o singură apucare a mânei stăpâneşti totalitatea şiragului.

* * *

IV. In fiecare om sunt cel puţin doi oameni: omul ideilor şi omul simţirilor (minte şi inimă).

Vei greşì totdeauna, dacă vei judecà pe om numai după ideile ce le exprimă, chiar dacă ai constatat, că sunt adevĕratele lui idei. Trebue să aştepţi ocasiile de a'i constatà adevĕratele lui simşiri, cel puţin in privinţele mai importante.

Greşala vine mai ales de acolo, că (fără temei) presupunem un fel de consecinţă unitară in sufletul unui om, uu fel de armonie intre ideile şi simţirile lui, şi o presupunem mai ales in direcţia propriului interes al nostru (nu al lui), in sensul dorinţei noastre ca să fie aşa, nu in sensul vre unei realităţi observate că este aşa.

Ce e drept, o consecinţă trebue să existe in ascunsa rădăcină a creaţiunii sufletului omenesc cu toată felurimea manifestărilor lui, căci altfel nu ar fi o unitate de organism vital. Şi precum s'a zis despre figura fiecărui om,

că nu ai puteà schimbà nimic din formele ei, or cât de disproporţionate ar păreà faţă cu un ideal de frumuseţe regulată, fără a produce prin această schimbare ceva nefiresc şi mai urît— aşa de armonizate de la natură sunt diferitele trăsături a le figurei in felul ei individual: tot aşa trebue să fie in ultima instanţă o adîncă armonie a tuturor manifestărilor unui suflet, aşa incât nu ai puteà să'i scoţi o parte a dispoziţiilor lui innăscute fără a denaturà şi surpà pe toate celelalte.

Dar această concepţiune generală este prea vagă pentru a aveà in starea actuală a cunoştinţelor noastre vre o valoare practică, tocmai fiindcă acea rădăcină unitară a remas ascunsă in intunerecul formărilor ante-conştiente şi inconştiente.

Spre a da observărilor noastre mai multă siguranţă, trebue să luăm faptul aşa cum se presintă, şi in experienţa vieţei faptul se presintă aşa, că cele mai disparate impărecheri intre

stările intelectuale şi intre disposiţiile sentimentale se pot produce in acelaş individ; de unde resultă, că nici o conclusie oarecum teoretică nu se poate trage de la unele la altele, ci fiecare trebueşte anume constatată prin experienţă, şi până când n'ai avut ocasiile suficiente pentru această constatare, trebue să te fereşti de or ce anticipare a judecăţii.

Causa este aceeaş condiţie primordială a sufletului omenesc. Sunt aşa de felurite şi de schimbătoare intîlnirile simultane ale puţinelor idei şi simţiri in cercul luminos al fiecărui moment dat, incât nu se poate vorbì de o armonizare a intregei mulţimi de idei şi de simţiri făcută sub lumina conştiinţei. Sunt poate in fiecare om diferite grupări de idei şi de simţiri, ce nu ajung niciodată a se intîlnì in strîmtul cerc luminos al vreunui moment din viaţa lui, ci fiecare vine dea rêndul şi isolată sub lumina inteligenţei fără nici o privire posibilă asupra

celei lalte, aşa incât nu au ocasia de a se potrivi şi a se rectificà intre olaltă.

Celebrul fisiolog Rudolf Wagner († 1864), succesorul lui Blumenbach la Universitatea din Goettingen, erà un mare naturalist şi totdeodată un mare bigot. In fiecare zi ingenunchià la 8 ore dimineaţa in biserică, fără a'şi turburà evlavia cu vreo aplicare a metodelor de analiză exactă la cercetarea minunilor povestite in Biblie, şi apoi la 10 ore îşi ţineà la Universitate prelegerile asupra Fisiologiei şi Anatomiei comparate, fără a'şi turburà cercetările exacte prin admiterea de minuni necontrolate.

Dăcă aceasta s'a putut intîmplà într'un suflet in lăuntrul a chiar sferei intelectuale, ce impărecheri stranie pot existà in unul şi acelaş om intre diferitele idei şi diferitele simţiminte!

Printr'o comparare cam exagerată s'ar puteà zice că cercul luminos al omului este ca un vas, care cu egală

indiferenţă primeşte astăzi un lichid şi mâine altul fără a fi alterat prin această schimbare, şi flacăra spirtului, care arde acum in acest vas, nu se stinge prin apa, care l-a ocupat mai nainte. Căci tocmai succesiunea in timp dă putinţa contrastelor.

Amintindu-ne dar acele rubricări a le limbei obişnuite, din care am citat mai multe intr'o pagină anterioară, la or ce judecată asupra unui om se cade să avem in vedere, că cele mai felurite combinări de insuşiri disparate pot existà in fapt in unul şi acelaş suflet omenesc. Sunt oameni, care sunt entusiaşti in impresiile artistice şi sgîrciţi in viaţa zilnică, miloşi in unele momente şi invidioşi in altele, generoşi şi totodată deşerţi şi fricoşi, foarte inteligenţi şi totodată foarte cruzi şi foarte inşelători, ş. c. l., ş. c. l. Numai constatarea efectivă din experienţă ne poate arătà, care anume amalgam există in omul ce ne interesează, şi or ce conclusie anticipată de

la unele insuşiri constatate la altele ancă neconstatate este greşită. Aplecarea noastră de a presupune fără reflecţie, că cine este d. e. inteligent este şi bun, că cine este entusiast are să fie generos, trebue din capul locului infrênată pe temeiul inţelegerii acelei condiţii primordiale a ângustimii conştiinţei.

* * *

Să fie destule pentru fragmentara scriere de faţă aceste patru observări „din experienţă". Ele ni se arată toate ca urmări ale mărginirii radicale in chiar infiinţarea conştiinţei omeneşti. Prin nenumerate şi nenumerabile evoluţiuni puterea creatoare a Naturei a scos din starea primitivă a chaosului amorţit formele mişcătoare ale vieţei organice. Şi in lăuntrul acestei vieţe organice prin cea mai concentrată incordare a lucrării de mii şi poate milioane de ani deabia s'au putut urcà

organismele de la mişcarea automatică in plante spre licărirea inteligenţei in animale şi spre cercul luminos al inţelegerii de sine in om. Când pentru ântâiaş dată s'a deschis ochiul conştiinţei iu lumea până atunci intunecată şi neştiutoare, s'a infiinţat o a doua lume—lumea ideilor — peste veichia lume a materiei nereflectate. Dar aşa de rafinată a fost aceasta nouă infiinţare, aşa de greu a fost saltul vital peste abisul ce desparte materia de spirit, incât până astăzi numai o ângustă rază de lumină ne-a putut fi deschisă pentru a ne da samă despre viaţa sufletească.

Cum prin această rază ângustă ni se arată lumea internă, trebue să cercetăm cu luare aminte şi să insemnăm cu răbdare; poate va venì şi epoca mai fericită, când vom şti, cum este această lume şi cum trebue explicată in adînca ei esenţă şi rădăcină. Experienţa stăruitoare, dar neprevenită, va remâneà pentru mult

timp singura noastră călăuză pe calea cea intunecată; ea va trebuì să ne ferească mai ales de a nu alunecà pe povîrnişul, spre care inclină tocmaacea idealitate a inteligenţei nou zămislite, adecă de a ocupà cu fantome şi ficţiuni ale imaginării subiective tot locul gol lăsat acolo, unde nu s'a putut încă formà o corespondenţă exactă intre lumea reală şi reflectarea ei in idei.

In mijlocul curentului, in care trăeşte generaţia noastră şi care, prin desvoltarea ştiinţelor fisice, este cu tărie indreptat spre interesele materiale, ni se impune cu atât mai mult datoria de a aduce studiele psichologice pe calea experienţelor exacte şi de a le apropià astfel prin identitatea metodei de spiritul predomnitor al mişcării moderne. Numai aşa vom redà cercetărilor sufleteşti locul ce li se cuvine intre toate investigările ştienţifice, adecă locul cel d'intâi. Căci dacă Creştinismul de la originea lui a in-

scris in fruntea preceptelor sale pentru regenerarea simţirilor faimoasa cerinţă: iubeşte pe deaproapele tĕu, ştiinţa cea mai exactă in toată desvoltarea ei nu poate culminà pentru regenerarea gîndirilor decât in cerinţa finală: cunoaşte pe deaproapele tĕu.

COMEDIILE

D-LUI I. L. CARAGIALE

(1885)

„O Noapte Furtunoasă“, „Conul Leonida faţă cu Reacţiunea“, „O Scrisoare Pierdută“, „D'ale Carnavalului“ — cine din cei ce se duc la teatrul român nu a vĕzut una sau alta din aceste comedii? Mulţi cunosc pe cea d'intâi, mai toţi pe cea de-a treia şi câţiva pe celelalte*).

De meritat toate merită să fie cunoscute şi, după părerea noastră, lăudate—toate fără excepţie.

Publicul primelor representări a judecat altfel. „Srisoarea Pierdută“ a avut un succes mare; şi „Noaptea Furtunoasă“ a avut succes; dar „Conul Leonida“, jucat pe o scenă de a doua mână, nu a plăcut; şi „D'ale Carnavalului“ a fost fluerată.

---

*) De când a fost scris articolul acesta, d. Caragiale a imbogăţit opera sa teatrală cu *Năpasta*, după părerea noastră cea mai puternică concepţiune dramatică a autorului.

Foarte bine!

Este insĕ vremea să ne explicăm odată asupra acestor lucruri, dacă se poate; şi cine ştie, de nu se va puteà? In materie de gust literar—ce e drept—discuţia e totdeauna grea, şi e grea mai ales acolo, unde lipseşte ância tradiţia literară şi prin urmare comunitatea de idei in privinţa operelor ce le numim frumoase.

Dar greutatea este uneori un indemn mai mult pentru incercare, şi tocmai când nu există ância siguranţa principiilor, stabilirea lor este cu atât mai de trebuinţă.

Şi mai ântâi să căutăm a ne inţelege asupra părţii celei mai puţin contestate dìn meritul literar al d-lui Caragiale, care ne pare a fi următoarea:

Lucrarea d-lui Caragiale este originală; comediile sale pun pe scenă câteva tipuri din viaţa noastră socială de astăzi, şi le desvoaltă cu semnele lor caracteristice, cu deprinderile lor, cu expresiile lor, cu tot aparatul in-

făţişării lor in situaţiile anume alese de autor.

Stratul social, pe care il represintă mai cu deosebire aceste comedii, este luat de jos şi ne arată aspectul unor simţimente omeneşti, de altminteri aceleaşi la toată lumea, manifestate insĕ aici cu o notă specifică, adecă sub formele unei spoieli de civilizaţie occidentală, strecurată in mod precipitat până in acel strat şi transformată aici intr'o adevĕrată caricatură a culturei moderne.

Conul Leonida citeşte jurnale, explică nevestei sale esenţa republicei, cum o pricepe el, valoarea lui „Galibardi“ şi teoria halucinaţiilor. Jupăn Dumitrache cherestegiul caută a inţelege, in convorbiri cu Ipistatul Nae Ipingescu, ce este „sufragiul universal“, este pĕtruns de demnitatea gardei civice şi primeşte dela Rică Venturiano desluşiri asupra suveranităţii poporului: iar cocoana Veta işi cântă amorul „intr'un moment de fericire

şi printr'o perlă de iubire". Candidatul dela percepţie vrea să scape de dureri după sistema lui Mattei; Mìţa Baston jură pe statua libertăţii din Ploeşti, şi ipistatul „Carnavalului" pune un „potrabac" cu musică la „lotărie". Ziaristul Nae Caţavencu şi advocatul Farfuridi fac discursuri electorale asupra progresului economic şi revizuirii constituţionale; Dandanache işi susţine dreptul la deputăţie prin tradiţia dela „patruzşopt", iar poliţaiul Ghiţă este un element principal pentru alegerea „curat constituţională". Adevĕratul om onest este simplul „Cetăţean" alegĕtor, care insĕ este totdeauna „turmentat".

Pintre aceste figuri, cu straniul lor vesmênt de aparenţa unei culturi superioare, se agită pornirile şi pasiunile omeneşti, deşertăciunea, iubirea, goana după cîştig şi mai ales exploatarea celor mărginiţi cu ajutorul fraselor declamatorii neinţelese, — unul

din semnele caracteristice ale epocei noastre.

„Ce lume, ce lume!“ zice prefectul Tipătescu, şi aşa zicem şi noi, când prindem de veste că este in adevĕr o parte a lumii reale ce ni se desfăşură astfel inaintea ochilor.

In acest caleidoscop de figuri, inlănţuite in vorbele şi faptele lor spre efecte de scenă cu multă cunoştinţă a artei dramatice, d. Caragiale ne presintă realitatea din partea ei comică. Dar uşor se poate intrevedeà prin această realitate elementul mai adînc şi serios, care este nedeslipit de viaţa omenească in toată infăţişarea ei, precum in genere indărătul orcărei comedii se ascunde o tragedie.

Lăsând acum la o parte in această privire mai generală asupra lucrărilor d-lui Caragiale intrebările de o ordine secundară, dacă de exemplu unele situaţii şi expresii nu sunt exagerate din punct de vedere al chiar realităţii ce voř să reproducă, dacă in diferi-

tele piese nu este un fel de monotonie a figurelor infăţişate sau cel puţin a modului infăţişării lor şcl., şi mărginindu-ne in relevarea meritului necontestabil al comediilor autorului nostru, putem constatà şi recunoaşte acest merit in scoaterea şi infăţişarea plină de spirit a tipurilor şi situaţiilor din chiar miezul unei părţi a vieţei noastre sociale, fără nicio imitare sau imprumutare din literaturi străine.

Şi oare aceasta este puţin lucru? Oare nu este aici un adevĕrat inceput de literatură dramatică naţională, independentă, trăind din propriele sale puteri, in inţelesul aceleiaş mişcări intelectuale sănătoase, in care sunt şi „Novelele" lui Slavici, şi „Amintirile" lui Creangă, şi „Copiile de pe Natură" ale lui Negruzzi, şi „Poesiile" lui Eminescu, — mişcare deşteptată in literatura noastră prin acea culegere de poesii populare, prin care Alexandri a indreptat spiritul tinerimii de astăzi spre isvorul veşnic al tuturor inspi-

raţiilor adevĕrate: simţirile reale ale poporului in care trăim, şi care simţiri numai intrucăt sunt oglindite prin artă in această realitate a lor, devin o parte integrantă a omenirii exprimaĭă in forma literară?

Privită din acest punct de vedere, lucrarea d-lui Caragiale se invederează cu insemnătatea ei şi se arată a fi in afară de orce comparare superioară acelor piese meşteşugite din atmosfere străine, care caută in zadar să ne intereseze la peripeţiile unor marchizi şi a unor dame cu camelii, pentru a căror inţelegere lipseşte şi publicului şi actorilor noştri orce element mai apropiat.

Dar dacă poate ni se admite de mulţi cititori această parte a meritului d-lui Caragiale, este insĕ o imputare ce o auzim făcĕndu-se adeseori in contră-i şi care, tocmai fiindcă este aşa de des repetată, merită o mai de aproape cercetare.

Şi fiindcă zicem că merită o mai

de aproape cercetare, se înţelege de la sine, că nu poate fi vorba de insinuarea ce nu s'a sfiit a se produce şi in unele organe de publicitate, că adecă comediile d-lui Caragiale urmăresc scopuri politice şi vor să'şi bată anume joc de unele apucături ale partidului ultra-liberal, şi că prin urmare ar trebuì oprite de pe scena teatrului din ordinul guvernului de astăzi.

O asemenea imputare este prea puţin serioasă pentru a fi discutată, şi avem numai interesul să dovedim că s'a adus in adevĕr prin publicitate.

Citim pe a doua pagină a unui ziar liberal din Bucureşti, dela 13 aprilie 1885, despre comedia „D'ale Carnevalului“ :

„Şi ce piesă! O stupiditate murdară, culeasă din locurile unde se aruncă gunoiul. Femei de stradă de cea mai joasă speţă, bărbieri şi ipistaţi, in gura cărora se pun cuvinte insultătoare pentru mişcări ca cea dela 11 februarie, pentru libertate şi egalitate, cari sunt baza organizaţiunii noastre politice.

„Palma primită dela public, care a fluerat, nu ne mulţumeşte; e de datoria ministrului instruc-

ţiunii să pue in vederea direcţiunii ce *caragialiadă* a făcut, şi pe acest temeiu s'o schimbe, ca incapabilă şi nedemnă. Voim un teatru naţional, nu o gaşcă de oposiţie nedemnă, in care se insultă poporul şi instituţiile ţĕrii.

„Cerem cu insistenţă ministrului instrucţiunii să intervie."

Şi foaia acelor tineri, foarte tineri, din capitală, care işi inchipuesc că sunt socialişti, se grăbeşte a doua zi a ţineà isonul ziaruluî citat mai sus şi scrie pe pagina ântâi a numĕrului de la 14 aprilie 1885:

„Ziarul *** publică in numĕrul sĕu de ieri doue articole foarte drepte la adresa direcţiunii Teatrelor, prin care critică drumul pe care a apucat şi supunerea pe care o arată unei oarecare găşti literare din Buc reşti.

„Avis celor in drept a lecuì rĕul."

Adecă, cum am zice, Poliţia in contra Literaturei! Censura guvernamentală in contra spiritului comediilor! Destituirea comitetului teatral şi poate pedepsirea autorului!

Cum se repetă toate in lume, de şi *mutatis mutandis!* Şi in Franţa se-

colului trecut, la sfîrşitul terorismului, Ducancel pusese pe scenă *„l'intérieur des Comités révolutionnaires“*, unde işi bătea joc de radicalii terorişti şi „insultà instituţiunile ţĕrii“, şi atunci foaia radicală *„l'Ami des Lois“* ceruse pedepsirea autorului, care *„n'expierait point par mille morts tout le mal qu'il a fait à la liberté“*.

Numai că vremurile s'au schimbat, şi s'au cam schimbat şi oamenii. Radicalii terorişti din Franţa de atunci işi executau dorinţele lor prin sânge, şì incontra lor a trebuit să opereze ghilotina: radicalii noştri de astăzi işi arată dorinţele dumnealor prin cerneală şi in contra lor e destul să opereze o foaie de hârtie sugĕtoare.

Căci pentru orce om cu mintea sănătoasă este evident că o comedie nu are nimic a face cu politica de partid; autorul işi ia persoanele sale din societatea contimporană cum este, pune in evidenţă partea comică aşa cum o găseşte, şi acelaş Caragiale,

care astăzi işi bate joc de frasa demagogică, şi-ar fi bătut joc ieri de işlic şi tombateră şi işi va bate joc mâine de frasa reacţionară, şi in toate aceste casuri va fi in dreptul sĕu literar incontestabil.

Aşadar nu la asemenea imputări nechibzuite ne putem oprì. E insĕ o altă imputare mai serioasă ce se face autorului nostru, şî pe aceasta ne credem datori să o cercetăm mai de aproape.

Comediile d-lui Caragiale, se zice, sunt triviale şi imorale; tipurile sunt toate alese dintre oameni sau viţioşi sau proşti; situaţiile sunt adeseori scabroase; amorul e totdeauna nelegiuit; şi ăncă aceste figuri şi situaţii se presentă intr'un mod firesc, par'că s'ar inţelege dela sine că nu poate fi altfel; nicăiri nu se vede pedepsirea celor rĕi şi rĕsplătirea celor buni.

Pentru cei ce cunosc multele discuţii deşteptate şi in literatura altor ţĕri asupra acestor intrebări, ne am

puteà mărginì să rěspundem: există aceste tipuri in lumea noastră? sunt adevěrate aceste situaţii? Dacă sunt, atunci dela autorul dramatic trebue să cerem numai ca să ni le presinte in mod artistic; ear valoarea lor morală este afară din chestie. Nici in comediile lui Aristofan, nici in „Mariage de Figaro“, nici in „Sganarelle“, nici in sute de comedii cunoscute şi recunoscute nu e vorba de o asemenea morală.

Dar acest rěspuns, indestulător poate acolo unde sunt tradiţii literare, nu este indestulător la noi, şi deaceea ne cerem voie să motivăm ceva mai pe larg părerea noastră asupra punctului in discuţie.

Dacă ni se pune intrebarea: arta in genere şi in special arta dramatică are sau nu are şi o misiune morală? contribue ea la educarea şi inălţarea poporului? Noi rěspundem fără şovaire: da, arta a avut totdeauna o

inaltă misiune morală, şi orce adevĕrată operă artistică o indeplineşte.

Va să zică asupra acestui punct nu suntem desbinaţi.

Remâne numai să ne inţelegem in ce consistă, in ce poate consista acea influinţă morală a lucrărilor de artă.

Şi aici trebue să stabilim mai ântâi un punct de plecare elementar: influenţa morală a unei lucrări literare nu poate să fie alta decât influenţa morală a artei in genere. Dacă arta in genere are un element esenţial moralizător, acelaş element va trebuì să'l găsim şi in orce artă deosebită, prin urmare şi in arta dramatică.

Ar fi o confusie, care ar impedicà de la inceput orce dreaptă inţelegere a lucrului, dacă ne-am inchipuì că poesia, fie lirică, fie epică, fie dramatică, are altă esenţă morală decât arta in genere. Poate să o aibă intr'un grad mai mare sau mai mic, dar nu poate să o aibă de o altă natură, şi nu trebue să ceri poesiei o altă influ-

enţă morală decât o ceri musicei, sculpturei, architecturei şi picturei. Căci intîmplarea că poesia intrebuinţează acelaş organ de comunicare sau acelaş material brut ca şi codicele penal şi catechismul de morală, adecă cuvintele, nu'i poate schimbà esenţa ei de artă, precum nu se poate confundà arta sculpturei cu meseria pavajului, deşi amêndouĕ intrebuinţează materialul piatră.

Aceeaş influenţă asupra inălţării morale a individului ce o poţi aşteptà din producerea simţimêntului estetic la auzirea unei sinfonii de Beethoven şi la privirea statuei lui Apollo din Belvedere sau a Venerii de Medicis, aceeaş şi nu alta trebue să o aştepţi dela citirea unei poesii sau dela asistarea la o representare dramatică.

Este destul să aducem această considerare generală in cercetarea noastră de faţă, pentru ca orce inteligenţă neprevenită să fie indată convinsă despre temeiul ei elementar; şi nici că a

fost vreundeva indoială serioasă asupra acestui punct.

De aici cîştigăm insĕ prima mĕsură mai potrivită pentru judecarea intregei intrebări.

Venerea aflată la Milo este jumătate nudă; cea de Medicis este nudă de tot. Amêndouĕ sunt expuse vederii tuturor in museele din Paris şi din Florenţa, şi cine găseşte că sunt imorale?

In ce consistă dar moralitatea artei?

Orce emoţiune estetică, fie deşteptată prin sculptură, fie prin poesie, fie prin celelalte arte, face pe omul stăpânit de ea, pe câtă vreme este stăpânit, să se uite pe sine ca persoană şi să se inalţe in lumea ficţiunii ideale.

Dacă isvorul a tot ce este rĕu este egoismul şi egoismul exagerat, atunci o stare sufletească, in care egoismul este nimicit pentru moment, fiindcă interesele individuale sunt uitate, este o combatere indirectă a rĕului şi astfel

o inălţare morală. Şi cu cât cineva va fi mai capabil prin disposiţia sa naturală sau prin educaţie a aveà asemenea momente de emoţiune impersonală, cu atât va fi mai intărită in el partea cea bună a naturei omeneşti.

Aceasta este cu atât mai important in zilele noastre, cu cât simţimêntul religios, care mai nainte indeplineà misiunea de a inălţà spiritele deasupra intereselor egoismuĭui zilnic, dispare din ce in ce mai mult din clasele culte, şi trebue inlocuit cu alte emoţiuni impersonale.

Inălţarea impersonală este insĕ o condiţie aşa de absolută a orcărei impresii artistice, incât tot ce o impiedecă şi o abate este un duşman al artei, indeosebi al poesiei şi al artei dramatice. Deaceea poesiile cu intenţii politice actuale, odele la zile solemne, composiţiile teatrale pentru glorificări dinastice etc. sunt o simulare a artei, dar nu artă adevĕrată.

Esenţa acesteia este de a fi o fic-

ţiune, care scoate pe omul impresionabil in afară şi mai presus de interesele lumii zilnice, orcât de mari ar fi in alte priviri.

Chiar patriotismul, cel mai important simţimênt pentru cetăţeanul unui stat in acţiunile sale de cetăţean, nu are ce căuta in artă ca patriotism adhoc, căci orce amintire reală de interes practic nimiceşte emoţiunea estetică.

Există in toate dramele lui Corneille un singur vers de patriotism frances? Este in Racine vreo declamare naţională? Este in Molière? Este in Shakespeare? Este in Gœthe?

Şi dacă nu le are Corneille şi Gœthe, să ne inveţe domnul X. Y. din Bucureşti ca să le avem noi?

Subiectul poate să fie luat din realitatea poporului, dar tratarea nu poate să fie decât ideal-artistică, fără nicio preocupare practică.

Prin urmare o piesă de teatru cu directă tendenţă morală, adecă cu pu-

nerea intenţionată a unor invĕţături morale in gura unei persoane spre ale propagà in public ca invĕţături, este imorală in inţelesul artei, fiindcă aruncă pe spectatori din emoţiunea impersonală a ficţiunii artistice in lumea reală cu cerinţele ei, şi prin chiar aceasta ii coboară in sfera zilnică a egoismului, unde atunci—cu toată invĕţătura de pe scenă—interesele ordinare cîştigă preponderanţă. Căci numai o puternică emoţiune impersonală poate face pe om să se uite pe sine şi să aibă prin urmare o stare sufletească inaccesibilă egoismului, care este rădăcina orcărui rĕu.

Aşadar arta dramatică are să expună conflictele, fie tragice fie comice, intre simţirile şi acţiunile omeneşti cu atâta obiectivitate curată incât pe de oparte să ne poată emoţionà prin o ficţiune a realităţiii, iar pe de alta să ne inalţe intr'o lume impersonală. Nici frasa de morală practică, nici intenţionata pedepsire a celui rĕu şi res-

plătire a celui bun nu se ţin de artă, ci ĕi sunt deadreptul contrare.

Cât este de adevĕrat aceasta, se poate constatà din examinarea multora din dramele cele mai renumite, care au incântat şi incântă lumea spectatorilor.

Ce tendenţă de morală practică este in Othello? Othello este gelos; in gelosia sa sugrumă pe Desdemona. Ce a pĕcătuit Desdemona de este aşa de crunt lovită? Care este rĕsplata nevinovăţiei ei?

Ofelia iubeşte pe Hamlet. Face vreun rĕu cu aceasta? Ea remâne virtuoasă şi supusă, insĕ inebuneşte din causa lui, şi de cea mai puternică emoţiune este scena, in care ni se infăţişază nebunia ei. Ce invĕţătură de morală practică putem scoate de aici?

Falstaff este un berbant beţiv, care rîde totdeauna, face glume indecente şi ne face să rîdem şi noi. Cine a condemnat vreodată această figură a lui Shakespeare?

Alceste Misantropul este omul cel mai virtuos, dar ceilalţi işi bat joc de el, Celimena il părăseşte, şi el remâne singurul nefericit in piesă. Unde e moralitatea ?

Sunt de ajuns aceste exemple, care de altminteri s'ar puteà inmulţì cu sutele, pentru ca să inţelegem cât ar fi de greşită la operele de artă cerinţa unei morale in inţelesul practic al cuvêntului; şi nu putem intărì mai bine această expunere decât făcêndu-i oarecum contra-probă şi arătând unde ajungem cu opinia ceailaltă, că adecă piesa de teatru să aibă o intenţie morală.

Intre puţinele traduceri din Shakespeare ce le avem in româneşte, cea mai vechie este a lui Toma Bagdat, publicată la Bucureşti in 1848 din „Tipografia lui Josef Kopainig". Ea cuprinde „Romeo şi Julietta" şi „Othello".

D. Bagdat erà de părerea celor ce aşteaptă dela comediile d-lui Caragiale

mai multă moralitate, şi deaceea a insoţit traducerea d-sale cu o „consecuenţă morală“ după fiecare tragedie. Iacă la ce resultat ajunge d. Bagdat din acest punct de vedere in privinţa lui Othello (p. 214, 215):

„Această tragedie cuprinde in sine moralul: nfăţişându-ne primejdiile amorului peste mĕsură, ale ambiţiei din care ies mai multe şi mari rĕutăţi, şi ale descrederii ce trebue să avem in femei. Ale amorului, ântâi pentrucă dacă Desdemona erà mai păzită şi se lăsa după alegerea părinţilor sĕi, nu pătimeà astfel de nenorocire, şi al doilea că dacă Roderigo n'ar fi fost atât de uimit după Desdemona, n'ar fi indemnat pe Jago spurcatul să surpe amorul Maurului cu Veneţianca ce iubea el. Din ambiţie, pentrucă Jago insuflat de Roderigo că generalul nu'l inalţă ca pe Cassio, pe care il favorisează mult, să mijlocească să'l surpe, ajunse până in minutul cel mai după urmă al infiinţării planului sĕu. Din descrederea ce trebue să avem in femei, pentrucă Jago, incredinţând taina soţiei sale, fu descoperit de dânsa, care dimpreună cu stăpâna sa şi cu stăpânul sĕu fu prada ambiţiosului, nelegiuitului, cruntului şi prea spurcatului acestuia, care remase a se muncì in veci pe lumea aceasta şi pe cealaltă.

„. . . . Dintr'aceste puteţi luà o bună şi frumoasă lecţie de moral, in care poetul englez scrie cu atâta foc pentru binele omenirii.“

„Consecuenţa morală“ a d-lui Bagdat ne scuteşte de a mai adăogà ceva incontra unor asemenea consecinţe.

Revenind acum la comediile d-lui Caragiale, vom zice: singura moralitate ce se poate cere dela ele, este infăţişarea unor tipuri, simţiminte şi situaţii in adevĕr omeneşti, cari prin expunerea lor artistică să ne poată transportà in lumea ınchipuită de autor şi să ne facă, prin deşteptarea unei emoţiuni puternice, in casul de faţă a unei veselii, să ne uităm pe noi inşine in interesele noastre personale şi să ne inălţăm la o privire curat obiectivă a operei produse.

Aceasta trebue să o cerem dela autor. Dela noi spectatorii trebue să cerem, ca inaintea unei opere de artă să ne presentăm dispuşi, nepreveniţi, fărà intenţii străine artei. Căci, dacă artistul nu este totdeauna capabil de a lucrà, ci trebue să fie inspirat, nici spectatorul nu este in fiece moment capabil de a primì o impresie este

tică; poate unii nu sunt capabili nici-odată; şi cine la o piesă de teatru nu'şi poate uità grijile sale personale, sau legăturile sale de partid politic, sau catechismul sĕu de morală convenţională, acela să nu se mai amestece in ale artei.

Dacă ne-am putut inţelege cu cetitorii noştri până aici, uşor va fi să ne inţelegem şi asupra „trivialităţii" ce se mai impută.

Orce concepţie artistică este in esenţa ei ideală, căci ne presentă reflexul unei lumi inchipuite. Prin chiar aceasta ne produce caracteristica impresie impersonală. Tipurile infăţişate in comediile d-lui Caragiale trebue să vorbească cum vorbesc, căci numai astfel ne pot mănţine in ilusia realităţii, in care ne transportă. Mănţinerea acestei ilusii este singurul element hotărîtor, şi un limbagiu academic in gura lui Nae Ipingescu ar nimicì toată lucrarea, pe când in gura lui Ramiro

din eleganta „Sara la Curte“ a d-lui Ioan Cerchez este foarte potrivit.

Murillo a zugrăvit Madone, dar a zugrăvit şi copii murdari şi zdrenţuroşi, care mănâncă pepene. Poate zice cineva, că Madonele lui Murillo se ţin de adevěrata pictură, ear acei copii zdrenţuroşi ar fi prea triviali pentru artă?

In faimosul *Salon Carré* din Louvre la Paris, unde este aşezată la un loc quintesenţa picturei frumoase, se vede, alăturea cu sfânta familie a lui Rafael, femeea hidropică a lui Gerard Dow, dinaintea căreia stă doctorul examinându-i lichidul intr'o sticlă. A contestat vreodată cineva acestui tablou al lui Dow marea lui valoare artistică?

Aici concepţia artistului inspirat este unica měsură a convenienţei, şi in lumea artei adevěrate nici nu poate fi vorba de trivial. „Trivial“ este o impresie relativă din lumea de toate zilele, ca şi decent şi indecent.

Dacă pseudo-artistul rĕmâne el insuş in această lume de rînd, dacă el insuş nu este cuprins de inspirarea impersonală şi prin urmare nu ne poate transportà nici pe noi in lumea curată a ficţiunilor, atunci se inţelege că lucrarea sa poate să fie trivială, indecentă, lascivă, după cum êi este ţinta. Dar aceasta nu atêrnă nici dela obiect nici dela expresii, ci dela chiar felul inspirării sale; şi atunci o impĕrăteasă cu expresii academice, manierate, după gustul trecĕtor al unui public trecĕtor, poate să fie in adevĕr trivială, pe când soţia cherestegiului Dumitrache nu este.

Terminând această incercare de inţelegere, ne aducem aminte de cuvintele, cu care am inceput-o: in materie de gust literar discuţia e totdeauna grea, şi tocmai in faţa acestei greutăţi am trebuit să ne mărginim la simpla tragere a liniei de hotar intre ceea ce este artă şi se poate

cere de la artă şi intre ceea ce nu este artă şi nu i se poate cere.

Odată hotarul aşezat, nu mai incape indoială că se pot face multe deosebiri şi inlăuntrul terenului artei; numai să se recunoască mai ântâi că ne aflăm pe teren de artă. Valoarea va fi mai mare sau mai mică după insemnătatea mai mare sau mai mică a caracterelor presentate, a conflictului, a situaţiilor. Şi in aceasta privinţă am simţit şi noi, ca toată lumea, diferenţa de valoare in diferitele comedii ale d-lui Caragiale; şi noi credem de exemplu că „O scrisoare pierdută“ este superioară farsei „D'ale Carnavalului.“

Dar nu vedem pentru moment nici o trebuinţă de a stărui asupra acestui punct. Cu atât mai puţin, cu cât atunci s'ar da ultimei piese a d-lui Caragiale o insemnătate, la care nu aspiră. „D'ale Carnavalului“ este o simplă farsă de carnaval, precum se şi numeşte, veselă şi fără pretenţii,

şi un public neprevenit nu'i poate cere alta decât un moment de bună petrecere.

Insĕ in aceste limite mai modeste şi această lucrare remâne o lucrare de merit. Căci literatura adevĕrată cu feluritele ei produceri se poate asemĕna unei păduri naturale cu feluritele ei plante. Sunt şi copaci mari in pădure, este şi tufiş, sunt şi flori, sunt şi simple fire de iarbă. Toate impreună alcătuesc pădurea, fiecare in felul sĕu trăeşte şi inveseleşte ochiul privitorului; numai să fie plantă adevĕrată, cu rădăcina ei in pământ sănătos, ear nu imitaţie in tinichea vopsită, cum se pune pe unele case din oraş.

Comediile d-lui Caragiale, după părerea noastră, sunt plante adevĕrate, fie tufiş, fie fire de iarbă, şi dacă au viaţa lor organică, vor aveà şi puterea de a trăì.

POEȚI ȘI CRITICI

(1886)

Sunt deabia 14 ani, decând prin câteva articole sub numele „direcţia nouă in poesie şi prosă" ne-am incercat a arăta in *Convorbirile Literare* *), ce trebue să se ceară de la o mişcare sănătoasă a literaturei române.

Acele articole erau purtate de oarecare speranţă, dar de mai puţină incredere. In poesie *Pastelurile* lui Alexandri erau un semn de renaştere, asupra lui Eminescu — „poet in puterea cuvêntului"—se atrăgea luarea aminte a publicului, Şerbănescu, Petrino, Matilda Cugler, Bodnărescu erau apreţiaţi. In prosă — cu impotrivire energică, in contra pedantismului Ci-

*) Vezi *Critice*, vol. I, pag. 281 şi urm.

paro-Barnuţio-Pumnian—se cerea limba firească a poporului român, iubire a adevĕrului şi cunoştinţă de causă; din prosa curat literară se relevau Alecsandri, Iacob Negruzzi, Gane; din prosa ştiinţifică, intre altele, primele incercări ale d-lor Carp, Lambrior, Th. Rosetti, Xenopol, chiar şi ale d-lor Burla şi Panu.

Dacă privim astăzi la literatura din ultimii 14 ani, timida speranţă de atunci se poate schimbà intr'o incredere sigură pentru direcţia sănătoasă a lucrărilor intelectuale in România. Nu doară, că toţi cei salutaţi la 1872 au implinit ceea ce se aşteptà de la ei; dar unii au intrecut aşteptările şi relativ mulţi alţii şi-au adaos puterile pentru a da acelei mişcări un avênt — dacă nu destul de general, dar cel puţin destul de puternic pentru a ne face să simţim un adevĕrat progres in anul present, comparat cu anul 1872.

Alecsandri ne-a inavuţit poesia cu

„Ostaşii noştri“ şi cu drame, in deosebi cu „Fontâna Blandusiei“; Eminescu a adus lirica română la o culme de perfecţiune; lor li s'au adaos poeţii Naum şi Vlahuţă, comediile d-lor Caragiale şi I. Cerchez, drama d lui Bengescu „Pygmalion“, novelele d-lor Slavici, Creangă, Barbu Ştefănescu, Gane, Duiliu Zamfirescu, traducerile din Horaţiu de d. Ollănescu, lucrările ştiinţifice ale d-lor Hăsdeu şi N. Densuşianu, Lambrior, Ţocilescu, Gaster, Brăndză, culegerile de poesii şi poveşti populare ale d-lor Jarnik-Bărseanu, Ispirescu, G. Dem. Teodorescu, T. Burada, M. Pompiliu, cercetările critice ale d-lor Onciul şi Bogdan; iar *Convorbirile Literare* sub redacţia d-lui Iacob Negruzzi incep al 20-lea*) an al activităţii lor—o intreagă mişcare, ce dă ultimului deceniu un aspect cu totul deosebit şi imbucurător.

In proporţia creşterii acestei mişcări, scade trebuinţa unei critice ge-

*) Acum al 26-lea.

nerale. Din momentul, in care *se face* mai bine, acest fapt insuş este sprijinul cel mai puternic al direcţiei adevĕrate. „Poesiele“ lui Eminescu, „Pastelurile“ şi „Ostaşii“ lui Alecsandri vor curăţì de la sine atmosfera estetică viţiată de Macedonski, Aricescu, Aron Densuşianu, etc. etc., „Cuvintele din Bĕtrâni“ şi „Magnum Etymologicum“ ale d-lui Hăsdeu sunt de la sine lovitura de moarte a dicţionarului Academic şi a rătăcirilor „filologice“ dela Târnave. Şi aşa mai departe.

Nu e vorbă, apreţierile critice isolate nu vor lipsì şi nu vor trebuì să lipsească niciodată dintr'o mişcare intelectuală, şi noi inşine am citat mai sus articolele d-lor Onciul şi Bogdan ca un semn binevenit al timpului de indreptare. Dar aceste sunt lucrări de amănunte. Sintesa generală in atac, isbirea unui intreg curent periculos o credem acum ştearsă de la ordinea zilei pentru părţile esenţiale in literatura proprie şi in ştiinţa teoretică. Re-

mâne încă la ordinea zilei in politică, dar de aceasta nu ne ocupăm aici.

Misiunea criticei — misiune de altminteri totdeauna modestă, dar nu fără importanţă in modestia ei — ne pare a fi in momentul de faţă mai mult de a lărgì cercul activităţilor individuale, de a deşteptà tinerimea încă prea amorţită de pîcla trecutului şi de a imbărbăta spiritele spre lucrarea roditoare.

Este cu mult prea ângustă albia curentului celui nou: in dreapta şi in stînga trebuesc d sfundate alte şiroae, care să intărească mişcarea principală, mişcarea insaş trebue să pĕtrundă mult mai afund. Fără indoială rectificările, mai ales in materie de ştiinţă, nu vor puteà lipsì uneori din o apreţiare a operelor celor mai bune; fără indoială in mijlocul unei activităţi critice pentru respândirea lucrărilor sănătoase se va simţì pe ici pe colo şi necesitatea unei loviri directe in con-

tra nulităţilor, care se amestecă fără nici o chiemare in ale literaturei: un energic „in lături!“ va trebuì dar din când in când să fie rostit in orce mişcare intelectuală.

Insĕ de aci nu resultă, că ar fi bine să se piardă acum timpul cu o tendinţă critică incontra acelora, care au meritul de a representà astăzi insaş mişcarea cea bună in o parte esenţială a ei.

Din acest punct de vedere nu este poate de prisos să facem câteva observări in contra incercării unor autori de a accentuà mai ales părţile slabe din intinsa lucrare literară a d-lui Alecsandri şi de a'şi ascuţì spiritul lor critic inaintea prea micului nostru public cetitor pe socoteala acestui representant de frunte al tinerei noastre literaturi.

Aşa am cetit intr'o *Cronică teatrală*, publicată in *Epoca* din 11 Ianuarie 1886 de d. Barbu Ştefănescu, o critică aspră incontra lui *Despot-Vodă* şi

in genere incontra dramelor d-lui A-lecsandri. Aşa am auzit, că intr'o conferinţă ţinută la *Ateneu* in 27 Fevruarie 1886, d. Vlahuţă a inălţat poesiile lui Eminescu intre altele şi prin coborîrea unei poesii a lui Alecsandri.

Dacă dd. Vlahuţă şi Ştefănescu ar fi oameni de a treia mână, nu am pierde nici un cuvênt asupra criticei lor; dar fiindcă sunt dintre scriitorii cu talent ai junei generaţii, credem că lucrul merită o discuţie publică, merită şi in ceea ce priveşte posiţia lor literară, merită şi in ceea ce priveşte posiţia literară a lui Alecsandri.

Se inţelege de la sine, că nu noi vom tăgăduì orcărui om de bună credinţă şi de bună ştiinţă dreptul de a spune ceea ce crede adevĕrat şi ceea ce ştie greşit intr'o activitate publică.

Şi fiindcă dd. Stefănescu şi Vlahuţă sunt oameni de bună credinţă şi de bună ştiinţă in ale literaturei, dreptul

lor de a face critica aşa cum au făcut-o este mai presus de contestare.

Dar una este dreptul şi alta este folosul intrebuintării dreptului in fie ce moment. Va fi avênd şi activitatea critică noima ei, şi nu orce disposiţie resboinică merită să fie intrupată intr'o scriere.

Şi mai ântâi trebue să constatăm, că de regulă poeţii inşii sunt cei mai rĕi critici asupra poesiei altora, in genere artiştii inşii cei mai contestabili apreţiatori teoretici ai artei.

De şi in feluritele combinări ale inteligenţelor omeneşti s'a putut şi se poate intîmpla, ca un poet bun să fie şi critic bun, aceasta insĕ va fi totdeauna o excepţie rară, care va trebuì foarte tare legitimată inainte de a fi primită incontra acelei regule generale.

Cine a cetit odată critica lui Voltaire in contra dramelor „barbare“ ale lui Shakespeare, va sta totdeauna pe gînduri, când va mai vedeà poeţii

apucându se de meseria criticei, şi nu se va găsì liniştit prin dramele criticului Lessing.

Şi in adevĕr intre natura poetului şi natura criticului este o incompatibilitate radicală.

Poetul este mai ântâi de toate o individualitate. De la aceleaşi obiecte chiar, despre care noi toţi avem o simţire obişnuită, el primeşte o simţire aşa deosebit de puternică şi aşa de personală in gradul şi in felul ei, incât in el nu numai că se acumulează simţirea până a sparge limitele unei simple impresii şi a se revărsa in forma estetică a manifestării, dar insăş această manifestare reproduce caracterul personal, fără de care nu poate existà un adevĕrat poet.

Din multe părţi ale lumii primeşte poetul razele de lumină, dar prin mintea lui ele nu trec pentru a fi stinse sau pentru a eşì cum au intrat, ci *se resfrâng* in prisma, cu care l'a inzes-

trat natura, şi ies numai cu această resfrăngere şi colorare individuală.

Altfel descrie lumea Goethe, altfel o descrie Heine, altfel Leopardi, altfel Victor Hugo, de şi cu toţii au primit impresii dela aceeaş lume.

Voltaire a fost foarte capabil de a exprimà lumea conform prismei sale personale, dar s'a arătat incapabil de a simţì *exprimarea* lumii eşită din prisma lui Shakespeare.

Căci prisma poetului este menită a resfrànge raza directă a luminei, dar nu este menită a mai resfrânge raza odată resfrântă de o prismă străină.

Aceasta insemnează individualismul poetului.

Criticul dincontra, precàt este mai puţin impresionabil pentru insăş lumina directă a obiectelor (din care causă nici nu se inchiagă in el vreo sensaţie a lumii până la gradul de a cere manifestare in forma poetică), preatât este şi mai puţin individual. Căci criticul este tocmai foarte impre-

sionabil pentru razele resfrânte din prisma altora, şi individualitatea lui este dar consumată in înţelegerea şi simţirea altor individualităţi.

Criticul este din fire transparent; artistul este din fire refractar.

Esenţa criticului este de a fi flexibil la impresiile poeţilor; esenţa poetului este de a fi inflexibil in propria sa impresie.

De aceea criticul trebue să fie mai ales nepărtinitor; artistul nu poate fi decât părtinitor.

Nu este dar chiemat d. Barbu Ştefănescu, nu este chiemat d. Vlahuţă, a cărui prismă este poate inrudită cu a lui Eminescu (şi am dorì să nu'i fie prea inrudită, ci să'şi pĕstreze individualitatea, dacă o are), nu sunt ei chiemaţi să judece pentru public lucrarea poetică a d-lui Alecsandri in genul ei propriu. Această sarcină să ne-o lase nouĕ publicului, care, neavênd inşine o individualitate poetică pronunţată, suntem mai lesne primitori pentru tot ce

este lumină in felurimea manifestării ei.

Junii noştri poeţi sunt chiemaţi a'şi exprimà, fiecare in propria sa formă, simţirile primite direct dela lumea reală, dar nu a'şi slăbi această lucrare creatoare prin priviri dealături spre o altă lume subiectivă. Puterea lor intelectuală trebue intrupată in opere de artă şi nu mistuită in elaborări de critică.

Dacă observările de mai sus sunt legitime in teorie, ele se legitimează indată şi in practică; şi cu aceasta trecem la o scurtă privire a posiţiei lui Alecsandri in literatura română de astăzi.

Indărătul conferinţei d-lui Vlahuţă, in partea relativă la antitesa intre poesiile lui Eminescu şi poesia lui Alecsandri, se ascunde o intrebare, pe care d-sa insuş nu a pus-o deadreptul inaintea publicului, dar care resultă intru câtva din modul d-sale de procedere

şi care in or ce cas este pusă de alţii, intrebarea: cine este mai mare poet, Eminescu sau Alecsandri?

Intrebarea astfel pusă ne pare din capul locului greşită, şi ne pare greşită, fiindcă este unilaterală şi — exact vorbind — o confusie de cuvinte.

Poet mare! Poet in ce inţeles? Poet in care intindere?

Să ne fie permis a limpezì mai ântâi discuţia printr'o paralelă din două literaturi străine.

De la Leopardi avem numai 35 de poesii, toate sunt admirabile. De la Victor Hugo avem sute de poesii, avem şi drame, avem şi romane, multe sunt contestabile. Cine este mai mare poet, Leopardi sau Victor Hugo?

Neputinţa de a rĕspunde dovedeşte confusia intrebării.

Dacă este vorba numai de poesia lirică, şi âncă, in lăuntrul poesiei lirice, numai de exprimarea cea mai frumoasă a unei adînci melancolii in mijlocul aspirării spre ideal şi totdeo-

dată a celei mai amare satire, Leopardi este neajuns şi stă deasupra lui Victor Hugo.

Dar numai de aceasta poate fi vorba? Victor Hugo este incarnarea geniului francez al timpului sĕu in mai toate aspirările poetice. Iubirea şi ura contimporanilor sĕi, mândria şi vanitatea lor, desrobirea spiritelor de sub jugul clasic şi de sub jugul politic, emoţiunea mǎririlor şi căderilor istorice, lupta celor miseri in contra celor prea puternici — toate aceste vibraţiuni ale unei intregi epoce au trecut prin resfrângerea lui Victor Hugo.

Şi acum ce inţeles poate avea intrebarea, cine este *mai mare poet?* Inţelesul de a mĕsura incomensurabilele, adecă nici un inţeles.

Să ne intoarcem acum la ale noastre.

Dacă din cele 70 de poesii ale lui Eminescu, in adînca lor melancolie şi in amărăciunea lor satirică, am luà pe cele mai bune şi le-am pune alături cu cele mai bune din sutele de poesii

lirice ale lui Alecsandri in eleganţa lor străvezie şi in simplitatea lor gingaşă, discuţia ar fi cu putinţă.

Dar o asemenea alăturare nu este dreaptă.

Alecsandri are o altă insemnătate. In Alecsandri vibrează toată inima, toată mişcarea compatrioţilor sĕi, câtă s'a putut intrupa intr'o formă poetică in starea relativă a poporului nostru de astăzi. Farmecul limbei române in poesia populară — *el* ni l-a deschis; iubirea omenească şi dorul de patrie in limitele celor mai mulţi dintre noi — *el* le-a intrupat; frumuseţea proprie a pămêntului nostru natal şi a aerului nostru — *el* a descris-o; „chauvinismul" gintei latine şi ura in contra Evreilor — *el* le represintă; când societatea mai cultă a putut avea un teatru in Iaşi şi Bucureşti — *el* a respuns la această dorinţă scriindu'i comedii şi drame; când a fost chiemat poporul să'şi jertfească viaţa in res-

boiul din urmă — *el* singur a incălzit ostaşii noştri cu raza poesiei.

A *lui* liră multi-cordă a resunat la orce adiere ce s'a putut deşteptà din mişcarea poporului nostru in mijlocia lui.

In ce stă valoarea unică a lui Alecsandri?

In această *totalitate* a acţiunii sale literare.

IN LĂTURI!

(1886)

„Fără indoială in mijlocul unei activităţi critice pentru respândirea lucrărilor sănătoase se va simţì pe ici pe colo şi necesitatea unei loviri directe incontra nulităţilor, care se amestecă fără chiemare in ale literaturei; un energic *„in lături!“* va trebuì dar din când in când să fie rostit in orce mişcare intelectuală.“

Un exemplu bun pentru aplicarea observării de mai sus, făcute in articolul nostru precedent *Poeţi şi critici*, ne poate da cartea d-lui Aron Densuşanu: „Istoria limbei şi literaturei române“ (Iaşi, 1885).

Despre această carte d. Bogdan, in *Convorbirile* de la 1 Noemvrie 1885, a publicat o dare de seamă, prin care arată meritul lucrării d-lui Densuşanu,

intrucât este o culegere de cunoştinţe istorico-literare, presentate sub o formă sistematică.

Aici d. Densuşanu, care mai nainte nu prea erà tare in ale literaturei române (vezi *Critice* vol. I, pag. 238—241), pare a fi astăzi ceva mai la locul sĕu*). Când d-sa s'ar fi mulţumit numai cu atăt (*ne sutor supra crepidam*, Plin. *hist. nat.* XXXV, 36), n'am aveà nimic de zis. Chiar acum, când nu s'a mulţumit numai cu atât, ci s'a pus *ex professo* să judece partea estetică a literaturei noastre, nu am fi avut nimic de zis, dacă d. Densuşanu nu ar fi profesor la Universitatea din Iaşi, şi dacă publicarea d-sale nu ar fi menită a formà gustul literar al tinerimii. Dar aşa fiind, este un interes

*) Dar numai pare. D. Hăsdeu, un cunoscĕtor al materiei, adeseori citat şi de d. Densuşanu, a făcut Academiei Române asupra cărţii ce ne ocupă, un raport, care nimiceşte valoarea d-lui Aron Densuşanu ca om de *ştiinţă* istorico-literară.

oarecum pedagogic de a cercetà mai deaproape insuş gustul literar al d-lui profesor, pentru a vedeà, dacă este bine să'l urmeze tinerimea.

Asemenea cercetări au de regulă marele neajuns de a nu puteà fi convingĕtoare. Cum să convingi pe cineva in materie de gust? şi dacă nu'l convingi, de ce să mai scrii?

Din norocire pentru noi, gustul d-lui Aron Densuşanu este aşa de . . . . am voì să remânem politicoşi, să zicem dar: aşa de extraordinar, incât avem speranţă de convingere pentru cei mai mulţi cetitori.

Vom atacà deindată un obiect principal al studiului, fiindcă este vorba de prima catedră a literaturei române infiinţată la Universitatea vechei capitale a Moldovei: judecata estetică asupra lui Alecsandri şi idealul literar ce'l propune d. Densuşanu studenţilor sĕi.

D. Densuşanu este un adversar al

lui Alecsandri şi'i impută intre altele in privinţa dramelor:

Pe lângă defecte de fond concurg şi defecte de formă: limba impestriţată cu cuvinte străine şi ordinare şi neologisme, cu greşeli de gramatică şi sintacsă, şi adeseori versul neingrijit şi defectuos numai icicolea apar pasage bine scrise. (Pag. 265).

In privinţa poesiei lirice:

Poetul nu s'a ocupat in lirică cu un anume gen, nu s'a specializat, ci s'a legat mai vĕrtos de tot felul de ocasiuni externe, cari oricăt le-ar nemerì poetul pentru moment, fiind ele trecĕtoare, slăbeşte şi interesul şi se rĕceşte şi sentimentul sau dispoziţiunea speciaiă ce domina odată, şi prin urmare slăbeşte şi se şterge şi valoarea poesiilor. . . . .

D'aici provine, că poesiile lirice ale lui Alecsandri n'au putut prinde adănc şi persistent in viaţa şi sentimentul intregului Popor-Român, cum au prins *elegiile* lui Cărlova, *plăngerile* şi *baladele* lui Bolintineanu şi *Deşteaptă-te Romăne* al lui A. Mureşanu.

Lirica (lui Alecsandri) a putut fi uşor imitată, pe când Cărlova . . . . in elegie . . . şi A. Mureşanu in odă au remas neimitaţi (Pag. 242).

(Noi credem, că au remas necetiţi —

un mijloc foarte sigur pentru a remăneà neimitaţi.)

In privinţa comparării lui Alecsandri cu alţi poeţi, d. Densuşanu pune pe Bolintineanu *incontestabil* mai presus (pag. 245); dar pune mai presus şi pe Andrei Mureşanu:

In această epocă două creaţiuni originale putem să constatăm pe terenul poesiei: ***balada istorică*** şi ***oda naţională***, Cea dintăi creată de D. Bolintineanu, a doua de A. Mureşanu, din nefericire amêndouĕ au apus cu ei. Cu Bolintineanu nime n'a cutezat a concura in balada istorică; nime in oda naţională n'a atins inălţimea lui A. Mureşanu . . . .

Ei resumă intreg spiritul, aprofundează şi cristalizează sentimentul şi aspiraţiunile intregului Popor-Român fără deosebire de provincie. *Singuri* aceşti doi poeţi se inalţă la ceeace este misiunea adevĕratei poesie, la universalitatea sentimentului, ideilor şi aspiraţiunilor unui popor. (Pag. 228, 229).

Dintre poeţi cea mai frumoasă, mai aleasă şi mai corectă limbă o aflăm la Bolintineanu; asemenea a lui Mureşanu este plină, solemnă şi corectă. La aceştĭ doi se vede gustul estetic in limbă. Ceilalţi (aceasta priveşte indeosebi şi pe Alecsandri) oscilează intre o limbă mai aleasă literară

şi intre curentul de toate zilele; pentru aceea scrierile lor sunt o impestriţare acum de cuvinte foarte inaintate şi de neologisme neimpămĕntenite, acum de elemente ordinare, lipsite de orice graţie şi estetică, cugetând ei că aşa ar fi popular, fără să iee samă, că nici in poesia populară nu afli cuvinte ca sburdalnic, harapnic, naprasnic, prielnic, indoelnic, şagalnic, tovarăş, teafĕr, jivină, ş. a. (Pag. 232).

Despre Mureşnu indeosebi mai zice:

Limba lui este curată românească, ferită de cuvinte vulgare sau de forme şi de sunete neestetice precum şi de neologisme, afară de vreo câteva latinisme.... Din punctul de vedere gramatical şi sintactic, limba este cât se poate de corectă.....

A. Mureşanu nu este numai un poet, el este un om inspirat de divinitate, este profet pĕtrunzĕtor de cele viitoare. In adevĕr poesiile lui conţin profeţii. In poesia ***o privire de pe Carpaţi*** de la 1844 prezice „nuorii de ghiaţă ce vin spre tară“ (Ruşii 1848); in ***deşteaptă-te Române*** profeţeşte „furarea Dunării prin intrigă şi silă.“ (Pag. 240, 241.)

Eacă o parte din părerile şi gusturile d-lui Aron Densuşanu, textual reproduse din cartea d-sale. Luând cunoştinţă numai de acestea, cetitorii

vor fi şi inceput să'şi formeze convingerea asupra capacităţii autorului nostru de a face critică literară. Dar deplina convingere credem că şi-o vor formà, după ce vom pune in evidenţă valoarea acelui poet, pe care d. Densuşanu vrea să'l inalţe cu mult mai presus de Alecsandri, adecă a lui Andrei Mureşanu.

Nu vorbim de compararea cu Bolintıneanu. Nu doar că pentru noi ar fi indoială, cine in intregimea operei literare este superior, Alecsandri sau Bolintineanu? Ci pentru că discuţia cere aici un şir de distingeri mai fine, care vor trebuì să fie şi ele făcute la vremea lor, dar care, tocmai fiindcă sunt mai fine, nu pot sta in nici o legătură cu părerile d-lui Densuşanu.

Pentru judecarea acestor păreri este de ajuns să vorbim numai de Andrei Mureşanu.

Andrei Mureşanu a scris multe versuri, dar a făcut o singură poesie: *Deşteaptă-te Române*. Această poesie

(de şi prea lungă) arată un simţimênt patriotic adevĕrat, a venit in momentul unei mari agitări a spiritelor, a fost din intîmplare singura, care a dat expresie acelei agitări in acel moment (1848), şi astfel a devenit populară şi a remas cunoscută de toată lumea română.

Aşa de intinsă şi de adîncă erà pe atunci mişcarea sufletească a poporului, incât nu puteà să fie stăpânită in marginile obişnuite, ci, precum s'a revărsat in acţiuni istorice neobişnuite, a căutat să se exprime şi in oarecare forme estetice ale emoţiunii, in poesie şi in cântare. Cântarea erà o trebuinţă neapărată a situaţiei, şi pentru cântare se cereà şi poesie. La *deşteaptă-te Române* s'a adaptat indată o melodie, cunoscută şi astăzi, melodie deplorabilă, lâncedă, nepotrivită cu textul, o dovadă de puţinul gust musical al epocei — dar pe atunci nu erà vorba de gust, ci de o impulsie iresistibilă spre manifestare cu

orce preţ şi in orce imprejurări. Ne aducem aminte, că încă pe la 1850 mai cântau şcolarii români Braşov, cu o adevěrată emoţiune, o poesie cu următoarea strofă la inceput:

Trist este Românul
Pentru a sa patrie,
Căci că prefecţii
Tot mai zac in robie.

Dacă a putut devenì popular „căci ca prefecţii“, se inţelege că a trebuit să devie popular *deşteaptă-te Române.*

Dar ce dovedeşte aceasta pentru Andrei Mureşanu ca posiţie literară in intregimea ei?

Tot aşa Nicolaus Becker a devenit popular in Germania printr'o singură poesie: *Sie sollen ihn nicht haben, den freien deutschen Rhein*, venită la moment oportun in 1840 şi la care Alfred de Musset in Fevruarie 1841 a făcut cunoscutul respuns: *Nous l'avons eu, votre Rhin allemand, Il a tenu dans notre verre.* Iar mai tărziu, şi in mod postum, a ajuns celebră o altă

singură poesie a lui Max Schneckenburger, *die Wacht am Rhein*, aşa de mult cântată in Germania de la ultimul rĕsboi germano-francez incoace, peste douĕzeci de ani dupĕ moartea autorului şi treizeci de ani dupĕ compunerea ei.

Pe temeiul acestor celebrităţi monocotiledoane s'au incercat, ce e drept, editorii germani să puie in circulaţie şi celelalte versificaţii ale lui Becker şi Schneckenburger, insĕ incercarea lor a sporit numai numĕrul coalelor de maculatură, de care are atâta trebuinţă acest secol materialist, şi nimeni astăzi nu maiştie ceva despre celelalte poesii ale lui Becker şi Schneckenburger, necum să se fi găsit vreun Densuşan german, care să puie pe Schneckenburger in comparare cu Heine sau cu Lenau.

Am luat din nou in mână culegerea poesiilor lui Andrei Mureşanu (ediţia II, Sibiu, 1881), am recitit toate poesiile cuprinse in ea (sunt 58

originale), şi, afară de *deşteaptă-te Române*, toate, dar toate fără excepţie.... insĕ cum sunt toate aceste „poesii“ să nu o spunem noi, ci să o simtă insuş cititorul după exemplele ce vor urmà.

Vom cità, dacă nu toate—căci pentru aceasta ne-ar lipsì şi răbdarea cetitorului şi spaţiul revistei —, dar cel puţin foarte multe strofe din vreo douezeci de poesii luate de-a rîndul, şi atunci se va invederà pe deplin, cu cine şi cu ce avem a face.

Din poesia 1, *Fetiţa şi păsĕrica:*

Spune ce-ai suferit toate
Dulcilor tale surori,
Să 'ncungiure de se poate,
Cursele de vĕnători,
Şi când sbor după măncare,
Să privească tot la om,
Care de voi milă n'are,
Vĕ săgeată şi din pom.

Căntă trist, pasere mică,
Pentru mine, care stau
Inchisă ca-o turturică,
Ah, căntăm versul ce-ţi dau:

„Ţie-ţi zic tirană soarte,
Dac'ai vrut sclavă să fiu,
Să-mi fi ordinat prin moarte,
Mai curĕnd la scop să-mi viu!“

Din poesia 2, *Teodor şi Măriuţa*:

Colo'n lunca cu terasă,
La isvor ei se opresc,
Unde-odată işi jurase
Amor dulce şi frăţesc.

Floricelele rouate
D'al isvorului nectar,
Depărtau prin suavitate
Orice grije şi amar.

Filomela mai din vale,
Din răzoru-i pitoresc,
Amăgia luna din cale
Cu al sĕu cânt ângeresc.

Incântaţi peste mĕsură,
De cel riu, cu lin murmur,
Tinerii din nou se jură
Pe al cerului azur.

Măriuţa bălăioară
Impreună două flori
Şi le-aruncă in vălcioară,
Să plutească ca surori!

Din poesia 3, *Simpatie la Viena:*

Ce te prinde dar' mirare
Măiculiţă, când mĕ vezi
Că mĕ scol dela mâncare
Numai ca să mĕ aşez
Vis-a-vis cu-alui şedere,
Ochii mei in ochii lui,
Să-l descriu după plăcere,
Când altă scăpare nu-i.

De mĕ duc la promenadă,
Ochi-mi sboară 'n sus şi 'n jos,
La surori fac semn să şadă
Şi 'ntorcĕndu-mĕ, dau dos,
Fac pasuri induplecate
Cu scop ca sá'l întâlnesc,
De-aş merge chiar şi'n cetate,
P'acela care-l doresc.

Bate oara una, două,
Bată c'ăncă n'a sosit;
Bate două, peste nouĕ,
Aud marşul, a venit!
Să grăbim in ceea casă,
Azi e marţi, azi vine el,
Pune-ţi lucrul tĕu pe masă,
Azi vine cel tinerel.

Din poesia 4, *Vinovatul:*

Un monstru mĕ inteţeşte
Până şi noaptea prin vis,

Viul jude prea fireşte
Ce-mi zace 'n suflet inchis.

Din poesia 5, *O mustrare*:

De nu cumva mama fire
A propus din inceput:
Feară ferei spre nutrire,
Alt esemplu n'am vĕzut.

Eară tu mască pocită,
Trăntore invederat,
M'ai lipsì intr'o clipită,
D'a suge aer curat!

Ah, căci nu sunt eu albină,
Să-mi vir acul veninos,
In viclĕnoasa ta splină,
Atunci aş murì voios!

Din poesia 7, *Un remas bun la Braşov*:

Sus la deal, ori jos la vale,
Indeşert privesc oftănd,
Cătră bine nu vĕd cale,
Simţ, că soarta are 'n gănd,
Să m'arunce 'n munţi cu ghiaţă,
Ah amara mea viaţă! —

Remăneţi başti invechite,
Ce ades vĕ cercetam,

P'a voastre ruini turtite,
Doamne, mult mai cugetam,
Că asemenea ursită,
Va fi mie rănduită!

Din poesia 9, *Rĕsunet*:

O puternică fiinţă, ce cu 'naltă măestrie,
Ai constituit pămĕntul, cerul ş'alte căte sunt;
Care-ai pus soarelui metă, lumei lumină să fie,
La lună, stele şi vĕnturi, să se ţie de cuvĕnt!

Legea conştiinţi 'mi zice: „onoară pre Dumnezeu';
Incungiură nedreptatea; fugi de rĕu şi fă ce'i bine:
Cunoaşte p'al tĕu deaproape şi in apusul evreu,
Şi sperează-o fericire, care din aceste vine."

Cum nu te soarbe pămĕntul, mărşave nelegiuit!
Care morţilor dai lege, să nu sufere 'ntre sine
P'al lor frate de-o natură cu care-a convieţuit,
De nu-i cu ei d'o credinţă, poate din a vremei vine.

Ma, nu; tu şi soiul vostru, să remăi afurisit,
A trăi ca Cain in lume, rătăcind sub largul soare,
Făr' să aibă omul voie, ca l'acel nefericit,
Măna la el a-şi intinde, cu prepus ca să-l omoare.

Din poesia 10, *O panoramă in vis*:

Vedeam in altă parte femei, ce strică casă,
Făţarii ce inşală, bărbaţi defăimători,
Fiinţe ce sugrumă ţăranii şi-i apasă,
Tărăndu-se de diavoli in focul arzĕtor.

Doriam să vĕd in urmă cu drepţii ce s'a face,
Lor nu le era teamă, nici greaţă de sfirşit;
Pre ceia'l roade un verme, pe-aceştia'l lasă 'n pace,
Localul lor e cerul.—Aici m'am pomenit.

Din poesia 15, *Glasul unui Român:*

Au doară laşi ursitei să poarte cîrma 'n lume,
Sau sclav venii la ginte, şi soţul meu de domn?
Atunci din legea firii s'a şters cerescul nume
De „Drept“ şi de „Dreptate“, atunci viaţa-i—somn —

Ah, căci nu-mi pot rĕspunde străvechile morminte!
Spuind, ce ţin in sinu-şi, ***Român***, au gen străin?
Atunci s'ar frânge cearta, ce curge-acum ferbinte,
S'ar sterge atunci ca ceaţa şi vechîul meu suspin.

Din poesia 16, domnului Stăpânitor *Georgie D. Bibescu* (1842).

Georgie-i patronul, cu suliţa călare
Omoară pe bălaur, infrânge pe păgân:
Georgie clientu-i pe cap cunună are
Din mânele Minervei, de flori din al ei sin.

Sugrumă neştiinţa, goneşte neagra ceaţă;
Deşteaptă strănepoţii lui ***Romulus*** din somn;
In dreapta ţiind sceptrul, dă dreptului viaţă.
Şi pravila in stînga, fiind ***Iurist şi Domn!***

Dar bun „profet pĕtrunzĕtor de

cele viitoare“ a fost Andrei Mureşanu la 1843!

Din poesia 17 bis, *O privire peste lume:*

Un tată se sileşte, s'adune-averi in lume,
Incungiură oceanuri cu mii nefericiri:
Când fiiu-i se resfaţă, vĕzênd că are sume,
Ce pot să corespundă la oarbele-i simţiri!

Făţarnicul sĕ 'nchină cu buzele pătate,
Ear inima'i vicleană goneşte mijlociri,
Să guste 'n resfăţare'şi, ce altor nu's iertate,
Să 'ncarce pe săracul cu mii de asupriri!

In gura-i pângărită de false jurăminte,
Bucată neiertată de lege n'a intrat.
Ear vorbe necurate, ocări de lucruri sânte,
Ca ploaia primăverei, din rostu-i au sburat.

Din poesia 18, *Un suspin:*

Se teme matelotul d'a mării vijelie,
Când barca-i se aruncă de valuri nencetat,
Ma, tot sperează'n sine'şi că'n scurt va să revie
Bilanţul, ce perise, minutul de scăpat.

Ma, vai! amar suspină o ginte părăsîtă,
D'al cărei fer odată păgânul tremura,

Vĕzênd, că nu mai este mijloc, d'a fi păzită
Mărirea strămoşească şi esistenţa sa!

Din poesia 19, *la musa mea:*

Tu cauţi in palaturi eroii gintei tale,
Când ei visează liberĭ, prin munţi, la mieluşei,
Cercându-şi eroismul, cu urşi, ce es in cale,
Ca Ercle din vechime şi David la Evrei!

Mĕ 'nviţi la tribunale, s'admir autoritatea,
Ce stă in straiu şi'n barbă la juzii intruniţi,
Ma, nu-mi spui, pe ce cale se capĕtă dreptatea,
Şi de e in favoarea ţĕranilor munciţi!

Din poesia 22, *15 Maiŭ 1848:*

Aceasta e zioa, in care Românul,
Pĕtruns de chemarea spiritului seu,
Işi scutură jugul, impus de păgânul,
Ce n'avù nici lege, nici chiar Dumnezeu!

De astăzi blăstemul, contras din vechime,
S'a şters ca şi umbra, ca norii prin vênt,
Şi 'ntocma ca floarea, resari Românime,
Pe braţele glorii, in vechiu-ţi pămênt!

Din poesia 23, *omul frumos:*

Frumos e omul, Doamne, când mintea e regină,
Şi simţul, ce ca şerpe, spre rele il inclină
Supus loial şi drept.

Sunt destule aceste 37 de strofe sau mai doreşte cineva să inmulţim exemplele?

Or cum ar fi, tot trebue să mai cităm prefaţa scrisă la 1862 de insuş Andrei Mureşanu şi pusă in fruntea poesiilor sale:

Din anul 1850 incoace, cerênd impregiurările mele, ca sĕ mĕ asecur cevaşi mai bine, pentru viitor, atât in privinţa persoanei mele, cât şi a familiei'mi şi să nu fiu astrins a trăì din promisiuni, cari mai că nu se implinesc niciodată; urma-i chiămărei, ce mi se făcu din partea guvernului c. r. civile şi militare al Transilvaniei, in calitate de concepist guverniale, cu care post era impreunat şi oficiul de translatură pentru limba românească, pe lîngă o remuneraţiune anuale, afară de salariul defipt pentru postul de concepist, şi petrecui acolo unsprezece ani in pace şi linişte, ***fără să-mi fi părăsit lira, sau să mĕ fi depărtat de Parnas,*** cum o ziserĕ unii şi alţii, până şi in jurnalele publice, ale căror diatribe le trec aici cu vederea; căci nu mi-am propus a da cărţii acesteia o prefaţă posomorîtă şi cuprinzĕtoare de lamentaţiuni, ci pe cât se poate, o faţă veselă şi serină;—cumcă nu'mi amuţì nicî când lira, se pot convinge onoraţii lectori din acea sontică impregiurare, că in periodul cel nou al scrierilor mele,

va sĕ zică, ca concepist in Sibiiu, am lucrat mai mult in resorţiul poesiei, decât ca profesor in Braşov.

Acest „concepist guverniale“, care pe lîngă „salariul defipt“ mai aveà „o remuneraţiune anuale pentru oficiul de translatură“ şi care astfel a putut „lucrà mai mult in resorţiul poesiei“ — acesta este autorul român, pe care d. Densuşeanu il pune cu mult deasupra lui Alecsandri, şi despre care zice, că are gustul estetic in limbă, că a remas neimitat in odă, că a servit ca organ a unui ce superior, că a fost nu numai un poet, ci şi un om inspirat de divinitate, că limba lui este curată romănească, ferită de cuvinte vulgare şi cât se poate de corectă din punct de vedere gramatical şi sintactic, pe când Alecsandri (pag. 231) comite „enorme greşeli gramaticale şi sintactice, şi are limbă impestriţată, cuvinte străine şi ordinare.“

Şi cine o zice aceasta? domnul Aron Densuşanu?

Dar are d. Densuşanu insuş simţimêntul limbei proprii româneşti, nu celei ingroşate de maghiarisme şi germanisme? Are cel puţin simţimêntul celei mai elementare convenienţe stilistice?

Am vĕzut felul scrierii d-sale din citatele de mai sus. Mai relevăm din pagina 207:

> Ear dacă voim să le intunecăm gloria, pentru ca să putem brila noi, atunci să muncim ca ei in linişte şi fără sgomot, şi posteritatea, ai cărei ochi nu se pot unge, va vedeà.

Din pagina 263:

> Acest defect (se 'nţelege, că este ear vorba de Alecsandri!) nu l-a indreptat nici in celelalte piese mai noi, căci poetul nici aici nu este in clar pe ce teren lucră.

Nemţeşte: *Er ist nicht im Klaren.* Nu ştiu cum va fi ungureşte.

Din pagina 265:

> El lucră mai mult cu sentimentul, şi din

contră nu se ingrijeşte de loc de pompa esternă sau nu pune nici un pond pe ea.

Nemţeşte: *er kümmert sich nicht, legt kein Gewicht darauf.*

Etc.. etc., etc.

In cartea de faţă d-sa ne citează anume (pag. 241) „amănunta analiză critică asupra poesiilor lui „A. Mureşanu", publicată de d-sa in *Federaţiunea* din Pesta „pe 1868".

Noi cunoaştem de mult această „Analisă". In albumul de curiosităţi literare, alcătuit de societatea „Junimea", pentru inveselirea membrilor ei, analisa d-lui Densuşanu are un loc de onoare intre adresa unui Primar către un sergent-major de pompieri, care „s'a grăbit cu activitate să aducă Comunei acest intim serviciu şi care şi in viitor va şti a sacrifică cu aceeaş activitate pentru restabilirea incendiului" şi o invitare la nuntă, in care se pofteşte lumea să asiste la „celebrarea emisei căsătorii civile şi religioase".

Scoatem dar şi din acea analisă

câteva probe pentru ilustrarea d-lui Aron Densuşanu:

„*Confecţionarea* metruluĭ este *tărzie* şi anevoioasă“.

„In piesa cea d'ântâi chiar inceputul cu „cugetam odinioară“ este cu totul prosaic, pentrucă omul in amor nu cugetă niciodată, fără arde de dor, se teme şi sperează“.

„Poetul a aflat calea ce i-a fost destinată. El lasă amorul d'oparte—s'a convins, că nu este terenul lui, şi nici il mai atinge vr'odată“.

„In *acest* period se disting „glasul unui Roman“ şi „o privire de pre Carpaţi“. *Aceste* piese esprimă ideile fundamentale din *acest* period, ear celelalte sunt numai *variaţiune* asupra lor, *sau uvertura*, cum se zice in musică“.

Eşti acum convins, iubite cetitor? Eşti convins şi despre valoarea poetului Mureşanu şi despre valoarea criticului Densuşanu?

Dacă eşti convins, atunci fă bine subscrie acest articol impreună cu mine, n'ar fi decât pentru strigătul *in lături!* cu care incepe.

INCONTRA NEOLOGISMELOR

(1881)

Au trecut 14 ani, decând pentru ântâia oară s'a arătat in „Convorbiri“ o direcţiune critică incontra limbei obicĭnuite pe atunci in multe scrieri ale literaturei române.

Critica voia pe de-oparte să combată construcţiunile arbitrare ale filologilor, care sub cuvênt de „purificare“ intocmeau un vocabular de termini necunoscuţi românului şi depărtau vorbirea claselor culte de la isvorul de viaţă al limbei populare; ear pe de alta voia să lovească in germanismele infiltrate pintre scrierile de peste Carpaţi şi Molna, care falsificau geniul propriu al limbei române şi micşorau astfel valoarea luptei lor pentru existenţa naţională.

Dacă astăzi şi-ar da cineva osteneala să recitească acele articule critice, ar dobîndì desigur incredinţarea, că or ce s'ar puteà zice incontra lor, numai un singur lucru nu s'ar puteà zice: că au fost dictate de un spirit antinaţional. Prea aspre le pot părea la unii, prea puţin oportune la alţii, prea lipsite de respect pentru vechiele autorităţi la ai treilea: dar or ce cap nepărtinitor va trebuì să recunoască in tendinţa de a readuce limba română la viaţa ei populară şi de a combate germanismele, o tendinţă mai ântâi de toate naţională.

Cu toate acestea — şi de aici se vede, in ce stare ajunsese literatura noastră in privinţa iubirii de adevěr—tocmai prin prepusuri şi bănueli asupra „patriotismului" ne-au intîmpinat mai ântâi cei atinşi de critica noastră, şi astfel s'a putut intîmpla să auzim contestându-se „românismul" unei direcţiuni in jurul căreia se grupaserě scriitori ca Negruzzi, Ganea, Eminescu,

Creangă, Slavici, Şerbănescu, Lambrior etc., fără indoială scriitori dintre cei mai cu limbă românească ce i-a avut vre-odată literatura noastră.

Şi câte nu s'au incercat incontra „Convorbirilor Literare" ! Mai toate ziarele de pe atunci au năvălit asupra lor; d. Bariţ intr'un discurs solemn al Academiei Române ne-a denunţat de cosmopoliţi, d. P. Grădişteanu in „Revista Contimporană" de germanizatori; voluminoasa espresiune a spiritului academic din acea epocă, „Dicţionarul limbei romane" de A. T. Laurian şi Massim, era cât p'aci să ne cufunde—nu prin greutatea sa ştiinţifică, ci prin cea fisică; in Fevruarie 1876 d. Hăsdeu cu vr'o 25 de alţi „redactori" infiinţarĕ in Bucureşti chiar o intreagă „Revistă literară şi ştiinţifică", a cărei prefaţă o arăta mai ales menită a fi o direcţie „sănătoasă" incontra aşa numitei direcţii „noue" a noastră.

Astăzi insĕ — pare c'ar fi zecimi de

ani la mijloc şi generaţiuni intregi — lupta a incetat ca prin minune. In chiar mijlocul Transilvaniei, in Sibiiu şi in Braşov, s'au arătat prieteni călduroşi ai direcţiunii noastre literare; nimeni din cei cuminte nu mai pune in indoială principiile critice resumate la inceputul acestui articul; „Revista literară şi ştiinţifică" a dispărut după al patrulea numĕr al ei; ear „Convorbirile" işi urmează şi astăzi viaţa lor regulată, şi la 1881 redactorul lor d. Negruzzi a fost primit ca membru in aceeaş Academie română, care mai nainte se arăta aşa de duşmană foaei literare din Iaşi.

Va fi avut şi aici timpul influenţa sa binefăcĕtoare; vor fi ajuns oamenii incetul cu incetul a se inţelege mai bine unii pe alţii şi a se mai imblânzì; se va fi arătat âncă odată legea cea cunoscută, după care o stăruinţă neclintită nimiceşte in ori ce evoluţiune a spiritului resistenţele mai uşoare.

Dacă dar in aceste rînduri de introducere am amintit o luptă acum impăcată din mica noastră mişcare literară, nu este pentru a redeşteptà violenţa vechielor desbateri, ci este dincontra pentru a ne arăta bucuria, că intru deslegarea multelor intrebări ce mai sunt la ordinea zilei pentru vorbirea şi scrierea românească de astăzi, avem un câmp mai liber al discuţiunii şi ne putem aşteptà la o ascultare mai liniştită a argumentelor pentru şi contra, din a căror dreaptă cumpănire, fără insinuări şi prepusurı, va resultà mai curênd aflarea adevĕrului.

Intre acele intrebări, care astăzi sunt âncă deschise pentru intemeiarea vorbirii şi scrierii româneşti, este mai ales una, asupra căreia ne credem datori a atrage luarea aminte a celor ce iubesc limba română şi doresc desvoltarea ei firească in juna noastră literatură: este intrebarea neologismelor.

Intr'un numĕr al „Convorbirilor“ din 1874 incercasem cea d'intâi formulare a unor regule pentru primirea şi respingerea lor, dar o incercasem numai in treacĕt şi cu acel ton agresiv şi oarecum fragmentar, ce eram pe atunci încă siliţi a-l pĕstra incontra numeroşilor noştri adversari.

Revenind prin articulul de faţă la aceeaş intrebare, ne propunem a o studia mai deamĕnuntul *) şi a supune la judecarea cititorilor noştri câteva principii in privinţa neologismelor, stăruind mai ales in susţinerea acelora, care nu ne par încă bine inţelese sau cel puţin nu sunt încă primite de mulţi scriitori români.

Principiile neologismelor le putem despărţi in patru regule, pe care le vom expune in paginele următoare şi vom căuta a le intemeià.

*) Vezi şi insemnatele cinci scrisori ale d-lui Negruzzi in vol. X şi XI din „Convorbiri“ (1877—1878).

I.

Acolo, unde pe lângă cuvîntul slavon există in limba romănească populară un cuvênt curat romăn, cuvêntul slavon trebue să fie depărtat şi cuvêntul romăn pĕstrat.

Vom zice dar binecuvêntare şi nu blagoslovenie, vom zice preacurată şi nu precistă, bunavestire şi nu blagoveştenie.

Această regulă este de la sine inţeleasă, insĕ nu ne aduce mare folos pentru literatura laică, fiind prea puţine cuvintele la care se potriveşte. Mai insemnată este regula in aplicarea ei la cărţile bisericeşti; căci in bisericele de pe la multe sate şi monăstiri din Romănia se zice ăncă blagoslovenie şi nu binecuvêntare, maica precistă şi nu maica preacurată. Ceea ce impiedică pĕtrunderea imbunătăţirii limbei in biserică, este in mare parte exagerarea neologiştilor, care s'au incercat să introducă şi in Biblie a-

tâtea schimbări şi atâtea expresiuni recomandate numai de o filologie nepricepută şi trecĕtoare, incât au pus in nelinişte pe capii bisericei şi i-au făcut să se impotrivească incontra tuturor schimbărilor, de teama schimbărilor celor rele sau pripite. Dar fără conlucrarea episcopilor nu ne putem aştepta la nici o reformă in biserică. Insĕ când vedem, cu ce uşurinţă s'au pus neologiştii la lucru intru ale sfintelor scripturi şi au indrăznit să ştirbească minunata traducere a Bibliei introdusă in biserica română in secolul al 17-lea; când citim d. e. in *Santa* Scriptură „revĕzută" şi publicată de Societatea britanică (Iaşi, Goldner, 1874) cuvinte ca acestea

La inceput creâ Dumnezeu ceriul şi pămĕntul;
Corupţiunea oamenilor;
Şi Dumnezeu ordinâ omului;
Dumnezeu zise lui Noe: fă-ţi o arcă din lemn de gofer, că eu voiu aduce deluviu;
Invasiunea Canaanului;
Circumcisiunea.

şi altele şi altele; sau când găsim in Oratoriul Melchisedek, care işi propune „a da espresiunilor şi prin ele ideilor mai multă chiaritate, esactitate şi precisitate decât in traducţiunile anterioare“ (pag. VIII) exemple de „chiaritate şi precisitate“ ca următoarele:

> Miraculoasă faptură arĕtându-se noue făcĕtoriul,..... să căutăm: Iisuse, cuvêntule, necuprinsibile, Iisuse, putere neajunsibilă,.... inţelepciune necugetabilă,.... domnia necalculabilă. Iisuse, impĕrăţia cea neinvincibilă, Iisuse, stăpânia cea infinită, Iisuse, autoritate eternă (pag. 145) etc.,

nu ne putem mirà de impotrivirea celor mai mulţi capi ai bisericei incontra unor asemenea incercări.

II.

Acolo unde avem in limba noastră obicĭnuită un cuvênt de origine latină, nu trebue să introducem altul neologist. Vom zice dar imprejurare şi nici-

odată cercustanţă sau circonstanţă, binecuvêntare şi nu benedicţiune, etc.

Şi această regulă este de la sine inţeleasă; cu toate aceste ea trebue anume formulată şi trebue să stăruim cu toţii intru păzirea ei in scrisori şi in ziare, pe catedra şcolii şi la tribuna parlamentului. Căci profesorii, deputaţii şi scriitorii noştri mai de frunte şi-au făcut o parte insemnată a studielor in limbi străine. De aici urmează fireşte, că o sumă de cuvinte şi de deprinderi sintactice le vin mai ântâi in minte sub forma limbei străine, pe care o cunosc mai bine.

Insĕ cea mai uşoară deşteptare va fi de ajuns pentru a trezì pe aceşti scriitori din felul de letargie intelectuală, in care se află, cât pentru limba lor, şi a le aduce aminte, că şi limba română are geniul ei propriu şi cuvintele ei proprii şi că acestea trebuesc cunoscute şi trebuesc deprinse. Mai toţi ştim pe din afară frase din Voltaire şi din Alfred de Musset, din

Schiller şi din Heine. Dar dacă este să vorbim şi să scrim bine româneşte, trebue *neapărat* să ne dăm osteneală de a cunoaşte şi biblia română in frumoasa limbă din seculul al 17-lea, şi chronicarii noştri, şi poveştile, poesiile şi proverbele populare. Fără această cunoştinţă nu poţi fi scriitor român.

Şi aici nu vorbim incontra acelor exagerări, pe care le simţim mai toţi că sunt greşeli şi de care prin urmare nu avem să ne temem că se vor intinde prea departe. Versuri, ca ale lui Heliade din timpul decadenţei sale,

O belă eşti, dilecto, şi capelura-ţi blondă
Ca buclele lui Phedru te-ammantă, te circondă,

nu credem că vor mai fi imitate de alţii. Nici terminii din dicţionarul academic de A. T. Laurian şi Massim *catellare* (a fĕta căţei), *bussul* (cutiuţă, tabatieră), *cacumen* (vĕrf), *dapatic* (măreţ), *dedecore* (ruşine), *fodicare* (a im-

pinge), *frecente* (adeseori), *granditate* (mărime), *gulos* (lacom), etc. etc. nu pot aveà speranţă să primească vreodată drept de cetăţenie in limba română. Cu atât mai puţin avem să ne temem de franţozismele unui deputat cunoscut din Camera română, d. N. Blaramberg, care nu se sfieşte să zică şi să scrie:

Sunt incapabil de asemenea *anguementuri*.
Nu voesc *de* o inălţare (*Je ne veux pas de...*)
Mě părăsesc *la* personalităţi (*je m'abandonne aux...*)
Speranţa apoteosei şi temerea potenţei (adică a furcilor de spănzurătoare, franţ. *potence*)
Efasment momentan.
O imbrăţişare prea tandră.
A pune la profit historia.
A da schimbul (*donner le change*).
etc., etc. *)

De asemenea limbă rîd toţi oamenii cu minte şi poate ar rîde şi autorul ei, dacă i-am face pe franţuzeşte ceea ce ne face d-sa pe româneşte; dacă

*) N. Blaramberg: România şi resbelul actual sau Guvernanţii şi guvernaţii, ediţ. a 2-a, Bucureşti, 1878.

i-am zice cu ton serios: *ne vous battez pas la tête avec ces pensées; il tire avec la queue de l'œil; pas de livre, pas de part* (n'ai carte, n'ai parte), şi alte asemenea glume. (Vezi şi teoria idiotismelor in *Critice*, ediţ. 2, vol. I, pag. 160 şi urm.).

Dar trebue să vorbim incontra acelor neologisme de prisos, care se strecoară prin scrierile noastre fără a bate prea tare la ochi şi ne instrăinează limba din ce in ce mai mult de la inţelesul ei popular. Pentru ce să zicem d. e.: *este suficient*, cuvênt pe care nu-l inţelege nici un ţĕran român, şi să nu zicem „este de ajuns", cuvĕnt de origine asemenea latină, insĕ inţeles de toată lumea? Tot aşa va trebuì să zicem „a ajunge la ceva" in loc de *a parvenì*, sau cum scrie d. I. Popescu din Sibiiu, *a perveni la ceva*; „agerime" in loc de *sagacitate;* „adîncit" in loc de *aprofundat;* „din adins" in loc de *cu intenţiune;* „deşertăciune" in loc de *vanitate*; „a

aiurì" in loc de *a delirà, a divagà;* „a inapoia" in loc de *a restituì:* „aprig" in loc de *avid* şi *impetuos;* „aspru" in loc de *sever;* „a incredinţà" in loc de *a confià;* „a luà asupră-şi" in loc de *a asumà*; „imbunătăţire" in loc de *ameliorare*, şi sute de alte exemple.

Suntem incredinţaţi, că numai cu puţină luare aminte la această regulă, stilul multor scriitori de-ai noştri s'ar indreptà şi s'ar face adevĕrat românesc din prea impestriţat şi străin ce este astăzi. Exemple de stil bun in acest inţeles ne dau unele ziare din Bucureşti, *România liberă* şi articulele d-lui Eminescu din *Timpul.*

III.

Acolo, unde astăzi lipseşte in limbă un cuvênt, ear idea trebue neapărat să fie introdusă, vom primì cuvêntul intrebuinţat in celelalte limbe roma-

nice, mai ales in cea franceză. (Nu vorbim de terminii technici).

Şi in privinţa acestui principiu credem, că ne putem uşor inţelege mai toţi scriitorii. El deschide poarta cea mare pentru neologismele ce se introduc şi trebuesc să fie introduse in vechia limbă română. O transformare aşa de radicală a Statului român şi in genere a provinciilor locuite de Români, precum s'a intîmplat de la 1848 incoace, nu s'a putut face fără a lăsa urme adînci in limbă. Sute de organizări nouĕ, mii de idei nouĕ, mulţime de cuvinte nouĕ — altfel nici nu se puteà.

Numai să nu uităm şi cele doue ingrădiri puse principiului de mai sus: ântâi neologismele de introdus trebuesc luate din limbele romanice, ear nu din limbe, care ne sunt cu totul străine, precum ar fi cea germană sau maghiară. (De greaca sau slavona nici nu mai e vorbă). După această regulă am combătut neologismul „amĕ-

surat“ (nemţeşte *gemäss*, *angemessen)* din foile transilvănene şi am propus „conform“ după franţuzeşte; asemenea trebue să zicem „profan“ şi nu „laic“ (nemţeşte *Laie*) in inţelesul de necunoscĕtor al unei specialităţi etc.

Al doilea: neologismele sunt numai atunci de primit, când ne lipseşte cuvêntul in limba de până acum, ear idea trebue *neapărat* să fie introdusă. Acest *neapărat* cere oare-care cumpĕnire. Nu lenea unui traducĕtor din limbe străine de a găsì, fie şi prin mai multe cuvinte, expresia congruentă in limba română, poate să autorize un neologism. Noi nu putem primì d. e. „mĕsura in ochi“ din Psichológia d-lui I. Popescu (nemţeşte *Augenmaas*) in locul mĕsurei după simpla vedere, nici „salvagardarea“ atâtor oratori din Camerele române (franţ. *sauvegarder*) in locul scăpării neatinse sau a pĕstrării in intregime.

Dar mai ales trebue să oprim strecurarea acelor neológisme, care tind

a introduce din limba germană unele noţiuni abstracte, obicĭnuite şi fireşti inteligenţei germane cu idealismul ei mai eteric şi uneori cam pierdut in nouri, dar care nu se potrivesc de loc cu inteligenţa mai realistă, mai plastică a geniului limbei române. Fiindcă zic germanii *Zeitraum*, noi nu putem croì „spaţiul timpului“ (Psichologia Popescu), nici „precalculaver“ (pentru *vorher berechenbar*), nici „viaţà conştiută şi scoposită“ pentru *zweckbewusstes Leben* (foaia Societăţii din Bucovina). Nivelurile de abstracţiune nu se pot egalizà intre două popoare şi a introduce cu sila asemenea forme de gîndiri străine intr'o limbă, insemnează a'i slăbì elementul ei specific naţional.

IV.

Depărtarea *tuturor* cuvintelor slavone din limba română şi inlocuírea

lor cu neologisme ar fi o greşală şi este cu neputinţă.

Asupra acestui principiu părerile scriitorilor români sunt încă foarte desbinate; cu atăt mai mult suntem datori, in cercetarea acestei controverse, să căntărim cu luare aminte greutatea argumentelor pentru şi contra.

Întâia intrebare, ce ne o punem, este: sum stă controversa astăzi in privinţa insemnătăţii ei pentru naţionalitatea noastră, adecă pentru pěstrarea neatinsă şi pentru recunoaşterea acesteia?

Respunsul se resumă in următoarele două fapte, ştiute de toţi:

Întâi, limba română este astăzi recunoscută de intreaga Europă cultă ca o limbă romană şi naţiunea română ca o naţiune de rasă latină, in acelaş inţeles, in care şi limba şi naţiunea franceză, spaniolă etc. sunt de origine latină. Tendinţa visionară a vreunui autor rus de a ne crede slavi, sau mania bětrânului Schuller de a ne face

anglo-saxoni sunt curiosităţi isolate, pe care nimeni nu le mai ia in serios. De la francezul Raynouard prin germanii Diez, Schuchardt, Diefenbach până la slavul Miclosich nimeni nu mai pune la indoială cel puţin latinitatea noastră limbistică. Dacă dar de la inceputul secolului până pe la 1840 istoria lui Petru Maior, Lexiconul de la Buda, *Tentamen criticum* al lui A. T. Laurianu erau aplecate a exagerà nota latinităţii noastre pentru a respunde la exagerările celor ce ne-o contestau, astăzi acest motiv de exagerare a dispărut: lupta este cîştigată pentru noi pe têrêmul ştiinţific.

Al doilea: idea naţionalităţii sau mai bine zicênd simţul naţionalităţii este aşa de viu deşteptat in tinerimea română de astăzi, incât nici nu poate fi vorba de vre o *sporire* a cuvintelor slave in limba română peste numěrul celor ce se află in ea de mai nainte. Nici un scriitor, nici un ora-

tor român nu introduce cuvinte noue din slavoneşte, miile de neologisme primite de la 1848 incoace sunt mai toate din limba franceză şi latină, unele din italieneşte, puţine (şi totdeauna greşite) din limba germană.

Prin urmare inavuţirea limbei noastre in privinţa lexicală şi toată propăşirea ei merge deacum inainte numai in inţelesul latinităţii şi nu are nimic de temut de la vre-o nouă influenţare prin elemente slavone. Aşa dar intrebarea despre cuvintele slavone nu priveşte vre o nouă introducere a lor, ci numai inlocuirea sau neinlocuirea lor, intru cât se află din vechime inrădăcinate in limba română.

Mărginind astfel câmpul discuţiunii la adevĕrata lui insemnătate, il vedem totdeodată deschis pentru o cercetare mai rece şi mai nepărtinitoare a intregei intrebări.

Aşa dar âncă odată: este cu pu-

tinţă şi este bine să depărtăm toate cuvintele slavone din limbă?

Dacă am ascultà Dicţionarul academic al lui A. T. Laurian şi Massim, el ne-ar respunde indată: *da*—cu uşurinţa, cu care filologii de feliul reposaţilor se credeau chiemaţi de soartă a schimbà limba ce se intîmpla să o vorbească*); ne-ar respunde prin următoarele cuvinte din „Prefaţione" (pag. VI):

> Vorbele de origine neromanica nu potu si nu se cade se aiba locu intr'unu dictionariu romanescu.

Şi aşa am vedeà scriindu-se după acel dicţionar

ciconia	in	loc	de	barză,
amare	„	„	„	iubire,
dracone	„	„	„	zmeu,
trabe	„	„	„	bărnă,
popinariu	„	„	„	cărciumar,

şi aşa mai departe.

*) Vezi şi „purismul in limba romana" de reposatul G. Munteanu („Revista romană, vol. II, 1862).

Insĕ dacă n'ar fi decât acel dicţionar academic, părăsit astăzi de insăş Academia, din care a eşit, am crede de prisos să mai stăruim in această cercetare; căci numĕrul adepţilor lui, de va fi fost vreodată mai mare, astăzi de sigur scade pe zi ce merge; şi poate va ajunge cu timpul şi Protopopul Ioane Marcu cu „inteligenţa“ din Satu-Mare să inţeleagă, că nu se croeşte nici o limbă după asemenea tipar.

Dar ceea ce ne-a pus pe gînduri şi ne-a indemnat să scriem acest articul, este deprinderea stilistică ce am observat in timpul din urmă in *Psichologia empirică* a d-lui Popescu (vezi darea noastră de samă in „Convorbirile“ de la 1 Octombre 1881), in articulele unor scriitori de la *Telegraful român* din Sibiiu şi de la *Gazeta Transilvaniei* din Braşov, etc. Limba scrisă in aceste publicări ne pare adeseori bună şi este foarte deosebită de limba intrebuinţată mai nainte in Transilva-

nia. Afară de aceasta cu mai mulţi din aceşti scriitori ne ştim astăzi in oarecare unire de păreri asupra intrebărilor literare. Cu atât mai vîrtos am dorì să ne unim acum şi in privinţa slavismelor; adecă sau să ne convingă d-nealor pe noi sau să'i convingem noi pe d-nialor, se 'nţelege pe temeiu de argumente.

Pentru a ne da samă de inţelesul practic al greutăţii, am recitit in grabă literele B şi C din elementele slave ale dictionarului *d'étymologie daco-romane* de Cihac şi insemnăm aici in fuga condeiului câteva cuvinte, spre a vedeà in privinţa lor, dacă pot să fie depărtate din limbă şi cum ar puteà să fie inlocuite.

balan, balaur, ban, biciu, blană, bob, bolovan, brazdă, breaslă, briciu, bujor, buruiană; cârcei, calic, cârciumă şi birt, cârjă, cârmă, cârn, cârpă, cârtiţă, ceată, ceaţă, cep, ciocan, ciolan, cireadă, clătesc, cleşte, clocotesc, clopot, coajă, coabe, copită, cosiţă, coş, covrig, crâncen, castravete, creţ, crivěţ, croesc.

Ce trebue să facem cu aceste slavisme inrădăcinate in limba poporului român?

Să nu uităm, că am insemnat numai câteva din ele, luate din literele B şi C, şi că in totalitatea limbei populare se mai găsesc cu sutele.

A le da deodată afară şi a decretà academiceşte alte cuvinte in loc, este cu neputinţă: sunt prea multe şi prea deaproape legate cu viaţa zilnică a ţĕranului! Cum să'şi schimbe ţĕranul brazda sa de pe pămênt, bujorul din grădină, ciocanul din cuiu, castravetele de pe masă, cleştele de pe vatră şi crăciunul din calendar?

Şi când intrebăm: cum să'şi schimbe, nu ne gîndim numai la greutatea generală de a pĕtrunde cu reformele in viaţa unui element aşa de conservator precum este ţĕranul, ci ne gîndim la greutatea specială a acestei probleme a slavismelor. Ea este specială din douĕ punturi de vedere: ântâi din causa mulţimii cuvintelor de

origine slavonă, pĕtrunse din vechime in limba populară. „Mulţime“ este o expresie relativă. Ca să'i inţelegem insemnătatea pentru problema noastră, trebue să căutăm a ne face o idee despre cantitatea aproximativă a cuvintelor intrebuinţate de deosebiţii oameni in vorbirea lor obicĭnuită. Renan, in *Histoire des langues sémitiques*, ne arată, că vechiul testament intreg are numai 5642 de cuvinte. Max Müller, in Prelecţiunile asupra ştiinţei limbei, (I, 7) ne spune pe de altă parte, că libretul unei opere italiane trece rareori peste vr'o 700. La el cetim şi notiţa, că un englez cult, cu studii academice, nu intrebuinţează in vorbirea sa mai mult de 3000 cuvinte, de sigur nu 4000, şi că, după arătarea conştiincioasă a unui preot de la sat, nişte salahori dintr'o parochie engleză nu aveau mai mult de 300 de vorbe in vocabularul lor.

Dacă dar un muncitor incult din Englitera intrebuinţează in viaţa lui

zilnică 300, ear un englez cult 3000 de cuvinte, nu vom fi acusaţi că micşorăm tăria limbistică a ţĕranului român de mijloc, dacă êi presupunem una mie de cuvinte.—Din această una mie de cuvinte să nu zicem ca d. Cihac, că aproape jumătate sunt slavone, să zicem că numai a treia parte sunt slavone.

S'au gîndit vre odată neologiştii, ce insemnează a desvĕţa pe cineva de o a treia parte din limba lui zilnică şi a'l învĕţa a treia parte dintr'o altă limbă? Aceasta insemnează aproape a invĕţa poporul o a doua limbă pe lîngă ceea ce o vorbeşte. Căci in limbele străine, ce le invĕţăm noi cărturarii prin şcoale, afară de rarele casuri, unde le invĕţăm aşa de bine incât să le vorbim ca şi limba noastră maternă, cantitatea cuvintelor ce le intrebuinţăm nu ajunge nici la a treia parte din cuvintele ce ne stau la indemână in limba maternă.

Insĕ cine ştie, ce vrea să zică a

face pe şcolar, cu tot numĕrul anilor petrecuţi in şcoalele mai inalte, să invețe o limbă străină, işi poate inchipuì ce resultat practic ar aveà incercarea de a schimbà o treime din vorbele de astăzi ale ţĕranului şi a le inlocuì cu alte vorbe, lui necunoscute.

Dar greutatea este mare şi din alt punct de vedere. Să scoatem vorbele slavone cele inrădăcinate şi să le inlocuim cu ce? Am citat mai sus brazda de pe pămêntul ţĕranului, bujorul din grădină, castravetele de pe masă, ciocanul din cuiu, cleştele de pe vatră.

Cine să ne spue, ce alte cuvinte să punem in loc? Glosarul Laurian şi Massim ne-ar propune d. e. pentru brazdă vr'o cinci, şase cuvinte care mai de care: sulc, liră, plancă, rasoriu, cespete; dar nu credem că se va găsì vre-un om cu mintea sănătoasă care să'şi inchipuiască pe toţi ţĕranii români zicênd cespete sau rasoriu in

loc de brazdă. — La cuvêntul bujor Glosarul academic se gîndeşte la „rosa de Alpi“ (!); in loc de castravete êi place „cucumă“; la ciocan ne vorbeşte de „toacă“ sau de „maior“ (diminutiv de mai); la cleşte nu ne spune alta decât latinul *forceps*, *forficula* — nu cumva să-i zicem forcipe?

Intrebarea pusă pe acest têrêm, şi de acest têrêm nu poţi scăpa, se sustrage chiar de la or ce discuţie serioasă.

Ne grăbim dar a resumà resultatul cercetării de până acum şi a zice:

Slavismele inrădăcinate in limbă populară nu se pot scoate astăzi din cursul vorbirii şi scrierii româneşti, ântăi fiindcă sunt aşa de numeroase, incât lipseşte oarecum instrumentul, cu care să se facă această operaţiune prea intinsă, şi al doilea, fiind-că nu avem până acum nici cea mai mică formă de inţelegere asupra cuvintelor cu care să le inlocuim.

Insĕ, vor intimpinà neologiştii, a-

decă aceia din neologişti, care ştiu să raţioneze, asemenea schimbări de cuvinte se intîmplă adeseori intr'o limbă, s'au intîmplat chiar in limba română, cel puţin in cea vorbită de clasele culte, şi încă nu ca fenomen isolat şi mărginit la câte o singură expresie, ci pentru o mulţime de cuvinte in acelaş timp. Aşa, pe când până la 1830—1840 toţi Românii ziceau nădějduesc, imbelşugare, priincios, jertfă, destoinic, indeobşte, polcovnic, astăzi mai toţi Românii culţi zic sper, abundanţă, favorabil, sacrificiu, capabil, in genere, colonel.

Ceea ce s'a intîmplat odată, se mai poate intîmpla şi altă dată, şi cum s'a intîmplat pentru clasele culte, se poate intîmpla şi pentru poporul intreg.

Fără indoială, respundem noi; numai că trebuesc căutate imprejurările, sub care s'a intimplat, şi trebueşte aflată legea, după care se intîmplă.

Ceea ce a produs metamorfosa par-

ţială a limbei române de la 1848 încoace şi a făcut cu putinţă inrădăcinarea atâtor cuvinte nouĕ şi scoaterea atâtor cuvinte slavone din limba obicĭnuită a claselor culte, a fost curentul general al opiniunii publice in momentul redeşteptării spiritului naţional in România liberă, in Transilvania şi in Bucovina. Aşa de puternică a fost raza de lumină ce s'a revĕrsat atunci asupra ţĕrilor române, incât nu a existat un singur om din clasele de sus care să nu se fi deşteptat la atingerea ei. Cu focul tinereţei s'au aruncat cu toţii pe calea cea nou deschisă, şi mai ales de la sora noastră franceză am primit, impreună cu impulsul mişcării politice, şi o intreagă comoară de cuvinte latine, şi deodată ne-am deprins cu toţii a vorbì de *libertate*, a ne gîndi la *constituţiune*, a *spera* in viitor, a ne crede *capabili* de or-ce *reforme*. Cu inima deschisă, tinerimea a primit cuvintele cele nouĕ din gura conducĕto-

rilor naţionali, şi toată societatea română cea cultă a fost pe atunci ca o singură şcoală de invěţământ mutual pentru limba neo-latină.

In această mişcare vedem noi ca element esenţial: emoţiunea puternică lăţită intr'o parte intinsă a poporului român. Căci legea acestui fenomen limbistic ne pare a fi cea următoare: Cuvintele (afară de terminii technici, care sunt indiferenţi şi deaceea sunt şi cosmopoliţi) nu se nasc şi nu se inrădăcinează din destilarea rece a reflecţiunii, ci din căldura simţimêntului. Neologismul se lipeşte de organismul unei limbi sub fierberea emoţiunii. Exaltarea religioasă, aprinderea revoluţionară, mişcarea poetică a unui intreg popor sau a unei părţi insemnate din el—eacă isvorul de viaţă al cuvintelor nouě ce şi le insuşeşte o limbă.

Acel izvor de viaţă insě, intrucât curgea din revoluţiunea socială şi politică de la 1848 până după 1857, a

secat astăzi de mult, entusiasmul s'a rĕcit şi s'a rĕcit aşa de tare, incât o mare parte a societăţii noastre este cuprinsă de un fel de lăncezime sceptică pentru tot ce se mai numeşte „reformă“ politică şi socială.

Causa acestei lăncezimi este tocmai faptul, că mişcarea de la 48—58 a fost prea unilaterală, prea mărginită numai la clasele de sus ale poporului. Nouele instituţiuni ce le-am copiat in pripă, nouele cuvinte ce le-am primit noi cei cu ştiinţă de carte, au remas mărginite in cercul nostru cel restrins şi nu au pĕtruns in poporul de jos. Declamările noastre cele mai sincere pentru *libertate* nu au scos poporul din *robia* cea vechie a cugetului sĕu; şi *speranţa* noastră in viitor nu a putut preface *desnădĕjduirea* lui din trècut.

Dincontra, fenomenul cel mai caracteristic al stării noastre de astăzi este abisul intre pătura de sus şi pătura de jos a naţiunii române, şi dacă

este ceva in stare să deştepte o direcţie nouă şi mai salutară a spiritului public, nu numai in limbă, ci şi in politică, ar trebuì să fie tocmai simţirea acestui abis şi necesitatea de a'l acoperì.

Intr'o asemenea stare de lucruri noi nu credem, că astăzi s'ar puteà introduce mai multe neologisme in limba poporului, şi nu vedem elementul esenţial pentru o asemenea reformă, adecă: mişcarea generală a simţimintelor populare in această direcţie.

Putem să deplângem acest fapt, putem să dorim cu nerăbdare ziua mai fericită, când tot poporul român va fi mişcat prin durerile şi speranţele de facere a unui nou entusiasm religios sau a unei noue forme politice şi sociale: dar până când această zi nu a sosit, trebue să ţinem samă de starea reală a spiritelor de astăzi şi să vorbim şi să scriem cuvintele populare aşa cum le găsim in popor.

Aceasta este o aplicare mai mult a adevĕrului ştiinţific, că limba nu este resultatul vre-unei convenţiuni intre oamenii cei invĕţaţi, ci este un product instinctiv al poporului intreg.

Eată una din causele, pentru care credem, că intrebuinţarea necugetată a atâtor neologisme in ziarele şi in cărţile noastre moderne trebue combătută, şi pentru ce nu putem primì cuvintele cele noue şi neinţelese de popor, când avem cuvinte vechi, inţelese de toată lumea, fie şi de origine slavonă.

Nu pricepem dar, cum d. e. d. Ioan Popescu din Sibiiu, scriind cu sânge rece la masa d-sale o *Psichologie empirică*, să ne scoată deodată din limbă cuvêntul *slab* şi să ne zică pretutindinea „debil“, sau să se ferească de cuvêntul *obicinuit* şi să silească pe şcolarii d-sale a zice „habitual“. Nu prin cărţi de scoală sau prin articule de ziare va uità vreodată poporul român cuvintele slab, slăbit, slăbiciune,

pentru a zice in locul lor „debil, debilitat, debilitate“, şi or ce incercare in acest sens este o incercare zadarnică, şi prin urmare greşită, al cărei resultat nu poate fi decât ingreuiarea inţelegerii şcolarilor şi instrăinarea câtorva din ei de la limba populară.

Am dovedit până acum, că nu este cu putinţă să depărtăm slavismele inrădăcinate, pentru care nu avem echivalente române in limba populară. Vom căuta acum să arătăm, că nici nu este bine să le depărtăm.

Punctul de plecare pentru intreaga mişcare neologistă in limba română este acesta: limba română este limba unei naţiuni de ginte latină; aşa fiind, şi elementele acestei limbi, cuvintele, se cade să fie de origine latină, ca unele ce sunt manifestarea specială a spiritului naţional, faţă cu care or-ce cuvênt de origine heterogenă are în sunetele lui ceva nepotrivit.

Acest punct de plecare este ade-

vĕrat, — de şi in exagerarea lui restoarnă deosebirea limbei române de cea latină, — şi noi il putem primì ca dovedit. Din el resultă, că *idealul* limbei române este intrebuinţarea de cuvinte, a căror origine să fie exclusiv latină.

Dar valoarea or cărui ideal atîrnă de la partea lui cea realisabilă; prin aceasta idealul se deosebeşte de inchipuirile deşerte ce se numesc utopii.

Privind lucrul din acest punct de vedere, constatăm indată, că nici o limbă vorbită astăzi in lume nu a realisat pe deplin un asemenea ideal, şi ne putem dar zice *a priori*, că trebue să fie o causă binecuvêntată pentru această nerealisare, adecă o causă mai reală, prin urmare mai cuminte, decât acel ideal etimologic.

Această causă foarte raţională ne pare a fi următoarea:

Cuvintele sunt un element naţional—fără indoială. Dar intrucât? Nu-

mai intrucât au cutare sunete articulate? Sau mai ales intrucât sunt semnele auzite pentru inţelesul unor idei caracteristice?

Or cât de importantă este partea curat fisiologică in formarea primitivă şi in articularea cuvintelor, şi or cât de mult s'ar manifestà şi aici o diferenţiare a naţionalităţilor: adevĕrata importanţă a cuvintelor, misiunea lor principală este de a fi purtătoare de inţeles.

Spiritul naţional al unei limbi stă mai ales in partea spirituală a acestei limbi, in inţelesul specific al cuvintelor ei.

Dacă ne intrebăm dar: ar fi bine ca in limba poporului român cantitatea cuvintelor de origine latină să fie din ce in ce mai mare? trebue să respundem: ar fi bine — cu o condiţiune, ca şi cantitatea inţelesului, adecă suma de putere intelectuală manifestată prin cuvinte, să crească in aceeaş proporţie.

Căci dacă s'ar intîmpla, ca pe de-o parte să sporească elementul latin in sunetele cuvintelor, ear pe de alta să scadă intensitatea operaţiunii intelectuale a celor ce le intrebuinţează, atunci s'ar da o lovitură de moarte vieţei naţionale in principala ei manifestare.

Revenind la intrebarea noastră asupra cuvintelor slavone inrădăcinate in poporul român, ne putem acum explicà mai bine expresiunea „inrădăcinat".

Cuvênt inrădăcinat este acela, al cărui inţeles face parte din intreaga viaţă sufletească a poporului, şi semnul acestei inrădăcinări este intrebuinţarea cuvêntului in toate manifestările geniului unui popor: in rugăciunea isvorîtă din credinţa sa religioasă, in proverbul eşit din inţelepciunea sa lumească, in povestea născocită de fantasia sa şi in poesia inflorită din adînca sa mişcare.

Cine, inţelegênd odată această co-

moară sufletească a poporului cuprinsă in cuvinte, s'ar mai puteà gîndì la sunetul brut al unui cuvênt şi nu mai ântâi de toate la cuprinsul sĕu intelectual!

Când prin urmare ni se vorbeşte de un neologism, care să inlocuiască un cuvênt de origine slavonă, ântâia noastră intrebare trebue să fie: unde să'l inlocuiască?

In proverbele, in poesiile, in rugăciunile şi in poveştile poporului român? sau numai in capul vre-unui ziarist sau a vre-unui filolog academic?

In casul din urmă intrebarea este fără nici o insemnătate şi inlocuirea nici nu merită să fie incercată.

In casul d'intâi intrebarea este de cea mai mare insemnătate, insĕ a intrat totdeodată pe un tĕrêm foarte real: pe tĕrêmul vieţii populare.

Şi aici respunsul nu poate fi decât acesta: dacă eşti in stare să depărtezi cuvêntul slavon din prover-

bele, din poesiile populare, din rugăciunile şi din poveştile, in care se află, fă-o; dacă nu eşti in stare, atunci nu mai incercà un neologism, prin care introduci numai o formă goală de cuvênt, dar nu un cuvênt real cu viaţa lui proprie.

Câteva exemple ne vor lămurì mai bine.

Cuvintele raiu şi bolnav sunt slavone. Dicţionarul academic zice să le depărtăm şi să le facem paradis şi morbos. Se poate una ca aceasta? Vei scoate vreodată din capul românului versurile:

Pe un picior de plaiu,
Pe o gură de *raiu*,
Eată vin in cale
Se cobor la vale
Trei turme de mei
Cu trei ciobânei?

Şi va fi bine să le scoţi?
Sau il vei face să uite

De trei zile 'ncoace
Gura nu'ţi mai tace,

Or iarba nu'ţi place,
Or eşti *bolnăvioară*
Mioriţă, Mioară,

şi să zică Mioriţă morboasă?

Vei depărta vreodată din conştiinţa Românului rugăciunea lui zilnică „şi nu ne duce pe noi in inspită" pentru a'i vorbì de tentaţiune?

Va schimbà oare poesia populară inceputurile ei „frunză verde de bujor" pentru a zice frunză verde de rosă de Alpi?

Vei face pe Român să'şi uite proverbele: cine 'ntreabă, nu greşeşte — vorbă multă sărăcia omului — câte bordee atâtea obicee, pentru a'i vorbì de eroare, de paupertate, de habitudine?

Va ajunge poporul nostru vreodată să fie aşa de slab in puteri, incât să'şi uite poesia

Lasă boii, frăţioare,
Şi te dă la vênătoare,
Că nu-i timp de plugărie
Şi e timp de vitejie.

Codri, codri, mĕ jur eu
Să ucid cu braţul meu
De tot cornul un duşman,
De stejar un căpitan,

aşa incăt să'i vorbim de bravură şi de inimic?

Se va puteà şterge din inima copilului român adinca simţire a bocetului Bucovinean:

Scoală-te, mămuţă dragă,
Căci e jale 'n casa 'ntreagă,
Scoală-te de ne priveşte
Şi din gură ne grăeşte,

pentru a'l face să zică doliu?

Apoi dacă nu, atunci ce posiţiune limbistică mai pot aveà asemenea neologisme?

Adevĕratele cuvinte cu inţelesul cel bogat, insufleţit prin cântece şi prin rugăciuni, prin proverbe şi prin poveşti, ar fi cele slavone, ear alăturea cu ele s'ar mai aflà nişte neologisme latine, sărace in inţeles şi primite numai in mod artificial de prin cărţi şi de prin ziare: eată o deduc-

ţiune *ad absurdum* dintr'un punct de plecare, ce avea o aparenţă aşa de naţională!

Deaceia şi vedem, cum scriitorii cei mai buni şi cei mai „români“ ai literaturei noastre de astăzi fug de neologisme şi aleg acele cuvinte vechi, fie şi de origine slavonă, in care se află încă toată mĕduva inţelesului popular. Făcĕnd astfel, ei aduc o pierdere in câteva sunete de etimologie latină, dar aduc un cîştig in gîndirea şi in simţirea poporului român.

Tu care eşti pierdută in neagra vecĭnicie,
Stea dulce şi iubită a sufletului meu,

cântă Vasile Alexandri, şi cu acest cântec a străbătut in inţelegerea poporului sĕu şi a ştiut să'i induioşeze inima. Ar fi un sacrilegiu incontra spiritului poetic şi naţional, dacă in locul acestor cuvinte am zice:

Tu care eşti pierdută in neagr' eternitate,
Stea dulce şi amată a sufletului meu.

Căci cuvêntul numai in dicţionarele cărturarilor se infăţişază ca o unitate isolată de câteva litere impreunate la olaltă, care prin permutări se pot preface indată in alte unităţi: in realitatea vieţei sufleteşti cuvêntul este un complex de inţelesuri şi de simţiri, care nu există niciodată singŭratice, ci sunt totdeauna legate cu inţelesurile şi simţirile din alte cuvinte şi alcătuesc astfel intre ele ţesetura cea trainică a personalităţii unui individ ca şi a unui popor.

Această ţesetură este mai intinsă sau mai restrînsă, mai indesată sau mai pe deasupra, după cum este şi firea individului: dar totdeauna este impletită din multe iţe a le spiritului omenesc, şi din când in când se ivesc incrucişări de fire, care pot pune in mişcare ţesetura intreagă, şi cu un simplu cuvênt se deschide adîncimea adîncimilor sufleteşti.

EMINESCU ŞI POESIILE LUI

(1889)

Tênĕra generaţie română se află astăzi sub influenţa operei poetice a lui Eminescu.

Se cuvine dar să ne dăm sama de partea caracteristică a acestei opere şi să incercăm totdeodată a fixà individualitatea omului, care a personificat in sine cu atâta strălucire ultima fază a poesiei române din zilele noastre.

Pe la mijlocul secolului in care trăim, predomneà in limba şi literatura română o tendenţă semi-erudită de latinizare, pornită din o legitimă revendicare naţională, dar care aduceà cu sine pericolul unei instrăinări intre popor şi clasele lui culte. De la 1860 incoace datează indreptarea; ea incepe cu Vasile Alecsandri, care ştie să deştepte gustul pentru poesia populară,

se continuă şi se indeplineşte prin cercetarea şi inţelegerea condiţiilor, sub care se desvoaltă limba şi scrierea unui popor.

Fiind astfel cîştigată o temelie firească, cea d'intâi treaptă de inălţare a literaturei naţionale, in legătură strênsă cu toată aspirarea generaţiei noastre spre cultura occidentală, trebuià neapărat să rĕspundă la douĕ cerinţe: să arete ântâi in cuprinsul ei o parte din cugetările şi simţirile, care agită deopotrivă toată inteligenţa europeană in artă, in ştiinţă, in filosofie; să aibă al doilea in forma ei o limbă adaptată fără silă la exprimarea credincioasă a acestei amplificări.

Amêndoue condiţiile le realizează poesia lui Eminescu, in limitele in care le poate realiză o poesie lirică; de aceea Eminescu face epocă in mişcarea noastră literară.

I.

Care a fost personalitatea poetului? Viaţa lui externă e simplă de povestit, şi nu credem, că in tot decursul ei să fi avut vre-o intimplare din afară o inriurire mai insemnată asupra lui. Ce a fost şi ce a devenit Eminescu, este resultatul geniului sĕu innăscut, care erà prea puternic in a sa proprie fiinţă, incăt să'l fi abătut vre-un contact cu lumea de la drumul sĕu firesc. Ar fi fost crescut Eminescu in România sau in Franţa şi nu in Austria şi in Germania; ar fi moştenit sau ar fi agonisit el mai multă sau mai puţină avere; ar fi fost aşezat in hierarchia Statului la o posiţie mai inaltă; ar fi intîlnit in viaţa lui sentimentală orce alte figuri omeneşti: Eminescu remâneà acelaş, soarta lui nu s'ar fi schimbat.

Născut la 15 Ianuarie 1850 in Botoşani, primind prima invĕţătură in gimnasiul din Cernăuţi, părăsind la 1864 şcoala pentru a se lua după trupa de teatru a d-nei Fanni Tardini

prin România şi prin Transilvania, părăsind şi această trupă pentru a se aruncà cu cea mai mare incordare in studii felurite la Viena, susţinut acolo şi la Berlin in parte prin contribuţiile unor amici literari, numit intre 1874 şi 1876 revisor scolar şi bibliotecar la Iaşi, destituit şi dat in judecată de guvernul liberal, insărcinat apoi cu redacţia ziarului „Timpul“, incălzit din vreme, dar mai sporadic, de farmecul unor femei, de la care au rĕmas in poesiile lui câte-va urme de pĕr bălai, de ochi intunecaţi, de mâne reci, de *un nu ştiu ce* şi *nu ştiu cum*, lovit in Iunie 1883 de isbucnirea nebuniei, al cărei germen erà din naştere, indreptat intru cât-va la inceputul anului 1884, dar degenerat in forma lui etică şi intelectuală, apucat din nou de nemiloasa fatalitate ereditară, Eminescu moare la 15 Iunie 1889 intr'un institut de alienaţi.

La o privire superficială, fuga lui Eminescu de la gimnasiu după o trupă

de actori, darea lui in judecată, activitatea lui ca redactor de ziar, care adică nu s'ar puteà explicà decât prin necesităţi materiale, lipsa de orce distincţii convenţionale, de premieri academice, de decoraţii ş. c. l., toate aceste puse in legătură mai ales cu isbucnirea alienaţiei mentale, par a da vieţei sale o coloare romantică, şi unele reviste şi ziare, care l-au ignorat câtă vreme erà in toată vigoarea lui, au găsit aici prilegiul de a'şi arătà sentimentalitatea şi de a acusà societatea română, care ar fi lăsat un asemenea om nebăgat in samă şi intr'o miserie, din causa căreia ar fi nebunit.

Noi credem, că aceste apreţieri sunt greşite.

Ceea ce caracterizează mai ântâi de toate personalitatea lui Eminescu, este o aşa de covîrşitoare inteligenţă, ajutată de o memorie, căreia nimic din cele ce 'şi intipărise vreodată nu'i mai scăpa (nici chiar in epoca alienaţiei declarate), incât lumea, in care trăia

el după firea lui şi fără nici o silă, erà aproape exclusiv lumea ideilor generale ce şi le insuşise şi le aveà pururea la indemână. In aceeaş proporţie tot ce erà cas individual, intîmplare externă, convenţie socială, avere sau neavere, rang sau nivelare obştească, şi chiar soarta externă a persoanei sale ca persoană, êi erau indiferente. A vorbì de miseria materială a lui Eminescu insemnează a intrebuinţà o expresie nepotrivită cu individualitatea lui şi pe care el cel d'intâi ar fi respins-o. Cât i-a trebuit lui Eminescu pentru ca să trăiască in accepţiunea materială a cuvêntului, a avut el totdeauna. Grijile existenţei nu l-au cuprins niciodată in vremea puterii lui intelectuale; când nu cîştigà singur, il susţineà tatăl sĕu şi'l ajutau amicii. Ear recunoaşterile publice le-a despreţuit totdeauna.

Vre un premiu academic pentru poesiile lui Eminescu, de a cărui lipsă se plănge o revistă germană din Bucu-

reşti? Dar Eminescu ar fi intîmpinat o asemenea propunere cu un ris homeric sau, după disposiţia momentului, cu acel suris de indulgenţă miloasă ce'l aveà pentru nimicurile lumeşti. — Regina României, admiratoare a poesiilor lui, a dorit să'l vadă, şi Eminescu a avut mai multe convorbiri literare cu Carmen Sylva. L-am vĕzut şi eu la Curte şi l-am vĕzut pĕstrând şi aici simplicitatea incântătoare ce o aveà in toate raporturile sale omeneşti. Dar când a fost vorba să i se confere o distincţie onorifică, un *bene-merenti* sau nu ştiu ce altă decoraţie, el s'a impotrivit cu energie. Rege el insuş al cugetării omeneşti, care alt Rege ar fi putut să'l distingă? Şi aceasta nu din vre-o vanitate a lui, de care erà cu desăvîrşire lipsit, nu din sumeţia unei inteligenţe excepţionale, de care numai el singur nu erà ştiutor, ci din naivitatea unui geniu cuprins de lumea ideală, pentru care orce coborîre

in lumea convenţională erà o supĕrare şi o nepotrivire firească.

Cine 'şi dă samă de o asemenea figură, inţelege indată, că nu'l puteai prinde pe Eminescu cu interesele, care ademenesc pe cei mai mulţi oameni. Luxul stării materiale, ambiţia, iubirea de glorie nu au fost in nici un grad obiectul preocupărilor sale. Să fi avut ca redactor al „Timpului" mai mult decât a avut, să fi avut mai puţin: pentru micele lui trebuinţe materiale tot atât erà. Numai după isbucnirea nebuniei, in intervalele lucide, in care se arătau insĕ felurite forme de degenerare etică, obişnuite la asemenea stări, devenise lacom de bani.

Prin urmare legenda, că miseria ar fi adus pe Eminescu la nebunie, trebue să aibă soarta multor alte legende: să dispară inaintea realităţii.

Şi nici munca specială a unui redactor de ziar nu credem că trebue privită la Eminescu ca o sforţare impusă de nevoie unui spirit recalcitrant.

Eminescu erà omul cel mai silitor, vecĭnic cetind, meditând, scriind. Lipsit de orce interes egoist, el se interesà cu atât mai mult la toate manifestările vieţei intelectuale, fie scrierile vre unui prieten, fie studiarea mişcării filosofice in Europa, fie izvoarele istorice, despre care aveà cunoştinţa cea mai amĕnunţită, fie luptele politice din ţară. A se ocupà cu vre una din aceste chestii, a cugetà şi a scrie asupra lor, erà lucrul cel mai potrivit ca felul spiritului sĕu. Şi energia, cu care a redactat „Timpul“, inălţimea de vederi, ce apare in toate articolele lui, puterea neuitată, cu care incontra frazei despre *naţionalismul* liberal al partidului de la guvern a opus importanţa elementului autohton, sunt o dovadă pentru aceasta.

Cu o aşa natură, Eminescu găseà un element firesc pentru activitatea lui in toate situaţiile, in care a fost pus. La bibliotecă, pentru a'şi spori comoara dejà imensă a memoriei sale; ca

revisor şcolar pentru a stărui cu limpezimea spiritului sĕu asupra nouelor metode de invĕţământ; in cercul de amici literari, pentru a se bucurà fără invidie sau a ride fără rĕutate de scrierile cetite; la redacţia „Timpului“ pentru a biciuì fraseologia neadevĕrată şi a formulà sintesa unei direcţii istorice naţionale: in toate aceste ocupări şi sfere Eminescu se aflà fără silă in elementul sĕu.

Dacă a nebunit Eminescu, causa este exclusiv internă, este innăscută, este ereditară. Cei ce cunosc datele din familia lui, ştiu că la doi fraţi ai sĕi, morţi sinucişi, a isbucnit nebunia inainte de a sa şi că această nevropatie se poate urmărì in linie ascendentă.

De altminteri şi in vremea, in care spiritul lui erà in vigoare, felul traiului sĕu făcuse pe amici să se teamă de resultatul final. Viaţa lui era neregulată; adesea se hrănea numai cu narcotice şi excitante; abus de tutun

şi de cafea, nopţi petrecute in citire şi scriere, zile intregi petrecute fără mâncare, şi apoi de odată la vreme neobişnuită, după miezul nopţii, mâncare şi bĕuturi fără alegere şi fără mĕsură: aşa erà viaţa lui Eminescu. Nu această viaţă i-a causat nebunia, ci germenele de nebunie innăscut a causat această viaţă. Ceea ce o dovedeşte, este, că toate incercările, adese-ori şi cu stăruinţă repetate de unii prietini ai sĕi, intre alţii şi de mine, nu au fost in stare să'l aducă la un trai mai regulat.

Şi nici de nefericiri, care ar fi influenţat sănătatea intelectuală sau fisică a lui Eminescu, nu credem că se poate vorbì. Dacă ne-ar intrebà cine-va: a fost fericit Eminescu? am rĕspunde: cine e fericit? Dar dacă ne-ar intrebà: a fost nefericit Eminescu? am rĕspunde cu toată convingerea: nu! Ce e drept, el erà un adept convins al lui Schopenhauer, erà prin urmare pesimist. Dar acest pesimism nu erà redus la plângerea mărginită a u-

nui egoist nemulţumit cu soarta sa particulară, ci erà eterizat sub forma mai senină a melancoliei pentru soarta omenirii indeobşte; şi chiar acolo, unde din poesia lui străbate indignarea in contra epigonilor şi a demagogilor inşelători, avem a face cu un simţimênt estetic, ear nu cu o amărăciune personală. Eminescu, din punct de vedere al egoismului cel mai nepăsător om ce şi 'l poate inchipuì cine-va, precum nu puteà fi atins de un simţimênt prea intensiv al fericirii, nu puteà fi nici expus la o prea mare nefericire. Seninătatea abstractă — eacă nota lui caracteristică, in melancolie ca şi în veselie. Şi lucru interesant de observat: chiar forma nebuniei lui erà o veselie exsultantă.

Când veneà in mijlocul nostru cu naivitatea sa ca de copil, car ĕi cîştigase de mult inima tuturor, şi ne aduceà ultima poesie ce o făcuse, o refăcuse, o rafinase, căutând mereu o formă mai perfectă, o ceteà par'că ar

fi fost o lucrare străină de el. Nici odată nu s'ar fi gîndit măcar să o publice: publicarea êi erà indiferentă, unul sau altul din noi trebuià să'i ia manuscrisul din mână şi să'l dea la „Convorbiri".

Şi dacă pentru poesiile lui, in care şi-a intrupat sub o formă aşa de minunată quintesenţa cugetărilor şi simţirilor, se mulţumeà cu emoţiunea estetică a unui mic cerc de amici, fără a se gîndi la nici o satisfacţie de amor-propriu; dacă el se considerà oarecum ca organul accidental, prin care insaş poesia se manifestà, aşa incât ar fi primit cu aceeaş mulţumire să se fi manifestat prin altul: ne este permis a conchide nu numai că erà nepăsător pentru intimplările vieţei externe, dar şi chiar că in relaţiile lui pasionale erà de un caracter cu totul neobişnuit. Cuvintele de amor fericit şi nefericit nu se pot aplicà lui Eminescu in accepţiunea de toate zilele. Nici o individualitate femeiască nu'l puteà captivà şi

ţineà cu desăvêrşire in mărginirea ei. Ca şi Leopardi in *Aspasia*, el nu vedeà in femeia iubită decât copia imperfectă a unui prototip nerealizabil. Il iubeà intîmplătoarea copie sau il părăseà, tot copie rĕmâneà, şi el cu melancolie impersonală işi căuta refugiul intr'o lume mai potrivită cu el, in lumea cugetării şi a poesiei. De aci „Luceafĕrul" cu versurile de la sfîrşit:

Ce'ţi pasă ţie, chip de lut,
Dac'oi fi eu sau altul?
Trăind in cercul vostru strimt,
Norocul vĕ petrece;
Ci eu in lumea mea mĕ simt
Nemuritor şi rece.

II.

Inţelegênd ast-fel personalitatea lui Eminescu, inţelegem totdeodată una din părţile esenţiale ale operei sale literare: bogăţia de idei, care inalţă toată simţirea lui (căci nu idea rece, ci idea emoţională face pe poet), şi vom vedeà in chiar pĕtrunderea aces-

tei bogăţii intelectuale până in miezul cugetărilor poetului puterea mişcătoare, care l-a silit să creeze pentru un asemenea cuprins ideal şi forma exprimării lui şi să indeplinească astfel amêndouĕ cerinţele unei noue epoce literare.

Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stă la nivelul culturei europene de astăzi.— Cu neobosita lui stăruinţă de a cetì, de a studià, de a cunoaşte, el işi inzestrà fără preget memoria cu operele insemnate din literatura antică şi modernă. Cunoscĕtor al filosofiei, in special al lui Platon, Kant şi Schopenhauer, şi nu mai puţin al credinţelor religioase, mai ales al celei Creştine şi Buddhaiste, admirator al Vedelor, pasionat pentru operele poetice din toate timpurile, posedênd ştiinţa celor publicate până astăzi din istoria şi limba română : el aflà in comoara ideilor astfel culese materialul concret, de unde să'şi formeze ìnalta abstracţiune, care

in poesiile lui ne deschide aşa de des orizontul fără margini al gîndirii omeneşti. Căci cum să ajungi la o privire generală, dacă nu ai in cunoştinţele tale treptele succesive, care să te ridice până la ea? Tocmai ele dau lui Eminescu cuprinsul precis in acele versuri caracteristice, in care se intrupează profunda lui emoţiune asupra inceputurilor lumii, asupra vieţei omului, asupra soartei poporului român.

Poetul e din naştere, fără indoială. Dar ceea ce e din naştere la adevĕratul poet, nu e disposiţia pentru forma goală a ritmului şi a rimei, ci nemărginita iubire a tot ce este cugetare şi simţire omenească, pentru ca din perceperea lor acumulată să se desprindă idea emoţională spre a se infăţişà in forma frumosului.

Acel cuprins ideal al culturei omeneşti nu erà la Eminescu un simplu material de erudiţie străină, ci erà primit şi asimilat in chiar individualitatea lui

intelectuală. Deprins astfel cu cercetarea adevěrului, sincer mai ântâi de toate, poesiile lui sunt subiectiv adevěrate nu numai atunci, când exprimă o intuiţie a naturei sub formă descriptivă, o simţire de amor uneori veselă, adeseori melancolică, ci şi atunci când trec peste marginea lirismului individual şi imbrăţişează şi representă un simţimênt naţional sau umanitar.

De aici se explică in mare parte adînca impresie ce a produs-o opera lui asupra tuturor. Şi ei au simţit in felul lor ceea ce a simţit Eminescu, in emoţiunea lui işi regăsesc emoţiunea lor; numai că el ii resumă pe toţi şi are mai ales darul de a deschide mişcării sufleteşti cea mai clară expresie, aşa incât glasul lui, deşteptând resunetul in inima lor, le dă tot-deodată cuvêntul ce singuri nu l-ar fi găsit. Această scăpare a suferinţei mute prin farmecul exprimării este binefacerea, ce o revarsă poetul de geniu asupra

oamenilor ce'l ascultă, poesia lui devine o parte integrantă a sufletului lor, şi el trăeşte de acum inainte in viaţa poporului sĕu.

Dar cuprinsul poesiilor lui Eminescu nu ar fi avut atâta putere de a lucrà asupra altora, dacă nu ar fi aflat forma frumoasă, sub care să se presinte. Şi fiind-că tocmai această formă este partea cea mai suggestivă in opera lui, să ne fie permis a terminà studiul de faţă prin repedea analizare a elementelor ei distinctive.

O rezervă trebue făcută din capul locului, şi este cu atât mai importantă, cu cât mulţi din imitatorii lui Eminescu nu par a o fi făcut. Volumul, in care sunt adunate poesiile sale, nu este publicat de el insuş, din causa imprejurărilor cunoscute şi atinse in prefaţa ediţiei I de la 1883. Editorul, dacă în starea in care se aflà Eminescu atunci, a putut luà asupră'şi datoria de a publicà culegerea poesiilor

lui, nu aveà dreptul nici de a le modificà, nici de a lăsà pe unele la o parte. Prin urmare aşa cum se presentă şi astăzi unicul volum, el cuprinde toate poesiile, şi cele de la inceput, pe care insĕ autorul declarase de mult că voia să le indrepteze şi in parte să le suprime. Nici cele 8 poesii citate in prefaţă la ediţia I, nici *Călin*, nici *Epigonii*, nici *Strigoii* nu sunt Eminescu in toată puterea lui. Contururile tremurânde ale descrierilor fără destulă precisie intuitivă, lipsa de claritate a gîndirii, greşeli in accentul ritmic şi in rime sunt defecte, al căror cel mai aprig critic erà chiar Eminescu. Dacă totuş şi aceste poesii au meritat şi vor merità să figureze in opera lui literară, este fiind-că in fie-care din ele apare deodată din mijlocul imperfecţiilor o frumuseţe de limbă şi o inălţare de gîndiri, care prevesteau de la inceput ce avea să devie poetul ajuns la culmea lui.

Rezerva dar, ce un simţimênt de dreptate elementară ne impune să o

facem, este că in cercetarea următoare nu vom aveà in vedere decât poesiile, din norocire cele mai numeroase, pe care le-a scris Eminescu in epoca deplinei sale desvoltări. Acestea insĕ reclamă toată luarea aminte a criticei literare in privinţa formei lor şi cu deosebire a inrudirii cu poesia populară, din care s'au hrănit mai ântâi şi deasupra căreia s'au ridicat pas cu pas până la exprimarea celor mai inalte concepţiuni.

Condiţia fundamentală a acestei ridicări ă formei poetice erà o mănuire perfectă a limbei materne, pentru ca ea să fie pregătită pentru o concepţiune mai intinsă şi să poată creà din propria ei fire vestmêntul nouelor cugetari. Aceasta este

lupta dreaptă

ce o incearcă Eminescu, pentru

a turnà in formă nouă limba veche şi 'nţeleaptă.

Pentru el limba română e

ca un fagure de miere,

dulce şi străvezie, dar nu reslăţită in lipsă de contururi, ci prinsă in celula regulată a fagurelui.

Poesiile lui incep in această privinţă, alipindu-se dea dreptul de forma populară, dar ĕi dau o nouă insufleţire şi o fac primitoare de un cuprins mai inalt. Aşa sunt cele patru poesii

Ce te legeni, codrule,

La mijloc de codru des,

De la Nistru păn' la Tisa şi

Codrule, codruţule.

Din poesia populară şi-a insuşit Eminescu armonia, uneori onomatopoetică, a versurilor sale:

Peste vîrf de rămurele
Trec in stolurĭ rîndurele,

Ducênd gîndurile mele
Şi norocul meu cu ele.
Şi se duc pe rînd pe rînd
Zarea lumi 'ntunecând,
Şi se duc ca clipele
Scuturând aripele.

*

Şi blânde triste glasuri din vuet se desfac....
Ca molcoma cadenţă a undelor pe lac.

*

Lună tu, stăpâna mării, pe a lumei boltă luneci
Şi gîndirilor dănd viaţă suferinţele intuneci....
Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când pluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate

*

De ce dorm ingrămădite intre galbenele file
Iambii suitori, troheii, săltăreţele dactile?

*

Singur numai cavalerul suspinând priveà balconul
Cè 'narcat erà cu frunze, de ĕi spănzur' prin [ostreţe
Rose roşie de Şiras şi liane 'n fel de feţe.
Respirarea cea de ape il imbată ca şi sara:
Peste farmecul naturei dulce'i picură ghitara.

*

Pe când oastea se aşează, eată soarele apune,
Voind creştetele 'nalte ale ţĕrii să 'ncunune

Cu un nimb de biruinţă ; fulger lung incremenit
Mărgineşte munţii negri in intregul asfinţit,
Păn' ce isvorăsc din veacuri stele una câte una
Şi din neguri dintre codri tremurând s'arată luna

Nu au existat, nu vor existà in poesia română versuri mai frumoase decât acestea.

Tot din poesia populară, şi din citirea chronicarilor, din pĕtrunderea intimă a vechei limbi române au putut eşì versurile, in care vorbesc Solul şi Mircea Vodă in Satira III:

Ce vrei tu?
Noi bună pace. Şi de n'o fi cu bănat,
Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul Impĕrat.
— „Or-ce gînd ai, Impĕrate, şi or cum vei fi sosit,
Cât suntem âncă in pace, eu iţi zic: bine-ai venit!
Despre partea inchinării insĕ, Doamne, să ne ierţi.
Dar acù, vei vrea cu oaste şi rĕsboi ca să ne cerţi,
Ori vei vrea să faci intoarsă de pe-acuma a ta [cale
Să ne dai un semn şi nouă de mila Măriei-Tale—
De-o fi una, de-o fi alta: ce e scris şi pentru noi
Bucuroşi le-om duce toate, de e pace, de'i rĕsboi.

După vremuri mulţi veniră, incepĕnd cu acel oaspe
Ce din vechi se pomeneşte, cu Dariu al lui Istaspe.

Mulţi durară, dupe vremuri, peste Dunăre vr'un
[pod,
De-au trecut cu spaima lumii şi mulţime de norod;
Impĕraţi, pe care lumea nu putea să'i mai incapă,
Au venit şi 'n ţara noastră de-au cerut pămĕnt
[şi apă;
Şi nu voi ca să mĕ laud, nici că voi să te 'nspăi-
[mênt:
Cum venirĕ, se făcură toţi o apă ş'un pămĕnt.

Dar primind ast-fel din limba populară elementul firesc şi armonios, Eminescu inalţă rimele poesiei române peste acea formă obicĭnuită şi adeseori neingrijită, care a dat atâtor poesii ale noastre de păn'acum un aer aproape trivial.

Primul pas al lui pe această cale e de a luà unele cuvinte din cele mai familiare şi prosaice şi de a le ridicà la splendoarea unei rime surprinzĕtoare:

Iar te-ai cufundat in stele
Şi in nori şi 'n ceruri nalte?
De nu mai uità *incalte*,
Sufletul vieţei mele.

*

O! vino ear in al meu braţ
Să te privesc iar cu *nesaţ*,
Să razim dulce capul meu,
De sinul tĕu, de sinul tĕu!

Ţi-aduci aminte cum pe-atunci,
Când ne primblam prin văi şi lunci,
Te ridicam de *subsuori*
De-atâtea ori, de-atâtea ori?

*

O eroi! care 'n trecutul de măriri vĕ adunbriseţi,
Aţi ajuns acum de modă de vĕ scot din *letopiseţi.*

Al doilea pas este introducerea, cu totul particulară poesiei lui Eminescu, a unor rime nouĕ, formate din impreunarea cu un cuvênt prescurtat după felul caracteristic al limbei româneşti sau din douĕ cuvinte:

Pe atunci erai tu singur, incât mĕ intreb in *sine'mi*
Au cine'i zeul cărui plecăm a noastre inemi?

*

Şi dacă stele bat în lac
Adâncu'i *luminându'l*,
E ca durerea mea s'o 'mpac
Inseninàndu'mi gîndul.

*

Sus inimele voastre! Cântare *aduceţi'i*,
El este moartea morţii şi invierea vieţii.

*

Să cer a tale daruri, genuchi şi frunte *nu plec*,
Spre ură şi blestemuri aş vrea să te induplec.

*

Traiul lumii, dragă tată,
Cine vor, aceea *lese'l*,
Dară sufletul mi-e vesel.

*

Oare ochii ei o mint,
Sau aievea'i, *adevĕru'i...*
Flori de tei el are 'n *pĕru'i*

*

Când luna trece prin stejari
Urmând mereu in cale'şi,
Când ochii tĕi tot ăncă mari
Se uită dulci şi galeşi?

*

De la Nistru pân' la Tisa
Tot Românul *plânsu-mi-s'a*

*

Fericească'l scriitorii, toată lumea *recunoască'l* —
Ce-o să aibă din acestea pentru el bĕtrânul dascăl?

*

Icoana stelei ce-a murit
Incet pe cer se sue:
Erà, pe când nu s'a zărit,
Azi o vedem, şi *nu e*,

Insĕ unde inovaţia lui Eminescu in privinţa rimei se arată in modul cel mai neaşteptat, este in numele proprii luate din diferite sfere de cultură şi introduse in modul cel mai firesc in versurile sale. Se ştie, ce riscată este intrebuinţarea numelor proprii in poesia lirică, şi intr'o veche cercetare literară a noastră am citat câte-va exemple inspăimêntătoare. *) Eminescu insĕ a ştiut să se folosească de ele cu măestrie, şi tocmai aceste rime sunt dintre cele mai frumoase şi mai bine primite ale lui.

Ca să vad'un chip, se uită
Cum aleargă apa 'n cercuri,
Căci vrăjit de mult e lacul
De-un cuvênt al sfintei Mercuri

*) Vezi *Critice*, vol. I, pag. 100—102.

Ca să iasă chipu 'n faţă,
Trandafiri aruncă tineri,
Căci vrăjiţi sunt trandafirii
De-un cuvênt al sfintei Vineri.

*

Ce? să 'ngîni pe coarda dulce, că de voe te-ai [adaos
La cel cor ce 'n operetă e condus de Menelaos?

*

Când vezi piatra ce nu simte nici durerea şi nici [mila,
De ai inimă şi minte, feri in lături: e Dalila!

*

Cu murmurele lor blânde un izvor de ***horum-harum***,
Cîştigând cu clipoceală *nervum rerum gerendarum*,
Cu evlavie adîncă ne 'nvěţau al minţii scripet,
Legănând când o planetă, când p'un rege din [Egipet.

*

După vremuri mulţi veniră, incepěnd cu acel oaspe
Ce din vechi se pomeneşte, cu Dariu al lui Istaspe

*

In isvoadele bětrâne pe eroi mai pot să caut,
Au cu lira visătoare sau cu-sunete de flaut
Pot să 'ntîmpin patrioţii ce-au venit de-atunci in- [colo?
Inaintea acestora tu ascunde-te, Apollo!

Aşa că inchipuindu'ţi lăcrimoasele ei gene,
Ţi-ar părea mai mîndră decât Venus Anadyomene.

*

Remâneţi in umbră sfântă, Basarabi şi voi Muşa-
[tini,
Descălicători de ţară, dătători de legi şi datini.

*

Pătimaş şi indărătnic s'o iubeşti ca p'un copil,
Când ea 'i rece şi cu toane ca şi luna lui April?
Incleştând a tale braţe toată mintea să ţi-o pierzi,
De la creştet la picioare s'o admiri şi s'o desmerzi
Ca pe-o marmoră de Paros sau o pînză de Co-
[reggio,
Când ea'i rece şi cochetă?—Eşti ridicul, inţelegi-o!

*

Cu durerile iubirii
Voind şufletu-mi să'l vindic,
L-am chemat in somn pe Kama—
Kamadeva, zeul indic.

*

După o aşa incordare, după o aşa „luptă dreaptă“ pentru a turnà „limba veche in formă nouă“, nu ne vom mirà, că a putut ajunge Eminescu pe de o parte la aplicarea sigură a unor

forme rafinate in *oda in metru antic*, in *glossa* şi in admirabilele *sonete*, pe de alta la cea mai limpede expresie a unor cugetări de adîncă filosofie, pentru care nu se găseà până atunci nici o pregătire in literatura noastră. Căci palidele imitări ale monoloagelor din *Faust* şi din *Hamlet* sau ale reflecţiilor mediocrului Aimé-Martin, din care se găsesc urme in incercările literare după 48, nu pot intrà aici in comparaţie.

Ancă in primele poesii ale lui Eminescu, cum e *mortua est*, *melancolia*, de altminteri aşa de imperfecte, se intîlnesc strofe ca acestea:

Ş'apoi cine ştie, de este mai bine
A fi sau a nu fi? dar ştie or-cine,
Că ceea ce nu e, nu simte dureri —
Şi multe dureri-s, puţine plăceri.

A fi? Nebunie şi tristă şi goală;
Urechia te minte şi ochiul te 'nşală;
Ce-un secol ne zice, ceilalţi o deszic —
Decât un vis sarbăd, mai bine nimic.

*

Credinţa zugrăveşte icoanele 'n biserici —
Şi 'n sufletu'mi pusese poveştile-i feerici,
Dar de-ale vieţei valuri, de al furtunei pas
Abia conture triste şi umbre-au mai rĕmas.

Dar deplina stăpânire a formei clare pentru cuprinsul unor asemenea idei o arată Eminescu in poesiile din epoca sa cea adevĕrată:

Să cer un semn, iubito, spre a nu te mai uita?
Te-aş cere doar pe tine, dar nu mai eşti a ta;
Nu floarea veştejită din pĕrul tĕu bălai,
Căci ultima mea rugă-i uitării să mĕ dai.

La ce simţirea crudă a stinsului noroc
Să nu se sting-asemeni, ci 'n veci să stea pe loc?
Tot alte unde-i sună aceluiaş pârău;
La ce statornicia părerilor de rĕu,

Când prin această lume să trecem ne e scris
Ca visul unei umbre şi umbra unui vis?

*

Cu mâine zilele'ţi adaugi,
Cu ieri viaţa ta o scazi,
Şi ai cu toate astea 'n faţă
De-apururi ziua cea de azi.

Cănd unul trece, altul vine
In astă lume a 'l urmà,
Precum când soarele apune,
El şi rĕsare unde-va.

Se pare cum că alte valuri
Cobor mereu pe-acelaş vad,
Se pare cum că-i altă toamnă,
Ci 'n veci aceleaşi frunze cad.

*

Vremea trece, vremea vine,
Toate 's vechi şi noue toate;
Ce e rĕŭ şi ce e bine,
Tu te 'ntreabă şi socoate.
Nu sperà şi nu ai teamă:
Ce e val, ca valul trece;
De te 'ndeamnă, de te chiamă,
Tu rĕmâi la toate rece.

*

La 'nceput, pe când ființă nu erà, nici neființă,
Pe când totul erà lipsă de viață şi voință,
Când nu s'ascundea nimica, de şi tot erà ascuns,
Când pĕtruns de sine insuş odihnea cel nepĕtruns,
Fu prăpastie? genună? Fu noian intins de apă?
N'a fost lume pricepută şi nici minte s'o priceapă,
Căci erà un intuneric ca o mare făr' o rază,
Dar nici de vĕzut nu fuse şi nici ochiu care s'o vază,
Umbra celor nefăcute nu 'ncepuse-a se desface,
Şi in sine impăcată stăpânea eterna pace.

Dar deodat'un punct se mişcă.... cel ântâi şi sin-
[gur! Eată'l
Cum din chaos face mumă, eară el devine tatăl!
Punctu-acela de mişcare mult mai slab ca boaba
[spumii,
E stăpânul fără margini peste marginile lumii.
De-atunci negura eternă se desface in făşii,
De atunci resare lumea, luna, soare şi stihii,
De atunci şi până astăzi colonii de lumi pierdute
Vin din sure văi de chaos pe carări necunoscute
Şi, in roiuri luminoase isvorind din infinit,
Sunt atrase in viaţă de un dor nemărginit.
Ear in lumea asta mare noi, copii ai lumii mici,
Facem pe pământul nostru muşuroae de furnici:
Microscopice popoare, regi, oşteni şi invĕţaţi,
Ne succedem generaţii şi ne credem minunaţi,
Muşti de-o zi pe-o lume mică de se mĕsură cu
[cotul,
In acea nemărginire ne 'nvelim, uitând cu totul
Cumcă lumea asta 'ntreagă e o clipă suspendată,
Că 'ndărătu'i şi 'nainte'i intuneric se arată.
Precum pulberea se joacă in imperiul unei rază,
Mii de fire viorie ce cu raza incetează:
Ast-fel intr'a veşniciei noapte pururea adâncă
Avem clipa, avem raza, care tot mai ţine âncă,
Cum s'o stinge, totul piere ca o umbră 'n intu-
neric:
Căci e vis al nefiinţei universul cel chimeric.

*

Acesta a fost Eminescu, aceasta este opera lui. Pe cât se poate omeneşte prevedeà, literatura poetică română va

incepe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, şi forma limbei naţionale, care şi-a găsit in poetul Eminescu cea mai frumoasă infăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată desvoltarea viitoare a vestmêntului cugetării româneşti.

NOTA

Asupra zilei şi locului naşterii lui Eminescu.

Intr'un registru (pĕstrat de d. Iacob Negruzzi), in care membrii societăţii literare „Junimea“ şi-au insemnat data şi locul naşterii lor, stă scris pe pagina a doua de propria mână a lui Eminescu in dreptul numelui sĕu: „20 Decemvrie 1849, Botoşani“, şi deasupra este chiar intercalat sfântul „Ignat,“ pe care biserică ortodoxă il serbează in adevĕr la 20 Decemvrie.

Insĕ din corespondenţa ce am avut-o in a. 1889 relativ la biografia lui Eminescu, am şi o scrisoare de la sora mai mare a poetului, Doamna A. Drogli, din Cernăuţi 3 Iulie 1889, in care

se zice: „Biografia fratelui Mihail (publicată in „Familia“ No. 2, anul 1885) este exactă, cu deosebire că s'aŭ născut in satul Ipoteşti lingă oraşul Botoşani, depărtare de 1 1/2 oră, proprietatea tatălui nostru.“

S'a ivit ast-fel indoială asupra locului naşterii; dar s'a ivit indoială şi asupra timpului; in matricula gimnasului din Cernăuţi, unde a studiat Eminescu, se vede trecută ziua naşterii lui ca fiind 14 Decemvrie 1849.

Toată nedumerirea a incetat astăzi in urma cercetărilor d-lui N. D. Giurescu, al căror resultat le-a publicat printr'o scrisoare in *Convorbirile literare* de la 1 Iunie 1892, de unde estragem următoarele:

„După o zadarnică escursiune ce am făcut in Ipoteşti, satul copilăriei lui Eminescu, d. G. Cerchez (pe atunci prefectul judeţului Botoşani) a primit următorul respuns la o scrisoare ce adresase maicei Agapia Gherghel, sta-

riţa schitului Agafton, unde trăeşte o mătuşă a poetului.“

„„1891, Martie 29: Agafton.

Domnule Prefect,

„„D. poet Eminescu este născut in „„Botoşani; aceasta este foarte sigur, „„căci am intrebat pe Maica Fevronia „„Ioraşcu, care au fost faţă când s'a „„născut. Este cunoscut âncă că Bo- „„tezul i s'au cetit de către Preotul „„Dimitrie, de la Ospenia....

„„Agapia Gherghel.““

„Am pornit spre biserica Uspenia, ce-i mai zice şi biserica Domnească— catedrala din Botoşani. Am căutat pe Preotul Dimitrie, şi după răscolirea câtor-va groase volume, prăfuite de vreme, in care erau trecute numele tuturor botezaţilor de „Dumnea-lui preotul Iconom Ion Stamati“, acuma rěposat, incepênd cu a. 1832, am găsit in „metrica, partea I de naşteri şi botezuri“ următoarele rânduri, pe cari le dau in exactă transcriere:

„„Născut la 15 Ghenarie 1850, din
„„părinţii : Gheorghe Eminovici, pro-
„„prietar şi soţia sa Ralu, născută
„„Vasile Iuraşcu, care primi botezul
„„in 21 Ghenarie ; s'a numit Mihail
„„avênd naş pe dumnea-lui Stolnicul
„„Vasile Iuraşcu.““

„Acest volum se află in buna pěstrare a Preotului Dimitrie, de la mai sus pomenita Biserică... Rěmâne (aşa dar) cu totul sigur că Mihail Eminescu s'a născut in Botoşani in ziua de 15 Ianuarie 1850.“

Credem şi noi, că această conclusiune a d-lui Giurescu trebue definitiv primită şi că prin urmare poetul nostru este născut la 15 Ianuarie 1850 in Botoşani.

LEON C. NEGRUZZI ŞI „JUNIMEA“

(1890)

Leon Negruzzi, născut in Iaşi la 5 Iunie 1840 ca cel d'intâi fiu al lui Constantin Negruzzi, a incetat din viaţă in noaptea de 15 spre 16 Iulie 1890 la vêrsta de 50 de ani. Invéţătura de carte a inceput să o primească in Academia Mihăileană din Iaşi sub direcţia lui Malgouverné, ear la 1852 a fost trimis impreună cu fratele sĕu Iacob la Berlin, unde şi-a terminat studiile liceale. La Universitate voià să inveţe medicina, dar disecţiunile anatomice fiindu'i prea antipatice, a trecut la Filosofie şi la Drept, ascultând prelegeri in Berlin şi Viena, fără a dobîndì vreun titlu academic. Intorcêndu-se in ţară la 1864, a fost numit judecător la Tribunalul din Iaşi şi a inaintat succesiv până la Curtea de Apel ca membru şi ca procuror general. Sub

ministeriul Lascar Catargiu 1871—1876 a fost prefect al districtului Iaşi; a mai primit prefectura pe timpul ministeriului de interne al lui Kogălniceanu in cabinetul I. Brătianu; apoi a fost ales primar al Iaşului şi senator. De la Martie 1888 a funcţionat earăş ca prefect, şi in fine a fost numit epitrop la aşezămintele S-lui Spiridon.

Activitatea publică a lui Leon Negruzzi s'a indreptat şi spre literatură. Indemnat de mişcarea produsă in Iaşi prin Societatea „Junimea“ şi prin revista ei „Convorbiri literare“, infiinţată de la 1 Martie 1867 sub redacţia fratelui sĕu, Leon a scris mai multe novele.

Dacă este să judecăm lucrarea lui de om politic şi de scriitor cu nepărtinirea, ce se cuvine pentru prieteni ca şi pentru protivnici, trebue să recunoaştem, că nu a dat vre-un resultat mai durabil. Şi cu toate aceste moartea lui a lăsat un gol neimplinit in societatea Ieşană şi a fost simţită cu

cea mai sinceră părere de rĕu de toţi câţi l-au cunoscut — şi cine nu'l cunoşteà? — fără deosebire de partid şi de clasă socială. Căci Leon Negruzzi erà figura cea mai populară din Iaşi, omul cel mai simpatic, unul din puţinii bărbaţi pe lume, care n'au avut duşmani, cu toată partea ce a luat-o la luptele politice ale timpului sĕu.

Această situaţie excepţională se explică prin excepţionala lui personalitate, şi pentru cei ce l-au cunoscut mai deaproape este ca o mîngîere de a se gîndì la individualitatea lui şi a fixà in trăsături mai precise o scumpă amintire.

Leon Negruzzi, inalt la statură, lat la faţă şi la piept, cu umbletul balansat ca al marinarilor, cu gestul larg şi cu rîsul sgomotos al temperamentului sanguinic, erà mai ântâi de toate un om bun la inimă, milos, cinstit şi vesel până la uşurinţă. Cu vecĭnicul sĕu optimism erà dispus să primească toate intîmplările din partea lor cea

bună, şi nici odată ura, invidia, descurajarea nu au găsit loc in sufletul lui. Crescut in atmosfera culturei occidentale, erà destul de pĕtruns de resultatele ei pentru a inţelege şi cel puţin a simţì valoarea elementelor de civilizaţie. In ştiinţă, ca şi in politică şi in artă, dacă nu aveà spiritul de iniţiativă, erà insĕ foarte primitor pentru or ce impulsiune sănătoasă şi erà capabil să o judece, fiind inzestrat cu acel dar preţios, care intr'o generaţie ameţită de atâtea idei nemistuite şi de atâtea aspiraţii nehotărîte a devenit foarte rar, cu ceea ce numesc Francezii *bunul simţ*. La aceste insuşiri personale ale amicului nostru trebue să adăogăm, că erà — cu bunul sĕu simţ şi cu inima sa cea bună — un soţ şi un tată iubitor şi iubit.

Insĕ in cadrul, in care s'a restrîns această scurtă notiţă biografică, nu putem insistà mai mult asupra persoanei lui private şi nici asupra vieţei lui

politice, ci trebue să ne dăm mai ales samă de lucrarea lui literară.

Leon Negruzzi a publicat in revista fratelui sĕu pe lîngă două poesii neinsemnate, următoarele şase novele: „Vêntul soartei“ („Conv.“ 15 Aug. — 15 Oct. 1867), „Evreica“ (15 Noem. 1868 —15 Ian. 1869), „O rĕsbunare“ (Apr. 1874), „Ţiganca“ (Fevr. 1877), „Serghie Pavlovici“ (Mai 1881) şi „Osînditii“ (Dec. 1881, Ian. 1882). Novelele aceste nu se disting prin originalitate de concepţiune sau de stil. După miile de romanuri şi de novele străine ce le-am cetit toţi şi le-a citit şi Leon Negruzzi, figurele sale, vorbirea, simţimintele şi complicaţiile lor ne par cunoscute din alte scrieri, fără a puteà spune, din care anume; probabil din mai multe deodată, insĕ numai din cele de felul romantic, nu de felul Balzac-Flaubert-Zola. Dealtminteri limba, in care sunt scrise, este uşoară şì firească, ca şi in novelele lui Gane, de care insĕ

autorul nostru se deosebeşte prin ceva mai mare tensiune a interesului.

Critica mai severă, pe care subscrisul o crede indreptăţită la noi in privinţa operelor literare şi ştiinţifice, se află oare-cum desarmată in faţa novelelor lui Leon Negruzzi. Causa nu este uşor de explicat, de şi o credem valabilă şi compatibilă cu toată rigoarea unei judecăţi estetice.

Leon Negruzzi este şi el, in limitele talentului sĕu, un adept al acelei şcoale literare din Iaşi, despre care mult s'a zis, dar puţin s'a inţeles, adecă al societăţii „Junimea."

„Junimea" din Iaşi a fost — şi acum putem vorbì de ea ca de un lucru trecut — o adunare privată de iubitori ai literaturei şi ai ştiinţei, de iubitori sinceri. Din intîmplare cei d'intâi membri ai ei s'au găsit a fi inzestraţi cu cunoştinţe destul de felurite, fie-care după studiile şi după gusturile sale, incât să se poată completà unii pe alţii şi tot odată să se poată inţelege. Dis-

cuţiile cele mai animate, insĕ fără nici un amestec de interese personale, i-au apropiat şi i-au imprietenit, atrăgênd incetul cu incetul pe mulţi alţii, a căror disposiţie de spirit ii făcea accesibili la asemenea cercetări adeseori abstracte. In primii ani aı acelor intruniri intime s'a urmărit cu stăruinţă cetirea mai tuturor operelor literaturei române de păn'atunci, bune-rele cum erau, şi pe temeiul unor asemenea cetiri se iscau discuţiile: observări critice, incercări de stabilire a unui teren comun de inţelegere, teorii conduse la extrem şi apoi limitate spre o aplicare mai firească, expuneri ştienţifice despre estetică, despre limbă, despre scriere, despre multe alte obiecte ale gîndirii omeneşti — căci ştiinţele se inrudesc, — *de omnibus rebus et quibusdam aliis*, totdeauna libere, adeseori indrăsneţe, de regulă vesele, niciodată personale, sau meschine, sau inveninate. Şi se formase astfel o atmosferă de preocupări curat intelectuale, care fără voie şi pe

nesimţite ajunsese a stăpînì pe toţi, aşa incât orele petrecute odată pe sĕptĕmână la „Junimea“ steteau in cel mai mare contrast cu viaţa de toate zilele, erau o lume aparte, un vis al inteligenţei libere inălţat deasupra trivialităţilor reale. Şi aşa de intensiv şi aşa de puternic lucrà această atmosferă asupra celor ce o respirau, incât formà ea insăş o legătură intre ei şi 'i armonizà pe toţi pentru timpul cât durà, pe unii pentru toată viaţa lor.

Cele mai disparate spirite s'au putut intîlnì şi s'au putut insufleţì in acest contact: veselul voltairian Pogor cu sistematicul politic Carp, melancholicul Teodor Rosetti cu (pe atunci) humoristicul Iacob Negruzzi, scriitorul acestor rînduri cu militarul autodidact M. Cerchez, traducĕtorul lui Heine N. Schelitti cu franţuzitul M. Korné, inchisul estetic Burghele cu vêrtosul glumeţ Creangă, juristul Mandrea cu hazliul Paicu, agerul şi recele Buicliu cu sentimentalul Gane, spaniolul Vĕrgo-

lici cu obscurul german Bodnărescu, horaţianul Ollănescu-Ascanio cu liricul ofiţer Şerbănescu, tăcutul Tasu cu vorbareţul Ianov, viul cugetător Conta cu poligraful Xenopolu, exactul Melic cu „volintirul“ Chibici, amarul critic Panu cu blândul Lambrior, anecdotistul Caraiani cu teoreticul Misir, bunul „papa“ Culianu cu epigramaticul Cuza, isbucnitorul Philippide „Hurul“ cu blajinul Miron Pompilie, super-gingaşul Volenti cu filologul Burla, popularul Slavici cu rafinatul Naum, inaltul visător Eminescu cu nemilosul observator Caragiale, şi alţii şi alţii in umbră şi in penumbră, ear din când in când in mijlocul lor intineritul Vasilie Alecsandri cu farmecul povestirilor lui.

Unde sunt aceste timpuri şi unde sunt aceşti oameni!

A venit realitatea practică, au venit cerinţele vieţei publice şi i-au aruncat in diferite sfere de acţiune. Ear unde incepe acţiunea, incetează răgazul contemplativ.

Şi totuş cutez a zice, că la cei ce mai sunt in viaţă din vechia „Junime“ literară, şi chiar la cei desbinaţi astăzi prin luptele politice, a rĕmas ceva statornic şi comun: in viaţa lor privată amintirea orelor petrecute la „Junimea“ printre cele mai fericite momente ale tinereţei lor, in viaţa publică o mai mare accesibilitate pentru orce idee de interes general.

Din această epocă a „Junimii“ a isvorit şi activitatea literară a lui Leon Negruzzi, precum el insuş cu marea sa impresionabilitate, cu judecata sa sănătoasă şi cu veselia sa, erà un element esenţial in compunerea acelei societăţi. Novelele autorului nostru sunt scrise pentru plăcerea lui de a le scrie, exclusiv numai pentru aceasta — fără alt gînd dealături, fără tendenţă, fără vanitate, fără scopuri piezişe, cu un cuvênt mai simplu: fără pretenţie. De aceea cetirea lor iţi lasă o impresie plăcută, şi nu 'ţi vine să zici, ca la

mulţi alţi scriitori de ai noştri: mai bine făceà să nu le fi scris.

La cei ce l-au cunoscut in intimitate, se mai adaogă amintirea mişcătoare a sfielei autorului faţă cu scrierile sale. Leon Negruzzi aveà in această privinţă o timiditate aproape femeiască: in corpul sĕu uriaş se ascundeà o gingăşie sentimentală, care se jenà de ea insăş.

Şi astfel cele şase novele ne dau ultima trăsătură caracteristică pentru a fixà figura prietenului dispărut din mijlocul nostru.

CONTRAZICERI?

MIC STUDIU DE STRATEGIE LITERARĂ

(1892)

CONTRAZICERI?

(MIC STUDIU DE STRATEGIE LITETARĂ *)

In „Voinţa Naţională", ziarul partidului naţional-liberal, s'au publicat multe articole de polemică violentă. Fireşte: un organ de luptă trebue să atace pe adversari. Mai ales când propriele idei sunt puţine, combaterea ideilor altora devine indeletnicirea de căpetenie şi este atunci ademenită să fie şi violentă: tăria cuvintelor vrea să acopere slăbiciunea argumentelor.

*) Aşa cum apare acum, acest studiu critic este o contopire a două articole: unul publicat in „România Liberă" de la 7 Noemvrie 1886, altul in numĕrul jubiliar al „Convorbirilor literare" de la 1 Martie 1892 sub titlul: asupra personalităţii şi impersonalităţii poetului. Conceput din capul locului in mod unitar, rĕspunsul la critica d-lor Xenopolu şi Gherea, care priveà şi o parte politică, şi o parte exclusiv estetică, fusese silit să se desbine in două fragmente: unul pentru o foae politică, care nu aveà să se ocupe de discuţii estetice, altul pentru o revistă literară, care nu voià să se ocupe de discuţii politice.

Dispărênd la reproducerea in volumul de faţă al „Criticelor" necesitatea fragmentării, studiul se publică in forma unitară a concepţiunii lui primitive.

Multe articole s'au publicat şi in contra subscrisului, şi pe unul din ele, unul mai lung, l-a crezut onorabila redacţie aşa de important, incât l-a scos şi in broşură. Titlul „contrazicerile d-lui T. Maiorescu," coperta roşie (se 'nţelege roşie), tipografia Dorotea Cucu, preţul 10 bani (eftin de tot).

Se cade să ai un fel de recunoştinţă pentru articolele scrise in contra ta. Cu cât sunt mai multe, cu atât e mai bine. Adversarii iau asupra lor sarcina grea de a'ţi rĕspândi numele in lume — mare cîştig in materie literară şi politică ! Nu e vorbă, adversarii vor să asocieze pe lângă numele tĕu şi o idee nefavorabilă şi să'ţi facă un *nume rĕu.* Dar calificativul *rĕu* se poate des-asocià cu vremea, dacă eşti tu de altminteri bun, şi cu cât adversarii au atras mai mult atenţia lumii asupra ta, cu atât des-asociarea se produce mai uşor. Resultatul final este un cîştig curat : *renumele.*

Aşa dar un fel de recunoştinţă adversarilor !

Insĕ o chestie curat personală nu merită să ocupe publicitatea. Ce'i pasă publicului de contrazicerile noastre, dacă există ? Şi dacă nu există, ce'i pasă, că „Voinţa Naţională“ afirmă, că esistă ?

Numai atunci, când indărătul chestiei personale se arată o chestie de princip, lucrul merită discuţia publică.

Din acest punct de vedere mai cuviincios credem că trebue să ne ocupăm de acea broşură a „Voinţei Naţionale“, şi pentru a inlătură astăzi or ce gînd de acuitate personală, relevăm faptul, că broşura este publicată ăncă din anul 1886.

Dealtminteri „contrazicerile“, de care s'a ingrijat aşa de mult organul naţional-liberal din Bucureşti, sunt in numĕr de trei : una singură este relativă la politica zilei, a doua priveşte o părere literară in comparare cu o teorie de politică generală, ear a treia este curat estetică. Dar şi din partea poli-

tică noi nu vom studià aici decât metoda. Ne va fi indiferent, dacă materia discutată este din domeniul politicei sau ar fi din al zoologiei: numai modul discutării, artificiul argumentărilor, procederea pentru descoperirea sau ascunderea adevĕrului ne va interesà.

* *
*

Tema broşurei cu coperta roşie este următoarea:

> Ne-am propus să facem astăzi un studiu mai interesant, nu asupra contrazicerii in purtarea grupului junimist.... ci asupra aceleì in părerile unuia din cei doi luceferi ai Junimei—*par nobile fratrum*—d. T. Maiorescu. Aceste contraziceri au ajuns aşa de caracteristice, incât merită fară indoială o cercetare patologico-psichologică. (Pag. 5).

Şi acum se analizează cele trei contraziceri „patologice" ale noastre, două descoperite de broşura roşie, ear a treia imprumutată din revista socialistă „Contemporanul" şi descoperită de d. Gherea.

Ne permitem o primă observare de strategie literară. In rîndurile citate se vede un fel de imitare a unor frase, inversiuni şi cuvinte, de care ne-am servit mai ales noi in criticele literare. Şi justificarea polemici *au ajuns aşa de caracteristice, incât merită fără indoială* („Convorbiri“ II, pag. 301, III pag. 210 etc.), şi ironica parentesă *par nobile fratrum* (Conv. VI, p. 221) şi mai ales cuvêntul *cercetare patologico-psichologică* (Conv. VII, p. 79) sunt arme din arsenalul nostru. Se vede că autorul sau autorii anonimi ai broşurei (in curênd s'au descoperit a fi fraţii Xenopolu, şi astfel in adevĕratul inţeles al cuvêntului *par nobile fratrum*) şi-au făcut şcoala literară in cercul „Junimii“ şi acum vin să ne plătească, după vorba franceză, cu aceeaş monetă.

A plăti cu aceeaş monetă este o greşală de strategie literară. Moneta poartă semnul suveranităţii celui ce a introdus-o in circulaţie; cine o intre-

buinţează, pare a recunoaşte această suveranitate şi prin chiar aceasta devine inferior; cine o contraface, are aerul de a se isbì de un articol din codul penal şi prin chiar aceasta devine suspect. In orce cas imitarea este o dovadă de mediocritate.

Dar să venim la „contraziceri".

Contrazicerea ântâi:

D. T. Maiorescu spune in („România liberă" din 2 Octomvrie 1886): „Oare distanţa, care desparte (pe junimişti) de generalul Manu şi de Alexandru Lahovari, este aşa greu de păşit? Au avut vre-o dată asemenea distanţe barierele inchise?"

Acelaş d. Maiorescu insĕ accentuă in Cameră deosebirile care despart pe junimişti de conservatori, anume că d-lor recunosc legalitatea Camerelor, pe când conservatorii ar urma o cale rătăcită prin o politică de abţinere şi că sunt de regretat atacurile indreptate contra capului Statului.

Apoi d. M. nu inţelege ce contrazicere flagrantă există intre cele spuse in Cameră şi cele mărturisite in „România liberă"? Cum? Nu este nici o distanţă intre oamenii, care vreau să combată pe calea legală, şi oamenii ce provoacă la revoluţie, intre oamenii ce recunosc de inviolabilă persoana capului statului şi alţii ce o insultă? (pag. 2, 4, 6)

Ba este o distanţă, ziceam noi, dar nu va fi aşa greu de păşit.

Şi crede d. Maiorescu că bariera poate fi sărită aşa de uşor, şi anume de către cine? de către grupul junimist pentru a trece in lagărul conservatorilor, după cum singur o mărturiseşte? (p. 7).

Ba nu o mărturiseşte singur, mărturisirea e un adaos al broşurei. De la sine eră evident, că nu junimiştii puteau să'şi schimbe atitudinea lor, adecă să tăgăduiască deodată legalitatea Camerelor, pe care o recunoscuseră totdeauna din principii de ordine constituţională, şi să atace deodată Coroana, pe care nu o atacaseră nici o dată, din acelaş princip de ordine. Articolul din „România liberă“ nu făcea decât să prevestească necesitatea schimbării de atitudine a celorlalţi, schimbare ce s'a şi intîmplat in 1888, şi mărgineă de altminteri prevestirea la dd. Manu şi Lahovari, despre care se ştià că nu

impărtăşau vederile partidului asupra punctelor in chestie, ci se supuseseră din disciplină unei majorizări produse mai ales prin elementul Vernescan de atunci.

Prin urmare nu a existat nici o deosebire intre cele zise de noi in Cameră şi cele scrise in „România liberă".

Cum s'a construit totuş contrazicerea in broşura roşie şi cum s'a putut presentà cetitorilor ca să pară plausibilă ?

Prin următoarea procedere : broşura citează mai ântâi exact cuvintele noastre din „România liberă", dar când după câte-va pagine le reproduce ca să le pue in paralelă cu cele zise in Cameră, nu le mai citează exact, ci intercalează câte-va cuvinte de ale sale, prin care amplifică inţelesul şi produce o contrazicere. De unde noi ziceam, că distanţa e uşor de păşit, broşura zice „nici o distanţă" ; de unde noi vorbeam numai de o barieră, ce se poate

trece, broşura adaogă, că noi vom trece bariera.

Acest artificiu de argumentare intră in categoria sofismelor de mult ştiute şi se numeşte tocmai sofisma amplificării. In cunoscuta cercetare a unui foarte cunoscut filosof asupra *Eristicei*, adecă asupra meşteşugului disputării sofistice, se enumĕră toate tertipurile (*Kunstgriffe*) intrebuinţate de cei ce vor sa aibă cu or ce preţ dreptate. Cel d'intâi tertip explicat acolo şi insoţit de exemple este amplificarea, şi este pus ca cel d'intâi, fiind-că este cel mai obişnuit, ştiut âncă din topicele lui Aristotel.

De aici putem scoate o altă observare de strategie literară: Nu intrebuinţà niciodată tertipuri sofistice; ear dacă firea ta te impinge la ele, alege cel puţin pe cele mai fine şi fereşte-te de cele triviale, pentru a căror demascare ajunge simpla menţiune a unor scrieri elementare de Logică.

Contrazicerea a doua.

Broşura roşie continuă :

Ne aducem aminte de un frumos discurs al d-lui M. ţinut in Camerile de revisuire din 1883, in care d-sa vrea să dovedească că lărgirea colegiiilor electorale, idee patronată de defunctul C. A. Rosetti, nu erà cerută de un curent popular. D-sa susţineà atunci, că numai acele mişcări ale opiniei publice sunt reale, care pornesc spontaneu de la popor; că toate acele ce au drept izvor păreri individuale, nu ar fi decât nişte ecouri, glasuri moarte ce rĕspund fără conştiinţă unui glas viu..... Cu alte cuvinte d. M. susţinea, că numai acele idei politice sunt adevĕrate, care au de bază o mişcare a poporului şi nu sunt productul unei păreri individuale.

Tot pe atunci, pe când d. M. emiteà in Cameră acea părere (politică), d-sa scrià in cabinetul sĕu liniştit de filosof un articol „asupra progresului adevĕrului in judecarea lucrărilor literare“, publicat in almanahul stud. rom. din Viena. D. M. se ocupă in această scriere *) de modul cum adevĕrul (ştienţific şi literar) ajunge a invinge eroarea şi a'şi intinde stăpânirea asupra conştiinţei omeneşti. Ce este o idee sau o formă nouĕ in mişcarea intelectuală a unui popor dat? Este o idee, ale cărei premise au putut să existe in capul mai multor sau a tuturor, dar a cărei formulare mai clară se naşte numai in capul unuia, care este şi autorul ei.

---

*) Vezi pag. 117 şi urm. din volumul de faţă al „Criticelor“.

Aşa dar d. M. pune pentru genesa adevĕrului ştienţific sau artistic teoria cea exactă, că acesta porneşte de obicei *din capul unuia* şi se lăţeşte in cele multe. In privinţa adevĕrului social şi politic d-sa rĕstoarnă tesa şi spune că ar trebui să *pornească de la cei mulţi* către acel ce'l formulează. Aşa dar ar urmà că sunt două soiuri de adevĕruri.... De şi insĕ lucrul in sine este peste putinţă, se pot aflà filolosofi pe cari pĕcatele lor i-a impins in politică, spre a deszice acolo *sub imboldirea interesului* ceea ce stabilise odată *in spiritul lor rece şi ne interesat.* (Pag. 8—12).

Frasa din urmă—ca să incepem cu ce e mai aproape—ne pare nechibzuită. Lăsând la o parte „pĕcatele“, care n'au ce căutà aici, tot contrastul intre presupusa eroare a politicului, provenită *din îmboldirea interesului*, şi *spiritul rece şi neinteresat* al literatului este un argument *ad personam* aşa de slab incât il vom puteà rĕsturnà îndată.

Aceeaş deosebire intre procederea literară pentru stabilirea unui adevĕr ideal şi procederea politică pentru infăptuirea unei legi de valoare practică, precum se arată in discursul nostru

din Camera de la 1883 şi in articolul simultan din Almanachul Vienez, absolut aceeaş deosebire se află cu 14 ani mai nainte formulată in *Observările* noastre *polemice* din „Convorbirile“ de la 1869, retipărit in ediţia „Criticelor“ de la 1874, pag. 318. Acolo se zice (Critice, ediţ. nouă din 1892, vol. I, pag. 253): „Să nu confundăm! Ma-„jorităţile sunt un fapt de cea mai „mare insemnătate in politică, fiind „termometrul sigur pentru a arătà, până „unde certe idei au intrat şi s'au in-„rădăcinat intr'o societate şi când se „pot prin urmare formulà ca legi prac-„tice ale ei. Dar când e vorba de o lu-„crare in sfera ideală, fie operă de „artă, fie teorie ştienţifică, fie numai o „critică, majorităţile nu insemnează ni-„mic, fiind-că totdeauna asemenea lu-„crări au fost primite la inceput de o „minoritate şi, dacă şi-au cîştigat te-„ren, şi l'au cîştigat numai in viito-„rul poporului lor.“

La 1869, când au fost scrise rîn-

durile de mai sus, nici nu fusesem vre odată deputat, nici nu erà vorba de vre-o anume chestie politică, nici nu se puteà şti, că se va discutà la 1883 revisuirea Constituţiunii. Acele rinduri au fost prin urmare scrise cu *spiritul rece şi desinteresat* al literatului.

Dacă dar părerea noastră se găseşte desinteresat formulată cu 14 ani mai inainte şi aceeaş părere se găseşte reprodusă in mijlocul luptelor politice cu 14 ani in urmă, insinuarea, că acum ar provenì din *imboldirea interesului politic*, cade de la sine.

De unde ne permitem a deduce o a treia regulă de strategie literară: Studiază'ţi bine adversarul, dacă te crezi dator a te ocupà de el, şi când nu te poţi oprì de la esplicări psichologice (totdeauna riscate) a le atitudinii lui, cel puţin fireşte-te de afirmări, care se pot desminţì indată in mod autentic.

Dar broşura pretinde, pentru a construì contrazicerea, că noi am fi zis

in Cameră *cu alte cuvinte* (alte de tot), că numai acele idei politice sunt adevĕrate, care au de bază o mişcare a poporului şi nu sunt productul unei păreri individuale.

Insĕ o asemenea absurditate nu am zis-o nici o dată. Şi nici nu erà vorba de adevĕrul, ci de oportunitatea legiferării unor idei politice. Compararea cu glasul lui C. A. Rosetti şi cu ecoul câtorva capete goale spuneà lămurit, că idea sa despre reforma constituţională nu erà impărtăşită cu inţelegere de opinia publică, că prin urmare nu se justificà legiferarea revisionistă şi că numai atunci, când in urma propagării ideilor de reformă se va fi format o majoritate de convingere, va fi momentul venit de a le şi traduce in lege. Textual: „Aceste idei de reformă „să fie aruncate in desbaterea opiniei „publice, iar până când aceasta nu se „va pronunţà, să nu prejudecăm ches„tia". (*Monitorul desbaterilor* din 1883 No. 10 pag. 98).

Aşa dar deosebirea intre sfera literară şi cea politică nu este de la concepţie la concepţie, ci de la concepţie la legiferare. Noua concepţie de valoare ştienţifică sau artistică se manifestă de originalul cap al unui individ intr'o scriere, care stabileşte adevĕrul, sau intr'o operă, care intrupează frumosul, şi prin chiar aceasta este indeplinită or care ar fi combaterea contimporanilor, rĕmênându'i recunoaşterea treptată, dar sigură, in viitor. Noua concepţie de valoare politică, neputêndu-se realizà decât prin legiferare, are trebuinţă pentru indeplinirea ei de convingerea prealabilă a majorităţii contimporane.

De unde resultă că broşura, pentru a ajunge la conclusia contrazicerii noastre, şi-a fabricat singură o premisă falsă, substituind ideei noastre de legiferare idea de simplă concepţie in politică.

Această eroare de argumentare se numeşte in manualele de Logică (vezi

Maiorescu, *Logica*, pag. 137) cu un termin consacrat din vechime πρῶτον ψεῦδος.

Ce politicos şi erudit sună acest termin grecesc! Imi pare rĕu, că pe romăneşte nu ai libertatea de variare in traducere decât pentru cuvêntul πρῶτον pe care 'l poţi exprimà sau prin *d'intâi*, sau prin *de la inceput*, sau prin *fundamental*. Dar cuvêntului ψεῦδος n'ai ce'i face: acesta pe romăneşte n'are altă insemnătate decât *minciună*.

Contrazicerea a treia (de la d. Gherea).

Această *contrazicere* se ţine in amêndouĕ părţile ei de domeniul curat estetic-literar, şi este cam de mirat să o vedem discutată intr'un ziar politic. Dar se pare că dorinţa de a găsì cu or ce preţ contrazicerile noastre, a impins pe onorabila „Voinţă Naţională“ până in teoriile abstracte ale literaturei şi a dus-o chiar, cu risicul de a se compromite, până la revista socialistă „Contemporanul“, in al cărei volum V

a dat de *contrazicerea* descoperită de d. Gherea.

Ce stăruinţă, ce alergare pentru a mai găsì o contrazicere! Şi teamă ne este, că şi aici toată munca a fost zadarnică, precum sperăm să o dovedim fără prea multă greutate.

Dacă vre unul din domnii colaboratori ai organului „naţional-liberal" ne-ar face şi astăzi cinstea de a se muncì după contrazicerile noastre, i-am uşurà cu plăcere osteneala, arătându'i noi inşine o contrazicere, de astă dată una reală, nu una sofisticată: este deosebirea intre părerea noastră din „Convorbirile" de la Aprilie 1870 asupra admiterii preoţilor ca invĕţĕtori săteşti şi părerea din discursul de la Fevruarie 1891 ţinut in senat asupra reformei invĕţământului. La o distanţă de 20 de ani, dupa experienţa dobîndită in administraţia generală, părerea din 1870 se vede acum modificată şi se şi arată, pentru ce. Dar aceasta este numai o parenteză, care nu trebue să ne

abată prea mult de la drumul articolului de faţă.

Să ne folosim cel puţin de ea ca de un exemplu pentru o a patra şi cea mai grea regulă de strategie literară, in deosebire de cea militară: mărturiseşte'ţi singur eroarea, chiar dacă nu a vĕzut-o altul; iar dacă a vĕzut-o inainte de tine, recunoaşte-o fără reservă; căci or ce discuţie cinstită nu poate aveà alt scop decât adevĕrul.

Şi acum să revenim la chestie, adecă la contrazicerea a treia publicată in „Contemporanul“, publicată in „Voinţa Naţională“, republicată in broşura roşie şi re-republicată cu ceva poleire şi in vol. II al „Studiilor critice“ ale d-lui Gherea, pag. 53—67.

Eacă de ce este vorba.

In două articole scrise cu un interval de câte-va luni in „Convorbirile“ de la Septemvrie 1885 şi de la Apri-

lie 1886, *) am atins chestia personalităţii sau mai bine a impersonalităţii şi totuş individualităţii artistului, in special a poetului.

In cel d'intâi articol, pentru a apăra Comediile d-lui Caragiale in contra imputării de imoralitate, accentuam impersonalitatea ca o condiţie etică a orcării lucrări de adevĕrată artă ; in articolul al doilea, pentru a apăra pe Alecsandri incontra criticelor d-lor Vlahuţă şi Stefănescu (de la Vrancea), accentuam personalitatea sau individualitatea ca o condiţie estetică a orcărui advĕrat poet.

Tocmai aici vede broşura roşie după d. Gherea o contrazicere, şi pentru ca să facem pe cititori să inţeleagă inşii ceea ce a inţeles d. Gherea şi.... ceea ce n'a inţeles, se cuvine să'i lăsăm mai ântâi d-sale cuvêntul, ear noi vom adăogà la inceput câte-va intîmpinări

*) Reproduse in volumul de faţă al „Criticelor“ pag. 171—197. şi pag. 201—216.

secundare şi la sfîrşit intîmpinarea principală asupra inchipuitei contraziceri. D. Gherea scrie şi ne citează aşa:

D. Maiorescu vrea să apere lucrările d-lui Caragiali impotriva invinuirii de nemoralitate şi pentru atare sfirşit d-sa işi pune intrebare dacă arta are ori nu misiune moralisatoare, şi rĕspunde: „da, „arta a avut totdeauna misiune moralizatoare, şi „ori-ce adevĕrată operă artistică o indeplineşte.“ Remâne dar să inţelegem in ce stă moralitatea artei. La această intrebare ni se dă urmĕtorul rĕspuns: „Orice emoţiune estetică, fie deşteptată prin sculptură, poesie, fie prin celelalte arte, face pe omul stăpânit de ea, pe cătă vreme este stăpânit, să se uite pe sine ca persoană şi să se inalţe in lumea ficţiunilor ideale.“ . . . . „Numai o puternică emoţiune impersonală poate face pe om să se uite pe sine şi să aibă prin urmare o stare sufletească inaccesibilă egoismului, care este rădĕcina oricărui rĕu“.

Am reprodus o faţă intreagă din articolul d-lui M., pentrucă ea caracterizează modul d-sale de a scrie; pe de altă parte atare impletire metafisică nici nu poate fi spusă cu cuvintele noastre şi intr'o limbă lămurită. (Studii, pag. 53, 55).

Cum „cu cuvintele noastre?“ Adecă cu cuvintele d-lui Gherea? Aceasta e probabil; remâne numai să vedem, ce

urmează de aici, şi o vom vedeà indată. Căci d-nul continuă :

Aceste espresii grele, metafisice, mai sunt şi neesacte. Să luăm vorba „emoţiune impersonală.“ Emoţiunile sunt in general cât se poate de personale, fiindcă sunt urmarea unei aţiţări nervoase, care se petrece intr'un organismu individual, intr'o persoană (pag. 56).

Ce curioasă observare face aici d. Gherea! De ce adecă ar fi neexactă expresia „emoţiune impersonală?“ Fiindcă toate emoţiunile se petrec intr'o persoană şi prin urmare nu pot fi decât personale? Dar după acest soiu de vorbă tot ce gîndeşte un om, tot cuvêntul ce'l rosteşte, ar trebuì numai decât să fie numit personal, fiind-că se petrece „in organismul lui individual.“ Şi prin urmare nu s'ar mai puteà zice in bună şi lămurită limbă românească d. e.: opinia ce o arată d. X nu este personală a lui, ci a luat-o orbeşte din cutare carte sau de la cutare om? Căci ar aveà cineva dreptul

să intîmpine: nu este exact, fiindcă orce exprimare a unei opinii se petrece cu necesitate in organismul individual al celui ce o exprimă, şi prin urmare este personală a lui?! Şi de acum inainte nu s'ar mai puteà zice despre Eminescu, cum s'a zis cu o aşa de bună caracterizare etică a lui: Eminescu erà omul cel mai impersonal, fiind-că ar venì numai decât cineva care să intîmpine: nu e adevĕrat, Eminescu nu a putut fi impersonal, fiind-că a fost o persoană!

Dacă ar fi să rĕspundem d-lui Gherea „cu cuvintele" d-sale, ar trebuì să'i imputăm de ce intrebuinţează şi d-sa pe aceeaş pagină expresia ***altruism*** in oposiţie cu egoism, şi să'i zicem după acelaş calapod: tot ce simt eu, este un act al egoismului meu, fiindcă se petrece in mine, prin urmare şi când simt o curată compătimire pentru altul şi când fac ceva numai pentru binele altuia, este o expresie neexactă să mi se atribue un simţimênt

altruist, fiind-că simţimêntul este al meu, *ego*, *meus*, aşa dar egoist.

Ce mai ceartă de cuvinte!

Tot ce se poate cere de la cel ce introduce asemenea expresii, care trec peste nivelul conversaţiilor de rînd, este să le preciseze mai nainte inţelesul. Odată inţelesul bine precisat, intrebuinţarea este indreptăţită, şi tocmai partea cea mai importantă a discuţiilor ştiinţifice, etice, estetice ar fi deadreptul imposibilă, dacă limbagiul ar fi osîndit să se restrîngă in cercul „cuvintelor noastre“ de rînd. *Altruist* este o expresie bine precisată in inţelesul ei ăncă de A. Comte şi prin urmare legitimată, precum şi este astăzi indispensabilă in discuţiile etice. *Impersonal* este o altă expresie bine precisată şi indispensabilă in discuţiile estetice De altminteri i s'a amintit inţelesul precis tocmai in pasagiul ce ni'l citează d. Gherea: „numai o emoţiune impersonală face pe om *să se uite pe sine*“, de aceea se şi numeşte impersonală.

Am insistat asupra acestei prime objecţiuni a d-lui Gherea, fiindcă este din capul locului hotăritoare şi fiind-că de la confusia ce şi-o crează d-sa insuş prin neobservarea nuanţelor inţelesului din expresia *impersonal*, derivă şi contrazicerea ce ne-o atribue nouĕ.

Dar inainte de a venì la aceasta, să mai urmărim puţin felul întîmpinărilor d-lui Gherea.

Nu e adevĕrată nici frasa, că „egoismul e rădĕcina orcărui rĕu",

continuă d-sa in contra noastră la pagina 56.

Să relevăm mai ântâi imprudenta intrebuinţare a cuvêntului *adevĕrat* in acest cas. Teoriile etice sunt âncă astăzi şi probabil pentru mult timp aşa de controversate, aşa de nesigure din punctul de vedere al evidenţei ştiinţifice, aşa de puţin „positivate", cum ar zice şcoala lui A. Comte, incât ex-

presia *nu este adevĕrat* dovedeşte puţină familiarizare cu materia in chestie. Nu este dovedit, e contestabil, e exagerat, sunt expresiile intrebuinţate in asemenea discuţii din partea oamenilor competenţi.

Şi imprudenţa domnului Gherea se pedepseşte indată, fiind-că primul argument al d-sale pentru a stabilì neadevĕrul acelei frase, devine un adevĕrat instrument de pedeapsă incontra d-sale. Eată'l :

Dacă simţimentele şi faptele altruiste sunt trebuitoare pentru păstrarea neamului omenesc, prin urmare şi a individului, apoi sentimentele şi faptele egoiste sunt trebuitoare pentru păstrarea individului şi prin urmare şi a speciei, care e formată din indivizi. Aşa dar şi unele şi altele pot fi morale. (Pag. 56).

Dar ce are a face această objecţie (chiar dacă ar fi exactă, ceea ce nu credem) cu frasa in chestie ? Este aşa de puţin deprins d-nul Gherea cu operaţiile argumentării, incât nu'şi poate da

indată seamă de raportul extensiunii sau sferei de aplicare a noţiunilor?

Eu zic: egoismul e rădăcina orcărui rĕu. Generalitatea este aici in cuvintele „orcare rĕu“, şi proposiţia redusă la paradigmele obişnuite in manualele de şcoală (toţi *s* sunt *p)* glăsueşte: tot rĕul este din egoism. Aceasta insemnează că întreaga sferă a noţiunii rĕu este legată de sfera egoism, dar nu insemnează că şi intreaga sferă a noţiunii egoism este legată de rĕu, ci din contră numai o parte. Când zic: toţi leii sunt animale, aceasta nu insemnează că şi toate animalele sunt lei, ci numai că unele animale sunt lei; celelalte pot fi cum vor voì: vulpi, papagai sau alte animale mai puţin citabile. (Vezi: Maiorescu, Logica, pagina 47).

A inţeles d. Gherea această mică explicare elementară? — Dacă'i este prea abstractă, să'i mai dăm un exemplu concret dintr'o ştiinţă materială. Cine-va afirmă: micro-organismele sunt causa

or cării boale infecţioase. Vine altul şi vrea să'l combată zicênd: nu este adevĕrat, căci micro-organismele sunt şi causa multor fenomene folositoare, d. e.: a fermentaţiunii.

Poate va zice acum şi d. Gherea, in orce cas o vor zice cei deprinşi cu argumentările juste: n'are a face una cu alta.

Prin urmare, când d. Gherea se incearcă să combată frasa noastră, că egoismul este rădăcina orcărui rĕu, prin arătarea că egoismul este şi rădăcina multor lucruri bune, nu o combate intru nimic, şi opinia ce o are, că afirmarea dintr'o parte a sferei unei noţiuni se poate dovedì neadevĕrată prin o constatare din altă parte a sferei aceleiaşi noţiuni, este o eroare de Logică.

Şi in sfîrşit tot la pag. 56 ne mai spune d. Gherea:

De asemenea şi lume impersonală, „inspirare impersonală a ficţiunilor“ ar fi trebuit mai bine

lăsate Nemţilor, cărora le plac atât de mult vorbe şi frase nebuloase.

Cum „lăsate Nemţilor, cărora le plac frase nebuloase?“ Dar teoria ficţiunii ideale, care idealitate dă obiectului tratat de artist caracterul *tipic* (prin chiar aceasta artistul se inalţă in lumea impersonală), este teoria lui Platon; acceste sunt aşa numitele „idei platonice“, foarte clar reproduse cu acel caracter al lor in Estetica lui Schopenhauer, care Schopenhauer, de şi fără indoială german, se intemeiază in partea citată a filosofiei lui tocmai şi anume pe Platon.

Faptul este ştiut şi trebue să fie ştiut de cei ce se ocupă de Estetică in cunoştinţă de causă, fie numai in lăuntrul micei noastre literaturi. Noi inşine am tradus in româneşte şi am dat publicităţii toată această explicare a Platonismului ca element fundamental de Estetică (vezi „Convorbiri“ vol. 19, care cuprinde şi articolul asupra

d-lui Caragiale, pe care ni'l citează d. Gherea; vezi mai ales „România Liberă“ intr'un şir consecutiv de numere de la 12 Aprilie 1885 inainte).

Şi d. Gherea este aşa de inocent in materie, încât crede că ideile Platonice sunt nemţeşti şi vorbeşte de plăcerea Nemţilor pentru frase nebuloase? — Multe se vor fi zis despre arta şi filosofia grecească; dar (cu excepţia lui Heraclit) nimeni nu le-a tăgăduit până acum claritatea senină.

Insĕ totuş idea Platonică êi pare d-lui Gherea nebuloasă şi confusă ?—Se poate şi se vede, dar a cui e vina?

Ne aducem aminte, din vremea când eram student la Universitate, că un compatriot de-ai noştri discută cu un alt compatriot despre valoarea lui Shakespeare, pe care o tăgădui cu violenţă, şi după vre-o douĕ ore de discuţie se constată deodată, că aprigul critic işi inchipui că Shakespeare este un poet spaniol.

Ne aducem aminte, că acum vr'o 9 ani, când am inceput prelegerile de Logică la Universitatea din Bucureşti, un ziar din capitală ne impută in citarea Analiticelor lui Aristotel, de ce am zis *pars prior* şi nu *pars priora*, inchipuindu'si acest ziarist erudit, că singularul feminin de la *prior* este *priora*.

Ce poţi să faci cu asemenea lucruri ? Le constaţi, şi treci mai departe.

Să trecem şi noi mai departe şi să ajungem la sfîrşit, adecă la insaş contrazicerea descoperită de d. Gherea şi reprodusă de broşura roşie.

Tot d. Maiorescu bate pe d. Maiorescu,

continuă d. Gherea la pag. 67,

un tablou curios, dar adevĕrat.

Şi incontra pasagiului nostru citat mai sus din apărarea d-lui Caragiale cu esenţiala impersonalitate a poetului care il inalţă in lumea ideală, ne o-

pune un alt pasagiu al nostru, scris după câteva luni in apărarea lui Alecsandri (chiar această scurtime de interval ar fi trebuit să facă pe d. Gherea mai prudent), şi care zice:

Poetul este mai ântâi de toate o individualitate; de la aceleaşi obiecte chiar, despre care noi toţi avem o simţire obicînuită, el primeşte o simţire aşa deosebit de puternică şi aşa de personală in gradul şi in felul ei, incât in el nu numai se acumulează simţirea până a sparge limitele unei simple impresii şi a se revărsa in forma estetică a manifestării, dar insăş această manifestare reproduce caracterul personal, fără de care nu poate existà un adevěrat poet. Din multe părţi ale lumii primeşte poetul razele de lumină, dar prin mintea lui ele nu trec pentru a fi stinse, sau pentru a eşì cum au intrat, ci se rěsfrâng in prisma, cu care l-a inzestrat natura, şi ies numai cu această rěsfrângere şi coloare individuală.

Apoi care din două este adevěrat, intreabă broşura roşie: poetul impersonal sau cel personal?

Amêndouě, rěspundem noi.

Aşa dar cuvêntul personal, ca şi

contrarul sĕu impersonal, are douĕ inţelesuri?

Evident, şi amêndouĕ inţelesurile sunt clar expuse in pasagele citate, adecă clar pentru cine poate şi vrea să inţeleagă. Tot aşa are douĕ inţelesuri cuvêntul inductiv (Aristotelic şi Baconian), cuvêntul sintetic (*a priori* şi *a posteriori*), etc.

Poetul adevĕrat este impersonal in perceperea lumii, intrucât in actul perceperii obiectului trebue să se uite pe sine şi să'şi concentreze toată privirea in obiect, prin aceasta numai obiectul incetează acum de a fi individual mărginit şi devine tip, se infăţişează *sub specie aeternitatis*, cum zice Spinoza, este o „idee Platonică."—Shylock nu este un Ovreu isolat, ci este Ovreimea; Werther nu este un amorezat individual, ci este sentimentalitatea amorului. Aceasta constitue partea mai ales etică a artistului.

Dar odată perceperea obiectivă dobîndită, manifestarea ei in o anume

formă reproduce caracterul personal al poetului, şi o asemenea resfrângere in prisma lui proprie exprimă individualitatea lui esenţială.—Leiba Zibal din „Făclia de Paşti" a d-lui Caragiale nu este nici el un Ovreu isolat, ci este Ovreimea, ca şi Shylock, dar ce deosebire in forma exprimării, după deosebita individualitate a scriitorilor! Impersonal sau tipic vĕzute amêndouĕ figurele, personal sau individual tratate de fie-care autor. Şi Luceafĕrul lui Eminescu nu este un individ amorezat, ci insaş sentimentalitatea amorului, ca şi Werther. Dar aceeaş deobire a manifestării şi din aceeaş causă. Aceasta constitue partea mai ales estetică a poetului.

Eacă teoria clară, de mult ştiută şi de mult comentată a ideei Platonice intrebuinţate drept fundament de Estetică, şi impăcarea ei cu formele foarte diverse de manifestare, in care se revelează diversele personalităţi ale poeţilor.

Se ințelege că sunt și teorii contrare. Zola d. e. definește: opera de artă e un colț al naturei vězut printr'un temperament. Noi credem dincontră, că opera de artă e un colț al natureĭ vězut cât se poate de impersonal și exprimat printr'un temperament cât se poate de individual.

Dar această luptă intre teorii adverse este altă chestie. Chestia noastră erà teoria Platonico-estetică, combinată cu varietatea exprimării aceluiaș tip prin felurite forme artistice, teorie atinsă in treacět de cele două articole ale noastre. Și aici am arătat, că contrazicerea inchipuită de d-nul Gherea nu există in acea teorie, ci există in capul d-sale.

Precum se vede, acele câteva frase presărate in articolele noastre, scrise de altminteri in termini mai populari, erau numai niște semne de recunoaștere pentru o teorie estetică completă și sistemizată; sau, dacă intr'un articol de strategie nu ni se ia in nume de rěu o comparare militară, niște sol-

daţi trimişi inainte, nu ca slaba putere a unor indivizi rĕsleti, ci ca avant-garda unei intregi armate, cu care stau in legătură bine disciplinată.

De unde putem scoate ultima regulă de strategie literară: nu confundà avant-garda unei armate cu nişte soldaţi rĕs-leţi, sau mai pe romăneşte: las'o mai domol unde nu te pricepi.

AFORISME

Prima treaptă, pe care ne inălţăm in lume, e un altar de sacrificiu.

*

O mĕsură sigură a oamenilor şi a lucrurilor este propria lor umbră.

*

Omul rĕu se pierde prin partea sa cea bună, omul bun prin partea sa cea rea.

*

Don Quijote credeà, că morile de vênt sunt uriaşi. Oamenii de rênd cred, că uria-

şii sunt mori de vênt. Eroarea este aceeaş, numai in casul din urmă e mai periculoasă.

*

Sĕlbaticii din America schimbau aurul şi mărgăritarele pentru cioburile de oglindă din Europa. Aşa fac şi copii cei mici, şi mulţi dintre noi rĕmân copii mici toată viaţa lor.

*

Atacă o ţară lipsită de comunicări: oraş după oraş o poţi cucerì, căci fie-care rĕmâne isolat şi nu poate primì de la celelalte un grabnic ajutor.

Tot aşa sunt de slabe cunoştinţele fără sistem.

*

Când inaintea Naturei creatoare se infăţişă omul pentru prima oară, cu dorinţele lui de totdeauna şi cu mulţumirea de nici

odată, cu egoismul radical şi cu mintea şi inima accesorii: atunci Natura se sperià de propria ei faptă şi, suflând in beşica de săpun, o osîndì la moarte.

Aceasta a fost judecata cea d'intâi, care a scutit omenirea de judecata cea din urmă.

*

Cu nemurirea sufletului d-voastră!—Cât trăiţi, aveţi idei muritoare, pofte trupeşti fără aspirări sufleteşti. La moarte să vĕ vie nemurirea?

*

In situaţia cea mai nedemnă ajung oamenii, care au destul curaj pentru a face o faptă după indemnul conştiinţei lor, dar nu au destul pentru a'i suportà urmările.

Căci ce este nedemn? — Tot ce e pe jumătate.

*

Respectul exagerat pentru intregimea gindirii impiedecă acţiunea. Căci or ce faptă este o verigă ruptă dintr'un lanţ infinit, şi omul activ este din capul locului condamnat la fragment.

*

Oare părîul de la munte ar fi aşa de limpede şi de voios, dacă n'ar fi rece?

*

Fereşte-te de a da sfaturi. Problema e prea grea şi responsabilitatea mare. Tu dai sfatul după propria ta natură. Aceasta insĕ rare ori se potriveşte cu natura celui ce te intreabă. Altfel spui tu, alt-fel inţelege el. Sfătuind prudenţă, produci slăbiciune, şi unde cereai tărie, se aplică violenţă. Un element străin s'a intro-dus in sufletul celuilalt, şi el şi-a pierdut mĕsura.

*

Nemărginit iţi este dorul: cum vreai să se cuprindă in realitatéa mărginită? Totdeauna rĕmâne un prisos: desperare sau ironie.

*

Sunt oameni cu consecinţe. A fi in relaţie cu ei este bine sau este rĕu, dar nici odată indiferent.

*

Studiul creerilor să inlocuiască ştiinţa sufletului? —Cine cunoaşte mechanismul clavirului, poate să ghicească felurimea nemărginită a melodiilor?

*

Cu drept cuvênt s'a zis licenţă poetică, şi nu licenţa poetului. Numai cea d'intâi este iertată.

*

Cine are vocaţiune? — Cel ce in momentul lucrării se uită pe sine.

*

In faţa unui abis te infiorezi. Tot aşa in momentul când simţi deosebirea adîncă ce te desparte de aproapele tĕu.

*

Mijlocul e superior scopului şi'i regulează valoarea. Prin urmare frasa Jesuiţilor trebue intoarsă: mijlocul justifică scopul.

*

Păzeşte-te a doua zi după un succes.

*

Ai un singur bloc de marmură: dacă îl intrebuinţezi pentru o figură caricată, de unde să mai poţi sculptà o Minervă?

*

Fotografii din orașele cele mari au locuința impărțită. Jos la catul ântâi e casa lor privată: element teluric, gospodărie, strigăt de copii. Sus la catul al cincilea se află salonul de sticlă pentru lucrarea fotografică: transparent, la aer liber, plin de razele luminii.

Clădească'și fiecine deasupra vieței de toate zilele catul al cincilea!

*

Nu cere de la părîu explicarea mării, nici de la colină explicarea muntelui. In înțelesul celor mari se cuprinde ințelesul celor mici, dar nici odată dimpotrivă.

*

Există o delicateță mai aleasă, care face contrarul de ceea ce prescrie delicateța ordinară.

*

Intre un diamant şi o grămadă de pietriş cui i-ar fi alegerea grea? Aşa intre aprobarea unui om cuminte şi aplausele sgomotoase a le mulţimii.

*

Ce liberal e Beethoven in orchestraţie! Tot instrumentul e intrebat să'şi dea opinia şi reproduce pe rĕspunderea sa idea principală. Idea principală cîştigă ast-fel o varietate de feţe originale, e când sublimă, când burlescă, când tristă şi când voioasă, şi in impresia totală rĕmâne o lume harmonică aparte, adevĕratul *humor* al omenirii.

*

Unii inaintează prin protecţie, mulţi prin supunerea oarbă la opinia altora, câţi-va prin impotrivire energică la tot ce desaprobă croindu'şi viaţa după a lor individualitate. Toate aceste căi pot conduce la ţintă, numai să fie urmate cu statornicie. A'ţi schim-

bà deodată felul, a devenì energic din pasiv ce erai, a te arăta independent din supus ce ai fost, aceasta nimicește succesul vieței.

*

Este lipsă de dreaptă cugetare, când cineva, pentru a se justificà de o faptă, arată causa care a produs-o.—Fireşte că tot ce se intîmplă in lume, are o causă. Dar a o explicà nu va să zică a se justificà.

*

Neputêndu-se modificà oamenii după preceptele morale ale religiunii, s'a modificat înțelesul preceptelor după oameni.

*

Plăcerea şi durerea pot să fie fisice, fericirea şi nefericirea sunt intelectuale, stafii a le creerilor, şoptirile misterioase din scoica marină.

*

Dacă atingi cu arcuşul o coardă in aerul nemărginit, ea dă un sunet, insĕ vibraţiunile i se pierd şi nu se pot aduce la valoare musicală. Pune'i o resonanţă dedesubt, şi cu tonul prins şi reflectat se naşte instrumentul artistic.

*

Care e folosul artelor?—Dar care e folosul folosului?

*

Ce e vestmêntul in sculptură, e tropul in poesie.

*

Nici o concepţiune de valoare nu se poate întemeià pe o neinţelegere, nici măcar un roman.

*

Ai simţit imensitaten mării? Atunci e tot una, dacă marea este in linişte sau e mişcată de furtună, dacă străluceşte sub rĕsăritul soarelui sau dacă deasupră'i ultima rază de lumină se luptă cu intunerecul nopţii.

Şi in sufletul omenesc este o imensitate, şi indată ce ai inţeles-o, eşti subjugat.

*

Ce caracteristice pentru spiritul unui popor sunt uneori vocalele cuvintelor lui! In româneştele *minte*, *inimă* sonul *i* inalţă glasul, deschide orizontul şi face impresia celei mai fine pĕtrunderi.

In limba slavă cuvintele corespunzĕtoare au sonuri obtuse. Curios popor, al cărui spirit e *duh* şi a cărui inimă e *srdză*.

*

Principiile generale singure sunt in sine indiferente pentru bine şi rĕu. Principiile sunt abstracte, binele şi rĕul sunt concrete.

Aplicarea se incearcă să le pue in legătură; insĕ aplicarea este o lucrare deosebită, care nu resultă din principii.

*

Guvernele cad prin aceleaşi mijloace, prin care au ajuns la putere.

*

Nu există amici in politică, există numai amici politici.

*

Insemnătatea publicităţii, fie presă liberă, fie desbatere parlamentară, nu stă atât in binele ce'l poate produce, cât in rĕul ce'l impedecă.

*

Evenimentele cele importante se ivesc pe nesimţite. Limba de pe cumpăna soartei stă in moment de echilibru : un grăunte mai mult, şi s'a hotărît mişcarea.

*

Păstrează'ţi emoţiunile pentru lucrurile ce le merită.

*

Nu e nimic mai primejdios de cât a intemeià o formă statornică pe simţiri trecătoare.

*

A fost Goethe un om cu bune moravuri ? Ce intrebare! Ce'mi pasă de ortografia poesiilor lui Anacreon !

*

Arta vieţei? Reservă, discreţiune, cumpătare, in genere negaţiune şi in resumat abnegaţiune.

*

Când curentul electric se repede dintr'un loc in altul, numai o parte a lui merge pe firele vĕzute: o altă parte străbate prin ascunsul pămêntului. Tot aşa in lumea inteligenţei cuvêntul pronunţat este numai un fragment al raportului dintre om şi om: restul se stabileşte pe tăcute.

*

Cine cunoaşte pe deaproapele sĕu! In globuri de creeri inchise trec sufletele pe lîngă olaltă, şi ceea ce se manifestă in afară, nu poate fi esenţa internă.

*

Soarta nu vrea extreme. Din chiar mijlocul rĕului se naşte reacţiunea spre bine, şi

gerul cel mai greu zugrăveşte pe fereastră flori de primăvară.

*

Cum să ştii ce e bucuria, dacă nu ştii ce e durerea?

*

Durerea inalţă pe omul de valoare şi coboară pe cel de rînd. Nu or-ce noapte arată stelele, numai noaptea cea senină.

*

Unde e o necesitate, trebue să fie o posibilitate.

*

Omul trebue inţeles ca un element de evoluţiune. Intrebarea nu e: ce *este* cineva? In-

trebarea e: ce *devine*? Creşte, stă sau dă inapoi?

*

In momente de adîncă simţire ţi se deschide abisul infinitului: aripa morţii te atinge şi'ţi prevesteşte soarta.

*

Corabia strătaie marea cu putere şi lasă in drumul sĕu brazda valurilor mişcate. Valurile ajung luntrea cea mică, o saltă şi o rĕstoarnă.

*

Numai durerea inchiagă gîndurile şi le dă puterea de a pĕtrunde. Fulgii de zăpadă cad leneşi la pămênt, sloiul de ghiaţă isbeşte.

*

Toate hotărîrile importante trebue să le iai singur, din adîncul individualităţii tale.

Numai când se rupe din influenţa impreju-rimii, este coaptă fapta vieţei.

*

Adeseori soarta prea blândă, fiind-că a re-servat nulităţilor despreţul uitării in viitor, le mângâie cu linguşirile ieftine a le con-timpuranilor.

*

Nici o putere nu se poate suprimà in na-tură; de aceea e aşa de periculos a o com-primà.

*

Geologia, intrucât se ocupă de epocele formării pământului inainte de apariţiunea omului şi ne infăţişează chiar tablouri din acel timp, este incercarea fantastică de a urmărì fenomenele naturei pe şirul causali-tăţii inapoi şi de a arăta lumea precum ne

ar fi părut, *dacă* am fi fost spectatorii ei de la inceput. Precum insě este sigur, că omul nu a fost spectatorul pămêntului in epocele primitive, tot aşa este de sigur, că fenomenele acestor epoce nu au putut fi aşa cum ni le arată Geologia.

*

Imaginea nuelei implăntate in apă se frânge şi se abate in altă direcţie. Tot aşa idea unuia in capul celor mai mulţi.

*

Cine mai are trebuinţă de un exemplu, să citească observările lui Aimé-Martin asupra maximelor lui La Rochefoucauld in ediţia lui Firmin-Didot. Când zice La Rochefoucauld: „durata pasiunilor noastre depinde tot aşa de puţin de noi ca şi durata vieţei", Aimé-Martin se intreabă: ***si cela étact juste, de quoi nous servirait la volonté?*** Insě este evident, că maxima lui La Roche-

foucauld spune cu alte cuvinte, că voinţa noastră conştientă este in serviciul pasiunilor, dar nu vice-versa pasiunile dependente de ordinele voinţei. Prin urmare intrebarea: la ce ne serveşte voinţa? nu e o intîmpinare, ci o neinţelegere. Maxima 29: „Rĕul ce'l facem nu ne aduce atâta persecuţie şi ură cât insuşirile noastre cele bune.“ Aici Aimé-Martin exclamă: *c'est calomnier le genre humain. Socrate et Fénelon furent persécutés, ils ne furent point haïs.* (??). Maxima 10: „In inima omenească se produce o generaţie perpetuă de pasiuni, aşa incât rĕmăşiţele uneia sunt mai totdeauna temeliile alteia“. Nota lui Aimé-Martin: *dans leur passage rapide, toutes les passions nous laissent mécontents, et le mécontentement nous conduit peu à peu à la seule passion qui puisse avoir de la durée: la vertu.* Virtutea o pasiune! etc. etc.

Ce ironie a soartei a adus asupra maximelor lui La Rochefoucauld un comentator ca Aimé-Martin!

*

Balonul il poţi ţineà la pămênt, până când gazul mai eteric nu l-a ocupat; dar odată

plin de acest element, el rupe funiile şi se inalţă in regiunile ce i se cuvin.

Tot aşa vocaţiunea in individ, libertatea in Stat.

*

Când se află omul in momentele hotărîtoare a le vieţei, nu'l mai conduce mintea, care arată numai alternativele. Direcţia finală o dă inima.

*

Precum curg rîurile spre mare, aşa curge viaţa spre moarte şi tot ce este individual spre chaosul naturei.

*

Tot cerul senin, un singur punct negru jos la orizont: dar acesta aduce furtuna.

Aşa se nimiceşte relaţia intimă dintre doi oameni.

*

Ce bogată e literatura in idei şi ce săracă este istoria in fapte. Adevĕrata istorie ar fi istoria celor neintîmplate.

TABLA DE MATERII

